

РОМАН
КУХАР

ВІДЕНСЬКА

«СІЧ»

Roman Kuchar

VIENNESE «SICH»

History of the Ukrainian Academic Society «Sich» in Vienna

**Copyright © 1994 remains with the author
Library of Congress Catalog Card Number: 94-75642
Victoria, Kansas, USA
1994**

**ISBN 5-87274-065-4
Kiev – Toronto – Victoria
© Ukrainian-Canadian joint venture
«Kobza»
1994**

Роман Кухар

ВІДЕНСЬКА «СІЧ»

**Історія Українського Академічного Т-ва
“Січ” у Відні (1868 —1947)**

В пам'ять 125-річчя від оснування «Січі»

Київ
УКСП «Кобза»
1994

ББК 72.3
К95

Комп'ютерна верстка
Ліліани Черноострівської

Коректура автора

Художнє оформлення обкладинки
Юрія Чайки

Шмуцтитул
Аделі І. Річ

© Роман Кухар, 1994
© УКСП «Кобза», 1994

Видруковано в Києві
на поліграфічному обладнанні
«Кобза-Інтернешнл»

УКСП «Кобза», зам. №4-1941.

Про автора

Роман В(олодимир) КУХАР народився 21 лютого 1920 р. в родині Михайла й Пелагії у Львові. Початкову й середню освіту здобув у львівській народній школі ім. М. Шашкевича та в Академічній гімназії. Під час високошкільних студій української філології в Університеті ім. Франка й вокальної музики в Музичному Інституті у Львові (1939-41), а згодом у Музичній Консерваторії в Відні (1943-45) склався "музичний період" його ранньої діяльності в житті, а саме: на львівському терені (сольові виступи співака в університеті, консерваторії, радіо й театрі), на віденському (естрада, ораторія), на мюнхенському (оперні вистави, "Наталка Полтавка", "Запорожець за Дунаєм") та в початковій стадії після еміграції до Америки (речитали у стейтах Колорадо, Нью Йорк).

Завершені студії філології (славістика, германістика) дали привід до педагогічної, суспільно-громадської, доповідної й публіцистичної діяльності. Ці заняття супроводила теж літературна творчість (поезія, проза, драма, між тим "Історія Української Академічної гімназії у Львові" й повісті "Нація на світанку", "Андрій Первозваний", "Манівцями", "Тиверська провесінь", "Поцейбіч борсань"). У зв'язку з науковою й літературною працею став дійсним членом НТШ, АДУК, Об'єднання Українських Письменників "Слово", Міжнародного Літературного Клубу П. Е. Н.

Більшу частину життя провів у чужинецькому середовищі, про що доповнить профіль Автора англомовна довідка.

Biographical note

In course of his studies Roman V. Kuchar earned the following degrees:

Dipl. Dolm., University of Heidelberg, 1948; B. M., University of Colorado, 1952; M. L. S., Pratt Institute, 1959; Ph. D., Ukrainian Free University, Germany, 1962. Before he emigrated to the U. S. he worked as lecturer and emigration officer in the IRO system till 1951. The subsequent years in the U. S. were filled with existential struggles, completion of his music study and series of concert tours, including Germany in 1953. From 1957 till 1961 he was active as librarian in the Brooklyn Public Library and State University library in Potsdam, N. Y.

Since 1962 he worked at Fort Hays State University in Kansas as professor of foreign languages and chairman of the Foreign language Dept. till the time of his retirement in 1985. Ex officio he acted as President of the American Teachers Ass'n of the Slavic languages (Kansas Chapter) and as Chairman of the Kansas Foreign Language Ass'n. He was also co-editor of the Journals "Original Works", "Svitannia", and "The Jubilee Book of Ukrainian Academic high school in Lviv", "A Pocketbook Guide to Ukraine", etc.

Prof. Roman Kuchar has been a frequent public speaker on Ukrainian topics and a vocal performer in Western Kansas. He contributed regularly articles on literary and cultural subjects to the local and Ukrainian press. He was awarded the "Manifold" prize (London) for his contribution to Anglo-American literary relations and he received the "Ivan Franko award" in literature for his novel "Andreas the First Called".

Roman Kuchar and his wife Adelaide are parents of the son Roman. C., employed by the U. S. Defense Dept. in Washington, D. C., and two daughters, Adele L, the Art teacher at Fort Hays State Univ., and Senta M., the social worker in Atchison, Kansas. His sister Irene, a pharmacist, lives with her family in Lviv, Ukraine.

Подяка

Ідея відзначення Українського Академічного Товариства "Січ" у Відні шляхом задокументування його буття історичним нарисом визріла в 1990 р. Безпосереднім приводом було 45-річчя від насильного припинення діяльності товариства в 1945 р., після чого воно ще проіснувало до 1947 р. підпільним способом, аж до остаточної ліквідації "Січі" в 1947 р.

Опитник до Шан. Членів "Січі" з метою зібрання матеріалів для оцінки товариства з історичної перспективи був щойно першим заходом у цьому напрямку. В висліді співпраці січовиків, за що автор опитника зокрема вдячний, появилася стаття "Українське Академічне Товариство "Січ" у Відні" в "Альманаху УНС" за 1991 р. і низка дописів до нашої преси на цю тему. Комплектування дослідного матеріалу до історії "Січі" продовжалося у 1991 й чергових роках.

Напередодні Акту Проголошення Незалежності України її Верховною Радою 24 серпня 1991 р. виникла потреба обширнішої публікації для відзначення Віденської "Січі", бо з неї, в ході історії, вийшло багато провідників суспільно-політичного й культурного життя народу, що суттєво причинились до прискіпшення величній всенародній події.

Отак, спільними зусиллями, зібрано показні джерельні причинки для увічнення в пам'яті сучасного й майбутніх поколінь діяльності наддунайської "Січі", що стояла в авангарді національних змагань України до волі й незалежності. Якщо б "Січ" не розв'язали, вона певно була б між першими, що відпразнували 1 грудня 1991 р. рішення всенародного референдуму за державну незалежність України.

Дарма що пограбовані советськими окупантами Відня архіви "Січі" недоступні, історичні джерела фрагментарні, а придбані свідчення очевидців неповні, опрацьована автором Історія "Січі", в пам'ять 125-річчя від часу її заснування, являється чи не найкращою спроможністю за умов діаспори дати в руки Читачів цілісний твір за всю історію січового буття з сучасної точки погляду.

Без моральної й матеріальної допомоги Шан. Колег і Колежанок з січового товариства та суспільних добродійців загалом видати оцю монографію про Віденську "Січ" було б неможливо. Щирі вислови вдячності за співпрацю в цьому пляні належні:

Інж. Володимирові Сушкові за його постійну відзивність у процесі праці над оформленням історії "Січі", всякчасну моральну підтримку й періодичне збагачування дослідного фонду цінними причинами;

Д-рові Романові Залуцькому за сприяння задумові і здійсненню роботи над історією "Січі" та за допомогу джерельними матеріалами;

Д-рові Володимирові Боднарові за особисті свідчення січового учасника та актуальні знятки;

Д-рові Олексі Цибрівському за прихильність до публікаційного проєкту й передачу для використання світлин Управи "Січі";

Д-рові Теодорові Залуцькому за сприяння публікації та світільний матеріал;

Д-рові Павлові Пундієві за цінну науково-дослідну (з фотографічними ілюстраціями) документацію.

Вірі Баламутенко-Коппенгофер, уродженій віденці, за світільний матеріал.

Ярославу Іванусеву за додаткові світліни з 1920-их років.

Проф. Андрієві Гнатишинові, Д-рові Сергієві Накловичу, Мгр. Любомирові Колтунюкові, Інж. Богданові Наконечному, Мгр. Євгенові Переймі, Д-рові Юрієві Рибаківі, Проф. Володимирові Чижикові, Д-рові Євгенові Петрівському, Мгр. Орестові Городиському, Мгр. Марії Комісар, співачці Ії Грицай, Інж. Орестові Припханові, співакові Олександрові Ройкові, Проф. Ользі Наконечній, Д-рові Василеві Наконечному, Д-рові Романові Смиківі, Йванові Сарвадієві, Романові Нападєвичу й усім січовикам, що якоюсь мірою причинились до збереження пам'яті нашої січової Альма Матер, теж рідне спасибі.

Видання Історії “Січі” треба завдячувати фінансовим внескам доброчинців-жертводавців на цю ціль. Щира подяка й шана належні їм за їхні щедрі пожертви, вираховані у хронологічному порядку внесень:

Добродій Олександр Кобаса	1500 \$
Проф. Д-р Теодор Залуцький з п. дружиною Мирославою	1000 \$
Інж. Володимир Сушко	600 \$
Мгр. Ірина (Сушко) Когут	500 \$
Інж. Орест Припхан	1000 \$
Мгр. Любомир Колтунюк	50 \$
Інж. Богдан Наконечний	50 \$
Д-р Володимир Боднар	100 \$
Інж. Богдан Саламаха	100 \$
п. Микола Горішний	40 \$
п. Софія Гайдарівська	100 \$
Д-р Мирослав Коленський	50 \$
Проф. Володимир Чижик	121 \$
Д-р Роман Залуцький з п. дружиною Софією	300 \$
Мгр. Марія Комісар	30 \$
п. Любомир Лампіка	25 \$
Д-р Стефанія (Тершаковець) Бережницька	100 \$
Д-р Олекса Цибрівський з п. Дружиною Мирославою	200 \$
Д-р Роман Смик в пам'ять Проф. Зенона Кузелі	300 \$
Проф. Роман Кухар з п. дружиною Аделаїдою	500 \$
п. Йван Сарвадій	100 \$
Д-р Ахіль Хрептовський з п. дружиною Вірою	500 \$
Проф. Калина Чічка-Андрієнко	20 \$
Проф. Петро Одарченко	20 \$
Інж. Ярослав Іванусів	100 \$
Д-р Богдан Корчмарик	50 \$

Вступне слово

Коли в 1943 р. Українське Академічне Товариство “Січ” у Відні відзначувало 75-річний ювілей свого існування, ніхто з нас, членів Т-ва, не припускав, що вже за кілька років стріне його звичайна доля інших українських громадських організацій – з посягом руки “старшого брата” організація буде примушена припинити свою діяльність.

Бо своє 75-річчя завдячує “Січ” у першу чергу тому, що осідок та терен її діяльності знаходився поза українськими етнографічними межами. Це zarazом свідчить про важке буття нашого народу в Краю під усіма займанщинами. В порівнянні з трудним положенням народу в батьківщині, в Відні організаційні зусилля рідше натрапляли на різні перешкоди, типові в далекій від центру провінції.

Коли Галичину та Буковину прилучено до австрійської монархії, столиця імперії Відень була осередком політичного та культурного життя країни. Воно тут плинуло відносно вільно та спокійно, даючи нагоду молодшим членам громади організуватись та працювати для духового й політичного відродження свого народу. Уже в початках її існування Віденська “Січ” являється тоді першою народницькою організацією та надає ідеологічний напрям не тільки українському студентству, але й усій Галицькій Україні. Бо, хоч це товариство діяло на чужині, воно пильно берегло зв'язки з Краєм, живо відзиваючись на тамтешні події.

Завдяки своєму положенню, Віденська “Січ” стає тереном зустрічей земляків Західньої та Східньої України. За посередництвом Михайла Драгоманова та Сергія Подолинського, проходять перші зв'язки січовиків – у більшості галичан, з Київською Громадою, що корисно впливало на політичну еволюцію українців по обидвох сторонах кордону. Через терен дій товариства перейшло чимало людей молодшого покоління, чий прізвища записались пізніше в історії як визначних культурних та політичних діячів.

Дальший хід подій – Перша Світова війна, міжвоєнний період та Друга Світова війна різно відбивались на діяльності “Січі”, що її вона вела з більшим або меншим успіхом.

Щойно програна Німеччини у Другій Світовій війні мала вирішальний вплив на долю нашої “Січі”. У своєму поході на Захід Червона Армія окупантів нашої землі наближалась до Відня. Тогочасний провід “Січі” намагався допомогти своєму членству пробратись на Захід, а водночас робив заходи для збереження бібліотеки та архіву “Січі”, куди був частинно влучений і архів ЦЕСУС-у, плянуючи усе те вивезти поза засяг советської окупації. На жаль, у безладді евакуації, з уваги на недостачу потрібних технічних засобів, не вдалося цього зробити, супроти чого і бібліотека й увесь архів попали в большевицькі руки й були ймовірно вивезені “на рідину”. Дотепер не пощастило устійнити, де знаходиться захоплена советами власність “Січі”. Разом з поступовим відкриванням засекречених сховищ КГБ віднайдеться, сподіваємось, і вивезене з Відня січове майно. Та цей процес вимагатиме ще довшого часу та багато зусиль.

Сьогодні ж ми маємо нагоду відзначити 125-річчя оснування Т-ва “Січ” у Відні та згадати про світлі та трудні сторінки його історичної діяльності. Завдяки ініціативі та наполегливій праці колишнього члена “Січі” з 40-их рр., Д-ра Романа Кухаря, маємо можливість поглянути на цілість діяльності цього товариства та з сучасної перспективи осягненої державности оцінити внесок Т-ва “Січ” на шляху до нашого духового й політичного визволення. За труд та послідовність у виконанні завдання скласти суцільну історію “Січі” належиться її авторові велика подяка від усіх, кому дороге наше минуле, зокрема ж від колишніх членів “Січі”. Вісімдесятлітня історія нашого Товариства тепер чітко записана. Scripta manent!

Д-р Роман Залуцький

In perpetuum Societatis Academicae “Січ” memoriam

Українське Академічне Товариство “Січ” у Відні справді заслуговує на вдячну пам’ять поколінь нашого народу. Починаючи з установчих зборів тієї “першої статуткової організації галицьких народо-вців”, що відбулись у столиці Габсбурзької монархії в Відні 9 січня 1868 р., “Січ” стає на шлях змагань за національну рівноправність для свого народу в багатонаціональній імперії Габсбургів, згідно історичних постанов Головної Руської Ради у Львові в 1848 р., окрилений провідним кличем “будьмо народом!” Себто, повноправним народом, в територіальному, національно-політичному й суспільно-культурному поняттях.

Ідеї служіння рідній національній спільноті завжди просвічували кожночасному членству “Січі”, в її піднеслих і застійних роках, упродовж понад сімдесятирічного існування славного Січового Товариства в Відні. Хоч суто-студентська організація, задумана в першу чергу з метою промощування академічно-побутових умов серед чужинецького столичного довкілля, “Січ” не обмежувалась до виключно станової діяльності, а брала натомість активну участь у громадському житті української місцевої та крайової спільноти, зчаста випереджуючи дії загально-національного значення прикметною собі ініціативою й постійною відзивністю.

“Січ” закривувала українське питання в інтелектуальних колах Австрії, придбала приятелів українського народу серед різнонаціональної студентської аудиторії, зокрема між слов’янськими провідними людьми, про що засвідчують її товариські зносини з такими науковцями, як словінський філолог, Франц Міклошіч, дослідник порівняльного мовознавства, Ватрослав Ягіч, чи соціолог і політичний діяч Тома Масарик, пізніший президент Чехословаччини. “Січ” вела традиційну освідому діяльність серед свого членства й рідного суспільства у столиці й її довкіллі, не занедбуючи зусильну звичну інформативну працю на віденському й сумежних теренах. І це відбувалось регулярно, від сходин до сходин, від одної до чергової річниці, в будні та свята, рік у рік, у середині й поза межами її організаційних приміщень: дискусії й доповіді в січовій домівці, концерти й академії, виступи в міжнародних імпрезах, протести й демонстрації на вулицях столиці в обороні прав українського й інших підавстрійських народів, проти утисків земляків окупаційними владами Польщі й Росії в батьківщині.

В “Січі” кристалізувалися соборницька ідея й потреба суспільно-громадської активності, до чого закликали надхненники “Січі” – Михайло Драгоманів і Сергій Подолинський, тут же й міцнішав народовецький дух солідарности у змаганнях за здобуття всенародних прав, зашпелений засновниками “Січі”, з Анатолем Вахнянином у проводі, й такими послідовниками національного й соціального поступу народу, як Остап Терлецький. “Січ” стала значною мірою й духовим помостом між представниками східних і західних земель України, тут бо, у її порогах, часто гостювали передові громадяни, як Володимир Антонович, Наталія Кобринська, Олена Пчілка, Леся Українка, Іван Франко, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Михайло Грушевський, Євген Петрушевич, Кость Левицький та багато інших провідних земляків.

“Січ” маніфестувала прилюдно за соборність українських земель в 1917 р., за що й зазнала політичних репресій, не вперше й не востаннє за змінливих політичних обставин свого історичного існування. Арештування членів “Січі”, ревізії в її домівках (від першої домівки при Гонзагагасе до останньої при Банкгасе), запечатання січового реквізиту, архівів і книгозбірні проходили і за Габсбурзької монархії, і під час демократичного й автократичного режимів у Австрії, і під нацистською владою, після прилучення Австрії до Третього Райху в 1938 р. (т. зв. “Anschluss”), і нарешті під советською окупацією Відня, починаючи з 1945 р.

Вслід за кожночасним устряванням органів австрійської влади, “Січ” несла й матеріяльні втрати, в першу чергу із придбань своєї знаменитої бібліотеки, про яку відзивався Драгоманів, як про “найбагатшу в Австрії”, та з чийми фондами “Січ” щедро ділилася з бібліотекою Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові й іншими установами в батьківщині й закордоном. Втрачала “Січ” і свої архіви з документацією товариства та свідченнями своєї показної видавничої діяльності, в різні критичні

періоди, втратила наприкінці і своє історичне існування в 1945 р. під час насилля советських органів НКВД.

Вірні ідеї волі й незалежності українського народу, члени "Січі" вступали на шлях активної визвольної боротьби в часі першої світової війни у рядах УСС, УГА, як і під час другої, починаючи з бойової участі в легіоні "Ролянд" і згодом, в Дивізії "Галичина", 1 УД УНА та у з'єднаннях УПА. Багато світлих членів "Січі" згинувло смертю героїв на полях боїв, або в казематах займанців України, як сл. пам. Ольга з Левицьких Басарабова у польській в'язниці у Львові в 1924 р., чи голова "Січі" в 1944 р., Юрій Мохнацький, у повоєнний час, після жорстоких переслухань у віденському відділі НКВД.

Відзначаючи ювілей 60-річчя від оснування Академічного Т-ва "Січ", ось як характеризують її історичну роль наші провідні діячі наприкінці 1920-их років:

"Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові пересилає сердечний привіт Т-ву "Січ" у Відні й бажає, щоб воно й надалі виховувало мужів науки, письменників і суспільних діячів, яких значне число вийшло досі з-поміж його членів. Нехай живе й росте віденська "Січ", як культурний осередок українського громадянства" (Д-р К. Студинський, голова; Д-р Цегельський, секретар).

"Найстаршій українській студентській організації "Січ", що на протязі свого 60-літнього безперивного існування була не тільки взором, але й пропагатором організаційного принципу серед українського студентства та співорганізатором Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС), шле Управа централі в день великого Ювілею найщиріші побажання дальшої успішної праці" (Орелецький, президент; Бойків, секретар).

Значення "вельми заслуженого Академічного Т-ва "Січ", що відіграло таку важливу роль у історії національно-духових змагань цілих поколінь української молоді", наголошували та підтверджували "славні традиції та блискуче минуле" цієї студентської організації і представники Українського університету у Празі (Ректор О. Колесса) і Українського Наукового Інституту в Берліні (Директор Дмитро Дорошенко).

Т-во "Січ" держало завжди високо національний прапор і плекало серед своїх членів українські національні ідеали... З-поміж його колишніх членів вийшло багато наших національних діячів на народному полі й мужів науки та мистецтва" — вітали "Січ" представники інших студентських організацій, а з їхнього кола Д-р Р. Перфецький називає "Січ" "Матір'ю українських академічних товариств і подвижником національного відродження західньої вітки українського народу, що серед найбільш невідрадних обставин ніс цілими десятиліттями високо смолоскип великих ідей вселюдського поступу і готував у своїх рядах найкращих будителів народного духу". Колишній член, секретар і господар "Січі", Инж. Е. Храпливий пише з приводу великого свята Ювіляра, що "у днях піднеслих мрій і годинах народного смутку "Січ" заступала її членству вільну Батьківщину й гідно гартувала їхні юні душі на важкий шлях — боротьбу в сумному рідному Краю".

Провідний суспільно-політичний діяч Юліян Романчук ще раніше закликав дорогих йому Січовиків — "Здобуваймо собі свою правду і повеличаймося перед світом чесною, характерністю і справедливістю", а тепер, з нагоди ювілею, привітав Січове товариство такими надійними й віщими побажаннями — "дальшої успішної праці на чужині та щасливого повороту на рідну, визволену Україну!"

На бурхливому буттєвому шляху "Січі", протягом останньої третини XIX ст. та близько половини XX ст. (від 1868 до 1945 р.), були в неї світлі, злободенні та критичні періоди. Після оживленої діяльності Товариства в початкових роках його існування, вже в 1877 р. воно майже завмирає в висліді нагінки клерикально-зорієнтованої австрійської влади на соціалістів, що й у тогочасній "Січі" діяли. Провідник січових членів, Остапа Терлецького й Щасного Сельського, арештували і скованих відвезли до львівської в'язниці. Подібна доля стрінула пізніше і Івана Франка за його соціалістичні переконання

* Привіти з нагоди 60-річчя "Січі" ("Студентський Вісник", ЦЕСУС, Р. VI, за квітень-червень, 1928 р., чч. 4—6, ст. 21—23, Прага, Чехословаччина).

з раннього періоду життя. В 1893 р. доходить навіть до тимчасового розв'язання "Січі", запідозреної в радикальних діях. Проте з кінцевих років XIX ст. і в першому десятиріччі XX ст. проявляється чи не в найвищому ступені січова діяльність, в організаційному (створення чисельних секцій товариства), пропагандивному (ширення національних ідей, активізація інформативної служби) та видавничому (публіцистичні осяги голови "Січі" Романа Сембратовича, видавання періодичної літератури "Ruthenische Review", згодом "Ukrainische Rundschau") напрямках.

Зумовлена мобілізацією з вибухом війни, настає перерва в активістичному русі "Січі", після чого січове життя знову відновлюється під час воєнних років. В 1917 р., за головства Зенона Пеленського, у зв'язку із проголошеними резолюціями щодо соборності й самобутності українських земель, "Січ" зазнає чергового удару — репресій австрійського уряду з приводу іреденти (державної зради). Важкі для "Січі" часи характеризують настрої серед членства, коли заходить навіть питання про розв'язання "Січі" за головства Дмитра Цибрівського в 1919 р.

І цю кризу переборола "Січ", розгортаючи згодом значну діяльність у 1920-их роках, при зрості її членства завдяки т. зв. "воєнним студентським емігрантам". Новостворене Товариство Прихильників Освіти має завдання нести допомогу нашому беззасібному студентству. 1922 р. помітний двома подіями, пов'язаними з "Січчю": утворення Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС) у Празі, куди включилась і "Січ", та чергова ревізія в домівці "Січі", при чому органи віденської поліції забрали протокольні книги, документи й листування товариства (тимчасова реквізиція), піддаючи членів "Січі" переслуханням із приводу атентату на польського міністра закордонних справ.

Економічна депресія у світі та політичні злами й перевороти в Австрії в 1930-их роках зумовлюють послаблення січового життя, при великому спаді матеріально не забезпеченого членства "Січі", бо тоді вже й Товариство Прихильників Освіти не діяло.

В останній декаді свого існування "Січ" знову оживає, виявляючи динаміку навіть за найгірших умов свого всякчасного розвитку, і при великому зрості членства під час другої світової війни триває на своєму академічному і громадському становищі аж до самого гіркого кінця.

В підсумках годиться ствердити, що життя "Січі", таке знаменне подіями національного та внутрішнього, організаційно-творчого, характеру (з декількома змінами статутів товариства, перенесенням січових домівок з місця на місце, вимушеними припиненнями й поновними відновленнями діяльності), безумовно заслуговує на належне суспільне відзначення, як світлий приклад безсмертності української комбативної духовости для всіх майбутніх поколінь.

Чимало зроблено в напрямку задокументування творчого існування товариства і хронікального передання його історії своєчасними публікаціями, що стали на сьогодні типографічними унікалами. Перша спроба в 1885 р. видати пропам'ятну книгу "Січі", а хоч би тільки коротку історію її, не вдалась, головню з матеріальних причин. Після невдачі відзначення окремим виданням 20-річчя "Січі", в 1898 р. здійснено задуми Редакційного Комітету з 1895 р. видати ювілейну книгу з нагоди 30-річчя "Січі". Таким чином, коштом товариства, появився перший Альманах "Січі", під редакцією Д-ра М. Кордуби, С. Яричевського, Р. Сембратовича, при співучасті членів, у Львові, розміром у 244 ст.

В 1908 р. вийшов у Львові вдруге, до 40-річчя "Січі", великий Альманах під редакцією Д-ра З. Кузеля і М. Чайківського, ст. 538 (з додатковими XII ст.). Були й інші видання неоднакового характеру відтворити історію "Січі", як напр., одне з 1923 р. (від оснування "Січі" до часу публікації) і чимало матеріалів у пресі й журналах, аж до наших днів, зокрема в числі "Студентського Вісника", присвяченого "Січі" (Р. VI, чч. 4—6, за квітень—червень, 1928, ЦЕСУС, Прага), де поміщено цінні причинки до історії "Січі" авторства Т. Марітчака, А. Жука, Ю. Вітошинського, Т. Ясенчука та інших. Одне з найпомітніших видань, а саме Ювілейний Збірник з нагоди 60-річчя "Січі", "Над синім Дунаєм", під редакцією О. Грицяя й Т. Марітчака, Відень, 1932, ст. 191, належить, як зразкове, відзначити. Тут поміщено розвідки й нариси видатних діячів, що мають тривалу вартість: "За соборну й самостійну", Д-ра І. Німчука, "Взаємини віденської "Січі" з чужинцями", Юрія Вітошинського, "Важкий момент в історії "Січі", А. Жука, як і спомини Д-ра З. Левицького, Ред. Л. Мишуги, Проф. М. Кордуби, Д-ра І. Куровця, З. Павлюха, О. Утриска, І. Рудницького, і т. д. Особливе значення має історична розвідка

Теодора Марітчака "Минуле Віденської "Січі" (поширена редакція начерку історії "Січі" того ж автора у "Студентському Віснику", ЦЕСУС, Прага, 1928).

Перу одного з авторів збірника, Михайла Володимира, студента з рядів "пропащого воєнного покоління", що згинув невідомим вояком у крайовому підпіллі в 1920-их роках, належить зворушлива картина з важкого студентського життя незаможного земляка в Відні, під заг. "Із записок воєнного студента"; силою трагічного виразу нагадує цей екзистенціальний документ Симоненковий "Щоденник" з останніх днів життя поета.

Збірник "Над синім Дунаєм" містить теж списки голів "Січі", почесних її членів і полеглих січовиків на полі слави. Там же й подано реєстр чисельного стану членства "Січі" від 1869/70 до 1931/32 рр., при чому найвищого рівня досягнула кількість січовиків у 1921/22 академічному році силою в 378 членів і членкинь. Якщо б не обмежений засяг тієї змістовної збірної праці до 1932 р., то вона була б наскрізь задовільним відзначенням історичної ролі нашої провідної студентської організації в бутті рідного народу.

Традиційним виразом (ще з середньовіччя) юної академічної публіки є рядки бадьорого всестудентського гимну "Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus"... Чи дивно, коли, на відміну від місцевої, нашої академічної молоді, здаля від гнобленої сторіччями батьківщини, було не до веселощів і авантюричного стилю тогочасних академічних корпорацій, зокрема панівного тоді віденського "буршівства", оскільки крайові та власні умови дійсності вимагали від неї твердого й гартованого буття, з його прикметним виразом у проспіві поколінь нашого патріотичного юнацтва, "Тей же, до бою, браття — за волю!"

Цю складну психологічну ситуацію січовика в Відні чітко підхоплено у "Спогаді декадента" згаданого збірника, авторства Д-ра Луки Мншуги: "Відень мав на нас поганий вплив, тому треба вважати щастям, що доля відорвала нас від нього. Відень жив життям, яке не було достроєне до тогочасної епохи. Солод Відня був особливою отруєю для такого поневоленого народу, яким були українці... Прощай, Відне, я особисто не нарікаю, але й не жалую за тобою... З радістю згадую віденську "Січ", де вчився я писати перші протоколи, переводити засідання, укладати статuti, складати резолюції, переводити мирові суди і працювати в робітничих товариствах... Аж як не стало давнього Відня і розлетілась Австрія, а віджила наша державність, відчув я і зрозумів у повній ширині вартість тих скарбів, що їх закривав Відень перед нами".

Аби зробити підсумки історичної ваги Академічного Т-ва "Січ" (включно з незаписаними десятиріччями його неповторних дій), годиться здійснити акт вдячності супроти нашої *Alma Mater*, доповнюючи в оцій безпретенсійній монографії суцільну розповідь історії "Січі", разом з останніми грізними роками її трепетного буття.

Віденська “Січ” на тлі доби

Життя українського народу під Австрією, після короткотривалого національного піднесення періоду “Весни народів” в 1848 р., не багато змінилось на краще від ненадійного загального становища, що його так образно схарактеризував Маркіян Шашкевич у передньому слові до “Русалки Дністрової” ще в 1837 р.:

–“Судилось нам останніми бути. Інші слов'яни підіймаються до вершка, а нам унизу серед студеної мряки загинати”¹.

За цесаревої Марії Терезії, після прилучення Галичини, Буковини й Закарпаття (Галичини й Володимирії) до Австрійської придунайської монархії в 1772 р., існували куди кращі вигляди на культурно-суспільний розвиток української народності в багатонаціональній Габсбурзькій імперії; про те хоч би засвідчували заснування при церкві св. Варвари у Відні духовної семінарії, т. зв. “Барбареум” (1774), акт перенесення її згодом до Львова в характері “генеральної” семінарії (1783), оснування “для русинів” університету у Львові (1784), доповнення до нього “Студіюм Рутенум” (Філософський і Богословський Інститут (1787)). Крім цього, починаючи з 1774 р., система народних шкіл – парафіяльних одноклясних, “тривіальних” триклясних і “нормальних” чотириклясних, стала покривати густою мережею частину австрійської монархії з українським населенням. Це були значні початкові успіхи народу, що з-під польського панування опинився під легшим, австрійським. Та не довго зазнавав він відносних пільг, бо вже у проміжку кількох десятиріч попав під панівні польські впливи, що знайшли собі станова підтримку на австрійському дворі, завдяки зв'язкам польської шляхти з віденською аристократією.

Три десятиріччя XIX ст. в Галичині, Буковині й на Закарпатті стали мертвим і глухим часом², оскільки завели там у народній освіті шгучне “язичіє” (мертву церковнослов'янщину, москалізми, польонізми, макаронізми), що своїм протинародним характером звело нанівець розвиток національно-суспільної думки (в мовному та громадсько-побутовому розумінні). Абсолютизм Меттерніха намагався втримувати занедбані окрайці Австрії на політичному рівні кам'яної доби.

Щойно зусилля “Руської трійці” (очолоної о. Маркіяном Шашкевичем) – повернути рідному народові його мову й історичну пам'ять, причинились до загальнонародного поступу. Під час “весни народів” дійшло до перших суспільних маніфестацій – оснування Головної Руської Ради, Галицько-Руської Матиці для посилення організованого культурно-освітнього життя, наукового руху, як з'їзд Руських учених, – здобутків з 1848 р. національних революцій проти Габсбурзького абсолютизму. Знесення панщини та скасування державної цензури належали до найкращих придбань “весни народів” у другій після Росії, щодо свого насилля, автократичній державі.

До якого значного ступеня дійшло тоді національне освідомлення подавстрійських українців, вистачить привести слова “Перестороги” пароха села Ветлина на Лемківщині, о. Василя Подолинського в 1848 р., у відповідь на протиукраїнські статті польського “Дзенніка Народового” у Львові. Автор “Перестороги” признає полякам право “засидження” й гостинности на українській землі, при умові їхнього визнання права автохтона й господаря за українським народом. “Стотисячне військо, -твердить о. Подолинський, – можна перемогти, але не можна спольщити одного українського села. Хоч Росія висипала вже кілька бочок аргументів на те, що “українці й москалі – це один народ”, то даремні її зусилля, так само, як і польські спроби спольщити українців засуджені на невдачу”. Не бентежило Подолинського й те, що вороги державности України обзивали українське відродження “австрійською, німецькою, російською чи польською інтригою”, він мав на всі ті прояви чужої обструкції своєрідну відповідь: “Припустім, що ми ще ніколи не були народом, тільки завжди провінцією. Проте це чейже не відбирає нам права бути народом від сьогодні. Ми віримо сильно в відродження вільної, незалежної

1

М. Шашкевич. Русалка Дністрова, Будим, 1837, ст. III.

2

Сергій Єфремов. Історія Українського письменства, т. II, ст. 103.

України й нас зовсім не бентежить реченець, коли нам та воля й незалежність судились. Бо чим же є століття в житті нації? Хочемо бути народом і будемо ним, бо голос народу – Божий голос¹.

Слова цього українського патріота в навечір'я зміцнення австрійського й російського абсолютизму в добу реакції після 1848 р. можна вважати кращим виразом відродження рідної національної свідомості того важкого часу імперського засилля в Австрії й Росії 1850–1860-их років, а водночас віщим проявом нездоланого змагання підневільного народу до належних йому волі й державної незалежності.

Коли в Австрії майже нічого із громадянських привілеїв, крім свободи від панщини, не залишилось після придушення революцій (з поміччю Росії) в Мадярщині й Італії, позбавивши надій на автономію й галицьке населення, то положення в підросійській Україні було ще більш безнадійним – в кінці XVIII й на початку XIX ст. режим російської імперії знищив майже всі позначки самобутності українців, перетворивши їх на громадян “чужого отечества”, а їхню країну на відсталу провінцію. Зросійщено тоді й дотогочасний традиційний устрій українських земель.

Російська імперія, за своїми структурами, була до 1905 р. абсолютною самодержавною спадковою монархією. Вся верховна влада належала необмеженою мірою цареві-імператорові, піддане населення ж, особливо позбавленої рештки національних прав і закріпаченої України, не мало ніякої участі в управі державою².

За панславистичною схемою реакційного дворянського історика на царських послугах, Михайла Погодіна, Україна (офіційно Малоросія) мала теж розчинитись у загальному котлі перетоплюваних у середині імперії й поза її межами слов'янських народів з метою встановлення великої, єдиної, неподільної Росії.

Заборона української мови Валуєвським циркулярем з 1863 р. (відомим присудом – “української мови не було, нема і бути не може”) було одним з рішальних проявів царського уряду в його намаганнях повністю асимілювати українство в деспотичній російській імперії.

А все ж безвиглядне назверх положення українського народу в Росії й Австрії зазнало несподіваної зміни. В боротьбі з Прусією за гегемонію над простором німецьких земель Австрія потерпіла низку критичних поразок, зокрема під Кеніггрецом в 1865 р. й у битві під Садовою в 1866 р., що виявило її внутрішню й мілітарну слабкість та стало початком невідхильного процесу десінтеграції Габсбурзької імперії. Від майбутнього суцільного розпаду не вберегли Австрію, хоч і зупинили на півсторіччя процес у тому напрямку, внутрішні перетворення в роді реформ і створення державного гібриду, Австро-Угорської монархії в 1867 р., чи ухвалення в тому ж році ліберальної конституції. Австрійські провінції, включно з Галичиною, мали отримати свої законодавні органи самоуправи, власний сойм і крайовий уряд.

Хоча й ті далекосяглі пляни демократизації держави цісаря Франца Йосифа (1848–1916) для Галичини не здійснились, проте новий конституційний курс дуальної монархії причинився там до творення культурно-освітніх організацій (“Просвіта”, в 1867 р., Т-во ім. Шевченка, 1873), видавничої діяльності, зокрема пресових органів (“Вечерниці”, 1862, “Мета”, 1863, “Нива”, 1865, “Русалка”, 1866, “Правда”, 1867), посиленого національного руху³. Галичина стає “українським Піємонт”, де мають нагоду співдіяти й земляки з України, що й доти стогнали в ярмі чорної російської реакції. Отак, по десятирічнім застою серед українського громадянства Галичини починається новий, дуже оживлений суспільний рух, з 1859 р.

Поляки в тім часі встигли захопити у свої руки управу країною, зайнявши провідні урядові становища й ролю представника Галичини між місцевим і центральним управлінням. Їхне упривілейоване становище завдячували вони заяві беззастережної лояльності цісареві Францові Йосифові (“Пши

¹ Велика Історія України, Вид-во Тиктора, Львів-Вінніпег, 1948, ст. 684.

² Енциклопедія українознавства, т. I, II, Мюнхен, 1949, ст. 479.

³ Велика історія України, 1948, ст. 720.

тобе, пане, стоїми і стаць хцеми...”), як і поширюваним наклепам на українців, начебто вони задумують відділитись від Австрії та приєднатись до Росії. Протиукраїнська пропаганда довела до того, що цар перестав приймати українську делегацію в себе. Польським інтригам треба приписати й офіційні натиски на українців перейти на латинську писемну систему, що, зрозуміло, свідомий український загал з обуренням відкинув.

Серед москвофілів, з другого боку, було сподівання, що Росія скоро забере Галичину від знесиленої Австрії, вслід за чим вони відновили свою агітацію серед населення про потребу наближення в мові, письмі й інших проявах суспільно-культурного життя до російщини¹.

Проти заходів галицьких москвофілів (ще від Якова Головацького, колишнього члена “Руської трійці”, що пішов на шлях національної зради в користь Москви, й аж до Адольфа Добрянського, Богдана Дідицького, Дениса Зубрицького й царського агента Івана Наумовича) — завернути історичний хід подій та ввілляти півавстрійських українців у течію панславізму й “єдинокровної російської приналежности”, пограбувавши їх з рідної мови, що її мало заступити вподібнене до російської мови язичіє, рішуче виступили галицькі народовці, захисники національних і громадянських прав народу. Москвофіли сприймали простолюття з погордою, звертаючись понад голови простого народу до вищих суспільних клас, духовенства й інтелігенції, зі своєю пропагандою, підтримуваною матеріально Росією. Народовці натомість ішли між народ, уболівали його проблемами малоземельности, високого оподаткування, відсутности належної освіти, словом, приймали народні турботи за свої, стараючись усіляк зарадити їм. Їхніми провідними ідеями були — національна культурна окремішність, загальний ужиток народної мови у шкільництві, суспільному спілкуванні й урядуванні, духовна соборність із придніпрянською Україною.

Народовецькі погляди й настрої чітко відображені в “Меморіялі” Федора Чорногори до Редактора “політичного часопису” — “Русь”, що займав опортуністичні позиції супроти панівних імперіяльних урядів царської Росії та Австро-Угорщини, а зокрема до польської адміністративної управи Східньої Галичини. Та протестаційна публікація появилася 1867 р. 15 сторінковою брошурою, накладом Соммера в Відні і збереглась під числом С. XXVIII (Я 55) у бібліотеці Т-ва “Січ”. Становище Автора в питанні служби рідному народові й його оборони перед наступом загарбників українських земель безкомпромісове. В заключній частині протесту-меморіялу, в імені народовецької побратимської спільноти, лунають слова присяги перед Богом і народом, що за його потоптані права “будемо боротися до останнього — самі проти наших ворогів, ляхів і москалів, а з нашими поневоленими слов'янами проти ворогів усього слов'янства — німців і мадярів. З нашим мужицьким, покритим латами, народом стоятимем укупі, як вірні його діти!.

Боротимемося своїми власними силами й середниками, поки не виборимо наші права. Віримо, що добудемо їх, згідно з покликком нашого величного генія:

“Борітеся — поборете!
Вам Бог помагає —
За вас сила, за вас воля
І правда святая!”

(Т. Шевченко)

Хто хоче — пустися за Москву; хто хоче — нагинай ледачу голову під ненависну ляхську руку; хто хоче, нагинайся перед німцем. Нам не йти за такими ніколи. Ніколи!”

Народовецьке кредо того часу, безпосередньо перед заснуванням “Січі”, ясне й безсумнівне — на сторожі свого народу перед будь-якими ворожими затіями! В народовецькій діяльності допоміжним фактором було ширення в краю рідної літератури з-за Дніпра, головнотворів Марка Вовчка, Куліша, Шевченка — народного трибуна народовецького руху в Галичині. Співпраця придніпрянських авторів

¹ М. Грушевський. Ілюстрована Історія України, Нью Йорк, УККА, 1990, ст. 502.

у галицьких пресових органах служила вільним помостом суспільної думки між національними таборами українців Австрії й Росії. Особливо юне покоління народовців, надхнене Шевченковим вогненным словом, загоріло любов'ю до свого народу й бажанням піднести його культурно, економічно й політично¹.

Саме й народовці, що видали згодом в краю таких видатних національних провідників, як голова галицького соймового клубу, Юліян Романчук, стали засновниками Українського Академічного Товариства "Січ" у Відні. Серед важливих завдань цього історичного почину юних ентузіастів українського національного відродження, Анатолія Вахнянина й гурта 27 членів засновників "Січі", була потреба винести ідею рівноправності упослідженого австрійською владою народу на світове форум у Відні та добровільно прийнятий на себе обов'язок дальшої безкорисливої праці з метою піднести відсталій з чужої вини нарід до гідності визнаних світових народів. Таким чином, символічно, основники "Січі" в 1868 р. підняли знову опущений Яковом Головацьким і Іваном Вагилевичем прапор провісника всенародного відродження в Галичині, о. Маркіяна Шашкевича, у 25-річчя його смерті в 1843 р.

Задумана, як суто-студентське товариство, віденська "Січ" стала насправді першою статутною організацією галицьких народовців², що надавала напрямок не тільки всьому українському студентству, але й усій галицькій Україні³.

Не один організаторський почин краю, важливий для національного поступу в Галичині, треба завдячувати саме "Січовикам". Віденська "Січ" відновила й поширила віру в національну самобутність українського народу, яку видвигнула ще Львівська Головна Рада в 1848 р. Від самого свого оснування дотримується "Січ" в усьому майбутньому ясної й безкомпромісової постави в користь українського народу й не приймає у ряди свого членства земляків з невиразним національним обличчям. "Січ" стала у проході часу голосом народного сумління й показником нових шляхів у національному поході до волі й незалежності. Згадати б тут пропам'ятні постанови "Січового" віча 3 грудня 1917 р. щодо кінечности проголосити державну незалежність українського народу по цей і той бік Збруча⁴.

Дух соборности плекали в "Січі" від самих її початків у взаємному січовому гурті, очоленому в різних каденціях Вахнянином, Ю. Целевичем, Остапом Терлецьким, із надхненниками "Січі", Михайлом Драгомановом, Сергієм Подолінським. "Січ" була гостинним домом упродовж свого історичного буття для рядових членів української спільноти, як і світочів її суспільно-культурних і політичних проявів — Наталі Кобринської, Володимира Антоновича, Михайла Грушевського, Олени Пчілки, Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника, Вячеслава Будзинівського, Юліяна Романчука, Євгена Петрушевича, Станіслава Дністрянського, Дмитра Донцова, Степана Смаль-Стоцького, Івана Зілінського, — щоб тільки привести низку видатніших українських громадян соборної України, між ними й почесних членів "Січі", в різних періодах її діяльності.

¹ Там же, ст. 503.

² Теодор Марітчак. Минулє Віденської "Січі" (з Ювілейного Збірника "Над синім Дунаєм", Відень, 1932, ст. 137.

³ Лука Мишуга. Спогад декадента (там же, "Над синім Дунаєм", ст. 11).

⁴ Юрій Вітошинський. Взаємини Віденської "Січі" з чужинцями (там же, ст. 115).

Відень після 1848 р.

З черги, після короткого начерку доби, в якій проходили заснування й початки Академічного Товариства “Січ” у Відні, годиться кинути погляд на місце осідку “Січі” й його характер тогочасної метрополії Габсбурзької монархії.

Назагал українці почали прибувати до Відня тільки після прилучення Галичини (1772) й Буковини (1775) до Австрії. Відень став з того часу природнім осередком політичних, економічних та суспільно-культурних інтересів наших земляків західних земель України. Спочатку склад української, більш-менш постійної, громади Відня обмежувався до службово-адміністративних та військових суспільних прошарків, але вже наприкінці XVIII-го й у початках XIX-го сторіч почали з'їжджатись туди люди з кіл інтелігенції, головню академічна молодь з Галичини, Закарпаття й Буковини. До приросту українського населення наддунайської столиці студентами університету й вищих освітніх установ долучались у проході часу науковці, державні урядовці, парламентаристи, політичні представники, як і робітники й різного роду службовці, включно з домашньою прислугою. Постійний наплив населення української національності зумовив потребу заснування церкви св. Варвари в 1775 р., що, поруч діяльності духовної семінарії “Барбареум” та зорганізованої в 1784 р. парафії св. Варвари, склалось на сприятливу духовну й культурно-освітню атмосферу серед наших віденських земляків.

З другої половини XIX-го ст. вони починають свідомо організуватись у низці товариств громадського й фахового характеру. Важливою стала й такою залишилась до кінця парафія церкви св. Варвари, що відогравала подекуди ролю об'єднувального фактору між різними угрупованнями тогочасної віденської громади українців.

До відоміших суспільних організацій того періоду належали засноване в 1862 р. Братство церкви св. Варвари й Академічне Товариство “Січ”, перше українське студентське угруповання з власними статутами, основане в 1868 р., після розв'язання нестатутного Львівського студентського товариства “Січ”, що проіснувало тільки два роки (1861-63)¹. Віденська “Січ” і залишила по собі найбагатші традиції суспільної організації з регулярною програмою діяльності, духом дружньої співпраці і провідництвом у суспільно-культурних проявах своєї та крайової національної спільноти. До зорганізованого життя віденської громади українців приєдналося згодом і наше робітництво, зав'язуючи в 1896 р. Християнське Товариство українських робітників, “Родина”. В той час проживало в Австрії, головню в Відні, біля 3.000 українців, крім військового персоналу².

Поступовий зріст нашої тодішньої студентської громади в Відні знаходив собі громадський відзвиг у щораз активнішій діяльності Т-ва “Січ”, що поширювалась із початкової виключно академічної ділянки на суспільно-політичну площину. Національно-визвольницький дух “весни народів” в 1848 р., що прокотився бурхливою хвилею й землями нашої батьківщини, зумовлюючи загально-національне відродження, захопив у свою колію, може більшою мірою як деінде, українське студентство, згуртоване в Т-ві “Січ”. Праця над національним освідмленням свого місцевого робітництва, активізація національного руху, репрезентація українських політичних змагань за кордонами краю, підтримка інформативною акцією крайової суспільно-політичної дії — стали згодом провідники ідеями “Січі”, які зберегли свою силу навіть у найкритичніші періоди існування Т-ва під час депресії тридцятих років і нацистського засилля в сорокових роках.

Повертаючись до доби оснування “Січі”, слід зробити підсумки характеру, кольориту й атмосфери того знаменного для розвитку нашої січової спільноти часу.

Основні позначки абсолютизму під знаком австрійського міністра Меттерніха (1779—1859) з доби перемоги реакції, що знаменувала Габсбурзьку монархію придушенням національних рухів і громадянських прав, поступалися ступневим державним реформам після 1848 р., аж нарешті громадяни

¹ Енциклопедія українознавства, том I, III, Мюнхен, 1949, ст. 961.

² Ukraine, a Consise Encyclopaedia, Vol. II, Toronto, 1971, p. 1218.

Австрії отримали їхню конституцію в 1861 р. (ратифікована в 1867 р.). Вимушена конституція запевняла свободу преси, думки, публічних зібрань, рівність громадян перед законом і, найголовніше надбання для підавстрійських народів, право вжитку рідних мов скрізь у різнонаціональній імперії, що й дало привід до загального волевиявлення в масово створюваних організаціях, як і в нашій студентській організації “Січ”. Без тих ліберальних передумов оснувати раніше “Січ” було б неможливо.

Могло здаватися, що настала доба поступу, волі й добробуту загалом, для австрійського населення й провінцій Австрії, хоч так насправді не було. Пореволуційну Австрію можна схарактеризувати, як країну розбіжних бігунів -технологічних уведень в метрополії й водночас — крайньої відсталості у провінціях; погоні за розвагою, люксову аж до переситу й гедонізму на віденському дворі й у аристократичних домах — та нужди в цілому краю й серед віденського пролетаріату, де особливо був сприятливий ґрунт для пропаганди марксістської соціальної утопії. Типічними признаками офіційного Відня стали зріст матеріалізму, бюрократії з її кодом франц-йосифівського льялізму, загального конформізму й т. зв. “бідермаєрського” стилю в побутових, культурно-мистецьких і матеріально зумовлених життєвих потребах. Особливо бідермаєрський компонент габсбурзької цивілізації, т. зв. “барок середніх суспільних кляс”¹, символізував вартості даного занепадного періоду, в більшості негативного порядку, розхитаної імперії; — він проявлявся у приповідковому “австріяцькому філістерстві” (заскорузлості, дрібничковості), наслідуванні аристократичних форм (звичаєвих, стилєво-будівельних) новою, розбагатілою суспільною клясою буржуазії, а особливо в духовому декадентизмі, знеоцінці освячених християнських традицій, ментальності “карпе діем” (вживай життя, поки не пізно), що всі разом призводили до деморалізації, корупції й легковажного ставлення до особистої відповідальності (ноторичні самогубства в Відні ще до трагічної загибелі коронного принца Рудольфа й баронеси Марії Вечери в 1889 р.), були саме вислідом морального занепаду. Про того роду від’ємні характерологічні позначки в державі, що звикли супроводити її на схилковому шляху існування, відомо ще з часів падіння римської імперії.

Панівний тоді в Австрії державний бюрократизм, із властивою собі зверхньою пересадкою, практикою всякчасної і “всюди сущої” реєстрації, надмірною документацією, формалізмом, пустою титуломанією, претенсійністю й бездушністю, просякав наскрізь органи влади, встряваючи в усі клітини різноманітного суспільства й надаючи Відневі афективного тону дня. Столиця монархії стала центром бідермаєрської підкультури. Заможнішим обивателям, що стояли осторонь політики, згідно засади “моя хата скраю”, схвалювали безкритично державні порядки, були глухі на суспільні недоліки, жилось у той час моральної кризи непогано².

Майбутнім “Січовикам”, які прибували в 1860-их роках на студії до Відня, він либонь уявлявся після зустрічі з містом новітнім Вавилоном, діаметрально протилежним світоглядом супроти їхніх національних вартостей, бережених у пригнобленій батьківщині. А вона тількищо підіймалась до зрілого політичного життя й вимагала “здорового тіла у здоровій душі” від своїх ідейних амбасадорів. Наші юні ентузіясти просвіти й науки бажали в першу чергу щонайбільше повчитись від уявних світочів отих блискучих освітніх і наукових віденських установ, аби вислідами набутих знань поділитися згодом з потонулими в накинєній їм темноті масами рідного народу. Правду мовивши, було й чимало чого повчитись нашій академічній молоді в центрі науки, технології й культури, зокрема літератури, музики й мистецтва, що став цивілізаційною Меккою прочанам з усіх кінців імперії, а то й широкого світу.

Поступ у науці слов’язознавства під Австрією, розпочатий переломовими дослідними працями Добровського, Колляра, Копітара, Шафарика, продовжали успішно в Віденському університеті такі вчені, як словінський філолог Франц Міклошіч і хорватський славіст Ватрослав Ягіч, що займались теж питаннями української мови, літератури й фолкльору. Не дивно, що до них приїжджали на науку декілька поколінь наших славістів.

1

The Golden Age of Vienna, by W. M. Johnston, New York, 1981, p. 13.

2

The Viennese, by Paul Hofmann, New York, 1988, p. 98.

Значного розвитку зазнавала тут наука медицини завдяки студійній програмі в Віденській Медичній школі¹. Між відомими знавцями медичного звання здобув собі особливу славу батько австрійського письменника Артура Шніцлера, Д-р Йоган, ларинголог з новими методами лікування вокальних недомагань акторів і співаків широкою аудиторії столичних “Бургтеатру” та двірської опери², що отримували артистів сцени й вокалістів із драматичних шкіл (теж у Бургтеатрі) і Музичної Академії.

З того часу теж датується поступ у студіях психології. Відома з пізнішого періоду праця професора філософії віденського університету, Ернста Маха, “Аналіза проявів і взаємин між фізичними та психологічними факторами”, знайшла міцний відгомін у наукових європейських колах³.

Ділянку архітектури в 1850–60-их роках репрезентувала, між іншими, романтично-еклектична школа Петера Нобіля в Академії мистецтв і ціла низка майстрів-архітектів, як фон Зікардсбург, Ван дер Нюль, покликаних до Відня з метою архітектоніки т. зв. “Рінгу”, з такими величавими будівлями, як Votivkirche (церква Подяки та Приобіцання), збудована після невдатного атентату мадярського революціонера на імператора Франца Йосифа в 1853 р., нова Опера, Rathaus (ратуша), і т. д.⁴. Особливе значення в вишкільній сфері мали Політехнічний Інститут і Академія архітектури в Відні, де навчався згодом теж Отто Вагнер, творець усеохопливого проєкту розбудови столиці. Будівельна бідермаєрська школа Дангавзера тоді й десятиріччя пізніше надавала свій відбиток і мебельному віденському стилеві.

Нічого й говорити про літературні й музичні осяги в габсбурзькому центрі культури, що притягав австрійських і світових громадян завдяки місцевій творчості таких майстрів, як Моцарт, Бетховен, Шуберт, Вагнер, Брукнер, Брамс у музичному мистецтві, аож драматург-трагик Грільпарцер, любитель природи Штіфтер, автор комедій, “віденський Арістофан”, Нестрой в літературі, чи популярний виразник академічного мистецтва Ганс Макарт, професор віденської Академії Вальдмюллер та багато інших мистців академічного, прикладного й декоративного роду тієї барокової доби в Відні. Крім згаданих вище навчальних установ, відома була теж “Лісова Академія”, згодом Hochschule für Bodenkultur.

Прикметний інтелектуальним колам віденської богеми дух “камерадери”(товариськості) при обміні думок в дискусіях і розвазі по віденських каварнях, яким дав почин наш земляк Юрій Кульчицький в XVII ст., як і зверхній настрій відпруження, питомений віденській публіці під відомим поняттям “Gemuetlichkeit” (вигоди, невимушеного побуту) в кайзерівській столиці, робили її магнетом для світових туристів, зокрема adeptів науки, мистецтв, політики. Загальне переконання в тому часі перед сумерками імперії було, що вперше від революційного 1848 р., коли столичний натовп злінчував міністра війни Теодора Байлет-Лятура, повісивши його на міській ліхтарні, запанував у Відні справжній громадський та міждержавний мир і вже йому кінця не буде в льоялістичному, бідермаєрському суспільстві.

Франц Йосиф саме розпочав історичну реконструкцію старого Відня з метою перетворити його у престижну європейську метрополію, на подоби Парижу. До 1860 р. закінчено перші будівельні роботи над закладенням репрезентативної “Ringstrasse” (вулиці-перстня), після чого відкрито її ще в незакінченій формі в 1865 р. Услід за катастрофальною повинню, що її спричинив вилів Дунаю в 1862 р., почались каналізаційні перекопування в місті для врегулювання дунайської течії й завершилися побудовою дунайського каналу (відноги Дунаю) в середині міста.

Розбудова всіх важливіших, маєстатичних структур уздовж “Рінгу” (довкільного “перстня” в самому осередку столиці), як от — нового університету, “Бургтеатру”, ратуші, парламенту, опери,

1 “Die Wiener medizinische Schule im 19. Jahrhundert”, by Erna Lesky, 1965.

2 Viennese, p. 106.

3 The Golden Age, pp. 321-2.

4 Там же, ст. 314-15.

“Гофбург” (цісарського двора), разом із комплексами “Кертнеррінгу” й “Опернрінгу”, тривала до двох десятиріч в окремих випадках і щойно в вісімдесятих роках покінчено з новим будівництвом¹.

Відень, величиною приблизно п'ятсот тисяч мешканців, після прилучення понад 40 підміських місцевостей, перетворився в місто-велетень із близько півтора мільйонним населенням. Розміри величаво розкинутого “Рінгу” охоплювали дві з половиною миль простору завдовжки й понад 60 метрів завширшки². Разом з площею героїв (Heldenplatz) перед “Гофбургом”, “Рінг” становив дійсно грандіозне видовище. Тоді вже Франц Йосиф, хоч і дотепер, мав причину бути гордим на свою столичну резиденцію, що символізувала мотто Святої Римської імперії німецького народу, AEIOU (Austria erit in orbe ultima - Австрія буде найвищим досягненням у світі).

До тієї ж європейської столиці з першорядними міжнародними зв'язками приїжджають на студії в шістдесятих роках і основники Академічного Т-ва “Січ”, надіючись і собі встановити добрі зносини, корисні для їхньої батьківщини, з передовими активними колами чужинецького світу.

1

The Golden Age, pp. 130-133.

2

Viennese, p. 104.

Народини “Січі” в конституційній Австрії після 1867 р.

Ще до прибуття галицьких народовців, майбутніх основників “Січі”, до Відня, місцеві кола українських громадян виявляли живу активність у своїй парафії церкви св. Варвари й у зносинах з довкілним чужинецьким населенням, зокрема зі слов'янськими групами. З-поміж них особливо прихильними до свободолюбного українського руху були чехи. Оживлені зв'язки з віденськими сусідами-слов'янами датуються 1820-их років, коли сотрудник церкви св. Варвари, о. Петро Паславський, відомий з виголошуваних проповідей принципово українською мовою, створив у своєму приватному місці замешкання осередок товариського життя для парафіян церкви, земляків у проїзді з Галичини і приятелів-гостей слов'янської народности – чехів, словаків, словінців, хорватів, навіть поляків і сербів. Тоді й гостювали там такі визначні діячі слов'янського наукового світу, як Варфоломій Копітар, Ян Колляр, Людевіт Гай, Вук Караджіч і інші. Особливо словінець Копітар старався вплинути на молоде українське покоління, з яким він шукав частих зв'язків.

На прихильне ставлення слов'янських представників до українських громадян Відня вказує участь чеського співочого товариства “Slovansky Spevacky Spolek” у першому відзначенні пам'яті Тараса Шевченка на місцевому терені, що його влаштував у столиці гурток наших віденських студентів-народовців в 1866 р. Композитор і диригент хору “Spevacky Spolek”, Ферхгот-Товачовський, що перебував довгий час у Галичині, щиро цікавився українським рухом відродження, полюбив українські народні пісні, гармонізував їх і співпрацював часто у майбутніх імпрезах “Січі”¹. Українці ж Відня, доцінюючи прихильність до себе чехів і словаків, брали участь у відкритті Празького театру, в похоронах Колляра, і т. д.

Услід за першими контактами, йде дальша розбудова зв'язків в українській громаді Відня зі слов'янськими організаціями, з метою освідомлення їх щодо історичних змагань українців до волі й самобутности та відокремлення української національности у світових поняттях від росіян та московської агентури, галицьких москвофілів.

Заснування Академічного Т-ва “Січ” у Відні пов'язане саме з розривом галицького патріотичного громадянства з москвофільським табором, що скріпило народовецький рух в краю й закордоном. Ще важливішим фактором оснування товариства плекання рідної культури став сприятливий для цього ґрунт – відновлення й поширення конституційних свобод у 1867 р. у Відні, в центрі політичної діяльності монархії, де організаційні заходи півдавстрійських народів не натрапляли на такі труднощі, як у далеких від столиці провінціях. Коли тільки в листопаді того ж року появився закон про дозвіл на творення товариств, українські народовецькі студенти зразу приступили до організації академічного товариства під назвою “Січ”.

Про поспіх і енергійні заходи в цьому напрямі вказує обставина, що вже два дні після проголошення 15 листопада 1867 р. конституції й нового закону про створювання товариств на терені габсбурзької монархії збирається віденська колонія українців у відповідному приміщенні для публічних зібрань ресторану “Zur goldenen Ente”, аби скористатись конструктивною зміною державного курсу й заснувати свою рідну суспільну організацію. Будь-які її раніші старання дати почин збірній організованій діяльності нашій віденській громадськості натрапляли на непереможні труднощі з боку офіційних заборонних постанов.

Проте, вже на перших запланованих установчих зборах місцевої громади виринає конфлікт між, як виявилось, москвофільською більшістю на зборах та народовецькою меншістю під проводом Анатолія Вахнянина. Народовецькі домагання, щоб задумана організація “працювала в користь українського народу”, москвофіли відкинули, заперечуючи право на самостійне існування українського народу, мовляв, він є “невід'ємною частиною великого російського народу”. Супроти такої обструкції ідеї

¹

Ю. Вітошинський. Взаємини віденської “Січі” з чужинцями (в Ювіл. збірнику “Над синім Дунаєм”, ст. 117).

створення рідного товариства, національного за формою і змістом, народовцям не залишилось нічого іншого, як покинути залю нарад.

Народовецький рух у Відні мав уже успіхи у плеканні рідної національної традиції. Ще в березні 1866 р., як було згадано раніше, рухливий гурток народовців, що називав себе “січовиками”, влаштував у великій залі “Zum grünen Tor” прилюдне свято з приводу 5-их роковин смерті великого поета й національного пророка, Тараса Шевченка. Було це насправді перше відзначення його пам'яті, що поширилося згодом на всю Галичину і стало загально-національною подією в Україні. З ініціативи віденської ланки народовців в 1867 р. вийшов теж заклик до масових протестів в краю й закордоном проти введення польської урядової мови в Галичині, як і проти політики усунування з крайових офіційних становищ українських урядовців та переселювання їх на захід, де їх піддавано насильній польській асиміляції.

Зразу після виходу з опанованих москвофілами зборів, відбулися в тому ж році сходу і прелімінарні установчі збори основників Т-ва “Січ”. Прохання прийняти статут товариства до долішньо-австрійського намісництва віденського уряду внесено в грудні 1867 р., а вслід за його затвердженням 2 січня, наступило історичне оснування Академічного Товариства “Січ” на головних установчих зборах січовиків 9 січня 1868 р.¹

В часі заснування “Січ” нараховувала значний гурт членів, зважаючи на нечисельну ще тодішню колонію віденських українців. Назагал приймають число 27-ох засновників “Січі”, хоча ймовірно було їх більше. Один з дослідників заснування січового товариства подає склад членства між прийнятими студентами й молодими фахівцями на загальних установчих зборах “Січі”, в порядку їхньої реєстрації на збереженому списку: педагогічний кандидат (Канд. проф.) Дам'ян Гладилевич (пізніше професор Академічної гімназії у Львові), студент Торговельної Академії Євген Ціпановський, студент медицини Микола Подлуський (пізніше лікар у Болехові), канд. проф. Юліян Целевич (пізніше професор історії в Академічній гімназії у Львові й перший голова Наукового Товариства ім. Шевченка), канд. проф. Анатоль Вахнянин (пізніше засновник “Просвіти” й перший голова її, організатор музичного життя в Західній Україні, посол до сойму й парламента), студент філософії Михайло Подолинський, аптикар Вінкентій Лопачинський, студент філософії Іван Вахнянин (брат Анатолія, разом з Левом Шеховичем співторець першого статуту “Січі”, пізніше професор гімназії у Стрию), студент прав Лев Шехович (пізніше судовий радник в Перемишлі), Віктор Лукашевич, студент медицини Костянтин Менцінський, студ. філ. Юстин Гапонович, студ. філ. Остап Волошак (пізніше професор віденської Політехніки), студ. мед. Борискевич (пізніше професор університету в Грацу), д-р прав Комарницький, лікар д-р П. Алексевич, надвірний урядовець Іван Вітошинський (секретар найвишого трибуналу в Відні), студент прав Струмінський, студент техніки Осип Ганінчак (пізніше інспектор державних залізниць), Віктор Раствецький, Юліян Медвецький (пізніше професор Політехніки у Львові), Степан Шеманський, Володислав Бачинський, проф. теології Юліян Пелеш (пізніше перемиський єпископ), студент медицини Іван Качковський, студ. філ. Євген Кропивницький (пізніше біолог), студент навчальної установи “Йозефінум”, Костянтин Спріпер².

Подають додатково й декілька інших засновників “Січі”, як от: о. Олександр Бачинський (тоді заступник ректора Духовної семінарії у Львові, згодом ректор її й генеральний вікарій у Львові), Омелян Калужняцький (пізніше професор університету в Чернівцях), Книгиницький (пізніше Д-р медицини у Львові), Іван Пулюй (пізніше професор німецької політехніки у Празі), Віктор Загайкевич (пізніше гімназійний професор в Тернополі), Децикевич, Венгринович³.

¹ Теодор Марітчак. Шістдесят літ організації. Заснування Товариства і розквіт “Січі” (“Студентський Вісник”, Прага, Р. VI, 1928, чч. 4—6, ст. 1, 2).

² Теодор Марітчак. Минуле Віденської “Січі” (Над синім Дунаєм, ст. 139).

³ Степан Шах. Між Сяном і Дунайцем, ч. 1, Мюнхен, 1960, ст. 234.

На голову новоствореної академічної організації покликано спочатку Лева Шеховича, але коли він з важливих причин відмовився, збори обрали першим головою “Січі” Анатолія Вахнянина, що здобув собі велику популярність серед своїх і чужинців, як організатор і диригент українського хору в Відні. Разом з братом Іваном, зразу після приїзду до Відня, почали обидва працювати між своїми земляками, віденськими студентами, притягаючи їх до товариського співжиття й освітньо-культурних занять в рідній громаді й між сусідами. Іван зокрема, відомий як суспільник у Львові, тепер, у наддунайській столиці поривав своїх друзів-студентів до громадської діяльності. Невдовзі став одним з основників і душею Акад. Т-ва “Січ”, склав упарі з Шеховичем статут товариства й довгі роки надавав йому ідейного напрямку¹.

Тількищо вибраного голову “Січі”, Анатолія Вахнянина, ледве після двох місяців його праці в товаристві, покликали до Львова, де він якстій розвинув кипучу діяльність, характерну першими починами в різних галузях: став першим головою “Просвіти” в 1868 р., основником першого українського співочого товариства “Торбан” (десятиріччя пізніше “Боян”) в 1870 р., як і членом-основником Товариства ім. Т. Шевченка (для видавничих цілей) в 1873 р. Йому й належить ініціатива в пізніше заснованому вищому Музичному Інституті ім. Лисенка у Львові, що його він очолив, як перший директор, тоді вже відомий співак, композитор, диригент хорів, публіцист та провідний суспільно-політичний діяч, у одній особі.

Анатоль Вахнянин, один з найбільш активних провідників організаційного життя в Західній Україні, народився 7 вересня 1841 р.² в селі Синява над Сяном, недалеко від Ярославля й Перемишля, у священничій сім’ї його батька, о. Клима, що був співтоваришем теологічних студій Маркіяна Шашкевича. Середню освіту покінчив Анатоль у Перемишлі, займаючись водночас навчанням музики, і згодом продовжуючи освіту у Львівській Духовній семінарії. Постійно співав у хорах, диригував ними і записував народні пісні, а після закінчення філологічних студій у Віденському університеті, навчав у гімназіях в Перемишлі й у Львові. Там водночас проходила його музично-громадська діяльність. А. Вахнянин визначився теж композиторською творчістю (сольоспіви, наприклад, “Помарніла наша доля”, хорові композиції, як “Станьмо разом друг при друзі”, музика до п’єс “Бондарівна”, Ф. Заревича, “Назар Стодоля”, Т. Шевченка й лірично-драматична опера “Купало”)³. Його музику “Хор норманів” із трагедії “Ярополк” використано для революційної пісні соціалістичного угруповання, “Шалійте, шалійте, скажені кати!” (слова О. Колесси). А. Вахнянин був теж відомий з літературної творчости. Писати почав ще під час студій у Львові, а потім у Відні. Одним із перших було його оповідання “Три недолі” (1863 р.). В 1881 р. друкувалася в “Зорі” його повість із міщанського життя, “Женщина”. В 1902 р. вийшла збірка оповідань і гуморесок Вахнянина, з життя селян, урядовців і духовенства, під заг., “Оповідання”, куди ввійшли такі твори, як “Три долі”, “Як я став політиком”, “Лемент побожного кацапського люду”, “Образки з галицького життя”, “Наші батьки у Відні”, і т. д. Літературна творчість А. Вахнянина не залишила тривалого сліду, про неї рідко згадують, дарма що вона має документаційну вартість, передаючи кольорит і дух того часу. Як журналіст, Вахнянин писав статті на культ.-суспільні теми, редагував і видавав “Письма з Просвіти” (1878—79) і два рази був редактором “Правди”. Написав теж спомини зі свого життя, які вийшли посмертно в 1908 р. Праці свого авторства підписував теж псевдонімами “Наталь з-над Сяну”, або “Еволюційник”⁴.

Про його суто-організаційну працю згадано вище. Помер славний музикант й суспільний діяч 11 лютого 1908 р. у Львові, де й поховали його в родинному гробівці на Личаківському цвинтарі.

1
І. Боднарук. “Стрийщина і віденські січовики” (“Стрийщина: історично-мемуарний збірник”, ред. І. Пеленська, К. Бабяк, 1990, т. I, ст. 367—370).

2
“Азбуковник”, т. II (ред. Б. Романенчук), 1973, ст. 44 (подає, за О. Огоновським, дату народження 19. IX.1841).

3
Нариси з історії української музики, ч. I, Київ, 1964, ст. 266.

4
Омельян Огоновський. Історія літератури руської, ч. III, 1893, ст. 891—915.

Викарбовані в камені намогильні рядки дуже прикметні особі цього заслуженого провідного громадянина України: “Ввійшов Він у хату — мов сонце зійшло; промовив Він слово — з лица сум щезав”¹.

Розбіжність цілей між народовецькими засновниками “Січі” й віденськими москвофілами була очевидна ще з самого початку організаційних спроб на терені місцевої громади земляків. Народовці щоправда були схильні спершу поспівпрацювати зі своїми ідейними супротивниками, намагались у проєкті їхнього статуту спільного товариства внести конечні для своєї участі поправки, проте всі їхні зусилля виявились даремними. Предсідник зборів, маючи за собою більшість москвофільських голосів, відобрав слово речникові опозиції, А. Вахнянинові, на що січовики, з почину студента Остапа Волощака, зареагували демонстративним залишенням залі зібрання. Співпраця між двома діаметрально протилежними бігунами суспільної думки виявилась неможливою, що й довело відразу до створення москвофільської організації “Русская Основа”, з одного боку, та заснування народовецької “Січі”, з другого. Супроти рішучого становища січовиків, москвофільські провідники все ще пробували перехилити їх на свій бік, проте ні москвофіли не погодились відкинути свою програму й політичну п'ялattformу в “великоруській (з половиною Європи й половиною Азії) уніформі”, ані народовці, згуртовані в “Січі”, не здали своїх національних позицій.

З черги, у статутівому Комітеті “Січі”, куди ввійшли Анатоль Вахнянин, його брат Іван, Лев Шехович і Юліян Целевич, виготовлено програму й засяг діяльності товариства в його першому статуті. За зразок організаційної схеми статуту “Січі” послужили подібні статутіві рамки ще раніше закладених слов'янських організацій. Головні точки цього обмеженого до суспільного мінімуму статуту наголошували потребу товариського життя², оживлення його й засоби для осягнення тієї цілі. Намічено щотижневі сходини членів у покищо піднайманому льокалі (бо на власну домівку тоді не було передбаченого фонду), з метою культурних та розвагових занять (вечірки з рецитаціями, співанки, танки, принагідні прилюдні виступи). Хоч і скромна була початкова програма “Січі”, вона розворушила місцеву громаду, створила зразок успішної організованості і стала приєднувати нових членів товариства та гостей з-поміж чужинців.

Головою “Січі”, після виїзду А. Вахнянина, став її активний член, Юліян Целевич. Той видатний суспільний діяч, історик, етнограф, педагог, народився 23 березня 1843 р. в селі Павельчі, Івано-Франківської області, в родині греко-католицького священника. Навчання у класичній гімназії Станиславова закінчив з відзначенням в 1861р. Студіював у Львівській Духовній семінарії і на філософському відділі Львівського й Віденського університетів. У Відні й склав учительський іспит з історії й географії, отримавши ступінь доктора філософії в 1868 р. Працював учителем у Монастирчанах, тоді в німецькій гімназії у Львові, згодом у Станиславівській гімназії, а в 1875—1892 роках був професором Академічної гімназії у Львові. В 1868 р. очолював віденську “Січ”, в 1875 р. “Просвіту” й “Січ” у Станиславові, а в 1892 р. був головою Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. Між іншими науковими працями написав монографію про Скит Манявський. Помер 24 грудня 1892 р. у Львові.

Діяльність членів Академічного Т-ва “Січ” у перших роках його існування заключається головню в посиленні товариських зносин в середині їхнього гурта й у віденській громаді та у знайомленні чужинців з пекучими проблемами українського народу, його змаганнями до рівноправності в колі народів Габсбурзької монархії й належної йому самоуправи, що опинилась у польських руках. До славних традицій поколінь основників і послідовників “Січі” належали вірні відзначування роковин Шевченка й Шашкевича концертами й хоріві виступи в імпрезах міжслов'янських організацій³.

В часі ранньої організаційної діяльності “Січі” відбувались відомі в Відні, т. зв. “Слов'янські комерси”, де участь і програма кожної слов'янської групи залежали від жеребу (вильосування), що його вони мали для себе витягнути. Таким чином, учасників зобов'язувала певна точка програми в

1

Степан Шах. Між Сяном і Дунайцем, 1960, ст. 236.

2

Т. Марітчак. Минуле Віденської “Січі”, ст. 140.

3

Т. Марітчак. Шістдесят літ організації (“Студентський Вісник”, ст. 2).

комерсі — рецитація, доповідь, звичайно на суспільно-політичну тему, хоровий або сольовий проспів, танок тощо. При нагоді слов'янських комерсів, чи зустрічей у міжнародному товаристві, січовики ніколи не занедбували поширювати національно-культурну інформацію на тему свого народу й його незавидного соціального й політичного положення. Своїми суто-мистецькими виступами члени "Січі" тією мірою здобували собі признання різнонаціональної аудиторії, що, бувало, на слов'янських комерсах і вечірках з різних приводів публіка вітала їх, куди більше як інших учасників імпрези, грімкими оплесками й окликами "живйю!"¹ (в розумінні "хай живе "Січ!").

Загальна популярність українського студентського товариства й успішний всесторонній розвиток тієї молодой народовецької організації стали колючкою в оці москвофільського проводу. Індивідуальні речники її й віденська колона москвофілів загалом нападались на "Січ", намагаючись безперестанкою засобами шкодити їй при кожній нагоді, особливо публічними денунціяціями в чужій і на сторінках їхньої преси. В одній статті, пера анонімного автора з Відня, поміщеній у львівському "Слові" (від 29 лютого 1868 р.), січовників посуджують за зв'язки з князем Чарториським з Парижу, що мав у Відні польське кореспонденційне бюро. Тут названо "Січ" провокативно "польсько-українським товариством". За тією нападкою пішли й далші, супроти чого "Січ" опинилась у центрі загостреної часописної полеміки. Чимало часу й енергії витрачували перші січовики в поборюванні москвофільських затій, скерованих проти існування їхньої організації. Зате витворились між членами товариства й громадянством, що йому сприяло, приязні теплі відносини, знаменні для традиційної дружби в середині "Січі" й її громадського інстинкту за весь час свого існування.

Не зважаючи на перешкоди ззовні, праця в "Січі" постійно зростала. Тількищо два місяці після установчих зборів, 13 березня 1868 р. "Січ" уперше влаштує прилюдні величаві вечери для вшанування Маркіяна Шашкевича. На тому святі січовий хор виконав, між іншими точками програми, нові твори Миколи Лисенка, що їх композитор склав і вислав саме з тієї ж нагоди. Зацікавлення "Січчю" перейшло вже межі Галичини, а її Шевченківські свята стали маніфестацією українства перед чужинцями. В роках 1871 і 1872 відзначили січовики роковини скасування панщини. Не зважаючи на матеріальні недостатки, "Січ" організаційно міцніє й на другому році свого існування винаймає першу власну домівку при вул. Гонзага ч. 14 (Gonzagasse²).

Для доповнення джерельних відомостей про початки Академічного Т-ва "Січ" у Відні приведемо збережені в Центральному Державному Історичному Архіві України у Львові причинки, сперті головню на спогадах про заснування січового товариства першого його голови, Анатолія Вахнянина.

Анатоль Вахнянин поступив до Віденського університету в 1865 р. Він чи не перший з усіх загорівся ідеєю створення української студентської організації. Досвід його взаємин з іншими слов'янськими товариствами переконав Вахнянина, що "багато братів-слов'ян уважають нас, русинів, за один народ з москалями, називаючи нас просто "Руссен". Зустрічаючись постійно з обструкцією супроти свого народу, приниженням його й трактуванням, як неповноцінного супроти визнаних національностей світу, А. Вахнянин, його брат Іван та майбутній історик Юліян Целевич вирішили заснувати рідну студентську спільноту на зразок чеської "Славії", хорватського "Велебіта", сербської "Зорі", польського "Огніска", болгарського "Балкану" й інших. В 1866-67 рр. відбулися широкі дебати між багатьма віденськими студентами-українцями на тему "Чи русини окрема нація від москалів?" У зв'язку з тією ключовою темою, зібрався невдовзі гурток народовців в числі більше 20 осіб, а серед них, крім згаданих вище, були ще й Іван Пулюй, Ю. Бачинський, Лев Шехович, брати Скобельські, Волошак та інші. Вони й склали статут товариства і вислали його на затвердження австрійському намісництву. Влада прийняла й затвердила статут 21 січня 1868 р. й від тоді Товариство з назвою "Січ" почало діяти.

До оснування товариства виключно української національності причинились теж москвофільські виступи і зріст російського студентства в Відні, що почало діяти у своїй організації, притягаючи туди

1

Юрій Вітошинський, *op. cit.*, ст. 117.

2

Т. Марітчак. Минуле Віденської "Січі", *op. cit.*, ст. 142.

й українських студентів. Неславною роллю в тому відігравав москвофіл Іван Головацький, брат Якова, члена "Руської Трійці" з Шашкевичем і Вагилевичем; маючи зв'язки зі слов'янською молоддю, він притягав українських студентів на своїх "чайних сходинах" до т. зв. "слов'янської взаємности", а насправді в напрямку панмосковської "об'єдинительної" ідеї. Щоб запобігти тим "общерусским" затіям, визріла необхідність гуртувати нашу молодь в рідному середовищі власного академічного товариства, де вона плекала б свою культуру, звичаї й товариський побут. Участь у заснованому товаристві могли брати й члени старшого громадянства в Відні.

Згідно зі статутом "Січі", ціллю товариства було дати своїм членам нагоду для літературного й товариського життя. Структура "Січі" охоплювала звичайних і надзвичайних (почесних) членів. Звичайними були спочатку "австрійські піддані руської народности", що перебували у Відні, а почесними ті, "що поклали особливі заслуги в користь товариства й науки".

Статут "Січі" не дозволяв на політичну діяльність, проте саме існування товариства віддзеркалювало вірність тези, що людина — це "зоон політikon".

Пізніше, з метою усучаснення товариства, за новим статутом звичайними членами могли бути лише студенти вищих навчальних закладів (Hochschulen) української національності. На чолі товариства була президія (виділ), складена з п'яти членів, що збиралася щомісяця для унапрявлення січової діяльності. Вищим законодавчим органом були загальні збори, звичайні й надзвичайні. Виділ мав виконні функції й обов'язок зберігати український характер товариства. Контрольна комісія виділу була незалежним органом управи, що займалась організацією й контролею майна товариства. Прапором "Січі" була синьо-жовта хоругва. Остання точка статуту торкалась можливості розв'язання товариства; якщо збори не знайшли б рішення щодо дальшого призначення січового майна, то воно мало б перейти на збереження до Товариства ім. Шевченка, або "Просвіти", а коли б це виявилось неможливим до здійснення, тоді вказано було б передати його товариству "Академічна Громада" у Львові на необмежену власність.

(На підставі статті Тараса Батенка, "Історія Віденської "Січі", "Республіканець", ч. 4, за березень 1993, Львів, ст. 34—36).

“Січ” у творчих взаєминах з діячами придніпрянської України

Серед дружнього гурта січовиків, у товариській атмосфері в середині своєї спільноти й під суспільним знаменем принагідних громадських виступів, проходило звичне й пильне життя в “Січі” під час каденції чергових голів, Михайла Подолинського (1868-69 рр.) й Мелітона Бучинського (1869-71 рр.). Щотижневі сходи, культурно-розвагові заняття, підтримування зв'язків з рідною й чужинецькою громадськістю – були прикметними позначками характеру товариства в його початковому періоді. Цю стадію культурницького напрямку “Січі” критикував згодом один з визначних її членів і майбутній голова, Остап Терлецький, називаючи іронічно новосформовану студентську організацію “забавним товариством”. Та вже в 1870 р., з почину тогочасного голови “Січі”, М. Бучинського, серед членства зав'язується окремий гурток “Товаришів просвіти”, що поклав своєю ціллю видавничу діяльність. Спершу намічено видавати книжечки для народу популярно-практичного змісту. Члени цього гуртка входять у зносини з нашими видатнішими діячами в краю та при їхній співпраці випускають у тому ж році першу публікацію, “Співаник для господарських діточок” О. Федьковича. “Товариші просвіти” запланували й дальшу видавничу програму, в тому українську частину у збірному слов'янському Альманасу, що мав появитися з чеської ініціативи, проте до здійснення задуму не дійшло з недостачі фондів нашої і слов'янських організацій. Спільні заміри покищо не звінчались успіхом. А все ж виникла важлива ідея видавничої діяльності, що згодом стала одною з замітніших ділянок творчої праці в “Січі”. З таких скромних початків розрісся в пізніших десятиріччях літературно-науковий рух, що вхопив у свій засяг усю січову спільноту в поєднанні з крайовою видавничою діяльністю Т-ва ім. Шевченка (згодом Наукового Т-ва ім. Шевченка) й науково-публіцистичною працею придніпрянських діячів.

До літературного оживлення в середині “Січі” дійшло в 1871 р. під впливом знайомлень провідних січовиків із двома політичними емігрантами з України, членом Київської “Старої громади”, Михайлом Драгомановим та соціалістичним діячем, Сергієм Подолинським¹.

Із М. Драгомановим знайомляться січовики влітку 1871 р., при нагоді його переїзду через Відень. Цей видатний суспільник щиро зацікавився товариством “Січ” і вдержував з ним зв'язки упродовж усього життя. В січні 1872 р. знайомляться січовики з іншим провідним діячем-емігрантом, Сергієм Подолинським, що в переїзді на захід зупинився в Відні й, ознайомлений з діяльністю “Січі”, увійшов у зв'язок з її членами, поширюючи свої зносини з товариством пізнішим оживленим листуванням.

Михайло Драгоманів був провідною постаттю в українському суспільно-культурному житті другої половини XIX ст. Народився 18. IX.1841 р. в Гадячі (Полтавська область) в небагатій дворянській сім'ї. Спочатку навчався в “Уїздному училищі” в Гадячі, а тоді в Полтавській гімназії. Під час студій у Київському університеті працював добровільно в недільних школах, а коли їх закрили, продовжував учительську працю в семінарії, не покидаючи студій. У 1864 р. став доцентом усесвітньої історії в Київському університеті, що вможливлювало йому продовжати наукові дослідження. Своїми ліберальними поглядами, впарі з заохочуванням своїх слухачів до праці в користь рідного народу, здобув собі значний вплив на формування громадського характеру студентської молоді. В 1870 р. перебував за кордоном для доповнення своїх студій, затримуючись поперемінно у Львові, Празі, Гайдельберзі, Цюриху, Відні. Після повороту до Києва брав живу участь у працях Південно-західного Відділу Географічного Товариства. В 1874–75-их рр., разом з Володимиром Антоновичем, видав два томи “Історичних пісень українського народу”, а теж написав низку політичних статей та наукових розвідок з ділянок історії, літератури та фольклору. Влітку 1875 р. був Драгоманів на першому українському вічі в Галичині. На донос до російського уряду, начебто Драгоманів закликав з тієї нагоди до об'єднання України з Польщею й відлучення Західньої та Придніпрянської України від Росії, Драгоманова звільнено з його становища в університеті, після чого він виїхав за кордон, затримався на п'ятнадцять років в Женеві

¹

Т. Марітчак. Там же, ст. 142.

й упродовж того часу розвинув широку публіцистичну діяльність. Писав політичні статті (напр., “Історична Польща й великоруська демократія” й наукові праці), що їх видавав у журналі “Громада”.

Історичне значення діяльності Драгоманова в тому, що він “відкрив вікно” західньо-європейським поступовим думкам на Україну, був першим, що з українською проблемою виступав у наукових колах Європи, як на літературному конгресі в Парижі, протестуючи на міжнародному форумі проти заборони в Росії української літератури¹, а особливо заслужився своїм конструктивним впливом на дальший розвиток нашої літератури й суспільної думки в напрямі європеїзації. У своїх літературознавчих працях (“Внутрішнє рабство і війна за звільнення”, “Чудацькі думки”, “Листи на наддніпрянську Україну”) Драгоманів розкривав світові національне й соціальне поневолення України й великодержавний шовінізм Росії. Драгоманів був одним із провідних учасників руху “Громад” у Києві. Треба теж відзначити його особливий вплив на творчість Івана Франка й Лесі Українки. М. Драгоманів помер 20. VI.1895 р.² в Софії, Болгарія, де він був з 1889 р. професором катедри загальної історії в місцевому університеті².

Своїми наставленнями й порадами в обширному листуванні Драгоманів спонукував січовиків до студій нових суспільних та літературних течій, впливаючи на їхні заняття соціальними питаннями свого народу.

В куди більш радикальному напрямі, до політично-революційного мислення й дій, старався інший політичний діяч, Сергій Подолинський, привернути увагу січовиків, які ще не повністю звільнились від романтично-народницького, закрашеного культурницькою місією, світогляду й типічної в той час загальної довірливості до ідеї слов'янофільства.

Сергій Подолинський народився 1. XII.1850 р. в селі Ярославка, тепер Черкаської області, в сім'ї Андрія Подолинського, автора повістей спертих на матеріалах народних повір'їв і звичаїв, прикметних українському побуту. Сергій став ученим соціологом, громадським і політичним діячем, пропагатором соціалістичних ідей. В суспільних поглядах стояв близько до народництва. Перехід від капіталізму до соціалізму пов'язував він з революційною боротьбою народу. Без революційної діяльності в Україні не сподівався скинення царської автократичної системи соціального гнету й національного поневолення. Один між першими почав займатись політично-соціальним освідомленням простолюду й робітництва. Написав цілий ряд розвідок, “Про хліборобство”, “Парова машина”, “Ремесла й фабрики на Україні” і т. д.³

Сергій Подолинський оспорував Марксівську теорію про “додаткову вартість” і виявилось, що він, а не Маркс, мав слушність. Подолинський додаткову вартість Марксового тлумачення вважав насправді додатковою енергією сонця, що кожного року вливається в артерію земної економіки. А вже потім, згідно закону збереження й перетворення енергії, вона здобуває характер вартості. Маркс помилявся, виводячи додатковий продукт і додаткову вартість із додаткової праці, тобто з її експлуатації капіталістами. Додатковий продукт завжди має енергетичне забезпечення у хліборобстві, отже, по-суті, у природі “злаків”⁴ (рослин).

Кипуча діяльність С. Подолинського за кордоном покінчилась передчасною смертю 12. VII.1891 р. в Києві. Він мав значний вплив на кристалізацію соціальних поглядів січовиків і на їхню орієнтацію в бік чинної дії, замість доктринерства в наукових кабінетах. Його ідеї розвинув серед січовиків, повівши оживлену акцію в напрямку суспільницького, навіть соціалістичного мислення, активіст “Січі”, його голова й надхненник, згодом суспільний діяч і письменник, Остап Терлецький. Бувши головним зв'язковим між січовиками та Драгомановим і Подолинським, він розпалював серед членства снагу до праці й бойові настрої. Саме з його ініціативи в “Січі” посилились дискусії на загальні теми й дебати

1 *Володимир Радзикович*. Історія української літератури, т. II, Детройт, 1956, ст. 164.

2 Український Радянський Енциклопедичний Словник, АН УРСР, Київ, 1966, т. I, ст. 639.

3 Український Рад. Енци. Словник, т. II, 1967, ст. 839.

4 *Микола Руденко*. Із грудневого щоденника. “Свобода”, ч. 244, 24. XII.1992.

ідеологічного характеру, товариське життя ще більш оживилось, а тяга до здобуття шокращої освіти для себе особисто й поширення її в народі опанували все членство. Щораз частіше відбуваються сходини з актуальними відчитами й доповідями суспільно-політичної тематики, яким надавав тон Терлецький, один з частіших доповідачів товариства. Серед січовиків дозрівають пляни всестороннішої діяльності – літературної, наукової, видавничої, політичної, що раніш тільки принагідно проявлялись. Поклики Драгоманова й Подолинського не пройшли даремне, члени “Січі” відчували в собі готовність до здійснювання великих громадських завдань. Проте рамки організаційного статуту виявились надто вузькі для того роду ширше закреслених дій. На внесок Івана Пулюя, голови “Січі” (каденції 1872/73 рр.), що взяв собі до серця критику О. Терлецького щодо товарисько-розвагового характеру їхнього товариства, скликані 3 травня 1873 р. загальні збори вирішили змінити статут організації. Від тепер, її основною функцією, крім природи академічного товариства, стає науково-літературна структура, що й підкреслено у проєкті статей нового статуту. Хоч і його, після дальших доповнень і різних вимог влади, затверджено щойно два роки згодом, 25 жовтня 1875 р., в “Січі” ще й до того часу велась наукова й літературна праця, головню завдяки окремим її членам – О. Терлецького, Івана Пулюя, Петра Скобельського (голови “Січі” 1873/74 рр.), активіста Бабія й інших.

Дотеперішня домівка при Гонзагагассе не відповідала більше поширеним цілям січової діяльності, тому й січовики перенесли свої організаційні агенди до двокімнатного приміщення при Шлессельгассе 20, що стало новою домівкою “Січі”. Тут і відкрито 1 жовтня 1874 р. багату літературними матеріалами книгозбірню й читальню¹.

До зросту січової бібліотеки причинилися щедрі пожертви Драгоманова й його Київської Громади, як і січового бібліотекаря, що ним став знов же неперевершений ініціатор організаційних починів, О. Терлецький. З кількадесяти творів січової бібліотеки з попередніх років, її придбання досягли тисячі томів у 1874 р., а вже в 1876 р. збільшились до близько півтори тисячі. Драгоманів дуже цікавився тією книгозбірнею, дбав про її систематичне поповнення й інформував галицькі та придніпрянські громадські кола, що вона “найбагатша на українські книжки в усій Австрії”².

Аби захопити своїх членів до інтензивніших літературно-наукових занять, “Січ” розписує конкурс із грошовими нагородами на оригінальні наукові й літературні праці. В тому пляні нагороджено розвідку Гарасимовича про експериментальну хемічну аналізу.

Після затвердження нового статуту, що давав товариству спроможність вести видавничу діяльність, заходами “Січі” появилсь перший том Маркевичевої “Історії” накладом тисячі примірників, а невдовзі “Січ” власним коштом видала чотири томики Шевченкових поезій накладом 18 тисяч примірників. Було це перше масове видання творів Шевченка в Галичині. З уваги на труднощі товариства з австрійською владою, зумовлені політичною діяльністю членів “Січі”, приготованих до друку дальших видань (2-го тому історії Н. Маркевича й “Популярної Антології”) не довелося здійснити. Крім внутрішньої діяльності, “Січ” відзивається активно й на зовнішні, зокрема крайові, прояви національного життя. З нагоди оснування Товариства ім. Шевченка у Львові в 1873 р. (членом-основником був Анатоль Вахнянин), “Січ” вислала привітальну телеграму, приступаючи до новозаснованої організації між першими членами-основниками, що зобов’язувало до вплати доволі значної, як на спроможності січовиків, суми. Відзивність “Січі” проявлялась теж у міжнародних зносинах, на що вказує її моральна підтримка хорватських колег студій з нагоди відкриття їхнього університету в Загребі³.

Майже від початків свого існування, протягом близько п’ятнадцяти років, “Січ” діяла під ідейними впливами земляків-емігрантів з України. Крім Драгоманова, що розворушив січовиків головню в культурному, західньо-європейськи скерованому напрямку, Сергій Подолинський, піонер українського соціалістичного руху, вніс в ідеологію “Січі” соціально-політичні елементи революційного характеру.

¹ Т. Марітчак. Там же, ст. 143.

² Там же, ст. 144.

³ Там же, ст. 144.

За його почином січовики ввійшли в коло інтересів тогочасного соціалістично-революційного руху в Україні. За їхньою участю революційні ідеї починають поширюватись і в Галичині. Між січовиками найактивнішим співробітником Подолинського був Остап Терлецький, довголітній духовий і фактичний провідник "Січі" сімдесятих і вісімдесятих років XIX ст. З його ініціативи (під псевдонімом "Кістки") появляються в Відні в 1875 р. перші українські соціалістичні брошури. У своїх політично-революційних плянах Подолинський вибрав саме "Січ" місцевою базою їхнього практичного здійснення. Вслід за брошурами був задум друкувати в Відні українське періодичне видання в користь соціалістично-революційного руху. Редактором цієї публікації, що мала бути органом задуманого Подолинським всеукраїнського та всеслов'янського соціалістичного центру, назначено Терлецького. Драгоманів ставився негативно до революційної діяльності, а до плянів Подолинського принаймні скептично¹.

А все ж, завдяки обставинам, саме Драгоманову випала роля здійснити задуми Подолинського. Київська Громада, даючи згоду й підтримку Подолинському й Терлецькому на видавання брошур і періодичного органу, доручила згодом продовжати цю діяльність Драгоманову, коли його звільнив царський уряд з посади професора університету в Києві. Женевські видавництва Драгоманова, починаючи з 1876 р., були подекуди здійсненням плянів гурта очоленого Подолинським і Терлецьким, які участі в тій активності вже не брали. Ідейні різниці між Подолинським і Драгомановим були значні й такими залишились. Подолинський, тип бойового революціонера, мав на меті організацію ударного соціально-політичного руху в Україні, в чому мали послужити і його закордонні видавництва. Драгоманів був соціалістом еволюційного напрямку, з анархістичним нахилом; в цілому, був він культурником і вченим, а не практичним політиком, що й відбилось у його писаннях — цілих томах "Громади", наукового й літературного значення, проте без належного поширення в народі.

Тут годиться доповнити біографічні дані О. Терлецького, що відіграв таку значну ролю в Академічному Т-ві "Січ". Остап Терлецький (псевдоніми "В. Кістка", "Ів. Званевич", "В. Мак", криптоніми О. Т., О. Т-кий) народився в 1850 р. в селі Назірна, Івано-Франківської області. Визначився, як публіцист, літературознавець, громадський діяч революційно-демократичного напрямку. Він, один з перших, закликав у Галичині до створення політичної організації робітництва. Соціалістичні ідеї Терлецького мали назагал утопійний характер. Між його більшими працями відомі "Галицько-руський нарід і галицько-руські народовці" та "Галицько-руське письменство 1845—1865 рр."² Помер Терлецький в 1902 р.

Терлецького, як січовика, характеризує вдатно один з його сучасників: "Наймолодших з нас звали в "Січі" "ембріонами", в старших "січовими дідами". Найстарший і найповажніший між нами був Остап Терлецький. Страшенно він нам імпував своїм знанням, а не менше своїм спокійним, флегматичним тоном, завжди іронізуючим. "Січ" мала тоді прегарну бібліотеку завдяки власне Терлецькому, що вмів завжди придбати цінні книжки. Були між ними наукові (з ділянки природознавства, філософії) й літературні твори (теж німецьких, англійських і французьких авторів у перекладах і російських в оригіналах). У вечірніх годинах, коли позичали книжки, Терлецький був завжди приязний і ми радились у нього, що читати"³.

На особливу оцінку заслуговує діяльність О. Терлецького як письменника, про що пише й літературознавець Сергій Єфремов: "З інших наших письменників, що належать своєю діяльністю до 70-их років, згадаємо тут ще кілька заслужених імен. Остап Терлецький (1850—1902), працюючий публіцист і критик, написав між іншими простору історію громадського руху в Галичині, в якій широко використав друковані матеріали, розкидані по старих виданнях ("Літературні стремління галицьких русинів", "Галицько-руське письменство 1848—1865")"⁴.

1

Андрій Жук. Важний момент в історії віденської "Січі" (Над синім Дунаєм, ст. 52).

2

Укр. Рад. Енци. Словник, т. III, ст. 469.

3

Д-р Зиновій Левицький. Спомини ("Над синім Дунаєм"), ст. 38.

4

Сергій Єфремов. Історія українського письменства, т. II, ст. 180—181.

В першому десятиріччі існування “Січі” вона оживила та поглибила культурний і політичний рух у Галицькій Україні. Великого значення набрала її діяльність під час історичного спілкування з представниками придніпрянської України – таким чином зв’язки січовиків-галичан з тогочасним українським осередком – Київською Громадою, мали великий вплив на дальший поступ українського політичного життя по обох боках австро-російського кордону.

Від кризи в “Січі” 1877 р. до її опанування

Перше десятиріччя діяльності Академічного Т-ва “Січ” (1868–77 рр.) треба вважати світлим періодом її існування, як форпосту українства в Відні, з уваги на провідну роль січовиків ув оживленні суспільних організацій в Галичині й репрезентації національних інтересів за кордоном, та промощування соборницької ідеї, розділюваної з еміграційними діячами України.

Важливе значення мала віденська “Січ”, в характері першого українського студентського товариства з власним статутом і чіткою програмою, на творення чергових українських крайових студентських організацій, зокрема у Львові. Щоправда, там існувало вже й раніше нестатутове товариство — львівська студентська “Січ”, проте воно довго не вдержалось.

За прикладом успішної діяльності віденської “Січі”, наше Львівське студентство заснувало в 1870 р. “Академічну Бесіду”, що проіснувала до 1877 р. В 1892 р. зорганізовано в Галичині студентське товариство “Ватру”, що об’єдналося з заснованим у 1882 р. на студентському вічі в Коломиї “Братством” у спільну “Академічну Громаду”, яка діяла з перервами до польської окупації західньо-українських земель в 1921 р. Поряд “Академічної Громади”, існувало теж, від 1898 р. до 1944 р., фахове об’єднання українських студентів політехніки, “Основа”. Таким чином, студентське життя зазнало великого пожвавлення на переломі XIX і XX ст. на західніх, а теж східніх і центральних землях України, де розгорнули оживлену працю громади та, зорганізовані за територіальним принципом у “земляцтвах”, наші студенти високих шкіл.

Невпинний десятирічний зріст питоменного значення “Січі” зазнав несподіваного вдару. В Австрії в 1876–77 рр. пройшла хвиля урядової нагінки на соціалістів, що поширилась і на Галичину. В січні 1877 р. проведено арештування соціалістичних діячів, спочатку Михайла Павлика, а тоді Івана Франка у Львові, Євсевія Мандичевського й інших студентів у Відні, після чого репресії досягнули й чільних членів віденської “Січі”. Остапа Терлецького і Щасного Сельського перевезли під жандармськими штиками до львівської в’язниці, інших піддано допитам, а в домівці товариства і по приватних мешканнях членів проведено ревізії з видаленням різних підозрілих матеріалів. Терлецького притягнули до відповідальності за ширення соціалізму, що вважалося державною зрадою, а цілий наклад його брошур сконфісковано. Судова розправа проти Терлецького була тоді одним із перших соціалістичних процесів в Австрії. Його щоправда звільнили, заборонивши дальшу діяльність “нелегального” характеру в Відні. Не дивно, що він відтягнувся згодом від політичної активності.

“Січ” бентежила старше громадянство в Галичині вже й до нагінки на соціалістів за її, на той час, революційні дії, тепер же консервативні кола галицького суспільства не інакше про неї відзивались, як про осередок “непоправних ворохобників”¹.

Зате непримиренна до державної, польсько-австрійської, контролі частина громадянства, галицька молодь, виявляла пошану до “Січі”, як національно-поступової організації, всіляк загально сприяючи їй. Це й позначилось у зрості січового членства, що в 1876/77 рр. осягнуло найвище до того часу число 48 членів.

Після кризи 1877 р. діяльність “Січі”, дарма що її влада не розв’язала, припинилась на майже два роки. Зазнавши моральних і матеріальних втрат (переслідування членів, очорнювання товариства), “Січ” почала занепадати і втрачати на деякий час свій вплив на громадянство в Галичині й Австрії. Були побоювання, що влада може навіть розв’язати січову організацію, мовляв, це “бунтівливий, протидержавний осередок”, проте закінчилось на репресіях і компромітації, визваних львівським процесом М. Павлика й товаришів. Не зважаючи на те, що з того часу відсутності активності в “Січі” й аж до 1879 р. “не записано ні одного рядка в її протоколах”², січовики все ж таки відігравали свою

1

Т. Марітчак. Минуле Віденської “Січі”, ст. 145.

2

Там же, ст. 145.

ролю єдиного зв'язкового з наддніпрянськими емігрантами, впливаючи таким чином на розвиток українства й національно-суспільної думки по цей і по той бік Збруча.

В добу заборони українського слова в царській Росії (укази Валуєва, 1863 р., Юзефовича, 1876 р.) продовження політичної й українознавчої праці придніпрянських діячів на терені Галичини й за кордоном мало першорядну національну вагу, в чому й безперечно своя заслуга "Січі". Замітний її вплив на оживлення загально-суспільного життя в Галичині і на зріст народовецького руху. "Січ" була теж надхненником нашого львівського студентства, що на її зразок основує в 1870 р. "Академічну Бесіду". Як і в Відні, від рідної академічної організації зразу відкололась у Львові москвофільська група, заклавши свій "Академічний Кружок"¹. Часове припинення, після такого поступу, активності "Січі" в 1877 р. було справжнім ударом для свідомого українства в краю й за кордоном. Це були часи болісних випробувань в батьківщині, зумовлених постійним наростанням національної свідомості.

Під знаком кризи, що заіснувала в "Січі", перебував у той час Відень і вся габсбурзька монархія, переформована на Австро-Угорську з 1867 р. В низці критичних подій, починаючи з 9 травня 1873 р., ледве тиждень після імпазантної світової виставки в Відні, наступила в державі господарська депресія наслідком заламання й збанкрутування віденської біржі, в той же час і вибухла пошесть холери в місті. Програні одна за другою війни на італійському і пруському фронтах у шістдесятих роках XIX ст., безустанні внутрішньо-національні тертя, домагання слов'янських народів автономії потрясли габсбурзькою державою, якій не допомогло навіть пізніше наближення до зміцнілої Прусії, чи приєднання під свою контролю Боснії-Герцеговини в 1878 р. Ступневий занепад престижу Австрії, соціальні заворушення в усій країні, зріст безробіття й нужди населення та його невдоволення панівним режимом — всі оті негативні прояви в багатонаціональній імперії вказували неодмінно на наближення її сумерку. Символічним з цього погляду був спектакль Вагнерівської музичної драми, "Сумерк богів" (з циклу "Перстень Нібелюнгів"), що проходив постійно в тому часі в віденській опері.

Картину тогочасного Відня намалював один з перших членів "Січі" (її почесний член), пізніший генерал-суддя Захар Навлюх, у своєму споміні, надрукованому в ювілейному виданні з нагоди шістдесятиріччя товариства². Він же був і предсідником ювілейних зборів. Ось як він про це пише: "Після матури записався я на студію прав, спершу в Кракові, а пізніше, під кінець усесвітньої вистави, осінню 1873 р. в Відні, куди перенесли мене до частини 13-го полку, що саме перебувала тоді в казармі на Гумпендорфі... Новий Відень виріс щойно впродовж останніх кількадесяти років, сказати б на моїх очах. Я жив у казармі, звідки ходив слухати лекцій на старому університеті. Нового не було ще тоді, таксамо як не було ні ратуші, ні бургтеатру, ні парламенту, ні палати найвищого трибуналу. В тих часах скрізь там, де нині знаходяться ті будівлі, простягалася порожня площа, на якій хіба лиш муштрувало військо. І там, де тепер міністерство війни, поштова шадниця та інші палаци, не було тоді теж нічого, або ж тільки старі казарми, як, наприклад, Зальцґріс і казарма Франца Йосифа. В інших частинах міста були теж величезні казарми, як при Альєрштрассе, на площі Гоймаркт і славна тоді Райтерказерне, на місці яких давно вже побудовано нові, гарні будинки. Не було ще тоді в Відні й водопроводів, а річка Віденка пропливала собі відкритою течією, де тепер новий Нашмаркт, французька амбасада й "концертгавз". Ну, й змінився Відень від того часу, що й пізнати його годі, але існувало в ньому вже й тоді наше славне товариство, молода віденська "Січ". Задokumentований у споміні Захаря Павлюха осідок "Січі" знаменний для топографії міста й його військового характеру в ранніх сімдесятих роках.

Енергійна розбудова нової столиці, головню "Рінгу", що оточував середмістя, проходила тількищо в сімдесятих і продовжалась у вісімдесятих роках XIX ст. Тоді й побудовано новий університет (1870—73), новий двірський палац (Гофбург), парламент, ратушу (Ратгавз) в 1873—83 рр., двірський театр (Бургтеатр) в 1874—88 рр.

1

Енциклопедія українознавства, т. I, III, 1949, ст. 961.

2

Захар Павлюх. Свят-вечір січовиків у казармі ("Над синім Дунаєм", ст. 46—47).

Від літа 1877 р. до 1879 р. "Січ" практично не існувала; не було ні сходин членів, ні засідань управи, ані будь-якої зорганізованої дії, чи сліду діловодства органів товариства. Щойно в початках 1879 р. "Січ" отряслася з нанесеного їй удару, при спробі влаштувати в місяці березні Шевченкове свято, що й увійшло вже у традицію відзначень роковин поета. Проте, на перешкоді здійснення цього відновленого почину стала віденська поліція. Саме перед відкриттям імпрези, коли вже зала заповнена була чисельно зібраною громадою, появився в залі поліційний комісар, забороняючи відбуття свята, начебто з уваги на незгідність програми з новими статутами товариства. Насправді причиною заборони відзначення Шевченкових роковин була одна точка програми, а саме пісня "Косарі", що видалася владі революційною, небезпечною для публічного й державного порядку. Тодішній голова "Січі", Іван Дольницький повідомив зібрану публіку про поліційну заборону прилюдного переведення імпрези, запрошуючи натомість усіх гостей на приватні сходи до сусіднього реставраційного льокалю, де вже без ніяких перешкод виконано всі точки наміченої програми Шевченківського свята. Від тієї пори наступає оновлення діяльності товариства, що за голови Ярослава Окуневського (1879–1880 рр.) набуває давнішої активності¹.

В 1880 р., нав'язуючи до діяльних традицій першого десятиріччя, в "Січі" відроджується літературно-видавничий рух, а в основаному для намічених цілей гуртку переведено фінансову збірку на фонд видавання запланованої літератури й у допомогу львівському видавництву "Дрібної Бібліотеки", з яким січовики входять у ділові зв'язки. В товаристві продовжуються літературні, виховно-освітні й фахові дискусії, а водночас члени гуртка готують далші матеріали до української частини "Слов'янського Альманаха", хоч і те видання не зазнало успіху. Австрійська прокуратура сконфіскувала альманах за розвідку Драгоманова про політичні пісні українського народу. Тут належить відзначити, що зв'язки "Січі" з Драгомановим і Подолинським і надалі не припинялись, дарма що О. Терлецький після поліційних переслідувань в 1877 р. відійшов від активної політичної роботи, все ж таки не відмовляючись від співпраці в культурно-освітніх заходах товариства.

Діяльність Драгоманова й Подолинського того періоду позначувалась головню на видавничому фронті, коли вони справді подружили й неодноразово співпрацювали у спільних виданнях, а на початку 1880 р. дійшло між ними навіть до політичного наближення. Працюючи раніше окремо — Драгоманів, у порозумінні з Київською Громадою, випускаючи свої праці, а Подолинський, нарізно від нього, продукуючи свої популярні брошури, як от загально-суспільного значення, "Життя і здоров'я людей в Україні", тепер вони об'єднали свої видавничі зусилля й опублікували в 1881 р. два числа "Громади" (задуманий періодик) під спільною редакцією Драгоманова, Подолинського й Павлика. Спроби здійснити раніше пляни Подолинського в напрямі створення політичної організації, що проходили провідною ідеєю в отому спільному підприємстві, успіху не мали, і через занедужання ініціатора задуму Подолинського, а ще більш із-за гострої реакції в Росії після бомбового атентату нігілістів на царя Олександра II в 1881 р.

"Січ", затративши щоправда на деякий час своє провідне становище організованої дії в колах галицького громадянства, мала може ще більший вплив у вісімдесятих роках на розвиток суспільних інтересів академічної молоді в краю, яка орієнтувалась на віденську "Січ", як свого духово-інтелектуального ментора. Її провідна роля в житті нашого студентства в розмежуваннях тогочасної Австрії безсумнівна. "Січ" дає почин до першого з'їзду галицької та буковинської молоді 17 вересня 1880 р. в Коломиї, при участі всіх чотирьох тогочасних студентських організацій, "Академічного Кружка" і "Дружнього Лихваря" у Львові, "Союзу" в Чернівцях і віденської "Січі"². Керував з'їздом голова "Січі" Я. Окуневський. І на другому всестудентському з'їзді (теж у Коломиї, в 1884 р.) представники "Січі" брали активну участь. Приблизно в тому ж часі відбувались відомі тоді краєзнавчі мандрівки молоді, чому дав теж почин невтомний Терлецький в 1883 р. Під час одної мандрівки відбулась під його

1

Т. Марітчак. Минуле Віденської "Січі" (Над синім Дунаєм, ст. 147).

2

Т. Марітчак. Там же, ст. 147.

проводом тайна нарада учасників над, хай і нездійсненою тоді, можливістю заснування центральної студентської організації, що в той час могла бути щоліш нелегальною студентською езекутивою. Досвід з вісімдесятих років багатогранної діяльності “Січі”, зокрема у спробах поширити обмежені тоді організаційні рамки в вимушеному нелегальному напрямі, послужив прикладом ініціативної доцільності майбутнім провідникам нашої молоді, про що свідчить і подібна тактична практика у студентському і пластовому русі двадцятих років ХХ ст.

На початку вісімдесятих років виринув один незвичайний почин, скоріше експеримент, у народовецьких крайових колах, що сутньо заторкнув і віденську “Січ”. Ще коли вона стояла перед можливою ліквідацією в кінцевих сімдесятих роках, у той же час і москвофільська “Русская Основа” в Відні переживала критичну пору після її закриття віденською поліцією за провокативний зміст нельояльної до влади телеграми. Саме й тоді, під час репресій народовців за соціалізм, а москвофілів за іреденту (державну зраду), в обидвох таборах запанували консолідаційні настрої. Перші заходи біля об’єднання супротивних ідеологічно організацій перевели народовці у Львові, а вслід за ними пішли й віденські січовики. І народовецькі й москвофільські групи погодились у тому, що спільно покличуть до життя нове товариство на якійсь сприйнятливій обидвом сторонам базі, а після урядового затвердження даних статутів, “Січ” мала б розв’язатись. Проте до тієї ненадійної розв’язки все ж таки не дійшло, бо долішньо-австрійське намісництво не дало згоди на заснування нової організації. Москвофільська частина заплянованої “Молодої Русі”, разом з пізнішим провідником галицьких москвофілів Володимиром Дудикевичем, приступили тоді до “Січі”, під умовою ведення від того часу січових протоколів їхнім, етимологічним, правописом. Ота умова й залишилась у січових книгах єдиним слідом короткотривалого співжиття з москвофільськими обскурантами в “Січі”, оскільки вже в 1881 р. вони покинули народовецьке товариство, заснувавши свою “Буковину”. Із приводу тієї спроби поєднати “гаряче з холодним”, дослідник історії Академічного Т-ва “Січ” Теодор Марітчак виводить ось які висновки:

“Відношення січовиків до москвофілів і поляків – останні мали у Відні товариство “Огніско” – були завжди в залежності від даного моменту. Кожен протиукраїнський виступ одних чи других викликавав щось у роді “тактичного союзу” з групою, яка в тому часі не була надто агресивна. Очевидно, за таке, скажیم, лявірування годі робити тодішнім січовикам докори, хоч їх роблять за те колишне минуле непотрібно ще нині, і то інколи з дуже поважної сторони. До гострого розриву між січовиками й москвофілами прийшло на вечерниціх, улаштованих 20 листопада 1883 р. в пошану проф. Міклошіча всіма слов’янськими організаціями. На тих же вечерниціх представник москвофілів Володимир Дудикевич, тоді голова “Буковини”, виголосив таку образливу протиукраїнську промову, що спровокував нею приявних на залі січовиків до різкого протесту. Вчинився великий заколот і неймовірна буча, гості порозбігалися, свято в честь великого вченого (Міклошіч був одним з почесних членів “Січі”) покінчилося прилюдним міжслов’янським скандалом. Чергового дня управа “Січі” вирішила зірвати всілякі зв’язки з москвофілами, зарікаючись назавжди співпрацювати з ними”¹. Ще раз дійшло до поновної згоди, під час так зв. “нової ери” замир’я, але й тоді вона довго не втрималася. З недостачі зв’язків з місцевим австрійським населенням (німці взагалі не цікавилися слов’янами, а тим паче найбільш пригнобленим українським народом), січовики в тому часі мали зразкові зносини з представниками різних слов’янських народів. До взаємного наближення немало причинялись тодішні політичні обставини, за яких усім з них доводилось чимало витерпіти. Доволі дружні відносини були тоді між січовиками та чеською й сербською групами. В 1883 р. управа “Січі” дала пристановисько у своїй домівці сербському товариству “Зоря”, а теж прийняла до себе в гості російських студентів-емігрантів, які заснували в Відні свій “Кружок студентів из России”², бо ні одна з тих слов’янських груп не мала ще засобів на власне приміщення.

1

Т. Марітчак, Там же, ст. 148.

2

Ю. Вітошинський. Взаємини Віденської “Січі” з чужинцями, ст. 117.

До особливого оживлення в “Січі” приходять за каденції голови Івана Куровця (1883—1885). Д-р Іван Куровець народився 17 січня 1863 р. в селі Мервичах, жовківського повіту. Середню освіту здобув у українській Академічній гімназії у Львові, а медицину студіював у віденському університеті; в тому часі теж був активним членом “Січі”. Згодом став директором Народної лікарни у Львові¹. Помер 13 травня 1931 р. Завдяки його споминам,² збереглась реалістична картина тогочасного життя в “Січі”. Приводимо тут його цікаві спостереження:

“В жовтні 1881 р. приїхав я до Відня студіювати медицину та став зразу членом “Січі”, яка мала тоді в усім нашій громадянстві славу поступового товариства, що гуртувало українське студентство вищих шкіл у Відні. Москвофільська молодь гуртувалася тоді в товаристві “Буковина”, яким у ті часи керував відомий москвофіл В. Дудикевич, пізніше діяч гострішого напрямку з табору москвофільства в Галичині. Між товариствами “Січ” і “Буковина” не було тоді ніяких зносин, так само як і між членами обидвох товариств у приватнім щоденнім житті.

“Січ” мала тоді дуже гарну бібліотеку, яку засновано головню за допомогою професора М. Драгоманова та інших українців із Придніпрянщини, як напр., В. Антоновича, а з галичан Остапа Терлецького, що був раніше урядовцем університетської бібліотеки в Відні. Терлецький, вже самим виглядом симпатичний та інтелігентний, був дуже начитаний і мав багато всестороннього знання. Хоч і старший від нас студентів, любив молодих, жив з нами, учив нас не тільки студіювати свій фах, але й набувати поруч фахової праці знання з усіх ділянок науки й літератури. Терлецький забезпечив бібліотеку “Січі” найкращими творами німецької та французької літератури, а теж із галузі наук природи й соціології. Він був нашим духовим провідником і мав на нас великий вплив. Приходив щодня до “Січі” вечорами, цікавився життям товариства і кожним із нас, молодших студентів. У голосному процесі соціалістів у Львові, в якому засудили Франка, Павлика й Сельського, засудили теж Терлецького. Наслідком цього він утратив державну посаду бібліотекаря і жив опісля дуже скромно, мов студент, із платні 30 австрійських гульденів, що їх заробляв, як приватний секретар князя Альойза Ліхтенштайна, посла до австрійського парламенту та провідника християнсько-суспільної партії.

В “Січі” застав я багато ідейних та симпатичних друзів, як ось обидва Окуневські, Ярослав і Теофіль, Кость Паньківський, Кость Ікалович, Василь Полянський, обидва Озаркевичі, Шухевич, Шасний Сельський, Андрій Бурачинський, обидва Кобринські й інші. В товаристві були сердечні, дружні відносини. Бібліотека “Січі” була головним огнищем, що стягало нас до цього товариства. З бібліотеки черпали ми знання і запал до науки, а крім неї мали ми досить гарну читальню — тут були різні політичні й наукові часописи, українські, польські, російські й німецькі. В вечірніх годинах гомоніло молоде, гамірне життя в січовій домівці при Лявдонгассе. Майже щотижня відбувалися відчити з усіляких ділянок науки, з оживленими дискусіями, часто аж до пізньої ночі. Дискусіями проводив Остап Терлецький, заспокоюючи нераз розгарячені уми молодих товаришів. В “Січі” прочитував теж Терлецький перші літературні спроби Наталі Кобринської, як, напр., “Пані Шумська”, чи “Задля кусника хліба”, які пізніше появилися друком у галицькій пресі. “Січ” була тоді осередком, що гуртував усю українську молодь, а вона опісля відіграла значну ролю в житті нашого народу. Під час мого побуту в Відні заходили до “Січі” всі передові люди з Галичини і з Великої України, як напр., професори В. Антонович, М. Драгоманів, Павло Житецький, взагалі всі, що їздили в західню Європу. Заходили до нас на товариські сходи й наукові дискусії теж і жінки, як от письменниця Наталя Кобринська, її сестра Величкова, Софія з Окуневських Морачевська та Орися Антоновичівна, донька В. Антоновича, що студіювала в Відні філософію. Вона була гарним зразком української жінки, дбала про чистоту нашої домівки, прикрашувала її, а в потребі чистила вікна й навіть мила долівку.

¹ “Студентський Шлях”, Львів, чч.1-2, травень-червень, 1931, ст. 47.

² Д-р Іван Куровець. “З мого січового минулого”, у зб. “Над синім Дунаєм”, ст. 44—45.

В нашім товаристві прожив я повних сім років, був довший час бібліотекарем, а два роки його головою. Час пережитий тут між ідейними друзями був чи не найкращим у моєму житті. Поруч фахової роботи, навчився я цінити науку, придбав загальні знання, полюбив свій нарід і радів нагодою вірно служити йому. Якщо в моєму пізнішому житті лікаря й суспільного діяча осягнув я успіхи, то це була заслуга товариства “Січ” і січовиків, зокрема нашого духового батька, Остапа Терлецького. Членами “Січі” були пізніше й обидва мої сини, Андрій та Петро, які, на жаль, померли в молодих роках життя”.

Крім Ів. Куровця, до визначних січовиків вісімдесятих років належали згаданий раніше Ярослав Окуневський, брати Озаркевичі, старший, Лонгин, приятель Івана Франка й голова “Січі” в 1881—83 рр., і молодший, Євген, один з найдіяльніших січовиків, член комітету “Дрібної Бібліотеки” під редакцією Ів. Франка; теж наукова сила, Кость Ікалевич і приятель Наталі Кобринської, Василь Полянський, що з Терлецьким мав особистий вплив на її літературну творчість, визначався красномовством і завів гутірки на тему жіночих прав (фемінізм) під час зібрань товариства. За його посередництвом увійшла Кобринська, активна учасниця культурного руху “Січі”, в оживлене листування з Драгомановим. “Січ” у половині вісімдесятих років, за головування Ів. Куровця, підноситься до рівня діяльності в найкращих роках її першого десятиріччя, з величавим відзначенням роковин Шевченка в 1884 р., при участі понад 300 гостей, влаштуванням вечерниць у пошану М. Костомарова в 1885 р., співпрацею у слов'янських комерсах і т. д.

За каденції голови Євгена Кобринського (1886/87 рр.) товариство розгорнуло ще більшу діяльність і осягнуло найвищу до того часу кількість членства (52). Готуючись до відзначення близьких двадцятих роковин від заснування “Січі”, в товаристві задумують видати пропам'ятну книгу з тієї нагоди, а коли це виявилось з фінансових причин неможливим, то хоч коротку історію “Січі” і праці Терлецького про розвиток української літератури в Галичині. На жаль, не вдалось і того проєкту виконати при недостатчі потрібних засобів, тим то й січовики обмежились до ювілейного концерту та спільного комерсу при участі 200 осіб, у відзначенні двадцятиріччя їхньої організації¹.

Про деяких визначніших учасників січової праці вісімдесятих років згадує З. Левицький у своїх споминах². Тут приведемо відповідні уступи, що віддають характер того часу й відзиваються про окремих носіїв січового товариського життя:

“Я приїхав до Відня 1882 р. і вписався на медицину й до “Січі”. Разом зі мною прибули Євген Кобринський, Лев Воевідка, Ярослав Бурачинський та Євген Гушалевич. Застав я там уже Івана Куровця й Володимира Кобринського. Трохи старшими були Кость Ікалевич, Андрій Бурачинський, Євген і Лонгин Озаркевичі, теж Андрій та Іван Коси. Йосиф Кос прибув пізніше, таксамо Іван Гринецький, Орест Зарицький і інші — Ваньо, Яків Турин, Осип Партицький, Кл. Білинський. Короткий час були згодом Кирило Трильовський, Василь Стефаник, Вячеслав Будзиновський. З-поміж старших пригадую собі теж Івана Муха, Василя Полянського та Ізидора Шухевича. Членів з покінченими докторатами мала наша “Січ” тоді теж, як ось братів Окуневських (Ярослава й Теофіля), Сельського Щасного, що був секундарем, та Івана Горбачевського, асистента й пізніше доцента віденського університету... В “Січі” розбудилось у мене замилювання до доброї книжки, взагалі до гарного письменства (белетристики), що залишилось у мене на все життя. Зрештою, мали ми свій хор, часом відбувалися відчити на різні теми, а по відчиті заходили ми до кнайпи, тобто дешевого ресторану, де не так то рідко кружляв між нами великий кухоль (поємности двох літрів) пива... А в нашій каварні, бувало, заграємо в карти чи в білярд. Були це часи “буршівського” (молодецького) духу між січовиками. Німецькі студенти не могли жити без комерсів, кнайп та двобоїв. Їхні звичаї переймали подекуди й січовики, головню з ініціятиви наших колег, Наумовича й Малішевського... На влаштуваних у нас вечірках сходились чехи, хорвати, серби, болгарини, бували й ми у них. При різних нагодах заводили ми співанки, між ними сольові й квартетні виступи, з першим тенором, Євгеном Гушалевичем (пізніше

1

Т. Марітчак. Там же, ст. 148.

2

З. Левицький. Там же, ст. 38—43.

оперним співаком); я співав партії другого тенора, Гриневецький був першим басом, а Клявдій Білинський другим. Дружньо співали ми буршівську пісню "Gaudeamus igitur", часто провідували старий Бургтеатер, оперу. Заходили до нашої домівки достойні гості, між ними посол до австрійського парламенту, о. І. Озаркевич та його родина, теж Косачі, з Оленою Пчілкою й донькою, Лесею Українкою. Співали ми їм "Ой, пуцу я кониченька" й інші народні пісні. Гостювали у нас і Антоновичі.

До особливих подій належав прощальний концерт у Відні славної співачки Аделіни Патті, абож прем'єра опери "Cavalleria rusticana" (Сільське кохання), композитора Петра Маскані. Влітку, неділями і святами, мандрували ми віденським лісом (Wiener Wald), виспівуючи з душі низку рідних пісень".

З опису життя в "Січі" З. Левицького видно, що товариство входило в дев'ятдесяті роки XIX ст. не лише під знаком розмашної суспільно-культурної діяльності, але й прикметною тоді повнотою товарисько-розвагових занять. Та фаза всестороннього розвитку "Січі" кінця вісімдесятих років мала невдовзі ненадійно припинитись.

Події довкола розв'язання “Січі” та трудні роки її відродження

Зріст оновленого життя в “Січі” під час вісімдесятих років її діяльності знову несподівано зупинився. Зміна політичного положення в краю з періоду т. зв. “нової ери”, що започаткувала в 1890 р. угоду політику українців з поляками, вплинула негативно на розвиток січового товариства, розбиваючи його на два внутрішні фронти — за угодою і проти неї. Більшість членства “Січі” поставилась проти нового політичного напрямку крайового проводу, що українцям, крім згоди з поляками, майже ніякої національної користі не приносив, зате затверджував за польською верхівкою політичну гегемонію в Галичині.

Особливі обставини причинились до крайового курсу народовців на “нову еру”, головню ж фермент, що поширювався в галицькому суспільстві з вини москвофільської інфільтрації тогочасного громадянства й його розколу на старше й молодше покоління, а не менш і чергова загроза — визрівання нової радикальної партії, супротивної народовецькому світоглядові. Обидва фактори і спонукали народовців перейти з опозиції до польських чинників уряду в бік насправді безперспективної й непопулярної в народі концепції формального домовлення й замир'я з польською, урядово підтримуваною стороною.

Ініціатором і промотором “нової ери” був галицький намісник Австрії, граф польського роду Казимир Бадені, відомий згодом із кривавих “баденівських” виборів до сойму в 1895 р., де опинились наслідком зловживань і насилля тільки 14 угодовців, а народовецькі послы Юліян Романчук, Олесницький, селянин Гурик і поміркований “старорусин” Король залишилися без мандатів. З українського боку відстоювали “нову еру” в початковій стадії представники народовецького політичного товариства “Народна Рада”, Омелян Огоновський, Олександр Барвінський, Кость Левицький, соймові послы о. Кирило Мандичевський і Константин Телішевський та галицький митрополит Сильвестр Сембратович. Супроти заяви лояльності до поляків за сподівані їхні поступки після конференції 24 листопада 1890 р. з намісником Бадені, голова українського соймового клубу, Юліян Романчук (1842—1932), визначний політичний і громадський діяч, педагог, журналіст, письменник і довголітній посол до Галицького сойму й Австрійського парламенту, устійнив умови співпраці українців з поляками у такій програмовій платформі:

Вимога самостійности української народности, мови, суспільних проявів; в заміну, ствердження вірности австрійській династії й державі; стійкість при українській, греко-католицькій Церкві; потреба лібералізації в урядовій системі, включно із дбайливістю за розвиток селянства й міщанства та більшою увагою, як перед тим, до українського населення Галичини. На адресу поляків заявив Романчук: “Хочете згоди, то ми до згоди все готові. Коли ж хочете боротьби, ми підіймемо боротьбу”¹.

При виключно односторонніх інтересах поляків та їх незацікавленню в дійсних потребах українців, зговорення з народовцями не мало значення, тому й “нова ера” не могла дати побажаних успіхів, а стала тільки короткотривалим проявом ілюзорного замирення між одною і другою сторонами з такими різними цілями й середниками для їх досягнення. Хоч і більшість членів віденської “Січі” осудила “нову еру” як ефемеридний симптом польських настроїв, тактичний хід з їхнього боку, без будь-яких зобов'язань супроти українців, не всі січовики розділяли погляди більшости. В середині товариства витворився рух “новоєрівців”, що сприяли модному тоді угодиству, всіляк намагаючись виправдати його. Коли ж провід “Січі” рішуче запротестував проти безпредметних надій угодовецької політики “нової ери”, викликаючи тим протестом гучний відгомін в краю, гурток прихильників нового громадського напрямку оспорив становище “Січі”, перестав платити свої членські вкладки, а тоді демонстративно зрікся свого членства й зав'язав окреме від “Січі” товариство, “Громаду” в 1891 р. Вслід за розколом, віденські “новоєрівці” повели проти “Січі” гостру пресову кампанію у крайовій народовецькій періодиці, очорнюючи січових противників “нової ери”. В висліді внутрішнього розладу та взаємних обвинувачень, організаційна праця в “Січі” послаблюється, товариство стає предметом крайової критики. До того ж

1

Велика Історія України, Вид-во Тиктора, 1948, ст. 734.

долучуються матеріальні труднощі, в веденні справ січової програми при зменшених засобах, і між членами зростають настрої знеохоти. В обставинах значного осамітнення серед власного громадянства, провід "Січі" пішов на поновне наближення з москвофілами, які теж завзято виступали проти "нової ери". До того небажаного наближення призвів "Січ" ще й конфлікт з польським товариством "Огніско", що став причиною нападок і польської преси на січовиків. Угодві тенденції крайової громадськості, між тим, виявились нереальними й новоєрівські провідники залишили нарешті свою неfortunну політику, проте в рядах розгорячених супротивників у Відні ще довго до примирення не доходило. Нова "Громада" ледве животіла, заки зовсім не завмерла, але й діяльність "Січі" потерпіла з моральних і матеріальних причин. Втрата членства, головно студентів медицини, що вибували з "Січі" від часу заснування медичного факультету у львівському університеті, але й семінаристів т. зв. "Барбареум" після його скасування в 1893/94 р. й від'їзду питомців, що завжди підтримували січові ідеї, захитала матеріально "Січ". За умов несприятливого для товариства положення, "Січ" поступає в дію з початком нового академічного року 1893/94 при найнижчому чисельному складі 11 членів за все її дотогочасне існування. В тому ж році зазнала "Січ" і найважчого удару. На товариство кинули з незвичливого джерела підозріння, що деякі його члени були учасниками демонстрації проти митрополита Сембратовича на віденському північному дворці. Звинувачення "Січі" в тому акті набрало широкого розголосу, справою поцікавився сам цар Франц Йосиф, що й довело до поліційних доходжень. 15 червня 1893 р. віденська поліція перевела в "Січі" ревізію й після короткого й позверховного слідства розв'язала товариство 27 червня.

Управа "Січі" внесла відклик проти необоснованого поліційного розпорядку й завдяки заходам наших парламентарних послів, особливо през. Юліяна Романчука й Д-ра Теофіля Окуневського, вдалося виеднати уневажнення його. Після піврічної примусової перерви, "Січ" відновлює 31 грудня 1893 р. свою так драматично припинену діяльність.

Проїшли два роки важких зусиль при постійних матеріальних недостатках, заки поталанило товариству перебороти тимчасовий занепад. До духового й організаційного піднесення "Січі" значно причинився її голова в 1894/95 р. Іван Бережницький, що не щадив ні труду ні часу в напрямку оновлення січової громади. За його проводом знову починаються регулярні сходи членів, оживляється доповідна діяльність, тут і задумують улаштувати вечерниці і принагідні свята, що впливає на мораль і матеріальне покращання організації. Управа товариства подбала теж про впорядкування січової бібліотеки, пошкодженої поліційними встряваннями, відновила і освітньо-культурна активність, що гуртувала в січовій домівці і членів інших слов'янських груп. Між доповідачами культурно-наукової програми "Січі" були в той час Д-р Василь Щурат, Д-р Мирон Кордуба, Д-р Євген Левицький, Роман Сембратович та інші відомі згодом письменники, вчені й політики.

У зв'язку з відновленою діяльністю, зростає в січовиків зацікавлення до інших культурних занять, особливо до літературної й наукової праці, то й уже незабаром постають два гуртки, літературний під проводом поета Сильвестра Яричевського і правничий під керуванням Д-ра Є. Левицького. Водночас підноситься чисельний стан товариства, що доходить до 30 членів і віщує дальший розвиток в майбутньому.

"Січ" далі плекала дружні зв'язки з придніпряньськими гостями; незабутніми залишились відвідини Лесі Українки в домівці товариства під час її лікування в Відні й її прощальний дарунок вишиваних рушників. На жаль, перервались зв'язки з київською Громадою, що не могла забути січовикам їхньої опозиції до політики "нової ери"¹, а її саме Громада підтримувала.

Народовецькі сили в краю скоро переконались, що "нова ера", крім декількох практичних здобутків, не може стати основою дальшої політичної дії в користь українського населення. Заява галицького намісника Бадені на засіданні місцевого сойму не залишила ніяких сумнівів 14 лютого 1894 р. про дійсні напрямні уряду незалежно від новоєрівських сподівань. У своєму аrogантному виступі заявив Бадені,

¹

Т. Марітчак. Там же, ст. 151.

“що він ніякої угоди з українцями не заключував, ніякої нової ери не інавгурував, а зробив лиш те потрібне для оправданих і поміркованих домагань руського народу в межах обов'язуючих законів, що йому совість цісарського намісника підказувала. При тих засадах залишиться він далі з залізною послідовністю, чи то у співпраці з представниками руського народу, чи без них”.

Оте чітке з'ясування намісника Галичини й пізнішого міністра-президента Австро-Угорщини щодо принципової незмінності урядового курсу супроти українців, розвіяло ілюзії прихильників “нової ери” та принесло моральну перемогу її противникам. На черговій сесії австрійського парламенту в березні 1894 р. “Руський клуб” роздвоївся. Посол Анатоль Вахнянин у своїй парламентарній промові примирився зі становищем намісника, в обличчі загальних труднощів українців при польських впливах і москвофільській підривної акції в краю, тоді як посол Юліян Романчук відкинув становище намісника й примирення з ним Вахнянина, як — незгідні з бажаннями і інтересами українського загалу. Гідна постава Романчука зустрінула признання більшості галицького громадянства, а представники студентського товариства “Січ” у Відні були між першими, що поздоровили Романчука з нагоди його парламентарного виступу¹.

Народна рада схвалила поставу Романчука й більшості членів Руського клубу в державній раді, висловивши невдоволення послами, що продовжують “найновіший політичний курс”. Незважаючи на напрямні Народної ради простувати шляхом указаним Романчуком, прихильники “нової ери”, з послами А. Вахнянином і Олександром Барвінським у проводі, не здавали своїх позицій “дорогою реальної праці дійти до крашої долі народу”², в даремних надіях витягнути найкращі користі з підтримки нового урядового курсу. Щойно криваві баденівські вибори в 1897 р. отямили й їх.

А тимчасом “Січ” не дармувала, відзиваючись активно на різні актуальні події. І так, брала участь у спільному слов'янському концерті із приводу нищівного землетрусу в Любляні (18 травня 1895 р.), влаштувала величаву академію в пам'ять свого незабутнього опікуна Драгоманова після його смерті 20 червня 1895 р., співпрацювала з віденською громадою. Роки 1894—1897 замітні загальним замиренням січовиків на всіх фронтах — навіть до москвофільської “Буковини” й польського “Огніска”. Члени “Буковини” брали участь у публічних виступах “Січі”, приходили до січової домівки на доповіді, користались там читальнею й бібліотекою. Подібно й січовики заходили до “Буковини” на товариські відвідини, при святкових нагодах, напр., на Різдво, бували й на членських зборах “буковинців”. Приязні відносини існували тоді теж між “Січю” й “Огніском”, нічого й говорити про дружні зв'язки з іншими слов'янськими групами. Не одну вечірку влаштовує “Січ” із приятелями-слов'янами, як от з нагоди свята в пошану Колляра в 1894 р. тощо. Доброзичливі зносини з ними приносили січовикам нераз корисні наслідки, при чому слов'янська колонія в Відні зчаства обороняла “Січ” перед напастями різних неприятелів. “Січ” мала тоді добру славу між чужинцями. В її товаристві шукали моральної підтримки переслідувані панівною владою, а то й неприхильними колами власного суспільства, польські соціалістичні діячі Гнат Дашинський, Софія Дашинська-Голінська, користались гостинністю “Січі” серби й російські політичні емігранти. Насправді взаємини “Січі” з довкілним чужинецьким світом обмежувались головню до гуртів слов'янського роду, можливо тому, що січовики знаходили між ними більш придатний ґрунт для ширення національних ідей, аніж серед німецькомовного населення, яке не цікавилось тоді слов'янами взагалі, а поготів невідомого походження українцями. Про взаємини з іншими народами, чи то англійцями, французами, італійцями, чи американцями або скандинавськими народами, не було й мови у ті піонерські часи виходу на сцену з забитого кутка світової уваги народу.

Перебуваючи протягом майже тридцяти років у слов'янофільській симбіозі, дуже різким позначився розрив з тією однобічною політичною орієнтацією. А все ж таки до розриву “Січі” з дотогочасними слов'янськими приятелями дійшло після злої слави “баденівських” виборів з 1897 р., що потрясли всім українським громадянством і призвели до голосного протесту проти варварських поступків при виборах

1

Велика Історія України, ст. 736.

2

Там же, ст. 737.

австрійсько-польської влади. Під час голосування в парламенті над внесенням недовіря до уряду з приводу баденівських насильств при виборах виявилось, що тільки українці, німецькі соціал-демократи й лиш один словінець голосували за даним внеском, натомість усі слов'яни станули однодушно на протилежній, польській стороні. Навіть чехи, що на них українці могли розраховувати, проголосували за урядом, в некористь вогуму недовіря¹.

Січовиків охоплює нехіль до слов'ян, що залишили українців у критичний час самих на призволяще, що й видно з резолюцій січових зборів 7 лютого 1898 р. У другій точці резолюцій мовиться: "Провідники слов'янського академічного руху, передусім чехи й поляки, не дають нам запоруки, що стоятимуть в обороні ісповідних, політичних і національних свобод, бо їх заступники в державній Раді, під час дискусії над галицькими виборами, голосували за брутальним гнетом українців..."²

Проти резолюції, що радикально зривала зв'язки зі слов'янами, без нав'язання сусідніх зносин з довкілним населенням, виступав теж Д-р М. Кордуба, висловлюючи побоювання, що після розриву зі слов'янськими групами "Січ" залишиться ізольована в чужинецькому суспільстві. Так і дійсно трапилось — січове товариство відстало від слов'ян, проте до німців іще не знайшло шляху, таким чином опинившись між двома неспівмірними до себе таборами. Не зважаючи на голоси остороги, "Січ" продовжала свій негативний курс супроти слов'янських організацій, що мало свої небажані наслідки. Дуже відчутна була відсутність на святі відзначення 100-ліття української пісні чеської "Співочої спілки", що завжди раніше співпрацювала з "Січю". До дальшого напруження доходить у міжслов'янських відносинах, коли "Січ" виступила зі спільного слов'янського комітету для відзначення пам'яті російського поета Пушкіна, мотивуючи свій вихід таким обоснуванням:

"... Репрезентована всеслов'янська ідея, яка голосить загибель слабших слов'янських народів, є діаметрально протилежна нашій слов'янській ідеї, що віщує кращу будучність усім, навіть найменшим народам"³.

У січовому виправданні свого виходу зі слов'янського комітету відігравали певну роль огляди на Погодінську теорію злиття всіх слов'янських народів у одне російське море, вперте польське змагання до відбудови Ягайлонської Польщі коштом українського й білоруського народів, і їх тогочасна політична слабкість поставити міцніший опір тим імперіалістичним тенденціям.

Поруч звичної діяльності в "Січі", йде енергійна підготовка до гідного відзначення ювілею 30-тих роковин від заснування січового товариства. В тому пляні був теж задум видати пропам'ятну книгу, здійснюючи таким чином досі не зреалізовані мрії всіх попередників того головного видавничого задуму.

Почались заходи над збіркою матеріалів, підшуканням відповідної друкарні й добуттям потрібних фондів на видання. Завдяки спільним зусиллям січовиків, появився в 1898 р. Альманах "Січ", у пам'ять роковин заснування товариства, заходами й коштом членства, у Львові, ст. 244 малої вісімки, під редакцією комітету у складі Д-ра М. Кордуби, С. Яричевського й Р. Сембратовича. Отак і появився перший причиннок до історії "Січі".

¹ Т. Марітчак. Там же, ст. 154.

² Ю. Вітошинський. Там же, ст. 118.

³ Там же, ст. 119.

Січ під час сецесії українських студентів Львівського університету

Ще до розриву зі слов'янськими угрупованнями мали січовики деякі зв'язки з німецькими соціалістами й демократами, як Зібер, Кронаветтер, Пернерсторфер¹, дарма, що ті слабкі взаємини не мали більших послідовностей, якщо й заважили на підтримці української сторони після скандалу баденівських виборів. Не дивно, що в період охолодження зносин з ненадійними слов'янськими колегами, січовики шукають наближення до німецьких студентів, сподіючись добути в демократичних колах їхнього середовища підтримку для української справи. Речником звороту в бік німців був голова "Січі" в 1899 р. Роман Сембратович, відомий опісля публіцист і редактор місячника "Ruthenische Review" (згодом "Ukrainische Rundschau"). У чесько-німецькому спорі в питанні ношення студентських відзнак у Празькому університеті, січовики признали слушність німцям, заявляючи, що "Події у Празі вважаємо не за боротьбу германізму зі слов'янщиною, але за гнет німців з боку чехів, а видану проти німців заборону носити там корпоративні відзнаки за порушення академічних і громадянських свобод"². Романа Сембратовича вважають одною з наймаркантніших постатей тогочасного політичного життя в українському Відні й Галичині за його послідовну працю знайомлення Європи з українською національною тематикою. Її він розпочав зі своїми німецькими приятелями, особливо з Антоном Скартом, в політичному часописі "X-Strahlen" в 1900 р.

Поруч наближення до німців, продовжується ізоляція від слов'янських товариств, що позначилась і на відсутності січовиків у словінській академії в пошану Прешерна взимку 1899 р.; хоч "Січ" і сприяла словінцям, із принципових причин недовіря до слов'янських організацій держалась від них осторонь.

У кінцевих дев'ятдесятих роках сили січового товариства дещо слабнуть. Склались на те особливі обставини: "Січ" перестає бути єдиним українським товариством у Відні після створення робітничого товариства "Родина" в 1896 р.; старше громадянство з почину Д-ра Олександра Кулачковського, заснувало незабаром своє касинове товариство "Кружок Земляків" (зміна назви після війни на товариство "Українська Бесіда"); виникло теж соціалістичне робітниче товариство "Поступ" (згодом "Єдність"), а вслід за ними й інші організації постають, читальня "Просвіта", "Кружок Техніків" і т. д.³

Спад активності "Січі" зумовлений теж конфліктом "ембріонів" зі старшими січовиками, що довело до уступлення голови Олексі Петровського в 1897 р. Не багато в тому відношенні змінилось, коли головою став "ембріон" Іван Семанюк (відомий згодом як Марко Черемшина), в 1900 р.

Крім напружених взаємин з поляками й чехами в тому часі, дійшло в "Січі" до остаточного зірвання зносин з москвофілами, які зайняли знову протиукраїнське становище в питанні недовіря до австрійської влади. Супроти того "Січ" заборонила москвофілам вступ до своєї домівки, будь-які зв'язки з ними припинено й ніколи більше вже не відновлено.

Як виглядало життя в "Січі" на переломі XIX і XX ст., про те маємо свідчення його голови з 1897-98 рр., Мирона Кордуби:

"В часах, коли я перебував у Відні й рахувався членом січової громади, тобто в р. 1894—1900, обов'язки членів були дуже різномірні. Крім ходження на всілякі засідання та наради, влаштування раз у рік у м'ясниці січових вечерниць із танцями, а весною Шевченківського концерту, поза виготовлюванням відчитів на різні актуальні теми та забиранням голосу в дискусії, належало до них ще й опровадження земляків по Відні. Відень, як столиця великої, на половину слов'янської, австро-мадярської держави, як місто будь-що-будь одно з найбільших та найгарніших в Європі, славне музикальністю свого населення, своєю оперою та концертами, голосне першорядними лікарськими авторитетами, згуртованими на медичнім факультеті, багате скарбами мистецтва й науки, скупченими

1

Ю. Вітошинський. Там же, ст. 118.

2

Там же, ст. 118.

3

Т. Марітчак. Там же, 155.

в музеях та бібліотеках, той Відень уже сам від себе притягав чужинців. Наддунайська столиця мала щасливе положення на шляху зі сходу на захід та південь, тож кожен, хто їхав зі східної Європи чи то до Парижу, Італії, чи хоч би в Альпи, поступав по дорозі в Відень. Не були це лиш наші вужчі земляки-галичани. Галицька українська інтелігенція тоді, як і тепер, не була настільки багата матеріальними засобами, щоб могли дозволити собі часто на закордонні поїздки. Приїздили тільки парламентарні послы й наші селяни, які вибиралися до цисаря на авдієнцію шукати свого права, програвши цивільний процес за ґрунт у третій інстанції. Ними звичайно займалися галицькі жидки, шукаючи легкої наживи. На долю січового братства припадали туристи з-за кордону, головно з російської імперії, земляки й не-земляки, українці, а то й "малороси", якщо не справжні москалі. Такий закордонець, їдучи на захід, знайомився по дорозі з львівськими громадянами, дістаючи від них рекомендації до віденської "Січі". На повідомлення зі Львова про приїзд до Відня гостей, голова товариства вислав двох делегатів на зустріч їм... Коли важко було сконтактуватися з родиною даних туристів, січові делегати радили собі в місці їхнього приїзду на Північному дворці, гукаючи в усі боки: "Земляче! Земляче"! Тоді земляки радо зголошувались до своїх... При такій нагоді й заходили до домівки "Січі" на відвідини та прийняття, як, напр., родина Дмитра Сигаревича, гімназійного вчителя з Одеси, антрополог Федір Вовк, чи студент карного права, Михайло Чубинський, син відомого етнографа, Павла¹.

Під кінець дев'ятдесятих років посилюються змагання за створення українського університету у Львові, що втягають у свою колію і віденську "Січ", мотивують її до чергових зусиль, тим паче, що товариство опанувала на той час деяка байдужність при всьому чотирнадцяти дійсних членах у академічному році 1900/1. А тепер саме створилась нагода зробити підсумки довгорічних дискусій у "Січі", починаючи з вісімдесятих років, над критичним питанням заснування рідного університету в Галичині. Заходи в тій цілі в краю й за кордоном завершилися загальним студентським з'їздом у Львові в 1899 р., де винесено вимогу до австрійської влади створити незалежний від польських впливів університет для українського населення. Коли справа заснування такої вищої навчальної установи в краю проволікалась у безконечне, наш провідний політичний діяч в Галичині Юліян Романчук вніс на парламентарному засіданні в Відні в 1901 р. резолюцію в користь оснування окремого університету для більшості українського населення у східній Галичині, що включала теж вимогу збільшення українознавчих кафедр у чинному тоді львівському університеті опанованому поляками. Гасло боротьби за власний університет у Львові, що постійно зударювався з обструкцією неприхильних до українства польських чинників, мобілізувало тепер до дії українське громадянство й усі наші студентські організації, включно з віденською "Січчю".

Сецесія 440 українських студентів львівського університету в 1901 р., що виїхали в показній кількості (305 осіб) продовжати їхні студії за кордоном, зміцнила теж ряди січової громади в Відні. "Січ" зразу й підтримала резолюцію Ю. Романчука проголошенням її й відбуттям у столиці публічного виступу в обороні освітніх і національних прав заперечуваних українцям про-польським урядом. Січове товариство влаштує цілу низку нарад, прилюдних зборів, рефератів і доповідей про причини бойкоту львівського університету українцями, з метою підтримки на віденському терені ідеї створення високошкільної установи для їхнього населення. Неабияким успіхом треба назвати велике віче, зорганізоване 26 листопада 1901 р. в Відні, в якому поталанило "Січі" зібрати понад 300 осіб, між публікою теж багато чужинців і майже всіх наших парламентарних послів. В "Січі" виникає оживлений рух із приїздом до Відня першого гурта студентів, з Теофілем Меленем, Михайлом Лозинським, Романом Перфецьким, у проводі. Зразу засновується научний гурток, що дає лекції не лише на терені товариства, але й у новостворених робітничих організаціях "Поступ", "Родина" і т. д. Оживлення діяльності в "Січі" змагається з приїздом великої групи львівських сецесіоністів 12 січня 1902 р.²

1

Проф. Мирон Кордуба. "Січові гості" (Над синім Дунаєм, ст. 28–35).

2

Т. Марітчак. Там же, ст. 156.

Їм зготовили січовики масове прийняття перед Північним залізничним двірцем у Відні, бо на сам двірць поліція чисельно зібраної української колонії не допустила. Після тієї прилюдної маніфестації зав'язується в "Січі" окремий комітет для продовження розпочатої раніше акції серед чужинців з метою їхньої підтримки в користь оснування українського університету в Галичині. Не зважаючи на перешкоди з боку поліції, що забороняла прилюдні виступи в тій справі, відбуваються часті віча на ту тему, начебто в рамках організаційних зборів, як от 4 лютого, 6 березня й 11 квітня 1902 р. Тут належить відзначити, що "Січ" проводила освідомні акції виключно з загально національного інтересу, не сподіючись будь-якої вигоди для себе від прибуття сецесіоністів чи реакції місцевого населення на розголос, що його вони причинили. Приріст членства "Січі" зумовлений прибуттям львівських студентів був незначний, бо тільки невелика їх частина приступила до товариства і мало хто з них працював у ньому. Це вияснюється й обставиною, що новоприбулі надіялись на успіх загальних заходів за свій університет у Львові, тому й уважали, що їхній побут у Відні лиш короткотривалий і вже незабаром вони повернуться до краю під знаком перемоги за справедливу справу. Сподіючись реченцевого повороту в батьківщину, більшість рецесіоністів трималась осторонь організаційних дій "Січі", зосереджуючись на обов'язках нововписаних студентів віденського університету. Вже з кінцем літнього семестра, ще й не діждавшись омріяного успіху, вони виїхали з Відня, куди вже ніколи не повернулись. Проте деякі з них залишилися, стали членами "Січі" і зміцнили її проріджені ряди своєю цінною співпрацею.

Після виїзду львівських студентів діяльність товариства проходила оживлено ще якийсь час, як і раніше за голов Михайла Галушинського (1901), Теофіля Меленя (1901—1902) й Романа Перфецького (1902). "Науковий Кружок" виявив особливий розвиток, улаштовуючи за короткий час 20 відчитів; новозаснований січовий хор виступив у кількох концертах і музичних імпрезах, частково з чужими учасниками. Особливо імпазантно випав Шевченківський концерт 21 лютого 1902 р. при участі славного українського оперного співака, Модеста Менцинського.

Управа товариства присвячувала теж чимало уваги внутрішньому діловодству та впорядкуванню січової бібліотеки під час каденції голови Романа Перфецького, що й започаткував дану реорганізацію. Вона продовжалась і за бібліотекарів "Січі", Р. Индишевського й М. Січинського, що виділили цінніші видання й різні матеріали книгозбірні, передаючи їх Науковому Т-ву ім. Шевченка у Львові, частково в заміну за його дуплікати. Крім цього, "Січ" пересилає до диспозиції НТШ свій зразково ведений архів для збереження всіх отих записок, документів і протоколів товариства з перших десятиліть його існування¹.

1

Т. Марітчек. Шістдесят літ організації, "Студ. Вісн.", 1928, ст. 7.

Перша січова декада у ХХ ст.

Пильні заняття в "Січі" під час і після сецесії тривають уже не довго. Внутрішні тертя, головню між народовцями і соціялістами у т. зв. "боротьбі світоглядів", а теж і особисті спори в питанні дальшого напрямку товариства, послаблюють його динаміку. З уваги на наявність особливих зацікавлень січовиків, у загальній структурі товариства виникають літературні, наукові, технічні й інші фахові орієнтації, що вимагали б їх узгляднення в новому статуті, але на урядове затвердження зміни статуту доводилось довго чекати. Деякі члени "Січі" рішили заснувати свій специфічний гурток, як, напр., студенти Високої Земельної Школи, без офіційного признання. Отак і постав їхній гурток "Земля" в 1908 р., ще задовго до урядової згоди на новий статут 3 квітня 1911 р.

А взагалі праця товариства натрапляла на перебої. Зі звіту голови Зенона Кузеля в 1904 р. довідуємося, що розвиток організації не проходив успішно, з уваги на непорозуміння між членами, часті зміни управи, матеріальні нестачі в тому часі. Тим то й не дійшло до видання чергового альманаху "Січі", запроєктованого з нагоди 35-річчя існування товариства.

У своїх спостереженнях до історії "Січі" З. Кузеля зв'язався з прикрістю про внутрішні січові неполадки в тому часі: "Коли я саме тоді прибув до "Січі", то ладу в ній не було ніякого; діловодство було кепське, а бібліотека й каса перебували в найбільшій неладі. В 1900—1901 рр. січовий виділ навіть не здобувся на діловий звіт".

Розладдя в "Січі" змагається до того, що взимку 1904/5 рр. весь січовий виділ уступає. В одному 1905 р. очолювали "Січ" аж три голови, Осип Назарук, Володимир Темницький і Степан Витвицький. Матеріальна скрута двічі, влітку 1905 р. і в 1906 р., загрожувала ліквідацією товариства. Виринала тоді й думка рятувати положення розпродажжю коштовніших книжок із січової бібліотеки, хоч до здійснення такої невдячної альтернативи не дійшло, бо послі Юліян Романчук і Василь Яворський подали "Січі" потрібну допомогу¹.

До оздоровлення в "Січі" причинилась тактовна поведінка голови Омеляна Бачинського в 1906 р., який потрапив злагіднювати особисті та групові непорозуміння між членами. Тепер уже відбуваються сходи в куди спокійнішій атмосфері, заплянуюються чергові організаційні імпрези, зав'язується науково-літературний гурток під проводом літературознавця, Остапа Грицяя. Січовики знову звертають свою увагу на інші українські організації в Відні, особливо на наше робітництво; для робітничої молоді зорганізовано в домівці окремі курси українознавства, що їх вів Богдан Чайківський, та лекції книговодства під керуванням Амвросія Березовського.

Якраз у тому часі проходили постійні сутички українських студентів з польськими у стінах львівського університету, що доходили до погромів українців. В їхній обороні провели члени віденської "Січі" демонстративний протест на вулицях столиці в 1907 р., заявляючи прилюдно про насильства над українськими студентами у Львові та конституційні зловживання в краю.

Незалежно від публічних виступів "Січі", пропагандивною працею в користь підавстрійських українців, особливо в питанні зловживань влади в Галичині й у Львові, займався з повною посвятою аж до своєї передчасної смерті 8 січня 1906 р. голова січовиків з 1898/99 р., Роман Сембратович. Незвичайні заслуги в поширенні правди про український народ віддав він на становищі редактора українських німецькомовних пресових видань і співробітника в поважних чужинецьких часописах і журналах "Frankfurter Zeitung", "Vossische Zeitung", "Zeit", "Neues Wiener Journal", "Volksstimme", "Le Courrier Europeen" і т. д. В цьому останньому французькомовному органі в Парижі співпрацювали відомі публіцисти й письменники, як Бернстерн Бернсон, Ніколяс Сальмерон, Чарлз Сейнобос, Луї Думи й інші.

Вже напередодні закінчення свого трудолюбного життя, Сембратович, разом з чеським діячем, проф. Т. Масариком, пізнішим президентом Чехословаччини, і Лукіяном Бруннером, оснували політичне

¹

Т. Марітчак. Минуле Віденської "Січі" (Над синім Дунаєм, ст. 158).

товариство "Nationale Autonomie", що мало завданням діяти з метою перебудови тогочасної Австрії в дусі національної рівноправності¹. Після Сембратовича головним редактором "Ukrainische Rundschau" став інший січовик, Володимир Кушнір.

З ініціативи "Січі" відбулося в Відні 10 лютого 1907 р. велике міжнародне віче в обороні ув'язнених українських студентів у Львові, що саме проголосили політично вмотивовану голодівку. Віче було теж маніфестацією загальної студентської солідарності у протесті проти кривавих подій у львівському університеті 23 січня того ж року, що принесли жертви протиукраїнського свавілля. Значення віча було й у тому, що власне німецькі і слов'янські студенти відіграли провідну роль в його організації, стаючи на становищі "Січі" від часу її кампанії за оснування українського університету у Львові. Заходами товариства "Akademicky Spolek", створено тоді загальнослов'янський комітет для спільних дій в напрямі заснувань слов'янських університетів, чеського в Берні, словінського в Любляні й українського у Львові².

На жаль, із-за обструкції польської й москвофільської сторін, січовикам не довелося довго співпрацювати в комітеті.

Приблизно в тому ж періоді "Січ" починає входити в теплі зносини з буковинським товариством "Buchenland", під протекторатом відомого тоді політика, Миколи Василька, куди належала велика кількість понімчених українських земляків.

Поволі наладнуються відновлені зв'язки з німецькими та слов'янськими групами студентів після років байдужості німців і загострених відносин зі слов'янами. Разом з ними запротестували січовики на окремих зборах проти денационалізаційного режиму в Мадярщині й у інших проявах взаємної солідарності.

Оживлена діяльність "Січі" впливає й на збільшення її членства до 83 в 1908 р., що від тепер зростає з року на рік. Чисельний зріст товариства й виникання в ньому різних груп специфічного фахового зацікавлення призводять до пригадування над потребою нового статутного оформлення, що віддзеркалювало б визрівання більш наукових тенденцій у студентській організації з її ранішого суто-товариського прототипу. Проте тимчасові заходи в тому напрямі натрапляють на спротив урядових чинників.

Реорганізація січової книгозбірні продовжувалась, і за каденції бібліотекаря Романа Індишевського запало рішення всі цінніші книжкові фонди передати Науковому Т-ву ім. Шевченка у Львові, де була б краща нагода в їх ширшому обігові, аніж у зредукованій останніми часами до суто-льокального характеру становій організації. В тому пляні передано в 1908 р. дальші цінні видання львівському НТШ та іншим бібліотекам різних віденських установ.

Якщо йдеться про підтримування зв'язків з неукраїнськими організаціями, то з москвофілами й польським "Огніском" вони були прорвані, з іншими слов'янськими товариствами спілкування було суто-формальне, зате з новозаснованим в 1908 р. польським поступовим товариством "Spójnia", яке часто користувалось домівкою "Січі", нав'язались дружні відносини, що довели до участі делегатів "Січі" у зборах польських робітничих спілок і у з'їзді польської закордонної молоді. Січові симпатії йдуть теж у бік італійців, що проявляється у підтримці італійського домагання в оснуванні університету у Трієсті, проти рішучого німецького становища.

Чи не найзамітнішою подією внутрішнього значення в 1908 р. було відзначення 40-річчя заснування Академічного Т-ва "Січ" ювілейним комерсом скромного характеру, з уваги на матеріальні спроможності членства, й виданням другого альманаху "Січі", Пропам'ятної Книги, під редакцією Зенона Кузеля й Миколи Чайківського³. Поруч низки наукових і літературних праць різних авторів, у цьому виданні поміщено начерки історії ледве не всіх українських студентських організацій того часу.

1

Ю. Вітошинський. Там же, ст. 120.

2

Там же, ст. 120.

3

"Січ", альманах у пам'ять 40-их роковин оснування Т-ва "Січ" у Відні. Зібрали й видали Д-р Зенон Кузеля і Микола Чайківський, Львів, 1908, ст. XII, 538.

Своєрідне новум у січовому товаристві була активна участь першої жіночої членкині в управі "Січі", студентки медицини Іванни Фільц. Січовички виявили себе від того часу зразковими в виконанні членських обов'язків, дарма що спочатку натрапляли на деяку опозицію скептиків їхнього провідницького потенціалу.

Для доповнення картини життя в "Січі" й поза нею першого десятиріччя ХХ ст. приведемо характеристичні спостереження одного з тогочасних її членів, Луки Мишуги.

"... Був я членом "Січі" від 1906 до 1910 року. Не доцінював я її значення, коли жив у Відні, хоч сердечно нею дорожив. А коли тепер пишу ці рядки, то ще немов відчуваю ті колишні піхури, яких набрався від шнурів, коли ми порядкували й переносили бібліотеку товариства з Бенногассе до домівки при Лянггассе. До "Січі" вписався я разом із вписом на університет. Це був наш другий самозрозумілий, природний крок. А третій — каварня. Членство в "Січі" було для мене, як і для інших, національним і академічним обов'язком. Я ніколи тоді й не думав, що саме в "Січі" навчуся дечого такого, що мені стане в житті у пригоді більше, ніж сам університет... Коли я вступив до "Січі", головою товариства був Омелян Бачинський. Треба признати, що він дбав про товариство і старався притягнути до нього всю нашу молодь, яка прибувала до Відня на студії. Він був соціалістом, а тому що загал складався з націоналістів, відчувалось невдоволення, чому саме провід товариства має бути в руках соціалістів, коли їх було всього кілька одиниць... Соціалісти уявляли собою маленьку але об'єднану групу, яка мала у своїх рядах старших, досвідчених та начитаних людей. Націоналістична група була велика числом, але подобала з організаційного й політично-соціального погляду на стадо баранів. До тих баранів належав і я. Соціалістичний світогляд ніяк не промовляв до нашої душі. Ми слухали соціалістичних лекцій, та вони нас не одушевляли. Але боротися з соціалістичним світоглядом у нас не ставало передумов. Наш націоналізм був інстинктовний, одначе не мав ніякого обоснування. Соціалістичні теорії залякували декого висловити свою власну думку. Бо хто був соціалістом, то вже автоматично мав патент на людину вчену й авторитетну. Це мало тоді навіть і деяке виправдання, бо наші співчлени-соціалісти, як старші віком, були більш начитані й досвідчені..."¹

Завдяки тактовності голови "Січі", соціаліста О. Бачинського, не витворилася прірва між націоналістичною й соціалістичною частиною січовиків, а навпаки, дійшло до згідливої співпраці, при допомозі гостя в "Січі", проф. Станислава Дністрянського, правознавця й пізнішого академіка АН УРСР, який склав на січовій нараді широкий плян дальшої діяльності товариства, особливо в галузях соціальної співпраці, економности й суспільно-політичної зрілості. В тому напрямку й розроблено програму лекцій, доповідей і культурно-освітніх курсів.

Заняття в тому пляні почали й нашвидку реалізуватись. Про оживлення зацікавлення січовиків у літературно-науковій ділянці відзивається Лука Мишуга ось як: "Живіший рух на полі поширення наших знань постав тоді, коли у нас заснувався літературно-науковий гурток з ініціативи пізнішого літературного критика й письменника, Остапа Грицай. На зборах цього гуртка читали реферати на всі можливі теми, з науки медицини, природи, техніки, права, а найбільше з літератури й філософії. Найбільш потрудився тут Д-р Грицай. Говорив він про нові течії в усесвітній літературі, особливо займаючись літературою скандинавських народів. До того був він тоді великим поклонником німецького філософа Ніцше. За його "ніцшеанську надлюдину" нападали раз-у-раз на нього з соціалістичного боку..."²

Поруч інтелектуальних занять, січовики не занедбували традиційного товариського життя, про що автор "Спогаду" теж ширше звітує:

"Прірви між націоналістами й соціалістами в "Січі" насправді не було. Всі ми ходили радо до робітничого товариства "Поступ", яке мало соціалістичну марку. Там лекції читали соціалісти й націоналісти. Дуже часто влаштовували вечерниці з танцями, куди й ми заходили. Бували ми у другому

1

Лука Мишуга. Спогад декадента ("Над синім Дунаєм", ст. 15).

2

Там же, ст. 17.

робітничому товаристві “Родина”, яке вважалося націоналістичним з деякою клерикальною закраскою. Побут і праця в тих товариствах були для мене доброю школою, коли згодом довелося працювати на Волині, чи серед нашого робітництва в Америці... Жили ми між собою гарно і по-приятельськи, більш гуртами ніж в особистих зносинах. Робили часті прогульки, екскурсії до музеїв, чи на вистави образів. Сходилися разом на вечері і взаємно собі помагали. В кожну суботу мали ми постійно сходи, часом із дволітрами (пива) й іншими признаками тодішньої студентської розваги... Були у нас і охотники до двобоїв. Один із них, покійний товариш Бугель, бився із членами москвофільського академічного товариства “Буковина”, або з поляками. А не ставало чужих, то бився зі своїм товаришем, Брилинським, що став опісля інженером. Раз прийшли обидва з перев'язаними головами, що ні очей, ні носа не побачиш. А все ж пиво знаходило до уст дорогу, пили того вечора здорово, аж босі до дому вертались, бо падав дощ, тож пошкодували замочити черевики. Різко можна судити про таку поведінку, проте я одне скажу — те дещо й пусте тодішнє життя студента в Відні все ж таки не поспувало наших хлопців. В годину потреби, під час нашої визвольної боротьби, як і тепер у займанщині, вони видержують характерно на своїх становищах, хоч декому з них доводиться переносити злидні”¹.

Деякі видвинуті негативи з тогочасного січового побуту саме й характеризує автор, як спогади “декадента”, в розумінні репрезентанта світел і тіней організації, що в той же час і здобувалась на широкий публічний розголос у протестаційному вічі присвяченому голодівці українських студентів у Львові, і відсилала резолюції до німецької преси про насилля над підавстрійським населенням українців і, в цілому, стояла твердо на сторожі рідних національних інтересів. У цьому реалістичному, може й натуралістичному, свідченні наміром автора було показати дійсність того часу в “Січі” — ні не забронзовувати її, ані не героїзувати січовиків, як “лицарів без страху й догани”, тільки ж віддзеркалити “Січ” та її членів, як справжню спільноту близьких собі людей, свідомих своїх завдань, дарма що нічого людського не було їм чуже.

В історії “Січі” від самих її початків чітко проходить процес ідеологічної поляризації. Після гострого вилучення з організації ворожого до ідеї самостійности України москвофільського елемента, замітна й далі світоглядова двобігуновість серед її членства, де два основні погляди — народовецький, зосереджений на підметності власного народу, й соціалістичний, схильний до ідеї міжнародного суспільства, постійно кристалізувались, доки перший напрям взяв гору над останнім. У з'ясуваннях Л. Мишуги щодо світоглядних різниць у товаристві тут уже мова про націоналістичний рух, викристалізований з народовецького, тоді коли речники соціалістичних поглядів, у зударі з націоналістичною заливною хвилею найшлись у безповоротному відступі. “Січ” стала мікрокосмом світоглядового процесу суспільного зрізничкування в краю, в Західній і Східній Україні. Націоналістичний рух, після всякчасних неадач у наближеннях до міжнародних структур, опинився на рішальному становищі неминучої боротьби й віри у власні сили й цілі свого народу, тоді як соціалістичні прошарки в батьківщині все ще надіялись на міжнародну сприятливу українцям констеляцію, а у придніпрянській Україні зокрема на можливість співпраці та взаємні цілі з російськими соціалістичними колами. Розвиток майбутніх історичних подій ствердив провал нежиттєздатних соціалістичних утопій. Наука з історії вказує, що в важливих ситуаціях кожного народу не міжнародний альтруїзм, огляд на інших, а виключно національний егоїзм, фактор власних інтересів, становить єдину міру в політичних розрахунках. Отак і соціалізм став історією в загально-суспільному розвитку “Січі”, поступившись перед стихійною силою націоналізму.

Події в краю заважили вирішальною мірою на терезах ідеологічних нахилів серед членства “Січі”, для соціалістичних рецидивів уже не було місця. До тих подій належали й атентат Мирослава Січинського на намісника Галичини, графа А. Потоцького в 1908 р., як і кровна жертва Адама Коцка

¹ Там же, ст. 22.

в боротьбі за український університет у Львові 1 липня 1910 р. та сотня українських студентів, учасників нелегального віча, на польському судилищі.

В 1910 р. "Січ" поновлює заходи за зміною статутів товариства. Після чисельних урядових відкликів справа опинилась у міністерстві й нарешті влада затверджує новий січовий статут та офіційну назву відновленої організації, "Товариство українських студентів "Січ", 3 квітня 1911 р.

“Січ” перед бурею Першої Світової війни

Хоч новий статут з 1911 р., враховуючи різні відтинки суто-студентської активності в “Січі”, називає її формально товариством українських студентів, насправді збереглась традиційна назва Академічного Товариства в усіх сутніх проявах внутрішнього порядку й зовнішньої репрезентації “Січі”. Про неї й надалі всюди відомо, як про академічну організацію. Між постановами нового статуту помітна точка про прийняття членів, що не зобов’язує кандидатів до австрійського громадянства, як це було в ранішніх статутах. У відомій 9 точці статуту забороняється членам брати участь у двобоях, типовій традиції студентських організацій ще з середньовіччя. Тому що й у “Січі” були прихильники того роду лицарських звичаїв, вони обходили статуту заборону таким чином, що перед двобоєм виступали з товариства, а після нього по якомусь часі знову туди вступали. Чи не найважливішою реформою старого статуту була свобода творити в товаристві специфічні до званевих інтересів членів гурти, чи секції в середині їхньої загальностудентської організації. Таку побажану нову спроможність січовики зразу почали здійснювати. Першою секцією “Січі” стає “Земля”, гурток студентів земельної школи, що ще в 1908 р. зорганізувався в окреме товариство, а тепер знову включився до спільного братства “Січі”. Черговою секцією стала в 1912 р. ланка студентів медицини, згодом заснувалась ланка студентів високої торговельної школи (відома тоді, як експортна академія) в окрему секцію експортівців. Завданням секцій було дбати про вдосконалення фахової освіти своїх членів, усіляк допомагати їм (матеріально, літературою) в їхніх студіях¹.

Внутрішня діяльність не обмежувалась виключно до занять у фахових секціях. В “Січі” розбудилась тяга до поширення інтелектуальних обріїв свого членства. Ще в 1911 р. зав’язався “Научний Кружок”, у якому оживлену участь брали Кость Кисілевський, Остап Гамерський, Нестор Гаморак та інші члени. Щопиш у перших місяцях існування цього гуртка влаштовано в домівці товариства 17 доповідей, низку сходин з дискусіями тощо. Інший гурток січовиків, під назвою “Просвітньо-організаційний Кружок”, розвинув у тому ж часі освітню акцію з доповідями в робітничих товариствах “Поступ” і “Родина”, а “Січ” загалом відзначила величавим святом 50-річчя від смерті Шевченка у співдії з іншими українськими товариствами в Відні і вшанувала жалібними сходинами 2 липня 1911 р. перші роковини від трагічного загину Адама Коцка на барикадах боротьби за свій університет у Львові.

Найсвітлішого розвитку зазнала “Січ” у двох останніх передвоєнних роках, починаючи з 1912 р.

В 1912 р. “Січ” стає членом Комітету слов’янських академічних товариств у Відні, за порадою посла, Д-ра Євгена Левицького, що був вимовним речником активізації нашої політичної справи. Надії, пов’язані з діяльністю цього комітету, не виправдалися. Типічно для багатьох загально-слов’янських комітетів на віденському терені, вони, здебільшого заходами чеських ініціаторів, регулярно поставали й так же своєчасно розв’язувались наслідком розбіжності інтересів тієї чи іншої зі слов’янських груп-учасників. Назагал зносини січовиків, особливо з чеськими товариствами, були дуже активні й доброзичливі – січові делегати приходили завжди на загальні збори чехів, як і чехи обов’язково брали участь у зборах “Січі” та її вечірках².

В роках перед світовою війною “Січ” розгорнула всебічну діяльність, досягаючи найвищого рівня організаційної справності. Побіч названих раніше секцій в середині товариства, засновуються нові, як “Просвітньо-організаційний Кружок”, “Драматичний Гурток”, “Научний Кружок”, “Статистично-інформаційна Комісія”, січовий хор “Бандурист”, що осягнув високий мистецький рівень. “Просвітньо-організаційний Кружок” влаштовував у 1912/13 рр. в різних українських організаціях 46 доповідей, разом з курсом українознавства для української ремісничої молоді, а пізніше ще й 23 доповіді й курс німецької мови для нашого робітництва. Заходами того ж гуртка придбано великий скіюптікон для висвітлювання рисунків і діаграм, що супроводили доповідну діяльність; курс німецької мови вів з

1

Т. Марітчак. Минуле Віденської “Січі” (Над синім Дунаєм, ст. 161).

2

Ю. Вітошинський. Там же, ст. 121.

показним успіхом член “Січі”, друг Лукач, що згуртував 40 осіб серед наших робітників, охочих піднести свої мовні знання. “Научний Кружок” влаштував кожного року по кільканадцять доповідних сесій для січовиків, з чисельними науковими екскурсіями в довкілля. “Статистично-інформаційна Комісія” була економічною експозитурою “Січі”, ведучи посильну позичкову касу, кольпортуючи рідні пресові органи, розпродуючи добродійні купони “Рідної Школи” й переводячи грошові збірки, напр., на пам’ятник М. Шашкевича, ювілейний фонд І. Франка тощо.

До замітних подій організаційного життя “Січі” передвоєнного періоду належить заснування “Кружка ім. Драгоманова”, в якому згуртувалися члени соціалістичних та радикальних переконань з метою піднесення освіти і знання в усіх галузях науки, особливо в суспільно-політичній та економічній ділянках. Такий правильник гуртка затверджено на його Установчих зборах 30 травня 1913 р. Член “Січі” Володимир Юринець став першим головою “Кружка ім. Драгоманова”, що зорганізував до кінця того року 8 рефератів, а в черговому році дальші два відчити і святкове відзначення діяча соціалістичного руху, Михайла Павлика¹.

Кількість членства Драгоманівського гуртка була невелика, не більш кільканадцяти соціалістично орієнтованих активістів, що мали ідеологічний вплив на більшість членів “Січі” націоналістичних поглядів. Відмінні ідейні позиції тут радше вирівнювались, аніж мали б загострюватись, чи доводити до партійно зумовлених конфліктів. Січове товариство в цілому стояло на становищі студентської організації з академічними цілями в першу чергу, де немає місця для партійно політичних розходжень, тому й активніші речники ідеологічних напрямків знаходили собі поле діяльності в місцевих нестудентських, зокрема робітничих, товариствах, що відповідали їхнім групово політичним переконанням чи нахилам.

Треба ствердити, що “Січ” у передвоєнних роках відзивалася співзвучно на всі важливіші події загально-студентського, суспільно-політичного та культурно-наукового характеру. Делегати “Січі” були активними учасниками всеукраїнського студентського з’їзду у Львові в 1913 р., як і з нагоди відкриття львівського “Національного Музею” й ювілейного відзначення творчої і громадської праці Ів. Франка. На чужинецькому відтинку відзивність “Січі” теж замітна. Товариство дало рішучу підтримку заходам своїх слов’янських колег резолюцією в користь оснування другого чеського університету в 1913 р. Восени того ж року січовики зорганізували в Відні “Стрілецьку Дружину”, один з перших військово-руханкових згуртувань, що незабаром стали основою легіону Українських Січових Стрільців при австрійській армії в 1914 р. З того часу ідея “Січового Стрільцтва” поширилась по всій Галичині, подібно як і відділи “Січі” й “Сокола” формувались по всьому краю наприкінці 1913 р.

Годиться відзначити, що в тому часі членкою Академічного Т-ва “Січ” була сл. пам. Ольга Левицька-Басараб, що після закінчення навчання у крайовому інституті виїхала до Відня на студії в Торговельній академії. Ще перед Першою світовою війною одружилася зі студентом Львівської Політехніки, який згинув під час визвольних змагань. В 1914 р. Ольга Басараб заснувала в Галичині першу жіночу чоту при відділі Українських Січових Стрільців. В 1920 р. вона стала членкою Української Військової Організації (УВО) та на відповідальному організаційному становищі згинула смертю героїні 13 лютого 1924 р., замучена на допитах польської поліції у Львівській в’язниці.

26 січня 1914 р. віденські січовики взяли масово участь у великому міжнародному вічі з приводу Мармарош-Сігетського процесу в 1913-14 рр., в якому австро-угорський уряд засудив чотири десятки селян Закарпаття, обвинувачених у державній зраді за перехід з католицької віри на православ’я, до тюремного ув’язнення і сплати судових коштів.

В нововитвореній політичній ситуації, де була вказана зосереджена активізація всіх сил товариства, “Січ” подбала про політичних дорадників з-поміж наших парламентарних послів, про що звітував голова січовиків, Михайло Білик ще в 1913 р. За його й головства Нестора Гаморака в 1914 р. “Січ” зазнала чи не найкращих доти організаційних успіхів, при чому в одній лише січовій секції “Наукового

1

Т. Марітчак. Там же, ст. 163.

Кружка" влаштовано 54 доповідей в різних українських товариствах у Відні. Членські збірки на "Рідну Школу", видавничий фонд львівських "Шляхів" і "Потреби України" доповнювали січовий внесок в загально-національну справу. Між довірочними дорадниками "Січі" особливою пошаною користувався Д-р Євген Левицький, ідеолог т. зв. опозиційної групи національно-демократичної партії, що гуртувалась біля президента Євгена Петрушевича. Від тоді й датується ідейне наближення січовиків до політичного середовища довкола През. Петрушевича, що заважило на пізніших виступах товариства.

Кипучою діяльністю того часу січовики здобувають наново загальне признание і сприяння віденської колонії українців, зокрема. Делегати українського робітництва в Відні покладають особливі надії на "Січ" і завжди беруть участь у загальних січових зборах. Збори товариства, з уваги на збільшену кількість членства і сподівану ширшу публіку, відбувались тоді у великих піднайманих залах, стаючи подією в суспільному житті українського Відня. Між чисельними гостями бували там і видатні політичні й культурно-освітні діячі з краю й закордоння. "Січ" відвоювала свою давнішу популярність в Галичині й на Придніпрянщині. Особливо земляки з усієї Росії, що переїздили через Відень, або залишались тут на деякий час, обов'язково провідували домівку "Січі". Заходив туди й академик Федір Корш в лютий 1914 р., знайомлячися з товариством, яке зготовило йому щирю гостину. За тих декілька передвоєнних років "Січ" зуміла збагатити ряди суспільства рухливими громадськими організаторами та працівниками в різних галузях політичного й культурного життя, що своєю стійкістю й сумлінністю вирізнялись у ту пору передвоєнного миру, під час війни і в майбутньому.

Окремо треба відзначити суспільне користування січовою бібліотекою, що в той час мала понад тисячу наголовків різної літератури. В бібліотечному фонді "Січі" знаходились повні річники "Галицької Зорі", з 1849, 1855 і 1856 рр. і принаймні з пів сотні виняткових бібліографічних раритетів, ніде більш недоступних. Цінні були там і придбання наукового матеріалу в окремих секціях "Січі", в медичній та філософській. Книгозбірня секції одної "Землі" охоплювала понад 200 позицій цінної літератури, загально-наукової й вузько-фахової¹.

Проте визрівав невідхильно грізний час під знаком Марса, коли наука й усі роди мистецтв мали поступитись вимогам твердого воєнного режиму. "Січ" уже й до того часу готувалась до переломових подій, що скоро перекотились гарматним грюкотом і пожежею світової війни, сколихнувши підвалинами Австрії й потрясши долею півдавстрійських слов'янських народів — від чеських земель навкруги Праги та Брна, словацької Братислави, словінської Любляни, хорватського Загребу, почерез Сараєво Боснії й Герцеговини, аж до Кракова в західній і Львова у східній Галичині. Слов'янські народи підіймались у розхитаній австро-угорській імперії на весь зріст національної свідомості й навіть у глухих провінціях почали гноблені автохтони відмовляти послуху мадярським фєвдальним жупанам, а рідні селянські прошарки переставали служити гелотами польській бутній шляхті².

1

Т. Марітчак. Там же, ст. 163.

2

Т. Ясенчук. Бібліотека "Січі" ("Студ. Вісник", чч. 4—6, 1928, ст. 24).

3

Edward Crankshaw. The Fall of the House of Habsburg, 1963, p.309.

“Січ” між молотом і ковадлом Першої Світової війни

Насправді австро-угорський уряд і австрійці загалом війни не сподівались і ніяк не бажали собі її. Відомий віденський письменник жидівського походження, Стефан Цвайг, у своєму автобіографічному творі “Світ учорашнього” передає влучно атмосферу, що знаменувала симбіозу владних кіл Габсбурзької монархії й усієї країни того часу, як наскрізь примирливу, із самовдоволеним присмаком. Такий же й настрої опанував австро-німецьких мешканців Відня, для яких час немов зупинився на спокійному, непорушливому плесі гаданого вічного миру. Ледве хто-небудь з автентичних віденців здумав би про неминучий вибух війни, дарма що воєнна тема цілі роки наперед займала публічну увагу.

Навіть після довершеного атентату сербського націоналіста, Гаврила Принціпа, на престолонаслідника, архикнязя Франца Фердинанда й його дружину в Сараєві 28 червня 1914 р., дуже важко було 84-річному цісареві Францу Йосифові рішитись на альтернативу – виповісти Сербії війну, або наразитись на втрату того авторитету, що ще залишився в колись могутній, а тепер усе більш слабнучій імперії. А що власне Сербія була спричинником атентату, про те не існувало сумніву. Вона ж постійно після габсбурзької анексії Боснії-Герцоговини підбурювала балканські народи до протиавстрійських виступів.

А все ж треба було близько одного місяця часу, повного вагань і нерішучости, заки австро-угорська влада 23 липня вислала Сербії ультимат, і тільки отримавши незадовільну відповідь на свої вимоги, проголосила 28 липня війну¹.

Після декількох тижнів гарячкової дипломатичної активності з усіх боків, що таки не довело до збереження миру, вибухла перша Світова війна – центральних держав з Німеччиною й Австрією у проводі, проти західних альянтів, Англії, Франції, з Росією, що станула по стороні Сербії. Щойно тоді змінився і характер пацифістичного, якщо не приспаного в застоєлих водах, темпераменту віденського населення, кинувши його в колію мілітаризму під голосні сурми патріотичних гасел².

А що відбувалось у “Січі” в ту виняткову, воєнну пору? Вибух війни застав січовиків на вакаціях, головно в краю, а домівка товариства, як бувало звичайно в такому часі, була закрита. Тому що в липні проголошено загальну мобілізацію, більшість студентської молоді, як і інших призовних річників півавстрійського населення, опинилася в цісарській армії. Були й між ними добровільці у ряди Українських Січових Стрільців. Вже скоро Галичина й Буковина стали теренами завязятих боїв. За таких умов годі було думати про студії й “Січ” далеко в чужині.

Виняткові воєнні відносини, що причиняли перекочування воюючих армій по нашій батьківщині, рух населення наслідком насильних вивозів, або ж масового залишення краю з очевидних причин воєнного стану, молодь, зокрема студентська, в австрійському війську чи при Січових Стрільцях, загально-суспільне й економічне потрясення позначились вирішальною мірою на випадковості й дочасності організаційного життя “Січі”, а власне тієї незначної частини товариства, що в той час найшлась на віденському терені. Настрої того гуртка, невпевненого щодо свого сучасного, а поготів похмареного війною майбутнього, можна окреслити тихим побажанням того чи іншого січовика – Якби тільки пережити цю несамовиту хуртєчу! І ще довго після війни “Січ” не дійшла до організаційного й товариського врівноваження від наслідків розгульної хуртовини в липні 1914 р.³

Відновлювати діяльність товариства за таких складних умов було зовсім не легко. Ще перед літніми вакаціями в університеті було 126 січових членів, тепер же згуртувалось їх не більш десяти, із двома членами давнішого виділу. Про нормальне функціонування студентської організації, чи скликання

1

Edward Crankshaw. Op. cit., p.403.

2

Paul Hofmann. Viennese (op. cit.), p.156.

3

Т. Марітчак Там же, ст. 164.

загальних зборів, вибір управи, не могло бути мови. Січові архіви з протоколами й документами в закритих на ключ шафах були недоступні, то й довелося відкривати їх без ключів. На перший плян пішли старання за новим членством, головню серед воєнних біженців. З вибухом світової війни українське студентство Галичини й Буковини розбрилося по всій габсбурзькій імперії. Хто не вступив добровільцями до Українських Січових Стрільців, чи не попав ув австрійську армію, що пересувалась у постійних боях, загнавшись аж на підмадярські землі батьківщини до Варпалянки, того доля закинула разом з їхніми родинами в табори інтернованих — до Гмюнду в долишній Австрії, Хоцену в центральній Чехії, Вольфсбергу й Санкт Андре в Каринтії, або ж у Талергоф, біля Грацу, в долину смерти, чи “на лоно Авраама”, як пішла про цей злої слави табір поговорка в народі. Ще деякі, покищо вільні від військової служби, опинились у Габсбурзькій столиці, в Відні.

Отакі й були передумови нового набору членів “Січі” воєнного періоду.

Картина січового побуту з того часу збереглася з автентичного опису тодішнього члена “Січі”, Осипа Утриска. Тут приводимо уривки його споминів: “... Пізною осінню 1914 р. почали збиратись у Відні рештки українських студентів, здебільшого звільнених від військової служби задля незадовільного стану здоровля. Було між ними чимало таких, яким удалось вирватися просто з лабет воєнних польових судів, чи втекти з Талергофу. Всі вони відразу опинилися в домівці “Січі” при Бенногассе 29, що в ті бурхливі дні заступала нам на чужині втрачену рідну хату. Тут доводилось мені не раз бути свідком, як стрічались товариші, які ніколи й не думали, що власне тут і в таких обставинах зустрінуться. Вітались давні знайомі, зворушені пережитим, прощали собі взаємно особисті образи, а в усіх були сльози на очах, при самій згадці про свою рідню, про рідні сторони. В “Січі” кожен студент шукав розваги й поради — як жити, що далі з собою робити; отак почало тут зосереджуватись життя українських студентів. Заходили туди чи не всі парламентарні послы, наші професори львівського університету та дехто із старшої громади, словом — усі, що опинилися, з волі чи неволі, на еміграції. Зразу старші січовики, Нестор Гаморак і Василь Кашубинський, ще дехто інший, інформували в домівці “Січі” новоприбулих товаришів про життя і студії в Відні. Згодом основано комітет допомоги студентам, яких за час мого побуту в Відні було між 50 і 150 душами. Спершу наші студенти діставали запомогу від загального галицько-буковинського Комітету допомоги для воєнних біженців при вул. Ціркусгассе. З нього користали біженці всіх національностей, а пізніше, після оснування окремого українського Комітету допомоги під проводом Лева Левицького і Проф. О. Колесси, наші студенти звертались у допоміжних справах туди. За посередництвом і заходами українського студентського Комітету, січовики одержували теж і надзвичайну допомогу на оплату “чесного” (вписові оплати) в університеті, іспитової “такси” (належностей) тощо.

Із приїздом більшого гурта українських студентів до Відня осінню 1914 р. настало в “Січі” нове життя. На загальних зборах вибрано взимку новий енергійний виділ, а згодом покликано до дії організаційно-освітню секцію, що влаштувала в товаристві низку відчитів і дискусійних сходин. Та ж секція висилала теж своїх делегатів до жіночого Комітету, що мав завданням опікуватись українськими вояками (раненими, хворими, безрідними), які перебували в різних шпиталях Відня й довкільних місцевостей. Наші жінки милосердя часто їх відвідували, роздавали їм українські часописи і книжки, а час від часу влаштовували для них якийсь концерт, театральну виставу й іншу розвагу. В тому комітеті трудилися із правдивою самопосвятою пані: Проф. О. Ціпановська, С. Кабаровська, Г. Федаківна, Криськова, Новакова, і т. д. Наш жіночий Комітет натрапляв на конкуренцію всіляких польських і німецьких комітетів, а, що прикріше — наші вояки з Галичини й Буковини, бозна ким залякані, подавали себе дуже часто при перевезенні до шпиталю за поляків, чехів, словаків, а то й румунів, так що треба було йти на хитрощі, аби добути від них одверте признание до рідної національності”¹. Насправді, для наших людей із простолюддя, привичних до таких назв загального

¹ Осип Утриско. “У бурхливий час” (“Над синім Дун.”, ст. 76).

вжитку, як русини, рутенці, місцеві, статус української національності ще не утвердився, зате панівним було поняття чужої національності.

Протокол першого засідання управи "Січі" в воєнному часі, що відбулось тільки в останніх днях листопада 1914 р., вказує чітко на виняткові обставини, за яких довелось товариству продовжати свою обірвану влітку діяльність: "Наслідком воєнних подій припинилося нормальне функціонування товариства. Голова (Нестор Гаморак) приїхав 30 жовтня, а секретар кілька днів раніше. В тому часі льокаль товариства був зайнятий українським рятунковим товариством для біженців з Галичини й Буковини. З-поміж старих членів було в Відні біля десяти, при чому з виділових — тільки голова і пресовий референт. Якийсь час перебував тут секретар "Січі" Володимир Тимцюрак, що повнив функції резервового хорунжого (фенріх) у війську; згодом був ранений під Галичем і після короткого побуту в Відні відставили його на Мадярщину... Про нормальну працю в організації, чи скликання зборів, годі було й думати. Доводилось навіть розбивати замки в січових шафах, бо ті виділові, у яких були ключі, не змогли вернутись до Відня...¹

Виняткові відносини призводили до вжитку особливих заходів, що могли бути в суперечності з постановами статуту. З-поміж студентів, які з тисячними масами українських біженців прибували до Відня, кооптовано виділових для доповнення управи й нашвидку збільшено членство "Січі" новиками, таким чином сповняючи передумови для відбуття загальних зборів.

Перші "воєнні" загальні збори, що відбулися 15 грудня, мають усі ознаки виняткового положення в "Січі". В її склад увійшли майже всі нові студенти із приявної на зборах молоді, що опинилися в товаристві виключно наслідком воєнних подій. На зборах було теж багато запрошених гостей і делегатів від різних українських організацій і установ. Перед самим відкриттям зборів виголосив політичну промову провідний діяч "Союзу Визволення України", Олександр Скоропис-Йолтуховський, передаючи привіт і побажання продовжувати успішну працю січових попередників від своєї організації придніпрянських емігрантів. Після звіту голови "Січі" з новоствореного положення в товаристві, віддано честь пам'яті першого січовика, полеглого в боях УСС, студента медицини, Іларіона Бровка. Виступи прелегентів та інших учасників загальних січових зборів вирізнялись належною характерові даного часу повагою. Російська армія саме зайняла більшу частину краю, спустошила рідні установи, причинила масовий ісход населення й політичного проводу. Віденська "Січ" набрала нового значення, ставши єдиним репрезентантом зорганізованого українського студентства. Під враженням піднеслої хвилини й нової відповідальності "Січі", нововибрана управа взялася зразу до активної праці².

Давні гуртки (секції) відновляють свою діяльність, засновуються й нові, напр., правничий у грудні 1914 р., філософський в березні 1915 р. Січовики теж розвивають акцію відвідин ранених і хворих українських вояків по віденських лікарнях, роздають їм пресові видання, підносять їх морально на дусі. Цю акцію сприяння й допомоги хворим перебирає згодом на себе загальний комітет допомоги.

В місяці лютому 1915 р. "Січ" залишає давню домівку при Бенногасе 29 і переноситься до обширнішого приміщення при Терезієнгасе 15, куди відповіднішого для свого членства, що постійно зростає і для показної кількості гостей, яким важко було поміститись, особливо при нагоді ширшого публічного зацікавлення, у скупій розмірами ранішій домівці. В домівці при Терезієнгасе "Січ" перебуває аж до початку тридцятих років. Про внутрішній побут "Січі" в 1915 р. знаємо з чіткого звіту згаданого раніше її члена, О. Утриска. Ось як він про це розказує, зокрема про хор "Січі", що здобув собі славу за всіх часів її існування:

"Завдяки хорові "Січі", як на ті часи, досить чисельному, з добрими голосовими матеріялами і зіспіваному під керівництвом диригента О. Кліша, влаштовано на весні і влітку 1915 р. кілька концертів для ранених вояків, три більші в головному шпиталі, університеті й парламенті, бо й там під час війни були приміщені ранені військовики. У програму концертів "Січі" входили пісні чоловічого й мішаного

1

"Студентський Вісник", р. VI, чч. 4—6, 1928, ст. 8.

2

Т. Марітчак. Там же, ст. 166.

хорів. Часто виконували такі популярні точки, як в'язанку "Булиця" Ф. Колесси, твір "Прометей" Стеценка, пісні Лисенка й Людкевича, а надпрограмово й декілька творів німецьких композиторів. Соля виконували баритон о. О. Мартинович, сопрано С. Колодіївна, а сольові партії в інструментальній частині належали до скрипаля, проф. Перфецького й челіста Б. Бережницького. Фортепіяновий супровід був завжди в руках невтомної проф. Ціпановської з Перемишля. Відвідували наші концерти не тільки українські вояки, але й чеські, польські, німецькі, гості інших національностей, управа і служба лікарень, а то й австрійська публіка загалом. На сторінках віденської преси появлялись нерідко оцінки признання хорів "Січі", а в українській публікації в Відні, "Діло", рецензії й замітки про хорів виступи "Січі" подавав Ред. Іван Німчук. Українська пісня в виконанні січового хору здобула собі загальне признання, а нашим раненим воякам була справжньою розвагою в їх горю й подихом рідного краю на чужині. Хор "Січі" виступав теж при інших нагодах, як от у концертах на честь Шевченка, Драгоманова, або в жалібній Академії з приводу смерті М. Павлика. Відбувались хорів концерти теж у довкіллі Відня. Концертні проби проходили в новій домівці "Січі" при Терезієнгассе. З тією домівкою пов'язано багато теплих споминів з життя наших студентів у воєнному й повоєнному періодах¹.

А все ж тогочасна "Січ" не спромоглась розгорнути ширшої діяльності, співмірної до політичних вимог критичного положення батьківщини між двома воєнними фронтами, австрійським і російським, що розорювали землі України, не рахуючися з волею нашого народу.

Два рази в рік, а то частіше, відбуваються в Відні військові перегляди і після кожного десятки членів "Січі" приневолені залишати своє товариство й іти на воєнну службу. На місце призовників поступають у "Січ" нові члени, але й ті вже скоро відходять на наказ молоха війни, навіть не встигнувши познайомитися з характером товариства та його завданнями. Членство "Січі" мінялось що декілька місяців, одні збори для вибору нової управи чергувались за іншими, старий віділ відходив, новий приходив на те, щоб небаром і самому відійти. Наслідком таких постійних бранок управа "Січі" у двох перших воєнних роках мінялась аж шість разів. Про систематичну працю за таких умов не можливо було й думати. До послаблення діяльності в товаристві та пригноблених настроїв у ньому причинялись і матеріальні недомагання, зумовлені перерваними зв'язками січовиків з батьківщиною, труднощами прожиття у Відні й непевним майбутнім.

Виринали й непорозуміння в товаристві з приводу нерівномірного розподілу допомоги в т. зв. допомогівій акції. Незаможні студенти, як і всі інші воєнні біженці, отримували тоді невелику матеріальну поміч від Допомогового Комітету для біженців з Галичини й Буковини, що діяв при вул. Штроццігассе 32. Посередником у тій акції був визначений для тієї цілі студентський комітет, що викликав з різних сторін негодування із-за своєї господарки. В 1915 р. доходило в товаристві з цього приводу до різких спорів, що причинили в місяці липні уступлення всієї січової управи. Потерпіли на тому й протокольні книги "Січі", з яких видерто шість ділових листків, таким чином позбавляючи майбутніх дослідників дошукатись джерела неполадок того невідрадного часу.

Випадковий склад і часта зміна членства "Січі" не могли позначитись корисно на організаційному й товариському житті січовиків. Воно існує, хоч не виявляє потенційних можливостей. Положення дещо змінилось після відвоювання великої частини Галичини австрійськими військами влітку 1915 р. Пливкий стан товариства починає устійнюватись. Багато студентів повернулось до краю, а в Відні залишився відносно невеликий гурт, що взявся, в міру спроможностей і складних обставин, до дальшої праці. З фахових секцій оживилась діяльність правничого гуртка, що взимку 1915/1916 рр. влаштував підготовні правничі лекції з такими викладачами, як професори С. Дністрянський, І. Вергановський, Ю. Лещій².

"Кружок ім. Драгоманова", що виявляв доповідну й імпрезову діяльність (зокрема в честь Павлика 15 березня й Драгоманова 3 липня 1915 р.), почав занепадати після виїзду більшості членів з Відня. Зате оновив свою діяльність під кінець 1915 р. "Просвітньо-організаційний Кружок", влаштовуючи в

1

О. Утриско. Там же, ст. 77.

2

Т. Марітчак. Там же, ст. 167.

короткому часі 34 відчитів, здебільшого в робітничих товариствах. Під час каденції голови Василя Терпелюка (1916, 1917 р.) управа "Січі" запрошувала на доповідачів видатніших старших громадян, Професорів Степана Рудницького, Кирила Студинського, Богдана Лепкого, послів Євгена Олесницького, Льонгина Цегельського, Євгена Левицького та інших. Товариство вшанувало смерть Івана Франка жалібними сходинами 2 червня 1916 р. й величавим святом в пам'ять Франка в репрезентативній залі (Концертгавз) у Відні 9 липня. В тому часі велике значення мала січова бібліотека, якою користувався загал українських біженців, що найшлись тоді в Відні.

Про внутрішнє життя "Січі" у своїй новій домівці при Терезієнгассе подав точний звіт Осип Утриско, голова товариства в 1915 р. Приводимо деякі уступи з іменами активних учасників:

"... Пригадалась мені тут сцена студентських переносин інвентаря зі старої домівки при Бенногассе до нової взимку 1915 р., при чому для перенесення одної тільки січової бібліотеки заангажовано не лиш увесь виділ, але й більшість членів товариства. У новій домівці відбулися за час мого тамтешнього побуту тричі загальні збори, ціла низка рефератів на актуальні теми, між ними послів Л. Цегельського, Є. Левицького, Д-ра М. Лозинського і проф. Ст. Рудницького, який був душею січовиків, а головно їхнього хору. Загальні збори "Січі" відбувались тоді доволі часто, залежно від того, чи по нових військових бранках не треба було вибирати й нового виділу, бо старий забрали на воєнну службу. Домівка "Січі" була місцем постійних вечірніх сходин членів і оживлених дискусій на політичні теми, а теж місцем шахових змагань, гутірок членів про свої буденні справи, словом — осередком дійсного товариського життя. Бувало, зайдеш у яку-небудь пору до "Січі", а вже застаєш при шахах товаришів Я. Богачевського з Ол. Грицишином, іншим разом М. Дубляницю з В. Коченашом, або Ромка Навроцького (тоді визначного промовця на зборах і сходинах) з Є. Храпливим, М. Дольницьким і т. д. В кожную пору можна було стрінути в домівці "Січі" М. Метрипулу, покійного С. Глібовицького, пок. Левинського, або славного бібліотекаря "Січі" продовж кількох каденцій, товариша Гавдяка, який завжди щось нишпорив у бібліотеці й терпеливо очікував читачів. Живо в пам'яті залишилися проведені вечори в домівці, або співанки, де тов. Кокодинський проспівує куплети, а Нестор Нижанківський супроводить його при фортепіяні, за що збирають гучні оплески. Та й у загальній студентській харчівні широко гомоніло українське слово в розмовах зі словінськими та болгарськими колегами. Мушу згадати із признанням опіку професорів О. Колесси, Ст. Дністрянського, В. Вергановського і Ст. Рудницького над українським студентством у Відні в 1914—1916 рр. З почину товариша Володимира Лисого, зорганізовано в "Січі" підготовний курс для правників, абсолювентів львівського університету, де д-р Ю. Лещій дав кілька лекцій карного права, а проф. Вергановський навчав про цивільну процедуру. За вказівками проф. Дністрянського, самі студенти вивчали цивільне право й, завдяки його заходам, усі курсанти склали в Відні іспити перед відповідною комісією¹.

Побіч студійного зосередження, січовики забирали голос у загально-національних питаннях. Живий відгомін знаходили в "Січі" актуальні політичні події в краю, де українське вояцтво, складаючи австрійській владі данину крові, почало видвигати національні домагання рішучіше, ніж за мирних часів. 12 квітня 1915 р. відбулися в "Січі" великі сходи, під час яких винесено постанову про потребу заснування загально-національної політичної установи, що стояла б на сторожі законних прав цілого українського народу. Резолюції сходин, разом з обширним меморіялом, переслано управам усіх наших політичних партій і іншим суспільним організаціям, що в висліді довело до створення Загальної Української Національної Ради. Покищо ж, на січовий меморіял не було відповіді від ніякої партії, крім ухвали проєкту відповіді з боку опозиційної парламентарної групи, що її зрєдагував д-р Цегельський, проте не вислав з огляду на урядову контролю. Частина тієї відповіді, під заголовком "Основна частина з відповіді молоді", поширилась у декількох відписах, стаючи цінним документом того часу, що засвідчував патріотичну рішучість і національну зрілість членів "Січі".

¹

О. Утриско. Там же, ст. 78.

В місяці травні 1916 р. пройшло в "Січі" студентське віче в питанні українського університету у Львові, що стало знов актуальним на довгому шляху хитких переговорів із владою й митарств української львівської молоді. В той же час, в порозумінні з Академічною Громадою у Львові та з командою Українських Січових Стрільців, "Січ" обмірковувала плян утворення тайного езекутивного комітету молоді, що в характері загального контрольного органу мав би займатись актуалізацією політичних, економічних та культурних крайових проблем. В рамках програми такого комітету, накресленої в найменших подробицях, порушено теж справу відбудови українських сіл, спустошених війною, зорганізування українського шкільництва на Волині, що опинилась під австрійською окупацією, як і потребу належного обладнання Українських Січових Стрільців і переведення санітарних реформ у таборах біженців по всій Австрії, особливо у Гмюнді. Хоча, з уваги на виїзд багатьох січовиків з Відня, задуманого комітету тоді не основано, його постанови були предметом чергових віч і пресової кампанії "Січі", незважаючи на ускладнені умови праці товариства в розгарі світової війни. З якими труднощами доводилося зударювати органам товариства, вказує перегляд членської книги, що його перевели січовики в січні 1916 р. "Січ" мала тоді 83 дійсних членів, в тому числі 16 членкинь, зате 217 членів попали у список недіяльних, оскільки находилися у військовій службі. Теж і між дійсними членами було багато військовиків, що пробували в Відні короткореченцево, здебільш на лікуванні, або в научному відрядженні, зглядно відпустці. Воєнні обставини вимагали щораз більших людських резерв, не оглядаючись на студійні пляни нашої молоді.

Злої пам'яті Маніфест австрійського цисаря з 4 листопада 1916 р. про відокремлення Галичини, поруч маніфесту Німеччини та Австрії про утворення польської держави, вплинув на противавстрійські настрої українського населення, що опанували й віденську "Січ", де відбулися 5 грудня того ж року протестаційні збори проти відокремлення Галичини від українських земель. В "Січі" вже й до того часу прохоплювалися критичні голоси щодо політики Австрії, особливо відносно її легковаження українського населення. Ще з перших місяцях війни, наслідком ганебних воєнних присудів українців, їхніх вивозів до Талергофу й інших таборів, у записній книзі товариства почали з'являтися анонімні сатиричні зауваги, навіть довші вірошовані демарші, напр., "На честь лянштурмаків", "Січовикам-талергофцям", з виразними антимилітаристичними, подекуди й іредентними тенденціями. Після проголошення дискримінаційного маніфесту неприхильні настрої в "Січі" посилились, хоч українці не мали вибору в війні осередніх держав проти Росії, відвічного ворога української державности. В домівці товариства почалась доповідна й дискусійна активність на тему тогочасного політичного положення в краю. Це й довело до прикрого інциденту "Січі" з Головною Бойовою Управою УСС. Команда Станиці УСС у Відні наказом з 5 грудня 1916 р. заборонила січовим стрільцям заходити на доповіді в "Січі", з уваги на "політично-агітаційну" атмосферу, що там запанувала. Це викликало обурення січовиків, бо насправді доповіді й дискусії не мали революційного чи агітаційного характеру, звучали назагал песимістично, як пересторога, напр., дві головні доповіді Віктора Левицького, "Circulus vitiosus" і "Finis Ucrainae", що дали безпосередній привід до заборони¹. Намагання управи "Січі" в команді УСС відкликати наказ, що був несправедливим для товариства з уваги на його невинуваті закиди, залишились без успіху, мовляв, у війську ще більша сила народної мудрости, "що написане пером, того не витягнеш волон". Отак і не справлено сліду непотрібного конфлікту з приводу непорозуміння між тогочасними органами УСС і "Січчю".

Після невдач на фронтах, економічного потрясення й загально-суспільного зрушення в Росії, царську владу змінила в березні 1917 р. Дума, але й вона не стримала зросту революційних настроїв народу у всій країні, що й довело невдовзі до большевицького наступу й перебрання влади в російській імперії. Державні перевороти в Росії мали вплив на події в Україні, де в вирі революційних течій і воєнних зударів з російською білогвардійщиною й большевицькими ордами згодом творилась національна влада у своїй новонароджуваній державі. Бурхливі події на землях придніпрянської України

¹

Т. Марітчак. Там же, ст. 169.

заторкнули й український народ західніх земель, що й сам дозрівав до самобутнього національного буття.

Завжди чутлива на події загально-національного порядку в батьківщині, "Січ" і тепер живо відзивається на революційні здвиги над Дніпром. Вістку про заснування в Києві Української Студентської Ради прийнято тут на зборах 25 квітня 1917 р. з великим духовим піднесенням. Члени товариства беруть участь у заснуванні тайного військового комітету, що відстоює розв'язання легіону УСС, як зайвої вже формації в австрійській армії, закликаючи січових стрільців і українських вояків австрійських з'єднань до переходу на Україну і служіння рідному народові. Подібні настрої розділяли й молодші українські старшини регулярної австрійської армії, а теж вояки УСС, що приїздили до Відня на деякий побут. Вони й серед найважчих воєнних обставин не покидали думки про повну самостійність та соборність усіх українських земель. Разом із січовиками, зав'язали вони революційний гурток 31 травня 1917 р., що розвинув конспіративну дію в напрямі політичної незалежності України від Австрії й Росії. На студентських зборах в "Січі" 3 і 19 червня того ж року винесено резолюції з вимогами злуки всіх українських земель Австро-Угорщини й Росії в один національно-державний організм України. Водночас проголошено відозву до українських послів австрійського парламента скласти й на парламентарному форумі подібні резолюції. Це було чітким проявом рішучості товариства і спочувливих до нього кіл українського суспільства порвати з безуспішною політикою льоялізму супроти байдужих до української національної ідеї австрійських органів влади і вступити натомість на власний, самобутній, незалежний шлях. В резолюціях зборів з 19 червня в "Січі" було теж домагання, щоб українське питання було розглядане, як міждержавне і щоб представники українського народу, на чийй території ведеться війна, були покликані до співучасті в мировому конгресі. Міцна мова резолюцій була скерована до українських послів, з вимогою їхньої рішучої заяви в парламенті такого специфічного змісту: Українці не бажать собі під ніякими умовами залишатись, ні тепер, ані після війни, у злуці чи залежності від поляків, мадярів, румунів тощо, та застерігаються рішуче проти віддання якої-небудь частини української землі під польське, мадярське, чи румунське ярмо. Всі без винятку українські землі – підкреслювалось у резолюції – повинні бути злучені в Українській Державі. Крім того, піддано критиці надто примирливе становище наших послів ув австрійському парламенті, якщо йшлося про жорстокі присуди воєнних судів у спірних справах нашого населення або ж про важке положення наших виселенців по австрійських таборах і безпошадні військові реквізиції на рідних селах.

Найяскравішим проявом січової "іреденти" супроти Австро-Угорщини були збори 3 грудня в "Січі" й винесені на зборах постанови. Редактором їх був старшина австрійської армії, що працював у пресовому бюро міністерства війни, Д-р Іван Німчук. Приводимо їх тут у скороченні:

1. "Українська Академічна молодь у Відні, зібрана на довірочних зборах у Т-ві "Січ" 3 грудня 1917 р., заявляє, що вона стоїть непохитно під прапором з'єднаної вільної України.

2. З уваги на те, що австрійське правління задумує відступити Польщі Східню Галичину й Холмщину, залишаючи інші українські землі в незмінних і нестерпних довоєнних умовах, ми домагаємося прилучення всіх українських територій Австро-Угорщини до Української Республіки.

3. Закликаємо весь український загаль, щоб він став разом з нами до боротьби за повне з'єднання і за державну самостійність цілого українського народу.

4. Вітаючи близький кінець світової різни, водночас і братовбивної війни, ми сподіваємося, що представники Української Республіки будуть заступати на мирових переговорах інтереси українського народу в його цілості, в ім'я самовизначення, і не дозволять залишитись найменшій його частині під чужим ярмом.

5. Вітаємо Українську Парламентарну Репрезентацію з представниками тих слов'янських народів, що борються за самовизначення народів.

6. Закликаємо Українську Парляментарну Репрезентацію увійти в безпосередні зв'язки з Київською Центральною Радою України та виступити якнайгостріше проти державного дуалізму Австро-Угорщини, що є наругою над правом самовизначення гноблених народів¹.

Головою "Січі" під час тих історичних зборів був Зенон Пеленський, председником зборів – Панас Мидляк, а секретарем – Михайло Снітинський. Негайно після зборів постанови вислано до Львова для поширення засобами місцевої української преси. З уваги на державну цензуру, їх там не поміщено, зате досягнули вони наше громадянство в чисельних відписах і мали великий вплив на його політичну поставу в найближчому майбутті.

Львівська поліція зробила донос про зміст січових резолюцій органам віденської поліції, після чого наступило суворе слідство в цій справі, разом з нагінкою на товариство, що приняло такі протидержавні постанови. Віденська поліція перевела саме під час наших Різдяних свят ревізію в "Січі" і трус у студентів З. Пеленського, П. Мидляка, М. Снітинського, Є. Храпливого, теолога Гладія й інших. Листування, ділові книги "Січі", навіть каталоги січової бібліотеки віддано в посідання поліції, діяльність товариства припинено, а його домівку при Терезієнгассе поліційно опечатано. Проти самих учасників зборів поведено слідство за "злочин державної зради". В пору поліційного закриття домівки "Січі" припадали саме 50-ті роковини її заснування, але про відзначення тієї події за таких критичних умов не могло бути й мови. В січових колах було бажання, щоб допустити до прилюдного судового процесу в цій справі, таким чином популяризуючи українське політичне питання, проте з огляду на участь у зборах наших військовиків, яким загрожував би воєнний суд, ту думку відкинено.

У зв'язку з січовою іредентою, були розмови про те, що голова тогочасної Української Парляментарної Репрезентації, президент Західньо-Української Республіки, Др-р Є. Петрушевич, відвідав у цій справі цісаря Карла, показуючи йому відпис резолюцій із 3 грудня 1917 р. Теж посол Василько мав передати ті резолюції цісареві за посередництвом кол. президента Буковини, князя Гогенльоге, тоді ад'ютанта цісаря Карла, аби цісар довідався про настрої серед підавстрійських народів. Це мало б указати йому й відповідальним урядовим колам, наскільки українці невдоволені своїм політичним положенням в Австрії, а зокрема революційно настроєне молодше українське покоління².

До процесу у справі січових зборів і іреденти не дійшло з уваги на берестейський мир між осередніми державами й Україною 9 лютого 1918 р. Поліційне слідство й без того проволікалось, і згодом, на інтервенцію наших парламентарних послів, головню ж завдяки заключеному мирові в Бересті, зовсім припинилося, згідно з наказом згори.

Після майже двомісячної перерви й найгірших побоювань, "Січ" відновила свою діяльність 11 березня 1918 р. Останні місяці світової війни не принесли будь-яких змін на краще в організаційному житті товариства. Були познаки й погіршення. Кількість членів далі зменшувалась, чи то із причин бранки, чи важких побутових обставин, що приневолювали українців, між тим і січовиків, покидати Відень. Діяльність товариства спиралась тепер уже виключно на зусиллях декількох одиниць³.

¹ Д-р Іван Німчук. За соборну й самостійну ("Над тихим Дунаєм", ст. 81).

² Іван Німчук. Там же, ст. 82.

³ Т. Марітчак. Там же, ст. 170.

“Січ” на сторожі в добі визвольних змагань

Від кличів за українську державність, що їх проголошувала на віденському терені, паралельно з емігрантами з Великої України в організації “Союзу Визволення України” й революційними представниками УСС на місцевому постюї, теж і більшість січовиків, перейшли вони з черги до активної боротьби за волю й державну незалежність України. Десятки членів січової громади, молодшого й старшого покоління, впали на полях боїв світової війни й визвольних змагань, або на інших постах зумовлених воєнними подіями. Велика частина їх згинула неznаними вояками; тут можливо привести тільки деякі відомі імена і прізвища полеглих: згаданий раніш Ілярій Бровко, студент медицини, згинув осінню 1914 р. в Карпатах, у перших боях Січових Стрільців; Василь Лукач, студент агрономії, згинув у світовій війні, в невідомому часі й невідомому місці; подібна доля стрінула і Дмитра Колісняка, студента агрономії, Івана Заставного, теж студента агрономії, і ще одного студента агрономії, Євгена Саєвича; Петро Куровець, студент медицини, син заслуженого голови “Січі” з 1883—85 рр., Івана Куровця, згинув на італійському фронті під час виконування санітарних обов'язків; Теофіль Мелень, журналіст, голова “Січі” в 1901/2 р., поліг у рядах УСС на стежі під Вікторовом біля Галича в червні 1915 р., Емануїл Сандул, лікар, голова “Січі” в 1916 р., помер під час військової служби в 1918 р., Сильвестер Глібовицький, студент прав, помер у Відні в 1916 р., під час воєнної служби; Мирон Тустанович, інженер-агроном, поліг у боях на буковинському фронті; Мирон Зацерковний, інженер-агроном, перший голова січової секції “Земля”, помер у Стульпиканах на Буковині 29 листопада 1918 р., наслідком воєнної служби; Іван Бойко, студент медицини, помер у Відні в листопаді 1918 р. від грипи й запалення легенів, що його заатакували під час організування українських військових частин; Омелян Гоцький, студент торговельної академії, активний учасник Листопадового зриву в Галичині, що попав у полон в боях на Великій Україні в 1919 р., після чого розстріляли його большевики в концентраційному таборі під Москвою, разом із 15 іншими старшинами УГА; Микола Федюшка-Євшан, письменник, старшина УГА, помер від пошести тифу в чотирокутнику смерті, у Вінниці, в листопаді 1919 р.¹

Під кінець війни все більше рідшали ряди студентської молоді загалом, втрачала своїх членів і “Січ”, не здобуваючись на показнішу діяльність при всього 18 січовиках. Пригнобливу картину психологічного стану студентської молоді того безперспективного часу рисує один з активніших членів “Січі”, Маріян Гавдяк: “Воєнні події впливали негативно на молодь. Під політичним поглядом, була повнісна дезорієнтація. Матеріальне бідкування та несвідомість, що буде завтра, чи не треба буде йти до війська, витворювали рід психічної депресії, на яку терпіло багато тодішніх студентів, а також і ціле товариство. Через суперечки, що іноді доходили до великих розмірів, “Січ” зі справжнього вогнища всього студентства, що опинилось на чужині, а не служило при війську, сходила поволі до становища шукання захисту й теплого кутка взимку, де можна було б хоч партію шахів заграти”². Оцінка сувора, може й у деяких випадках вірна, а втім січовики здобувались на політичні заходи, гідні державних мужів, жертвували своєю свободою, а то й життям, на шляху до національних цілей, змагали проти течії, а коли ж залишились, мов та риба на безриб'ї, без пристановиська й матеріального забезпечення в холодній чужій столиці, то чи подоба закидати їм тимчасову безчинність, може й апатію?

В половині місяця жовтня 1918 р., коли вже кожному видна була неминуча катастрофа в війні осередніх держав, “Січ” переводить тайні наради студентів і військовиків, з метою визначення дальших завдань організації в обличчі майбутньої політичної немезиди. Зразу після нарад основується в Відні тайний військовий комітет, що має завдання зорганізувати у столиці українське військове представництво й українські військові станиці. Січовики проявляють живу активність у працях комітету.

В пополудневих годинах 1 листопада, на звістку про Листопадовий зрив і відновлення української державности на західніх землях батьківщини, відбулися в домівці “Січі” при Терезієнгассе стихійні

1

Полеглим товаришам (“Над синім Дунаєм”, ст. 83—84).

2

Маріян Гавдяк. “Над синім Дунаєм”, ст. 171.

збори української громадськості в Відні, щоб саме тут, у традиційному осередку студентської діяльності, привітати радісну подію історичної ваги. Протоколу того громадського віча, на жаль, не збережено¹.

До найпильніших завдань січовиків у тому критичному часі належала опіка над рідними здемобілізованими вояками австрійської армії й допомога Галичині напередодні війни з поляками. Австрійська армія находилася саме у стадії несподіваної самовільної демобілізації. Сотки тисяч вояків різних національностей кидали зброю й залишали фронтові позиції, аби тільки за всіляку ціну досягти рідні сторони. На площах перед залізничними двірцями метушились десятки тисяч таких вояків, чекаючи днями й ночами, в холоді й упроголодь, транспортної нагоди. Між ними було багато українців з італійського та балканського фронтів, що наражувались на ворожі затії й підшепти. Отими нашими вояками й зацікаувались січовики й делегати українських робітничих товариств. На всіх віденських двірцях заведено постійний нагляд над нашим здемобілізованим вояцтвом, гуртовано людей рідної народності й перевозувано їх до української військової станиці в колишніх артилерійських бараках при вул. Ляерштрассе². У станиці організували транспорти поворотців до краю і формували з добровільців нові військові частини для зміцнення УГА. Січовики брали активну участь у тих добровільних обов'язках, що проходили за умов гострої зими й недостатнього прохарчування.

Студентська діяльність у "Січі" тоді припинилась, бо всі високі школи були закриті з уваги на недостачу топлива й електричного світла. Взимку 1918/19 р. й домівка "Січі" опустіла, бо й там не було вже бажаного в гурті кількох членів-залишенців захисту й теплого закутку. Щолиш на весні 1919 р. нечисельне товариство оживилось. Проте мова пішла не про відновлення діяльності, а радше про неминучість ліквідації "Січі", з уваги на бойові дії в краю, що вимагали підсилення з-за кордону. Січовиків опанувало бажання якстій податись у Галичину, щоб там і собі причинитись до загроженого державного будівництва. 17 травня відбулись надзвичайні загальні збори з питанням розв'язання "Січі" на запланованому порядку дня. Тодішній голова товариства, Дмитро Цибрівський (каденції 1918/19 шк. р.), ось як мотивував такий драстичний, нечуваний досі намір у своїй доповіді на зборах: "Навіщо здалося нам наше товариство на чужині, коли незабаром доведеться чи не всім із нас покинути Відень і вертатися в рідний край?"³ А все ж таки перемогла тоді думка, щоб, на випадок виїзду січовиків з Відня, діяльність товариства тільки припинити, а майно й усі агенди передати для тимчасового збереження посольству Західньо-Української Народної Республіки. Так і вирішили тоді, уникнувши розв'язання "Січі".

Ненадійний розвиток воєнних подій на західньо-українських землях, відступ УГА за Збруч, польська окупація Галичини, не дозволили здійснитись побажанням горстки рішених до повороту січовиків. Тільки деяким із них удалося завчасу продістатись на терен збройної боротьби в їхній батьківщині, де вони включилися в останню фазу визвольних змагань.

Ті, що залишилися в Відні, взялися до дальшої праці в товаристві, а воно вже в недалекому майбутньому мало зазнати несподіваного зросту завдяки напливові нових, т. зв. "воєнних" студентів. Починаючи з другої половини 1919 р., ряди січовиків збільшуються новими членами, головню біженцями з польських таборів полонених та інтернованих. Згодом прибувають полонені з Італії, інтерновані з Чехословаччини, а тоді й велика хвиля полонених з Тухолі в Польщі. Разом із напливом політичної еміграції до Відня, починають гуртуватися в "Січі" і військові старшини, що здобули собі тепер студентський статус. Відень перетворився з часом в осередок української політичної еміграції й на такому становищі вдержувався декілька років⁴.

1

Т. Марітчак. Шістдесят літ організації (Студ. Вісник, 1928, ст. 10).

2

Т. Марітчак. Минуле Віденської "Січі". Там же, ст. 172.

3

Дмитро Цибрівський. "Над синім Дунаєм", ст. 173.

4

Т. Марітчак. Там же, ст. 173.

Поряд соток рядових громадян, що з різних причин опинилися в Відні, чи то наслідком воєнних подій, чи випадково, потрапила сюди й велика кількість відомих громадських і політичних діячів, представників культури й науки, які з уваги на ворожу окупацію батьківщини, не могли залишитися в краю. До Відня перенесли свою видавничу діяльність і чисельні органи періодичної преси, як “Дзвін”, “Вернигора”, “Чайка”, “Чорногора” і тд., а теж заснуються й нові видавництва, появляється ціла низка українських газет і журналів. Воднораз позав'язувались різного роду організації, здебільш політичного, але й загального гуманітарного характеру. Ота нова суспільна верства політичної еміграції в Відні жила головно політичними подіями у своїх партійних геттах, де ніколи не припинялися взаємні спори й обвинувачення. А все ж таки загальна еміграційна тема — доля залишеної на призволяще батьківщини, способи зарадити довершеному лихові, зумовленому ворожими займанщинами, пляни дальшої боротьби за визволення, потреба дипломатичних заходів у міністерствах європейських держав — не сходила зі сторінок української періодики й постійних групових дискусій. Незвичайне суспільне оживлення в еміграційних осередках відчувалось теж по старих українських організаціях Відня, атмосфера ця захопила й віденську “Січ”.

Товариство поволі почало знову зростати, дарма що велика частина студентського членства залишалася ще при зброї, або знаходилась у таборах полонених. Після довгої вимушеної перерви, січовики поновили правильні організаційні сходини, заходились біля впорядкування бібліотеки й читальні, заплянували чергову низку доповідей і дискусій. Між громадянами старшого віку, що заходили до січової домівки, були редактор Іван Проць, Володимир Калинович, Володимир Пежанський, що незабаром взяли чинну участь у доповідній ділянці товариства. Звичною темою доповідей і дискусій були зрозуміло бурхливі події на всьому просторі українських земель, зокрема в нестерпній польській займанщині.

Часи національного горя після поразки визвольних змагань в Західній Україні ілюструє революційна пісня з оптимістичним фіналом, що її залюбки співали в патріотичних колах в краю, як і згодом студенти-військовики й колишні полонені на терені віденської “Січі”:

“Ми по таборах і тюрмах карались довгі годи
За тебе, рідний краю наш, за тебе, наш народе.

Тухоля, Домбе і Бересть, Домброва і Бригідки
На суд страшний прийдуть колись, як достовірні свідки.

І скажуть правду в очі всім, хто нас карав без права —
і буде радість замість сліз, а замість ганьби слава!”

Ця пісня, проспівувана гуртами й цілим хором у “Січі”, підносила пригноблений настрій у товаристві в різних періодах його повоєнних труднощів і закликала нашу студентську спільноту до витривалости на її закордонній стійці і дальших змагань за кращу долю народу.

2 листопада 1919 р. відбулося велике віче українського студентства в залі робітничого товариства “Єдність”, що приміщувалось у ресторані “An der Hilben”. Провідною темою віча був протест проти польської влади в Галичині, яка “спирається на багнетах”¹, тому й ніколи українці її не визнають. Віче пройшло під керівництвом почесного голови, січового “діда”, професора Івана Горбачевського, а з доповідями виступали, поруч українських студентів, теж делегати від чеської, сербо-хорватської і жидівської студентських організацій. В тому ж часі, в колі студентів і старших громадян почали обговорювати можливість заснування в Відні університетських курсів і стипендійного фонду для кандидатів на такі курси. Був ще один проєкт, що його розглядали в “Січі” з великою увагою, а саме, заснування українського університету в Відні або у Празі, коли покищо здійснити оті надії покоління

¹ Перша точка резолюції віча (“Над синім Дунаєм”, ст. 174).

українських студентів у краю було неможливо. Для промощення задуму дати спроможність соткам нових емігрантів студіювати у власному осередку культури й науки, мали вислати січову делегацію до Кам'янця-Подільського, тогочасного постою головного командування Армії УНР і тимчасового осідку основаного там університету, з метою роздобути потрібні фонди, проте й цей плян, як і багато інших, треба було закинути із провалом визвольних змагань в Україні. Ослаблення й розбиття рідних армій у батьківщині впливають негативно на мораль політичної еміграції, зневірюють її й відвертають увагу від потреби дальшої зусильної праці на довшу мету.

Трагічні події на Великій Україні й жорстокий окупаційний режим на західньо-українських землях огортає пригнобленням і січовиків. Зимовий період 1919/20 р. застає товариство у справжньому духовому занепаді, незважаючи на зріст членства до 51 січовика. Завдяки витривалості й наполегливості тодішнього голови, Володимира Ломінського, "Січ" не завмирає, хоч і не може здобути на більшу діяльність, бо, крім психічного заламання, зумовленого трагедією в краю, навіть гуртове товариське життя терпить з огляду на постійні особисті спори між членами. Кризу в "Січі" посилюють ще більше матеріальні злидні.

В обличчі того незадовільного положення, гурток січовиків і старших громадян рішив на нарадах у квітні 1920 р. заснувати допомогову установу, "Товариство Прихильників Освіти". Від скромних початків розрослася ця установа в майбутньому до розмірів поважної, загально визнаної організації, відомої з її успішної допомоги соткам наших студентів кінчати студії. Працювали в ній упродовж років, як січовики, так же й старші громадяни, напр., довголітній голова Т-ва, проф. С. Дністрянський, лікарі, д-р Андрій Бурачинський і д-р Ярослав Окуневський, Олександр Сероїчковський, Айтал Вітошинський, Юліян Романчук молодший, Ярослав Литвинович, д-р Дмитро Коропатницький, д-р Наполеон Бігарі, д-р Іван Турин та інші.

"Січ" почала знову зростати, теж завдяки студентам-військовикам, здебільш утікачам з польських таборів полонених. Діяльність у товаристві була ще доволі слабка, обмежувалась головню до безконечних політичних дискусій, що супроводили той час намірів і недостачі рішень. Про різномірність плянів, що до нічого не довели, свідчать дебати упродовж п'яти тижнів у грудні 1919 і січні 1920 рр. над тим, чи вислати січову делегацію до еміграційної Всеукраїнської Національної Ради¹, щось в роді парламенту на чужині; дебати виявились пустими, бо нереальна в тому часі ідея рідного парламенту в екзилі була нездійсненна, пересуджена заздалегідь на невдачу.

Зважаючи на трагічне політичне положення українців по цей і по той бік Збруча, в додатку до важкого матеріального стану батьків, що самі боролись за вижиття, неспроможні помагати молоді в її студіях за кордоном, наші студенти в Відні й інших чужинецьких високошкільних осередках ледве чи зуміли б здобути на продовження науки, при кожночасних побутових нестачах і духовому пригнобленні – невідлучному супровідникові тих критичних повоєнних років, якщо б не було моральної й матеріальної підтримки їм з боку відповідних установ рідної громади. Одною з таких установ, куди зверталась наша студентська молодь за потрібною поміччю у студіях, був "Допомоговий Комітет для біженців", що його очолював посол Лев Левицький, а згодом посольство ЗУНР, бо воно особливо мало моральний обов'язок допомагати студентам, між ними й січовикам – членам Української Галицької Армії. Спочатку допомога була вистачальна, проте засоби посольства почали з часом применшуватись, таким чином і допомогу обмежувано, щораз більше вкорочувано.

Про ті невідрадні матеріально часи в "Січі" зберігся звіт Ігоря Федева, голови "Січі" в 1920/21 р., з якого приводимо характеристичні уступи:

"По закінченні світової, а потім польсько-української війни почало напливати до Відня щораз більше нашого студентства. Невеликий гурток членів "Січі" починає постійно доповнюватися новими студентами, здебільшого військовими, втікачами з різних таборів полонених та інтернованих. Старі, полинялі австрійські мундири, наддніпрянські френчі, стрілецькі галицькі однострої, цивільні одяги

1

Т. Марітчак. Там же, ст. 175.

різної якості складалися на рябу зовнішню картину січових членів тих часів. Усе більш утруднені зв'язки з рідним домом, а то й цілковите відірвання від родини, стало причиною, що українське студентство попало на чужині у скрутне матеріальне положення. А до того почали вичерпуватися грошові засоби і в тих, що ще зберегли свої скромні заощадження. Треба було шукати помочі...

Коли я приїхав до Відня, чи там, коли став членом "Січі", допомогова акція студентству зі сторони посольства ЗУНР вступала вже на доволі непевний шлях. З кожним місяцем виплата допомоги ставала неправильніша, а що гірше — все частіше доходило на тій точці до різних непорозумінь...¹ Студенти дорікали представникам посольства за нерегулярність у виплатах, а ті ж закидали студентам невирозумілість у важкому становищі посольства. Доки вистачали засоби в посольстві, допомогова акція діяла з різною справністю. У звіті господарського референта на загальних зборах "Січі" 20. X.1920 р. подається, що за час від березня 1919 до липня 1920 рр. наші студенти в Відні отримали такі грошові виплати: від посольства ЗУНР 520.576 корон, а від посольства УНР 20.000 корон².

Справа постійної студентської допомоги для посольства ЗУНР стала неабияким тягарем. Щораз частіші відмовні рішення кандидатам на допомогу й неточність у виплачуванні признаних запомог у зв'язку з фінансовою кризою еміграційного уряду призвели до шукань інших допоміжних можливостей. У висліді довшого організаційного процесу й постало згадане раніше "Українське Т-во Прихильників Освіти". Як до того дійшло, звітує далі І. Федів. Найбільш відповідною формою стійкої допомогової дії уважав він утворення організації на зразок кооперативи, що мала б охоплювати найширші кола місцевого громадянства. Кожен член такої кооперативи мав би вносити визначену членську вкладку, включно з відборцями допомогової дії, студентами, що мали б стати теж членами і вносити свою належність. Капітал тієї організації мав бути постійним національним фондом, з якого користувалися б незаможні студенти, зобов'язані повернути таку тимчасову позичку. Кооперативний плян І. Федева почав дозрівати, проте, з уваги на пов'язані з ним дебати, неясності, остороги, на одному з останніх засідань організаційного комітету того задуму впало внесення з боку Я. Дятлева, члена того ж комітету, розв'язати його. Тут треба згадати, що в січні 1920 р., крім інших гуртків, зав'язалася в "Січі" й комуністична ланка, бо в Австрії в тому часі соціалістичний і комуністичний рухи zakresлювали щораз ширші кола в суспільстві. Це була відома доба т. зв. "червоного Відня", знаменна комуністичними впливами в управі міста, що знаходилася в руках соціалістів. Дятлів був душею комуністичного гуртка в "Січі", постійно вмішувався в роботу й задуми товариства, то агітуючи за студентською самодопомогою, то виступаючи проти національного зміцнення еміграційного студентства, як у випадку остаточного створення Допомогового Комітету, що не був у плянах підривної комуністичної дії. А все ж таки вирішили оснувати "Українське Т-во Прихильників Освіти", що мало завданням загальну суспільно-культурну діяльність, крім допомогової. Після вироблення проекту статутів нової організації, в якій брали участь і старші громадяни, з професорами Дністрянським і Дорошенком у проводі, відбулися загальні основуючі збори Т-ва Прихильників Освіти в домівці робітничого Т-ва "Єдність", що започаткували тривалішу допомогову акцію в користь українських студентів на еміграції.

Невдовзі отримало новозорганізоване товариство під керівництвом проф. Дністрянського значну фінансову вкладку від кіл українських емігрантів Америки, що стало матеріальною основою його діяльності. В Товаристві Прихильників Освіти особливо заслужилися, крім згаданих провідних його людей, Дир. Литвинович, Инж. Дмитро Форнальчик, Теодор Марітчак, Д-р І. Німчук, І. Охримович, І. Школьник. Виявився згодом діяльним у товаристві й комуністичний член "Січі", Я. Дятлів, що спочатку оспорував доцільність організації прихильників української освіти³.

Приявність і того роду людей в органах обидвох товариств чітко вказує на їх справжній демократичний характер.

1

Д-р Ігор Федів. "Чому і як основано "Товариство прихильників Освіти" ("Над синім Дунаєм", ст. 92).

2

Примітка ред. "Над синім Дунаєм", ст. 93.

3

І. Федів. Там же, ст. 9.

Період кипучої січової активності в 1920-тих роках

Після воєнних років застою у традиційно багатогранній діяльності “Січі” доходить знову до її пробойового періоду під час великої політичної еміграції в 1920–25 рр. та зосередження політичного життя українських суспільно-громадських діячів у Відні. Безпосередньою спонукуючою розмашною активності “Січі” в тому часі було очевидне зростання її членства й запевнення фінансової допомоги у студіях з боку Товариства Прихильників Освіти. “Січ” починає навіть робити перші кроки в напрямі заснування центральної студентської організації, нав'язуючи зносини з нашою студентською молоддю інших еміграційних осередків і в краю. До проявів зовнішньої активізації “Січі” належала й участь товариства у вісімнадцятому конгресі “Вільної Думки”, міжнародного об'єднання студентства, у Празі в вересні 1920 р. Ігор Федів, що причинився до зорганізування Т-ва Прихильників Освіти, виявив і тут питоменну собі ініціативу. Особливо співпраця “Січі” в Міжнародній Конфедерації Студентів дала показні висліди в ознайомленні європейської суспільної думки з українським визвольним питанням.

На перший міжнародний студентський з'їзд “Confédération Internationale des Étudiants”, що відбувся у Празі, від 23 березня до 6 квітня 1921 р., “Січ” вислала двох делегатів, що входили до складу загальноукраїнської групи. Членами української репрезентації були: Ігор Федів і Володимир Ганківський (представники “Січі”), Кость Паньківський (від львівського “Студентського Союзу”), Юрій Рубіс (від “Спільки українських студентів” у Берліні), Євген Віханський (від “Української Академічної Громади” у Празі), Святослав Лопатинський (від “Союзу”, “Запоріжжя” і “Православної Академії” в Чернівцях) та Євген Слабченко (від студентів-емігрантів з Великої України). Делегати “Січі” очолювали українську репрезентацію і всіляк активізувалися в конгресі, даючи початок освідомно-пропагандивній ролі українського студентства на міжнародному форумі, що її взяла на себе згодом організація Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС). Міжнародну Конфедерацію Студентів з осідком у Брюсселі оснували представники французького, бельгійського й чеського студентства з нагоди відкриття французького університету у Штрасбурзі. Дійсними членами конфедерації могли бути, згідно зі статутними вимогами, тільки центральні союзи європейських країн; вільними членами могли бути групи студентів не зорганізованих у центральний союз даної країни. Їм прислуговував дорадчий голос. Українська делегація, з неустійненим державним статусом, мала проблеми з приналежністю до дійсного, а навіть вільного членства в конфедерації. Після довгих дебат, на внесену січовиками пропозицію прийняти українське представництво в дійсні члени, та реакцій трьох національностей на їхній внесок — югослов'янської відмовної за відхилення української пропозиції, польської неутральної за умовне прийняття українців у вільні члени та чехословацької схвальної за прийняття їх у дійсні члени, Міжнародна Конфедерація Студентів остаточно вирішила прийняти українську делегацію у вільні члени¹.

Поряд січової репрезентації українських питань на міжнародному терені, не занедбано пильних обов'язків місцевого характеру, в тому числі співпраці з чисельними гуманітарними установами, які ставили собі завдання допомагати своїми ресурсами zagrożеній голодом Середній Європі та сприяти відбудові пошкоджених війною країн. Цими справами завідувала економічна референтура “Січі”, де з посвятою виконували обов'язки референтів Дмитро Форнальчик у 1921 р. і Петро Пришляк у 1922–24 рр. Зносини з міжнародними органами гуманітарної допомоги перейняла опісля закладена в загально-допомогових цілях січова ланка “Самопоміч”. Не залишила “Січ” поза своєю увагою й політичних проблем, що заторкували українське студентство з загально-національного погляду. І так, на телеграфічний протест “Січі” до Союзу Народів 25 квітня 1922 р. у справі голодівки 12-ти українських студентів у львівській в'язниці, тогочасний предсідник з'їзду Союзу Народів, данський міністер Брантінг негайно інтервенював у Польщі в їхній обороні. Теж відновлено зв'язки зі слов'янськими групами студентів, аби не наражуватись у майбутньому на їхню неприхильність, як це бувало зчаста в минулому. З тією

1

Ю. Вітошинський. Там же, ст. 125.

метою “Січ” оснувала 29 квітня 1921 р., разом з чеськими, сербськими й хорватськими колегами, Клуб Слов'янських Студентів, що мав плекати товариські взаємовідносини. Вже 6 травня Клуб відзначив своє заснування величавими вечерницями з участю дипломатичних представників Чехословаччини, Болгарії, Югославії, а теж віденських послів УНР та ЗУНР. Клуб зорганізував низку секцій -адміністративну, культурну, пресову, спортову тощо, влаштував курси слов'янських мов, побіч французької, а теж покликав до життя комітет допомоги українським і російським професорам і студентам, що приступив до співпраці з допомогою акцією Нанзена, за посередництвом Міжнародної Конфедерації Студентів¹.

З оснуванням Центрального Союзу Українського Студентства у Празі в 1922 р., “Січ”, ставши членом-засновником тієї всеохопливої студентської організації, перейняла відповідальності місцевого характеру, передаючи міжнародну репрезентацію головній управі ЦЕСУС-у.

Новий розвиток подій застав “Січ” двадцятих років і на внутрішньому фронті. Як зазначено раніше, в перших місяцях 1920 р. почали прибувати до Відня чисельні студентські групи, здебільш військовики, а вже влітку того ж року приплив студентства набрав масового характеру і в такому розмірі протривав аж до кінця 1922 р., збільшуючи сливе кожного дня січові ряди новими членами².

Від листопада 1920 р. до кінця 1921 р. чисельний стан “Січі” зріс від 104 до 305 членів, а влітку чергового року досягнув найвищу доти кількість 378 січовиків. Стали ними головно військовики з перерваними раніше студіями. Були між ними вояки з розбитого українського фронту, полонені з польських таборів, інтерновані з Італії, що до 1920 р. не звільнювала австрійських українців з полону, а були і з інших країн, навіть з Малої Азії. Військова дружба між ними продовжалась і в рядах “Січі”, що збагатилась їхнім багатостороннім досвідом. Серед типічних турбот новоприбулих були зусилля найти для себе приміщення, як-так приборатися, здобути мінімальну матеріальну безпеку; більшість із них приїжджала до Відня у проношених військових уніформах, без грошових і харчових засобів, без знань міста й місцевих умов життя.

Безконечними проблемами нових пришельців мала тепер зайнятись управа січового товариства, що й позначилось на змісті протоколів “Січі” з тих наснажених внутрішньою працею часів; повинь звітів з безустанних допомогових акцій, безупинне шукання матеріальних середників, постійні борсання з вимогами сірої злободенщини. Товариство Прихильників Освіти влегшувало частково навалу матеріальних проблем “Січі”, проте не звільняло її від власної відповідальности за долю нового членства, тому й січова управа поновлювала на всі сторони заходи у забезпеченні студентів у потребі пристановиськом, харчами, одягом, необхідними побутовими середниками. Коли економічна референтура товариства, що займалась матеріальним побутом членів, почала відставати у своїй роботі, при постійному зрості незможних студентів у злидених умовах, у травні 1922 р. зав'язався з ініціативи декількох січовиків “Гурток Взаємної Помочі”, як допоміжний чинник економічної комісії товариства. Цей невеликий гурток розрісся згодом у більшу січову секцію, “Українську Студентську Самопоміч”, що зорганізувалась на автономних правах і мала завданням знаходити можливості заробітку для студентів, зацікавлених ремісничою працею. Підприємливість січовиків принесла невдовзі надійні висліди. “Самопоміч”, що була ідеєю інж. Вол. Безкоровайного, вже в короткому часі розбудувала свої варстати праці — фризієрню, що стала згодом славною на увесь віденський університет, шевську, кравецьку й малярську робітні, для яких треба було підняти окремих льокаль при Грундштайнгассе 41. Крім цього, січова “Самопоміч”, в характері своєрідного бюро праці, підшукувала для своїх членів ще й інші можливості заробіткових занять³.

Своїми зразковими робітнями звернула “Самопоміч” загальну увагу на себе, спонукуючи навіть німецьких студентів піти на той же шлях студентської самопоміги. Загал січовиків радо користувався

¹ Ю. Вітошинський. Там же, ст. 125.

² Т. Марітчак. Там же, ст. 176.

³ Там же, ст. 177.

послугами робітень, а нашим студентам-ремісникам вони дали спроможність покінчити високошкільні студії. Про початки й розвиток січової “Самопоміч”, що була справжнім порятунком тогочасній студентській молоді за найбільш невідрадних обставин студій у повоєнній Австрії, звітував голова “Січі” з 1922/23 р., Теодор Марітчак, у Ювілейному Збірнику “Січі”, “Над синім Дунаєм”, 1932 р. Звіт подає точну документацію тієї організації і вказує на зарадність її активістів, Івана Кантиміра, Ів. Голембйовського, Теофіля Кучковського, Лева Короля, Р. Гойдиша, Вол. Несторовича, Мих. Бачинського, Кинасевича, Меринди й інших, які в короткому часі розбудували фахові варстати — шевський, кравецький, фризйерський, фотографічний, слюсарський, літографічний, годиникарський, а крім названих ще й відділ принагідних робіт, фізичної праці, послуг тощо. Початки “Самопоміч” були дуже скромні; приміщення робітень знаходилися по приватних квартирах студентів, у тісному кутку січової домівки, а фотографічна студія в малярському ательє генерала-судді З. Павлюха, почесного члена “Січі”. Ремісничі приладдя купували члени “Самопоміч” зразу зі своїх власних засобів, а щойно згодом отримали субвенції від уряду ЗУНР і “Т-ва Прихильників Освіти” на придбання коштовніших приладів, напр., кравецької машини до шиття. Вже в перших сімох місяцях діяння “Самопоміч” її касовий оборот досягав 8.400 австрійських шилінгів. Від коли “Самопоміч” перейняла завдання економічної референтури “Січі” й перевела свої робітні до власної домівки при Грундштайнгассе, її дальший успішний розвиток був запевнений, бо не лише свої клієнти, але й чужі доцінювали її послуги. Ідею студентської самопоміч видвгають делегати “Січі” на з’їздах ЦЕСУС-у, у пресовій кампанії (що довело до видавничого відділу “Самопоміч”) й на міжнародних з’їздах “Європейського Студентського Фонду”, що сприяв дальшому розвитку чергових відділів “Самопоміч”, напр., позичкової каси, переплетні, купецької агенції, і т. д.

У висліді щільної співпраці “Самопоміч” з німецьким господарським відділом на віденському університеті (Wirtschaftsamt), січовики організують німецьким студентам цілий ряд варстатів та різних підприємств, віддаючи їм до диспозиції своїх фахівців. На підставі умови з університетською управою, взимку 1923/24 р. перенесено січову фризйерню до будинку університету, де вона аж до тридцятих років діяла, дарма що “Самопоміч” поволі ліквідувала свої агенди, а в 1927 р., з уваги на зменшення українських студентів у Відні, об’єднала свої найважливіші робітні — шевську і кравецьку, з німецькими відділами “Wirtschaftsamt” при Лібіггассе¹.

Незважаючи на матеріальні труднощі, “Січ” продовжує організаційну працю в різних ділянках внутрішнього життя, тим паче, що членство постійно збільшується, осягаючи 398 січовиків під кінець літа 1922 р.² Відновляють свої заняття давніші фахові секції в товаристві, постають нові, поширюються статутіві рамки співмірно до розросту січового поля діяльності. Одна тільки нова ланка “Січі”, “Секція Експортівців”, нараховує понад 100 членів, супроти чого мусить придбати для своїх членів осібне приміщення. Теж творяться нефахові гурти, як руханковий, ідеологічний, напр., “Драгоманівська Громада” (у відновленому вигляді комуністичного напрямку), націоналістичний, специфічного характеру, як мовний, шаховий гурти тощо. Різновидність січових секцій, які під час війни майже зовсім не діяли, в початках двадцятих років була більш-менш така: гурт студентів-агрономів “Земля”, експортівці, медики, філософи, правники, техніки, студенти ветеринарії, себто зорганізовані за фаховим принципом; експортівці в 1922 р. нараховували вже 123 членів, в загальній домівці не ставало більш місця для них, тому вони з того часу зустрічались у піднайнятій для себе домівці при вул. Верінгергіртель 156. До нефахових секцій належав “Гурток Студенток”, заснований 8 грудня 1921 р., з 42 членкинями, але після року розв’язано його, аби не “відокремлюватися від загального товариства”. Із гуртків для особливих цілей назвемо ще такі: стенографічний, англійський, студентів есперанто, спортовий і т. д. Руханково-спортовий гурток організувався двічі, в 1921 й 1924 рр., проте надалі не зумів утриматись³. Дуже

1

Т. Марітчак. Січова Самопоміч, “Над синім Дунаєм”, ст. 110—113.

2

Т. Марітчак. Шістдесят літ організації, “Студ. Вісник”, 1928, ст. 12.

3

Т. Марітчак. Минуле Віденської “Січі”, ст. 178.

справно діяла й бібліотека "Січі", обслуговуючи по сотні читачів у кожному році, із книжковим обігом від 500 до 800 наголовків річно.

Вже сама рухлива діяльність гуртків впливає на оживлений ритм січового життя. Воно стоїть під знаком добування знань в університетській аудиторії й випробовування їх у доповідній програмі, в гурткових заняттях, дискусіях і діалогах членів товариства. Найбільшу увагу січовиків полонювали доповіді на актуальні політичні теми, що викликали іноді бурхливі дебати. Число доповідей зростає з двадцяти в 1921 р. до 48 в 1924 р. та пропорційно зростає участь у них слухачів і доповідачів на засіданнях у домівці. Між доповідачами були визначні політично-громадські діячі, як професори Михайло Грушевський, Стан. Дністрянський, Степан Рудницький, Д-р Кость Левицький, Павло Христюк, Сергій Шелухін, Володимир Левинський, Д-р Осип Турянський, Петро Карманський, Д-р Ол. Марітчак і багато інших.

Січовики оновлюють і літературно-видавничу діяльність. Заходами літературно-наукового гуртка почав виходити в лютому 1921 р. під редакцією Ігоря Федіва Студентський місячник "Молоде життя", два роки пізніше появився сатиричний ілюстрований журнал "Єретик", а при співучасті драгоманівців видано в Відні в січні 1922 р. три числа журналу "Наш Стяг", орган галицької молоді за кордоном, комуністичного напрямку. Вийшло всього три числа, бо комуністичні погляди не приймалися в товаристві. Переважна частина воєнних студентів-січовиків, що здебільшого були свідками т. зв. "воєнного комунізму" в Україні, поборювала комуністичну ідеологію і до Драгоманівської Громади ставилася неприхильно. Драгоманівці в "Січі", в числі 34 членів, починаючи з 1922 р., здобували більші впливи після ревізії національної політики комуністичної партії в Україні. А все ж таки перехилити важіль суспільної думки на свій бік їм не вдалося. Серед гарячих дискусій прихильників різних суспільно-державних систем, ідея соборної й незалежної України брала верх над усіма іншими концепціями соціалістичного й комуністичного походження, спертими на чужі сили.

Всі автори, що забирали голос ув обговоренні важливого, ідейно й організаційно, періоду 1920—1922-их років, погоджуються в тому, що тогочасне життя в товаристві проходило серед напруженої відзивності на перекоги політичних течій в батьківщині, а що доводило до гострих ударів між прихильниками різних політичних напрямків. Приведемо тут характеристичну оцінку політичної атмосфери в товаристві його члена з тих років, видатного публіциста: "В "Січі" варилось тоді, наче в китлі. Були там гетьманці, унерівці, драгоманівці з радянофільськими тенденціями, приклонники галицького уряду, були люди активно діяльні в різних тодішніх емігрантських політичних таборах. А проте різниці політичних вірувань та соціальних світоглядів не розсаджували "Січ". Навпаки, на січовому ґрунті ці різниці злагіднювались, нівелювались. І хоча влаштовувані тоді відчити й дискусійні вечори приймали інколи досить бурхливий характер, то свідоме чи підсвідоме почуття станової студентської солідарності об'єднувало всіх у одну велику січову громаду"¹

Не могло діятись інакше в "Січі", мікрокозмі української симбіози, коли й виняткові обставини карбували всеукраїнську дійсність тих вагітних у далекосяглі події часів. Крізь українські землі перекочувалась остання хвиля воєнної повені. Зруйнована і скривавлена батьківщина вислала за кордон чергові, останні ряди політичної еміграції. У другій половині 1920 р., після невдатного походу військ Петлюри й Пілсудського, українська політична еміграція осягнула свою вершкову точку на чужині, щодо чисельности, резолютности й маніфестативности, а центром тієї політичної репрезентації був Відень. Поза національною територією України існували тоді аж три українські легальні уряди, з яких галицький уряд ЗУНР мав свій осідок у Відні, а два інші, УНР-івський (з центром у Тарнові) і Кубанський (з центром у Празі), мали в Відні свої представництва². На жаль, діяли вони нарізно, без тактичної кординації й єдиноумислія.

1

Іван Кедрин-Рудницький. Залізні студенти ("Над синім Дунаєм", ст. 102.

2

Там же, ст. 100.

Траплялися й гостріші ідеологічні зудари в січовому товаристві, головню між націоналістами й драгоманивцями, що доводили й до відходу голів “Січі”, як це було в випадку залишення свого становища в 1922 р. Пилипа Деркача за його ліві погляди, чи Михайла Бачинського в 1924 р. за надто праві потягнення для цілісної єдності січового ідеологічного спектру. Політичні нахили в “Січі” були теж віддзеркаленням мислення і структур еміграційних урядів і партій, де домінували суперечності між придніпряньським і галицьким способом думання й дії. Про суспільну атмосферу розбіжних думок і діянь на віденському ґрунті української еміграції можна сприйняти теж із спостережень очевидця, Івана Рудницького: “Був це час злощасної ворожнечі між галичанами та наддніпрянцями, яка приймала такі абсурдні форми, що тут і там появлялися навіть творці спеціальних, дуже штудерних теорій про повну окремішність двох націй — галицької і наддніпряньської. Назверх проявлялася уся штучна термінологічна колотнеча й суспільницька розпорошеність в атомізації політичної еміграції в Відні поміж безліччю політичних таборів, партій, груп і гуртків. Кожен з тих гуртків мав свій постійний осідок (не враховуючи кількох офіційних установ у власних віденських домівках) — в різних каварнях, де в означеній порі можна було напевне найти цілий даний центр, цілу партію, чи групу. До таких каварень належали передусім “Герренгоф” і “Централь” при вул. Герренгасе та “Трайлінгер” при вул. Йозефштедтерштрассе. В полудневих годинах тут українська мова приглушувала німецьку, а віденські каварні нашого еміграційного вибору подобали на якусь українську біржу, в якій виринали, ліцитувались і гинули політичні сплетні, інтриги, пляни й концепції, що їх, усіх разом, стрінула одна доля”¹.

Отака каварняна політика заведених у своїх сподіваннях еміграційних угруповань до нічого успішного в національному розумінні не доводила, а лиш документувала сумну повоєнну пору безвиглядности, прогайнування сил, снаги й засобів еміграційних діячів, що навіть у спробах організаційного об’єднання, “Всеукраїнської Національної Ради”, кінчалася невдачею.

А все ж таки великий отой людський потенціал нашої політичної еміграції двадцятих років — державних діячів, високих урядовців, вояків — рядових і старшин та інтелектуалів, що склався на воєнних студентів, не був для народу втрачений; воєнні студенти не лиш політукували в каварнях, але й сумлінно вивчали закони життя й державного будівництва, що заключалось у твердій, послідовній праці одиниць і цілих поколінь народу. Набуті знання здобували вони серед найгірших матеріяльних умов післявоєнного лихоліття по різних високих школах Європи, щоб згодом поставити їх на службу своєму народові. Віденська “Січ” була й далі одним з найважливіших осередків українського студентського життя, а Відень центром нашої тогочасної діаспори.

Більше про характер, настрої й побут тих нетрадиційних, т. зв. “залізних” студентів, що їм довелося вивчати свої дисципліни в пізнішому, зрілому віці, довідуємося з опису Відня в 1920—23 рр. приведеного раніш автора. Січова громада того часу, подається у звіті, була спільнотою справжніх залізних студентів. За винятком небагатьох молодих панночок, не було тоді в “Січі” ймовірно молодшого члена, як 25-тирічний громадянин, що в останніх декількох роках пережив більше і здобув значніший життєвий досвід, ніж перед війною досвідчали куди старші люди. Були тоді між студентами батьки родин, професіоналісти різних ділянок життя, урядовці УНР, ЗУНР, гетьманської Української Держави, а найбільше було старшин, між ними й колишній шеф генерального штабу УНР, Полк. Андрій Мельник. Не було в “Січі” в повоєнному періоді молодечої безжурности, поривів, закрашених романтикою трепетної юности, типових проявів неврівноважених, стихійних студентських днів життя. Січовикам того періоду ніколи було втрачати дорогоцінний час, змарнований активною участю в воєнних подіях. Щораз більше таких залізних студентів верталися з дипломами, чи без них, до краю, поважна частина їх перенеслася до Праги, або розбрелась по всьому світу, а залишилися наймолодші, т. зв. “зелений нарибок” з краю. Серед відомих пізніше громадян були тоді в “Січі” студент високої агрономічної школи в Відні, Hochschule für Bodenkultur, Євген Храпливий, голова “Січі” Ігор Федів, що став

1

Там же, ст. 101.

співавтором української версії Робінзона Крузо, "Син України", Михайло Скорик, згодом гімназійний учитель в Самборі, його дружина, Сокошка Охримович, Петро Постолюк, директор Вид-цтва "Червоної Калини", щоб тільки назвати деяких. Усі вони тоді, як відзначає автор, "тірко бідували і кожної п'ятниці журилися, чи будуть мати по 50 фенігів на страву у студентській мензі". Оскільки в тому часі не було стипендій для українських студентів високих шкіл, їхнє скрутне положення, за умов студійних оплат, витрат на замешкання і прохарчування, при недостачі заробітку, зрозуміле. Вкорочувались тоді й фінансові спроможності емігрантських періодиків у Відні, що один за одним ліквідувались. Деякі з них, на жаль, залишили погані наслідки по собі, як т. зв. "зміновіхівство", чи радянофільство, що породжувалося з огірчення після невдачі визвольних змагань та розпачливих шукань виходу з ненадійного політичного положення в батьківщині. Настрої безвихідности зростали в краю й на еміграції після катастрофи процесу за признание Антантою державної незалежності ЗУНР у негативному рішенні Ради Амбасадорів 15 березня 1923 р.¹

Відень між тим перестав бути центром української еміграції; разом з більшістю громадян воєнного періоду і січовики, здобувши по вищих віденських школах заслужені наукові осяги, залишали столицю колишньої могутньої габсбурзької імперії, що перетворилася в розбиту політично й економічно, обкроєну до невпізнання австрійську республіку.

З наявних звітів різних авторів про скрутне матеріяльне положення наших студентів двадцятих років у "Січі" й поза нею виходить, що всі доступні засоби таких допоміжних органів, як Т-во Прихильників Освіти чи Самопоміч, були невивистачальні, якщо йдеться про цілість і засяг допомогової акції. Кількість нашого студентства того періоду й її потреби були такі великі, що ледве будь-яка суспільно-допомогова дія в тому критичному для всіх часі могла пекучі вимоги повністю задовільнити. Надто, організації студентської допомоги були обмежені у своєму оперативному колі й узалежнені від посторонніх джерел допомогових ресурсів. Коли ті ставали непостійними, або й вичерпувались, така ж реакція позначувалась і на діях гуманітарних і харитативних організацій, залежних від своїх осередків постачання. Це проявилось у випадках зменшення, а далі і припинення студентської допомоги з боку еміграційних політичних центрів УНР, чи ЗУНР; подібне траплялось і згодом, коли супроти економічної кризи в Америці тамтешні українські організації не могли більше вив'язуватись із своїх зобов'язань осередкам допомоги нашим біженцям в Європі, що й довело до припинення діяльності місцевих органів допомоги, в тому числі й Т-ва Прихильників Освіти. Про припинення надсилянь фондів з Америки в 1923 р. звідомляв "Студентський Вісник", ЦЕСУС, у грудневому числі, 1923.

Яскравим прикладом невідрадного екзистенційного положення незаможного українського студента й його психологічної депресії в обличчі непереможних обставин того виняткового часу загального суспільного занепаду може послужити реалістична картина злободенного студентського побуту, під заг. "Із записок воєнного студента", Михайла Володимира. Приводимо показові місця документу людських борсань проти течії в тих незарадних днях студентської недолі..." Маю враження, що моє духове безсилля — це наслідок фізичного ослаблення. Треба подождати якийсь час, а потім обміркувати. Наука йде так пиняво. Час утікає. Відень — це страшна річ. Коли маєш якунебудь дрібницю полагодити, тратиш зразу пів дня. Такі великі простори, і завжди їх треба пішки проходити, бо на трамвай не стає грошей. На обід, з обіду, вечір, перевтома, ніч. У мене вже й своя хата, далеко від центру та з вікном на садок. Маю теж лекцію. Вона приносить мені трохи грошей, але забирає багато часу. По лекції я такий утомлений, що вже не здатний до ніякої праці. Те, що заробляю, це з'їм. А коли вчитися? Сиджу ночами над книжкою, починає дещо прояснюватись. Один відчит переконав мене, що треба працювати, багато працювати... В мені зродилася думка, яку хочу перевести в життя. Я належу до переходового пропащого покоління, воєнного покоління. Воно має порвані нерви, вмє лиш гарячково думати, давати почин до якоїсь праці, творити вибухово. Покоління, в якого кожен чин мусить бути подібний до

¹ Іван Кедрин. Життя — події — люди, спомини, 1976, ст. 98.

наступу на штики. Там, де треба сидіти, де потрібна муравлина послідовна праця — ми там не придаємося. Відчуваю це на собі. Тому й хочу кинути свої студії, університет, бо почуваю, що не досягну на тому полі нічого. Відчуваю потребу зважитись на якесь одчайдушне діло. Бо я нікчемнію..."¹.

Студент пропащого воєнного покоління покинув насправді студії і пропав незнаним вояком за невідомих умов підпільної боротьби в краю.

¹

Мих. Володимир. Із записок воєнного студента ("Над синім Дунаєм", ст. 89).

Час випробувань і зусиль вистояти

Велетенський вклад всенародної енергії й самопосягати під час визвольних змагань України вичерпав сили нашого народу по цей і той бік Збруча, що впав жертвою засилля сусідніх напасників і каньюктурної розправи політичних сил світу цього, опинившись під черговими ворожими займанщинами. Боротьба за державну самостійність у світовій війні не принесла нашим землякам ні незалежності в центральній Україні, ані навіть автономії в її західних областях. Весь нарід був засуджений на під'ярменне буття — під Польщею зокрема на дальшу денационалізацію й павперизацію рідного населення, а під московсько-советською кормогою на жорстокі експерименти над безборонним народом, що довели до нечуваного у всесвітній історії геноциду українського селянського ядра в 1930-их роках.

Трагічне положення в батьківщині заважило й на долі частини її молодого покоління, що, збавлене національного виховання в краю, змагало в чужинних університетських осередках здобувати знання потрібні для продовжування служби поневоленому народові. Змагання за вищу освіту української молоді за кордоном не було вислідом якогось упривілейованого соціально становища батьків, бо й представники нашої інтелігенції були паріями в польській клясовій державі, не кажучи про здеклясованих, матеріально руйнованих і фізично ліквідованих представників старшого покоління в підбольшевицькій Україні. Насправді навчання нашої молоді по закордонних високих школах було вимушеною політичними обставинами konieczністю.

Хто з нашого студентського молодняка пізніших двадцятих років вибирався на студії в західно-європейські країни, той, з малими винятками, наражувався на всілякі загрози непевної долі. Адже не було конкретних виглядів на отримання студійного статусу, місця майбутнього замешкання, матеріального забезпечення. Особливо ненадійні були студійні вигляди в тогочасному Відні, обвантаженому проблемами перенаселення, недостачі мешкального простору, безробіття, інфляції. А все ж таки Академічне Т-во "Січ" існувало й далі, за найненадійніших обставин політично й соціально потрясеної повоєнної Австрії. Не лиш існувало, але й не зрікалося свого традиційного покликання національної діяльності за будь-яких, і найкритичніших, побутових умов.

В міру спроможностей, січовики здобувались і на показнішу активність, поборюючи неодну кризову ситуацію. Ще у квітні 1922 р. січове товариство попало в загрозовий конфлікт з віденською поліцією із приводу відомої демонстрації старшин УГА проти польського міністра закордонних справ, Скірмунта, й атентату на нього в віденському готелі "Імперіаль". Серед учасників атентату були члени "Січі", між ними Петро Дереш, автор сатиричних нарисів і діалогів, що насвітлюють у кривому дзеркалі побут воєнних студентів, загалом наше еміграційне середовище того часу. На підставі причетности січовиків до атентату віденська поліція перевела в домівці товариства ґрунтовну ревізію, пограбувавши архіви, протокольні книги, листування. Після двократного переслухання голови "Січі", Володимира Ганківського (каденції 11 квітня до 29 жовтня 1922 р.), забрані січові матеріали повернено, а слідство проти "Січі" припинено.

В тому переходовому, напруженому періоді матеріальної й політичної непевности важко було зосереджуватись виключно над студіями, турботи за голе прожиття брали верх над усім, впливали на побут, в то й характер неодного студента з konieczности. Іронію того положення підхопив із шибеничним гумором автор сатиричного діалогу "Балачка", в якому віддзеркалено типові персонажі, як і коруптовану атмосферу того часу. Приводимо характеристичний уривок: ... "Другорядна каварня в Відні, відвідувана нашими емігрантами з усіх українських земель. За столиком сидить наш колишній консул в Афинах, пан Енко, про кого говорять, що він тепер без грошей та зате з великими впливами і знайомствами, які можуть бути впливові. З ним сидить пан Овський, колишній редактор, людина і без грошей, і без впливів та зі знанням безлічі новостей і сплетень. Приходять і присідаються до столика: пан Тюк, за професією емігрант, і тількищо прибулий пан Ович, колись кавалерівський старшина, про кого відомо, що він, крім козацької слави із фронту, зумів привезти і грошей купу. В дійсності, пан Енко, підсекретар у стані вічного відпочинку — особа не зовсім впливова, проте хоче промінати свої позірні впливи на

гроші, а чотар Ович намагається з усіх сил позбутись поголосок про свої гроші і впливи. Інші два, редактор і емігрант, шукають нагоди задурно пообідати. Всі знають себе тільки з поговірок. Познайомились і почали розмову, пан сотник з паном послом, — про бараки, дроти, чеські папіроски, англійську люльку, немогу вертатися в Україну, газети й нудьгу¹.

А в “Січі” тимчасом праця не переводилась. На конгрес ЦЕСУС-у 20–27 червня 1922 р. у Празі “Січ” вислала 8 делегатів, а на з’їзди ЦЕСУС-у в січні 1923 р. у Празі й у червні того ж року в Данцігу по двох відпоручників. Доля тайних Високих Шкіл у Львові особливо непокоїла січовиків і вони наклали на себе добровільно щомісячне оподаткування на ту ціль, висилаючи до краю біля 100 доларів, значну суму, зважаючи на власні скупі засоби. Заходами “Січі” пішли старання за признання студій в українських тайних високих школах органами університетської управи в Відні і в Грацу. Дуже прихильно поставився до прохання “Січі” філософічний деканат віденського університету в офіційній відповіді з 13 червня 1923 р. До голосу управи “Січі” прислухалися органи університету Грацу, коли йшлося про прийняття українських студентів на тамтешні студії, а теж гірнича академія в Леобені приймала наших студентів на січове поручення. Діяльність “Січі” охоплювала і клопотання за дозволом на дуже утруднений виїзд до Австрії в тому часі для наших студентів. Січовики, крім того, співпрацювали в різних українських організаціях Відня, у згаданому Товаристві Прихильників Освіти, в Військовому Допомоговому Комітеті, в робітничих товариствах “Єдність” і “Родина”, а теж в Українській Бесіді, в Західньо-українському Товаристві Ліги Націй, в комітетах допомоги голодному населенню України під проводом Проф. М. Грушевського. Січовички брали живу участь в організації “Жіночого Союзу” й різних комітетах гуманітарної акції, починаючи з 1922 р.². “Січ” зберігала приязні зв’язки з чужинецькими студентськими організаціями після війни, особливо з чеськими, болгарськими, македонськими й литовськими студентами. Наладнано й далші економічні зносини з німецькими господарськими спілками (Wirtschaftsamt-и) по високих віденських школах, нав’язано й нові з союзом жидівської студентської молоді “Юдея”. Проте дійшло й до конфлікту з жидівським студентством із приводу користування членів “Січі” жидівською університетською харчівнею, т. зв. мензою. Більшість наших студентів харчувалася саме там, бо німецька менза була недоступна в тому часі для чужинецьких студентів. Жидівські студенти зорганізували щось в роді міжнародної високошкільної мензи, на що отримували від різних гуманітарних установ відповідні субсидії. Восени 1922 р. відбувались по високих школах Відня звичні німецько-жидівські заколоти, при чому жидівські представники хотіли втягнути на свій бік українських студентів. Коли ж українці зберегли в тому конфлікті нейтральність, жидівська преса накинулася на них із необоснованими обвинуваченнями. І так, сіоністичний щоденник “Morgenzeitung”, з дати 30 листопада, у своїй передовиці закинув нашим студентам, що вони “ідять жидівський хліб”, хоч, начебто, виступають проти жидів. Теж і жидівський тижневик “Der Morgen”, за 3 грудня, заатакував українську молодь у своєму образливому фейлетоні. Січовики відповіли спонтанно на неоправдані жидівські закиди, перестаючи користуватись їхньою мензою. Після безуспішних домагань січових органів відкликати очорнювання українців, до жидівської мензи наші студенти вже не повернулись. Справа українсько-жидівського конфлікту набрала непотрібного розголосу, так що жидівські й українські діячі намагались усіляк тому зарадити, проте давніших добросусідських зносин уже не встановлено. Зате зв’язки з іншими чужинецькими групами не послаблювались. Січові делегати брали участь у міжнародних з’їздах “Європейського Студентського Фонду” в Параді (Угорщина) 14–25 липня 1923 р. і 4–12 серпня 1925 р. в Жексі (Франція). На з’їзді Європейського студентського Фонду (“European Student Relief”, згодом “International Student Service”) 1923 р. делегації українців, у складі представників ЦЕСУС-у, окремих відпоручників з Німеччини, Польщі (Варшави) й Михайла Бачинського, за головства Теодора Марітчака в “Січі”, пощастило вивести низку постанов незвичайно корисних для українського студентства. На четвертому з’їзді, тоді вже під назвою Міжнародної

1

П. Дереш. Балачка (“Над синім Дунаєм”, ст. 104–104).

2

Т. Марітчак. Минуле Віденської “Січі”. Там же, ст. 180

Студентської Служби, куди "Січ" вислала, на бажання ЦЕСУС-у трьох делегатів, Дарію Вітошинську, Юрія Вітошинського й Ол. Рудого, українська делегація видвигнула актуальні питання допомогового й політичного характеру, напр., справу українського високого шкільництва в Польщі й Румунії, тайного університету у Львові, нанзенівських паспортів та необхідности ревізії т. зв. меншостевих договорів, що в більшості зазнали схвалення з'їзду.

На обидвох з'їздах, в Параді і в Жексі, українська делегація зорганізувала виставку рідного мистецтва, як от гуцульських дереворитів, народних вишивок, посуду тощо. Виставка мала великий успіх серед чужинецьких глядачів, що зацікавились українською культурою. Для ще кращого поширення її у світі й видвигнення національної проблематики на ширше публічне форум, в "Січі" виринула думка заснувати нову міжнародну студентську організацію, зокрема при співучасті англійського й німецького студентства, де була б толеранція для всіх народів і не було б місця для шовінізму, чи фаворизування переможців у світовій війні. Задум цей, на жаль, не здійснився, бо в середині ЦЕСУС-у, що охоплював усе зорганізоване українське студентство, включно з "Січчю", наступила криза. Сецесія лівих угруповань з ЦЕСУС-у на з'їзді в Под'єбрадах в 1924 р. причинила розкол теж і в місцевих студентських організаціях. Січовики лівих нахилів, згуртовані у "Драгоманівській Громаді", намагалися відтягнути січове товариство від ЦЕСУС-у, а коли більшість членів "Січі" на те не погодилась, драгоманівці виступили зі спільної організації й заснували свою власну, "Студентську Громаду". Вона довго не втрималась, бо після виїзду десятків членів з Відня, скоро завмерла.

"Січ", як і раніш, відзивалась активно й на політичні події в краю. Серед прилюдних виступів, зорганізованих січовиками, продовжались протестні дії на неславне рішення Амбасадорів у справі передачі Галичини під польське володіння з березня 1923 р., щорічні Листопадові академії, Шевченківські свята, між ними репрезентативні в залах Musikverein-у, або Konzerthaus-у в 1924 р., при співучасті мистців Люби Колесси, Олександра Носалевича, Михайла Голинського, Богдана Бережницького, а особливо славного тоді січового хору, чоловічого й мішаного, під керівництвом знаменитого диригента, Івана Охримовича. Визначались у "Січі" й інші здібні диригенти з того часу, як Лев Туркевич у 1923 р., чи Андрій Гнатишин згодом. До незвичайно популярних імпрез у "Січі" належали її традиційні вечерниці, що притягали своїх і чужих прихильників. Треба відзначити й рухливе життя в середині товариства, в її домівці, при Терезієнгассе. Від самого ранку до пізньої ночі, як згадують очевидці з того часу, панував оживлений рух, а в пополудневих годинах то й на вулиці перед домівкою можна було бачити гуртки студентів, для яких не ставало місця в обидвох кімнатах товариства¹. Управа "Січі" уявляла собою в тому часі 12 виділових, у тому двох секретарів і двох бібліотекарів. Діяли тоді фахові секції, що мали свої власні бібліотеки, з яких найбагатшою була медична. Бібліотекарі й секретарі в "Січі" були дуже заняті, бо крім власної аудиторії, обслуговували місцеве громадянство й довкільні студентські й громадські товариства, як "Січ" у Грацу, чи "Молот" у Леобені.

Реалістичний малюнок життя в домівці "Січі" з того часу подає нам у дещо дотепному стилі хронікар січового побуту у своєму діялозі "Фільмарі". Цікаві форми привітів між січовиками своєю різноманітністю: "Добрий вечір! Здоров! Поважання! Славайсу! На віки — дай Боже, парафіянине... Доброго здоров'я! Сервус! Гаразд! І тебе привіяло?"

А ось типова сценка занять у домівці: "Був підосінній вечір, домівка "Січі" поволі наповнялась. Щораз, вітаючись приходили нові гості. Одні байдуже, мов з мусу, проціджували крізь зуби привітання, відкидали капелюх десь у кут, на вікно або на шафу, брали в руки газету та переглядали її рядки, шукаючи цікавих місць. Інші входили, широко відчиняючи двері, віталися голосно та вносили зі собою шум, гамір та молодість веселих столичних вулиць. Ті прилучувались до гуртків, зараз же встряваючи в розмову. В кутку порпався в книжках бібліотекар, перекладаючи на полицях книжки по порядку, та й лаявся — тихо під ніс, зате з тим більшим пересердям: "Повидирали, дерлися б по стінах... А цей, видно, сало з книжки жер, а жерла б тебе нужда" — підшіптував по-рідному, з притиском. Біля нього

¹

Т. Марітчак. Там же, ст. 183.

примістився при малім столику секретар, схилив на бік голову, прикусив трохи один бік долішньої губи та полагоджував листування. На хвилину підвів носа від паперів, щоб відповісти голові, який повис зі запитом над карком. “Вже написали, товаришу?” — “Написав. Зараз, тільки підпишете, завтра відправляю”. При великому столику йшов бій. Старий філософ-швець грав свою щоденну партію шахів зі залізним правником-голярем. Обидва завзялися — на факультет, на Відень і на себе. Зараз після праці в майстерні...”¹

Там, де готувались маніфести, резолюції, плянувались вуличні демонстрації, організувались академії й інші імпрези, гарячились ідеологічні супротивники в палких дискусіях, прислухались члени до змістовних доповідей запрошених світочів науки, культури й політичних діячів, там же й у звичному ритмі проходила злободенщина січовиків, що нічого в житті не було їм чуже — і спрагле жадання здобувати вищу освіту, і святкові події духового піднесення, і туга за батьківщиною, що часто в'ялила, гнітила настрої, але й підштовхувала до посилення студійних зусиль та витримання на непевній чужинецькій стійці, і тиха боротьба за існування в побратимському гурті спільників тієї самої долі. Така була “Січ” за всіх часів її історичного буття. У великих і малих ділах злободення. Навіть у випадку шукання за допоміжними джерелами прожитку, в характері фільмових статистів після першої й під час другої світової війни. Автор-саїрик ось як закінчує свій екзистенційний фейлетон: “Що ж, друже Тузе? Піди до продцентів фільму, може візьмуть тебе й дадуть якусь ролю. Заробиш”. Туз махнув рукою. “Питав уже, їхні засіли. Куди там, емігрантові? Хіба щопиш у незavidній ролі того, що скаче з поверха”². Себто, статист найгіршої категорії, що наражується на каліцтво скоком з висоти одного поверха за дрібну винагороду.

Без уваги на те, що українське студентство репрезентувала центральна організація ЦЕСУС в краю й за кордоном, “Січ”, з рамени свого членства в ЦЕСУС-і та з власної ініціативи, продовжала потрібні зв'язки з чужинецькими студентськими організаціями. До таких належала й участь “Січі” в Союзі Слов'янських Студентів, чиім співосновником “Січ” була й висилала туди трьох делегатів, від яких один входив до управи Союзу. В ньому брали участь болгари, македонці, чехи, серби, хорвати, словінці й жителі Боснії й Герцеговини (в рамках Югославії) та поляки. Українська репрезентація була приневолена виступити з Союзу при кінці 1928 р., на знак протесту з приводу ноторичної неувagi слов'янських спільнот до українських пекучих національних подій. На скликані 11 листопада 1928 р. протестаційні збори українства, визвані протиукраїнськими погромами в Галичині, Союз Слов'янських Студентів промовчав подію, не виславши своєї делегації. Після виправдання управи Союзу зі своєї відсутності й її осуду польських погромів, “Січ” працює в ньому далі аж до пацифікації українського населення Галичини польською владою восени 1930 р., бо співпраця в організації, де українські члени входили постійно в конфлікти з польськими, виявилась неможливою.

Зате дружні й оживлені зв'язки мала “Січ” із литовськими студентами, починаючи ще з 1925 р. Заходами литовського товариства “Lietuviju Studentu Draugija” і “Січі” відбувались спільно вечерниці, лекції й відчити, прогулянки, а в 1929 р. засновано спільний Українсько-Литовський Комітет з метою ще більшого зміцнення братерських взаємин між представниками обидвох дружніх народів. З того часу січовики були постійними гостями в литовському товаристві, а їхні члени відвідували січовиків і брали участь у прилюдних виступах “Січі”. На протестаційне віче в листопаді 1928 р. литовці не лише вислали свою делегацію, але й заманіфестували прихильне ставлення до українців своєю обширною відозвою з різким осудом ганебних переслідувань польською владою українського населення у Львові й Галичині та висловами сприяння нашому народові.

Взаємини “Січі” з німецькими господарями Відня проходили в атмосфері добросусідських і колегіяльних спілкувань. Німецьке студентство зараховувало українців до заприятенних народів (befreundete Nationen) і співпрацювало з “Січчю” в культурному й господарському засягах, ще від часу

1

П. Дереш. Фільмари (“Над синім Дунаєм”, ст. 130.

2

Там же, ст. 135

діяльності Європейського Студентського Фонду, що допомагав українським і німецьким студентам. Приязні зносини з німцями зростали упродовж співпраці університетського “Wirtschaftsamty” з січовою Самопоміччю, що зорганізувала німецькій установі на терені університету всі її відділи, шевську, кравецьку, малярську робітні, а згодом переплетню і фризієрню. Це сприяло й співпраці січовиків з політичним представництвом німецького студентства “Deutsche Hochschulkammer”, що дуже помагало січовикам у їхній діяльності. Згадати б лиш полегші при університетських вписах і спільні виступи суспільно-культурного й політичного характеру. До популяризації нашої народної культури причинялися, особливо в 1922–24 рр., концерти січового хору, що здобув собі признання видатних чижинецьких критиків, і виступи в 1929/30 р. танкових ансамблів членів і членок “Січі” у прилюдних імпрезах у Відні й широкому доквіллі¹.

Заходами й коштом “Січі” прибито в 1927 р. на мурах кам'яниці “Bernardhof” (при Скодагасце 9, навпроти міського театру) мармурову пропам'ятну таблицю в честь Пантелеймона Куліша й Д-ра Івана Пулюя, які там своєчасно працювали над українським перекладом Св. Письма. Відслонення таблиці відбулося при чисельній участі українців і чужинців Відня 15 травня. Виникли й непорозуміння між представниками нашої громади й управою “Січі” із приводу незначної помилки в тексті напису на таблиці, а до ще гіршого конфлікту дійшло, коли “Січ” зорганізувала свято з нагоди роковин смерти Франка, при співучасті узгіднених з віденською громадою членів “Єдности”, яким закидали прокомуністичні тенденції. Неслушно посуджували тоді в краю “Січ” за “інфільтрацію червоного Кремлю”, коли насправді “Січ” діяла в душі громадської координації об'єднаних українських установ Відня для відзначення провідних діячів рідної культури. Подібні негодування повторились теж з нагоди вшанування письменницького ювілею Ольги Кобилянської восени 1927 р.²

Між тим, чисельний стан товариства постійно обнижувався й у 1927 р. було вже тільки 70 членів, а в пізніших роках число членства далі падало. Тому що Відень перестав бути осередком нашої еміграції, з відходом воєнних студентів відпливала й частина інших наших емігрантів, так що загальне життя української колонії й діяльність місцевих громадських організацій зазнавали поступового ослаблення.

За таких умов чергового підупадання довелось товариству зустрічати шістдесяті роковини свого існування. “Січ” відзначила їх гідно, не зважаючи на скромні тодішні засоби. В домівці товариства відбулися ювілейні збори, а крім того влаштовано прилюдну святкову Академію в великій залі німецького товариства інженерів і архітектів, 25 березня 1928 р. Спільними силами “Січі” й “Єдности” поставлено опісля з неабияким успіхом народну драму “Ой, не ходи, Грицю”. На видання Збірника в пошану роковин “Січі” треба було ще кілька років почекати.

Дарма що політичні обставини й еміграційні злидні не сприяли більшій творчій насназі січового товариства, а все ж воно проти надій надіялось і проти хвиль змагало до утвердження академічними засобами загально-національних цілей. Порівнюючи організаційне життя в “Січі” в тих трудних післявоєнних роках з кліматом і характером праці наших крайових організацій в пізніших часах, колишній голова “Січі”, Ігор Федів робить знаменне спостереження: “Коли тепер на рідній землі приглядаюся громадянському життю і праці поодиноких товариств, порівнюючи їх діяльність, спосіб думання, дискусії, ітд., то приходжу, на жаль, нераз до висновку, що більшість їх, між ними й поважні організації — і гармонійністю співжиття, і діяльністю, і кругозором далеко відбігає від того колишнього осередка студентського життя, з його злиднями, але й повного активності й бадьорости, яким на чужині була віденська “Січ”³.

Підсумовуючи огляд двадцятих років, а особливо початків того десятиріччя незвичайної рухливості в побуті “Січі”, взагалі в бутті української колонії Відня, відмітимо важливіші національні показники того часу:

¹ Ю. Вітошинський. Там же, ст. 128.

² Т. Марітчак. Там же, ст. 185.

³ І. Федів. Там же, ст. 98.

В ранні роки після Першої Світової війни Відень став центром української політичної еміграції. Тут залишилось чимало своїх організацій з довоєнного й воєнного періодів. Крім "Січі", продовжали діяти в Відні робітничі товариства "Родина" й "Поступ", Український Клуб, Українське Т-во Журналістів (перенесене згодом, як і деякі інші установи, до Праги), Українське Т-во Прихильників Освіти, Український Жіночий Комітет, ітд. Разом з громадськими організаціями й підприємствами залишились тут і чисельні урядовці з родинами, що працювали на різних становищах державної австрійської служби. Тут же й зупинилась на якийсь час перша хвиля еміграції з Наддніпрянщини (представники уряду УНР), а теж прибували на довший час нові емігранти з Галичини, зокрема урядові чинники ЗУНР.

В 1920–21 рр. засновано в Відні Український Вільний Університет (УВУ) та Український Соціологічний Інститут. Українська еміграційна преса мала теж свій осідок у Відні. До 1922 р. Відень був найрухливішим осередком з усіх скупчень нашої політичної еміграції, саме завдяки перебуванню державного центру ЗУНР із власними матеріальними фондами, за сприятливої атмосфери демократичних свобод для суспільно-політичної діяльності, що було гарантовано у новоствореній Австрійській Республіці.

Напочатку 1920-их років виходило в Відні водночас декілька українських періодичних видань, як от "Український Прапор" (орган През. Є. Петрушевича), незалежний тижневик "Воля" (видання В. Піснячевського, прихильника УНР), "Боротьба" (зміновіхівський орган С. Вітика), "Нова Доба" (пресовий речник комуністичного ухилу В. Винниченка), "Вернигора" та інші.

По високих віденських школах студювали тоді близько 400 українських студентів, що сприяло значному чисельному зростові й організаційному посиленню "Січі" ще на дальші роки, коли після 1923 р. більшість українських мешканців Відня повернулась до Галичини й Відень перестав відігравати передову роль в нашому еміграційному бутті¹.

Водночас і "Січ", ставши членом ЦЕСУС-у, передала свої функції репрезентування українського студентства за кордоном центральній студентській організації.

В суто-побутовому сенсі січовики здобулись на значний поступ свого незавидного тоді матеріального життя, зорганізувавши варстати праці "Самопоміч" (зокрема прославленої в віденському університеті фризійерні), що давали її членам спроможність заробітку на прожиття і стали насправді зразком здобування додаткових матеріальних середників для продовження студій січовикам і студентам різних національностей чергових десятиріч. Навіть німецькі студенти періоду після Другої світової війни (особливо в 1960–1970-і 1980-их роках) завдячують ідею створення установи т. зв. "Werkstudent-ів" ініціативі українських студентів-січовиків з 1923 р.

1

Д-р Степан Баран. "Українська еміграція в Австрії" ("Енциклопедія Українознавства", Том I/II, Мюнхен, 1949, ст. 576.

Призабута декада в історії “Січі”

(Тридцять роки — перед рішенням бути чи не бути)

Тридцять років у бутті Українського Академічного Т-ва “Січ” у Відні є найменш вивченим періодом у близько вісімдесятирічному існуванні (1868—1947 рр.) нашої історичної студентської організації.

Недоступність джерельних матеріалів у діяспорі, як і в Краю, втрачених наслідком ревізії органами окупаційної влади архівів Т-ва під час советської контролю Відня, починаючи з 1945 р., є причиною тієї незадовільної прогалини в літописанні січових дій. На перешкоді стає теж похилий вік “останніх могіканів” тридцятих років січового братства й сестрицтва. Раніші періоди були достатньо задокументовані доступними публікаціями щодо хроніки товариства. Про чергове, сорокове десятиріччя складають свідчення сучасні очевидці подій.

В початкових роках тридцятого десятиріччя діяльність “Січі”, дарма що при зменшеному числі членства, проходить за устійненими принципами призначення січового товариства: змагання поширювати правду про Україну шляхом плекання добросусідських зв'язків з місцевим чужиньським населенням, співпраця з рідним громадянством і національними організаціями Відня й округи, зміцнювання товариського життя в середині організації і сприяння академічним досягненням і побутовому поступові січовиків.

“Січ” знову наладала добрі відносини з українськими віденськими організаціями, що були порушені ранішими непорозуміннями й розбіжностями. Хоча й чисельний стан товариства, при обмеженому рівні 45 членів, був куди нижчий від пересічної чисельності раніших років, а все ж він біль-менш устійнився й у зосередженому, цілеспрямованому гурті заповідав надійні успіхи в найближчому майбутньому. “Січ” і в той час захитаних повоєнних вартостей і провізорії суспільно-господарських установ належала до найактивніших наших віденських організацій, що спробували не тільки на своє внутрішнє існування, але й на ширшу зовнішню діяльність. Найголовнішим об'єктом її було встановлення приязних взаємин із представництвами місцевого й закордонного студентства.

В тому контексті відбувся спільний виступ українських і німецьких студентів у великому вічі — протесті з приводу польських пацифікацій в Галичині й на Шлеську 6 грудня 1930 р. В залі віденського університету зібралось понад 4.000 осіб різної національності, між ними професори й доценти, щоб вислухати наших і німецьких доповідачів про нестерпне положення під польською займанщиною. Між промовцями були теж представники ректорату, студентської делегації, зокрема приєднані січовиками литовці. Це віче виявилось одним з найбільших масових зібрань в університеті Відня. З українського боку приготовано теж летючки накладом 2.000 примірників, де описано детально події насильства й поміщено світлини поліційної розправи влади над безсильним населенням. Звіти з віча появилися сливе в усіх віденських щоденниках, визвавши спочутливу реакцію чужинців, зокрема до жертв пацифікації в Галичині.

Короткий відзив про цю подію маємо із запам'ятного враження очевидця життя в “Січі” в рр. 1924—1931, голови Товариства в 1928/29 рр., Інж. Ярослава Іванушева:

“Перед очима станула мені адреса Терезієнґассе 15, нашої незабутньої домівки. Як сьогодні, бачу наших співдрузів-січовиків — Юрія й Дарку Вітошинських, Сероїчковських — Маку й її сестру, Сергія і Ксеню Яблонських, Романа Саса-Залозецького, Михайла Муринюка, Теодора Панасюка, нещасного Кузевича, Івана Кантиміра, Кучера... Такі дійсні були тоді, а тепер лиш у споминах. Коловоротом пройшло оте епічне минуле, залишаючи незатерті сліди — нагла смерть добродія молоді Олександра Сероїчковського, побут, пов'язаний з церквою св. Варвари, лещетування в Вінервальді, купання у старому Дунаю, кування ділових плянів у січовій домівці. Пригадалось мені, якого “вітру” наробила “Січ”, зорганізувавши на університеті протестаційне віче у справі відомої польської пацифікації в Галичині! Д-р Грицай опрацював інформативний матеріал, мені ж довелось виступити з доповіддю. А

тоді пішла вистава "Триця", танкові виступи, Шевченківські концерти, готування до іспитів. Так, дійсно рухливе було життя в "Січі".

(З листування Інж. Я. Іванусева у справі готування до друку Історії "Січі", Едмонтон, Канада, квітень-травень, 1994)

Крім співпраці з німецькими студентами, "Січ" пов'язалася з англійськими організаціями "Fogum" і "Friday Club", для співдії й обміну інформаціями, а згодом поступила у взаємини з італійськими студентами. Про престиж "Січі" в віденському університеті вказує дозвіл сенату університету на поміщення січової таблиці оповісток у головному університетському будинку, починаючи з квітня 1931 р. В тому ж році, вперше від існування товариства, Шевченкове свято відбулося в репрезентативній залі університету під протекторатом Проф. Ганса Іберсбергера, тодішнього ректора університету¹. Він і виголосив там вступне святкове слово.

Зважаючи на матеріальні труднощі товариства, бо в 1930 р. припинило свою діяльність Т-во Прихильників Освіти, яке передало свої агенди новозаснованому товариству тієї ж назви у Львові, таким чином позбавляючи наших студентів за кордоном і тієї скромної (дотогочасної) фінансової допомоги, "Січ" здобулась на великий видавничий успіх: у жовтні 1931 р. Ювілейний Комітет для відзначання 60-их роковин Т-ва закінчив свої готування біля видання Ювілейного Збірника "Над синім Дунаєм", під редакцією Остапа Грицяя і Теодора Марітчача. Про обставини навколо цього видання, що появилось щойно в 1932 р., замість у ювілейному, 1928-му році, довідуємося з передмови до збірника, про який було згадано раніше:

"Завершуючи свято 60-ліття "Січі" виданням ювілейного збірника", пишеться в передньому слові, "належить сказати дещо про умови, за яких Ювілейному Ком-тові доводилось готувати його до друку. На спізненні видання заважили два моменти -недостача матеріялів і питання коштів друку"². Автори збірника своїми цінними працями збагатили сторінки чергової пропам'ятної книги "Січі", але на те треба було достатнього часу. З уваги на значні кошти друку, зайшли перешкоди, що загрожували й надалі його появи наслідком зубожіння тогочасного українства на еміграції, а про фінансування видання незможними січовиками не було й мови. Думку друкувати й цей опізнений збірник мали вже закинути. В тому незavidному становищі прийшли з допомогою "Січі" щедрі пожертви деяких українських установ та окремих осіб, які не забули заслуги "Січі" в розвитку національного організаційного життя й потенціал товариства в майбутньому. При цій нагоді Ювілейний Комітет склав подяку за княжий дар Американського об'єднання, що його репрезентував Д-р Лука Мишуга й за інші пожертви з боку През. Євгена Петрушевича, Ген. З. Павлюха, Д-ра О. Зарицького, померлого вже тоді добродія, Д-ра І. Курівця й інших. Вони й причинилися до появи збірника, що зазнав стільки перешкод, дарма що залишив по собі тривалий слід в історії Академічного Т-ва "Січ" і став підставою для майбутніх дослідників цієї передової студентської організації за кордонами батьківщини.

Бурхливі роки тридцятих років нашого століття, політичні перевороти в Європі, світова економічна криза, підпільні змагання за самовизначення в Західній Україні і трагічна доля, боротьба за саме буття українського народу під московсько-більшовицькою тачанкою заглади на матерніх землях — мали безпосередній вплив на долю залишеного на призволяще в чужинецькому оточенні українського острівця науки й національних традицій, що ним була "Січ". Відрізана від рідного середовища, що живило її десятиріччями, збагачувало матеріально й духово, "Січ" залишилась тепер осамітненою, зданою виключно на власні скромні сили, що гальмувало її дальший розвиток.

Що за таких крайне несприятливих обставин для розвитку рідних проявів суспільно-громадського й культурного життя Академічне Товариство "Січ" у Відні, паралельно зі ступневим обнижуванням числа його членства, втрачало й можливість показнішої діяльності, годі дивуватись. Дивно насправді, коли січове братство, без уваги на політичне напруження й економічну скруту в Австрії тридцятих

1

Ю. Вітошинський. Там же, ст. 129.

2

Передмова. "Над синім Дунаєм", ст. 4.

років, не обмежувалось до суто-академічних занять, а давало про себе знати й на суспільному форумі супроти всіх противенств, із якими треба було зударюватись постійно.

Тут годиться кинути погляд на загальне буттєве положення австрійського населення повоєнних десятиріч, між яким проживали січовики й розділяли більшою чи меншою мірою його долю. Соціальні умови в Австрії того часу були куди складніші і критичніші ніж у інших європейських країнах. Поряд з робітничою клясою й освічені прошарки австрійського суспільства находились тоді на межі існування – іноді без даху над головою, в довгих рядах безробітних, часто й упроголодь. Зустрічати бездомних на ночівлі під якимсь мостом, розкинутих на лавках у міському парку, чи по хідниках під муром не було невидальщиною. Відень зокрема, починаючи з двадцятих років нашого сторіччя, переносив куди більші нестатки й занедбання від будь-якого міста західньої Європи. Після абдикації й усунення від влади імператора Карла, наслідника Франца Йосифа, в 1919 р., Австрія, за прикладом столиці, заявила за парляментарною державною системою. При панівному соціалістичному режимі, хоч і обмежено злидні віденського пролетаріяту розбудовою міських жител і заведенням соціальної опіки, загальні потреби населення змагались із дня на день. Крім матеріальних недостач, терпіла вся країна й від наслідків партійництва, що кидало громадян на край ворожнечі – “червоних” (соціалістів) проти “чорних” (клерикально зорієнтованих, або ж “синих” (пан-германських націоналістів), що всі разом взаємно поборювались¹. У противенстві до “червоного” (соціалістичного) Відня, австрійська провінція проявляла консервативні тенденції й підтримувала духовну ієрархію. Соціалізм здебільш утотожнював загал австрійського населення з жидівською інвазією (показові підвалини комуно-соціалізму в марксизмі), а Відень розглядав, як жидівську централу, відповідальну за захитання австрійської економіки, що доводило до поширювання антисемітських настроїв у країні. Дійшло до того, що кличка “віденець” стала синонімом представника жидівської народности². Під кінець двадцятих і в початках тридцятих років економічне заламання в Австрії ставало очевидним після банкрутства провідних фінансових віденських установ, як “Allgemeine Österreichische Boden-Creditanstalt” в жовтні 1929 р. і “Creditanstalt für Handel und Gewerbe” у згубному в наслідки 1931 р.

Руїна австрійських банків була супровідним проявом світової депресії, що її попередило падіння біржі при “Вол Стріт” у Нью Йорку в жовтні 1929 р.³ В роках 1929–1930 безробіття в Австрії подвоїлося, при одній п'ятій всієї робочої сили збавленої праці й заробітку. Даремні пошуки за будь-яким заняттям, втрата посілостей, девалюація, злиденні побутові умови австрійського населення і занепад крайової продукції довели до страйків і сутичок між лівими та християнськими соціалістами, консервативними колами й новою політичною силою, нацистами, що у свою чергу закінчилось упадком уряду соціалістичної партії “Червоного Відня” і приходом до влади авторитарного політика з незалежними націоналістичними поглядами, Енгельберта Дольфуса. Він і став австрійським канцлером в 1932 р.

В 1933 р. Дольфус послідовно проголошував нову урядову доктрину т. зв. “корпоративної держави”, що спиралась на двох вихідних позиціях: на релігійній базі, зумовленій енциклікою римського папи Пія XI, “Quadragesimo Anno”, в 1931 р., у згоді з енциклікою папи Лева XIII з 1891 р. “*Regum Novarum*”, на тему нових рухів, соціалізму тощо, з рекомендацією християнського корпоративного устрою (співпраці власників заводів і працедавців з робітничою клясою), як альтернативи супроти лівого соціалізму і його клясової боротьби; політичною базою корпоративної державної концепції Дольфуса був фашистівський режим італійського дуче, Беніта Муссоліні, на чю підтримку Дольфус розраховував, її частково отримував ув організації й діях міліції правого урядового крила “*Heimwehren*”, але вирішальної допомоги в випадку нацистського пучу таки не дістав. Та заки здійснилась корпоративна ідея Дольфуса в австрійській республіці, в 1934 р. вибухла соціалістична революція в Відні, що

1

Paul Hofmann, op. cit., p. 208.

2

Ibid, pp. 206–207.

3

Paul Hofmann, *Ibid*, pp. 206–207.

закінчилася соціалістичною поразкою в цитаделі лівих соціалістів, у їхньому дворі Карла Маркса¹. Вслід за тим настала диктатура Дольфуса.

Розбиття соціалістичного табору не вийшло на користь Дольфусові, бо агресивний підривний рух нацистів Австрії, зростаючи постійно на силах із приходом до влади в Німеччині Гітлера в 1933 р., нарешті довів до державного перевороту у згаданому пучі з довершеним атентатом на канцлера Дольфуса 25 липня 1934 р. Його наслідником став Курт Шушніг, раніший міністер справедливості й освіти Австрії. Проте й Шушнігові не судилося втримати незалежний від Третього Райху державний курс Австрії, що й неславно скінчився прилученням австрійської республіки до гітлерівської Німеччини в 1938 р. (т. зв. Anschluss²). Це була насправді ліквідація незалежної держави Австрії, що втратила й національне ім'я, стаючи регіональною округою Райху, т. зв. "Ostmark".

Серед таких головокружних подій – падання раніших державних структур і востання в силу нової, безоглядної нацистської системи, устоятись Т-ву "Січ" при своїх родоначальних принципах самобутньої організації українських студентів у всенімецькому довкіллі, тепер було важко, а то й неможливо. Адже навіть суцільні суспільні установи й організації падали жертвою ідеологічних чисток під час поперемінних політичних режимів, особливо ж упродовж останнього, нацистського засилля, починаючи з 1938 р. В симбіозі тотального володіння гітлерівських органів влади на всьому просторі беззаконного Райху про існування "Січі", як якоїсь окремішньої національної одиниці, не могло бути й мови, тут шло виключно про пережиття нечуваного досі духового й політичного лихоліття.

Після економічних і соціальних катаклізмів Австрія була готова підчинитися владі брутального здобичника, що обіцяв робітникам постійний зарібок, арійській інтелігенції широке поле діяльності, а всьому автохтонному населенню мирний, здавен заповітний, поворот до Райху. Насправді ґрунт під об'єднання Австрії з Німеччиною промощував німецький націоналізм упродовж дев'ятнадцятого сторіччя й до останніх років австрійської незалежності. Тяга до Райху зміцнялась постійно, в міру занепадання австрійської монархії, а у тридцятих роках вона досягла свого вершка в інвазії нацистської пропаганди, що просякала не лиш у сферу правого крила режимів Дольфуса й Шушніґа, але й у надри простолюддя й безробітного робітництва, а навіть у соціалістичні прошарки народу й партійні організації, що сподівались від гітлерівської окупації країни кращих умов співіснування, ніж під дотогочасним фашистівськи-диктаторським режимом³.

Якщо йдеться про український загал в Австрії після перебрання влади Зойс-Інкварта на чолі націонал-соціалістичного правління, то радикальні заходи уряду нацистів подавали малі надії на якусь національну діяльність у майбутньому. Після розв'язання всіх українських організацій, подібно як у Німеччині, тільки деякі були толеровані новою владою, як от Українське Національне Об'єднання (УНО), українські місцеві Громади й окружні відділи Уряду Мужів Довір'я³. "Січ" опинилась на межі небуття.

А все ж січове товариство не піддалось тискові доконаних фактів і вирішило продовжати свою діяльність у новому політичному кліматі, входячи в колію легальних умов існування того виняткового часу тоталітарного нетерпіння. Вже й у початках тридцятих років складні були обставини в "Січі", коли в одному 1930 р. очолювали її два голови, Осип Гридовий і Роман Залозецький. В 1931 р. було їх уже чотири: Володимир Янда, Юрій Вітошинський, Роман Крохмалюк і Микола Сушко. Про звужування агенд "Січі", починаючи з 1930 р., вказують і переносини її прибудівки, "Самопомочі", з її власної домівки при Грундштайнгасе до загальної січової домівки при Терезієнгасе. В пізніших роках товариство отримало простору домівку з театральною залею при вул. Банкгасе 1, в будинку УНО, що його передав на власність громадських установ у своєму завіщенні наш заможний земляк. На жаль, віденський магістрат зареквірував цей масивний будинок після другої світової війни, за умов советської окупації Відня, аргументуючи, що нацистська посілість, до якої зараховано безпідставно й українські установи в будівлі при Банкгасе, належить її правному власникові, містові.

¹ Stephen Brook. Vanished Empire, New York, 1988, p. 30.

² Stephen Brook, Ibid, p. 68.

³ Ukraine, a Concise Encyclopaedia, Vol. II, 1971, p. 1219.

Вул. Банкгассе, що дала приміщення “Січі” до останніх днів її існування в сорокових роках, розположена в колишній аристократичній дільниці Відня, між вул. Герренгассе й Бургтеатром. Напроти домівки “Січі” знаходився в воєнні роки мадярський консулят, а взагалі масивні структури домів у січовому сусідстві належали мадярським магнатам. Перша будівля напроти домівки “Січі”, при Банкгассе 2, була власне палацом, власністю вдови князя Баттіяні. При Банкгассе 3 були адміністративні бюро Австро-угорського Банку, а під числами 4–6 була колись резиденція аристократичної родини Штратман-Віндішгреців¹. Звідси можна було вже закріпити обриси будівлі віденського парламента при репрезентативній вулиці столиці, Рінг. Та куди було січовикам до віденської аристократії, дарма що й вона збідніла! Щасливим допustom долі отримали вони приміщення в мурах просторого, дещо похмурого, дому при вузькій вул. Банкгассе, де було можливо, навіть свобідніше, як будь-коли раніше, загосподаритися при своїх скупеньких статках і стати пристановиськом сотень майбутніх січовиків сорокових років другої світової війни.

Проте у тридцятих роках далеко було до рухливості й чисельности січового членства чергового десятиріччя. Про всіх дальших голів “Січі” тридцятих років та їхнє точне чергування не збереглося потрібне звітування з вини грабежу ділових книг і архівів “Січі” органами НКВД в 1945 р. Тут і там можна було потрапити на фрагментарні замітки до організаційного побуту товариства, здебільш у періодиці з ранніх тридцятих років, як ось оця звістка: “На загальних зборах віденської “Січі” 14. III.1931 р. вибрано управу Т-ва в такому складі: голова -Д-р Юрій Вітошинський, заст. голови — Микола Сушко, І-ий секретар — Володимир Гусаківський, 2-ий секретар — Богдан Заячківський, скарбник — Галя Мороз, бібліотекар — Михайло Кушнір, економічний референт — Іван Кантимір, пресовий референт — Олесь Навроцький, архівар — О. Володимир Левицький, господар — Мирослава Левицька, заступники — Богдан Носкевич, Дарія Залуцька². Жіночі члени товариства, як видно з їхньої участі в управі, виявляли вже тоді показну активність.

Зважаючи на те, що впродовж 20-их років центри українського еміграційного життя перейшли з Відня до інших суспільно-наукових і політичних осередків — до Праги (Український Вільний Університет, ЦЕСУС), Берліна й Варшави (Український Науковий Інститут в німецькій і польській столицях), чи до Женеви (парламентарна репрезентація в Лізі Народів) та інших міст, Академічне Т-во “Січ” втратило в 1930-их рр. і осередне положення скупчень української інтелігенції і матеріальну базу з відпливом рідного населення до Краю.

І Конгрес Українських Націоналістів у Відні в 1929 р. був чи не останнім з важливіших подій загальнонаціонального значення, чиїм осідком була столиця Австрії. На майбутнє січовики залишились єдиними між нечисельними піонерами віденського українства, що намагались далі відстоювати національні позиції й ворушити соціальні й політичні питання України на міжнародному форумі.

І так, в 1933 р. “Січ” стала членом Інтернаціональної Студентської Ліги³, де була нагода знайомити чужинецьких студентів з національною трагедією штучного виголюдження українського населення московсько-советською окупаційною системою безоглядного терору та з українською визвольною проблематикою взагалі. Насправді це були тільки відокремлені прояви в діяльності ядра “Січі”, на більшу й постійну активність без ширшої студентської бази не було спроможности. До деякого оживлення дійшло в 1938 р., коли наше товариство стало членом Національного Союзу Українських Студентських Організацій в Німеччині, що його переорганізовано в НОУС в 1941 р.

Останній, 1939-ий рік того десятиріччя проходив серед великого національного збудження січовиків, що його визвало безрезневе проголошення державної незалежности Карпатської України. Розпачливі спроби між окремими членами “Січі” допомогти визвольному процесові своїх однойменників-січовиків

1

Viennawalks, by J. Sydney Jones, New York, 1985, p. 176.

2

Студентський Вісник, Р. IX, чч. 3—4, березень-квітень, 1931, ст. 20 ЦЕСУС, Прага.

3

Д-р Павло Пундій. “Напередодні Другого Світового Конгресу українських лікарів у Відні” (“Лікарський Вісник”, Р.35, ч. I/117, 1988, ст. 58).

з “Карпатської Січі” на їхніх фронтах боротьби за Карпатами проти мадярських завойовників і польських диверсантів, на жаль, не могли мати успіху в обличчі пересудженої політичної ситуації в некористь Карпатської України. Молода українська держава впала під ударами переважних сил тогочасного сателіта Райху. Тоді теж пропали будь-які ілюзії щодо доброї волі гітлерівської Німеччини супроти змагань за незалежність українського народу. Не дивно, що у ряди залишків січового братства в Відні почало закрадатись пригноблення, типове зрештою для всіх земляків України того заключного року повного надій і трагедій десятиріччя.

Доступний нам схематичний начерк діяльності “Січі” в переломових 30-их рр. вказує на ось які замітніші дати й події, головню імпрезово-музичного характеру в організаційному житті товариства:

У співпраці з Об’єднанням Хорватських Академіків у Відні січовики влаштували 6 березня 1932 р. українсько-хорватський Вечір-Академію, з пісенними точками в виконанні мішаного хору й хореографічною програмою січового ансамблю, в залі “Grünes Tor” при Лерхенфельдерштр. 14. В раніших імпрезах (в 1931 р.) виступав чоловічий хор “Січі” (зміцнений місцевими громадянами), а, починаючи з 1932 р., діяв уже й мішаний хор. В роках від 1931–1939 керував безперерійно чоловічим і мішаним хором, при співучасті січовиків у церкві св. Варвари в Відні, Проф. А. Гнатишин.

До замітних подій належав студентський фестиваль (Festabend der Nationen), що відбувся 15 травня 1934 р. в залах Гофбургу, з виступами січового хору й танкового колективу під загальним проводом Комітету у складі голови “Січі” Осипа Гридового, Миколи Сушка й Романа Залозецького.

З того ж року, 10 листопада, запам’ятався Українсько-Австрійський фестиваль (Festabend) в залі “Grünes Tor”, що його зорганізував Український Комітет у складі М. Сушка, Тетяни Терлецької, Сергія Яблонського й Михайла Сисака. Маєстро А. Гнатишин керував мішаним хором, складеним із членів “Січі” й місцевих українських громадян, під назвою “Бандура”.

Традиційні відзначення Шевченкових роковин пройшли велично 3 квітня 1937 р. в залі Українського Клубу при Банкгассе 1, разом з нашою віденською громадою — організаціями “Поступ”, “Єдність”, “Українська Школа”, в залі Чеського Дому при Драхенгассе. Крім пісенного й рецитаційного репертуару, під час імпрези виставлено спільними силами драму “Тарас Бульба” на 4 дії.

До незвичайних подій теж належало відзначення в 1938 р. 20-ої річниці проголошення незалежності Західньої України в 1918 р., що відбулося спільними заходами “Січі”, УНО (Українського Національного Об’єднання) та СУН (Союзу Українців Німеччини) в залі “Lehrerhausverein”, при Josefgasse 12.

Показний успіх мав Вечір української пісні й музики, 9 червня 1939 р., в репрезентативній залі Брамса, що притягнув чисельну чужинецьку публіку¹.

Як було зазначено вище, Товариству “Січ” годі було розгорнути ширшу суспільну діяльність у тому критичному періоді в історії Австрії під нацистським сузір’ям. Про більшу активність чужинецької групи в тому часі не могло бути й мови. Не зуміли й січовики проявити її з зовнішньо-політичних і внутрішньо-організаційних причин, коли, за свідченнями тогочасних активістів товариства, при незначній кількості її членів, не було тоді навіть кому очолити “Січі”.

Тим то й доводилось декільком особам займати становище голови “Січі” в одному році, абож одній особі (Осипові Гридовому) керувати товариством упродовж кількох каденцій під ряд. Про складні політичні умови того часу після прилучення Австрії до Німеччини в 1938 р. й закриття владою 15 українських товариств писали різні звітодавці², а з заклику голови “Січі” в 1936 р., Богдана Юськевича, до небагатьох тоді січовиків — “бути вірними товариству, не пропадати для громадського життя, а працювати далі для добра нашої віденської колонії та для пропаганди української пісні, музики й культури між чужинцями”³, знаємо про пекучі потреби нашої громади в Відні та про той нелегкий суспільний тягар, що його несла управа “Січі” й горстка її членів. В листі до Проф. Зенона Кузели, ч.

1

Андрій Гнатишин. Звіт з діяльності “Січі” у 30-их рр. (з листа А. Г. до автора, 11 січня 1993, Відень).

2

Ярослав Шав’як. “Віденська Січ” (“Свобода, чч. 46, 47, 48, за 11, 12, 13 березня, 1970).

3

Богдан Юськевич. (3 листа до А. Гнатишина, 9 жовтня, 1936).

28/32, за 9 грудня 1932 р. тодішній голова Юськевич подає таку інформацію про Т-во "Січ": "Січ" заснована в Відні 9 січня 1868 р. та існує до сьогоднішнього дня. Історія "Січі" описана на 137–186 сторінках Альманаха "Над синім Дунаєм" з 1932 р. Статутова назва й адреса товариства: Українське Академічне Товариство "Січ", Відень, 18, Терезієнґассе 15. Метою товариства є гуртувати українських студентів у Відні. Фонди призибуються із вписового, членських вкладок та імпрез. При "Січі" існує медична секція. Заходами "Січі" видано 3 альманахи. Вписове вносить 3 шілінги, вкладка — 1 шіл. місячно. Бібліотека "Січі" нараховує 1976 томів. Головою Т-ва в цьому році є кандидат медицини Богдан Юськевич, а секретарем студент медицини Василь Мричко.

Головами "Січі" 30-их рр. були у хронологічному порядку:

Осип Гридовий, Роман Залозецький (1930 р.)

Володимир Янда (1931)

Юрій Вітошинський, Роман Крохмалюк (1931 р.)

Микола Сушко (1931/32 р.)

Богдан Юськевич (1932 р.)

Осип Гридовий (1933, 1934 рр.)

Омелян Бачинський (1935 р.)

Богдан Юськевич (1936 р.)

Осип Гридовий (1937 р.)

Юрій Лопатинський-Калина (1938 р.)

Осип Гридовий (1939 р.)

Дослідники того загроженого періоду існування "Січі" у 30-их рр. погоджуються в тому, що Д-р Осип Гридовий був остоею Академічного Т-ва "Січ" у Відні та його рушійною силою в часі, коли австрійські й українські установи переставали існувати, аборж зазнавали докорінного перетворення. Останній голова "Січі" вагомим 30-их рр., напередодні Другої світової війни й наполегливості завзятих січовиків устоятись на своїй національній стійці закордонних студій у Відні, Осип Гридовий помер в 1993 р. на рідних землях, в Коломиї, після трудолюбного життя суспільного діяча на вірній службі свого народу.

Починаючи з 1930 р., від розгорнення широкої протестаційної акції проти польських погромів, т. зв. "пацифікації" у Східній Галичині, почерез задокументування історії "Січі" в 1932 р. джерельною літературою в Ювілейному Збірнику, "Над синім Дунаєм", і аж до кінця десятиріччя в часто непосильній праці постійно зменшуваної ланки січовиків, тридцятники Академічного Т-ва "Січ" виконали бездоганно свої завдання — відповідальності в закордонних студіях, належного відзиву на національні події в Краю, пильного плекання рідної культури й вірного зберігання січової традиції. А все ж, паралельно з поступовим зменшенням членства "Січі" аж до вибуху Другої світової війни в 1939 р., послаблювалась і діяльність товариства.

З черги, наступають бурхливі роки останньої декади в історії "Січі" — її поновного піднесення на вершки діяльності й остаточного падіння під ударами червоного молоха війни й докорінного нищення слідів національної та християнської цивілізації.

З вершин оновлення провал у небуття (Сорокові роки під час Другої Світової війни — останні в існуванні Академічного Т-ва “Січ”)

Перша советська окупація Західної України

На підставі тайної клявзулі пакту про ненапад між гітлерівською Німеччиною й СРСР (підписаної Ріббентропом і Молотовим) з 23 серпня 1939 р., советські війська, без будь-якого спротиву з польського боку, починають 17 вересня того ж року інвазію Західної України, займаючи 22 вересня Львів, при чому німецька армія відступила з уже окупованої території колишньої Польщі на визначену договором лінію Сян — Висла. Згідно з доповненням до німецько-советської угоди з 28 вересня в Москві, кордони сфер інтересів між Райхом і СРСР устійнено здовж течій Сяну, Солокії й Бугу. Крізь оцей проміжок “зеленого кордону” проходитиме згодом зв'язок між батьківщиною й зовнішнім світом. Отак запала вперше для населення Західної України залізна заслона між вікном в Європу доби воєнних перетворень і тоталітарним Сходом московсько-советської тиранії.

Упродовж одного місяця від захоплення Львова советська окупаційна влада перевела 22 жовтня вибори до Установчих Зборів в Західній Україні, а вже 26 жовтня обрана за советським однопартійним зразком Народна Рада внесла прохання до Верховного Совету СРСР включити Західну Україну до т. зв. “сім'ї братніх народів СРСР”. Від тоді у швидкій послідовності почергувались лиховісні події в підневільній советській займанщині — розв'язання всіх вільних українських організацій та установ суспільства, ліквідація загальних та рідних шкіл, видавництв, пресових органів, політичних представництв і партій, з одного боку, і послідовне насаджування ворожого українській національній ідеї московсько-комуністичного імперіалістичного ладу, з другого. Кожен спротив протинародним заходам чужої влади натрапляв на терористичну реакцію органів НКВД, збройного рамени московських займанців України — ув'язнення, вивози, концлагери, засилки, фізичну ліквідацію, що продовжувались уже й без будь-яких протисоветських виступів до кінця московського панування в Україні.

Перед свідомим, нараженим на знищення, українським громадянством став вибір — або йти в підпілля і продовжати рух спротиву людоненависницькій насильній системі, або ж, приховуючи свої національні переконання, животіти в задушливій большевицькій атмосфері, намагаючись рятувати те, що ще можливе за умов ворожого до рідних національних вартостей засилля. А було й багато таких, що вибрали іншу альтернативу — залишити батьківщину й діяти в її імені на еміграції, по той бік советського, герметично закритого і штиками наїженого, кордону. Ось за яких невідрадних обставин почався процес першого масового ісходу з західноукраїнських земель на чужину, до волі й дальших змагань у користь поневоленої батьківщини.

На її країнах, окупованих німцями в Генерал-губернаторстві, знайшлося за деякий час яких двадцять тисяч українських біженців — здебільш політичних в'язнів з польських тюрем і концентраційних таборів, колишніх військовиків УНР і ЗУНР доби визвольних змагань з їхніми родинами, особливо ж членів давнішої еміграції з центральних і східних земель України, але й людей різних суспільних прошарків, діяльних у крайових організаціях і установах. Всі вони покидали рідні землі з Шевченковою осторогою — “Польща впала і нас придавила”, без засобів, виглядів на захист, чи близьке триваліше поселення, проте з надією, що повернуться у слухний час.

Число біженців із Західної України постійно зростало, бо на захід переходили люди масово советський кордон нелегально і переїздили туди пів-легально, змішані з т. зв. “фольксдойчами” (особами німецького походження), на основі німецько-советського договору з 28 вересня 1939 р., про взаємне переселення громадян одної і другої договірної сторони. Краків, давня столиця Польщі, став у тому часі центром українського зорганізованого життя на тодішній міжвоєнній еміграції. Та вже в 1940 р. почали переїжджати до Німеччини й Австрії більші групи українців, що ще перед советською окупацією

Західньої України покинули батьківщину, між ними й частина інтелігенції і студентська молодь з Галичини, Закарпаття й Буковини¹.

При закритих гітлерівською владою високих школах у Генерал-губернаторстві й большевицькому терорі в краю, українські студенти шукали тепер нагоди для початкових або дальших студій, роз'їжджаючись по всіх осередках закордонної високошкільної освіти – у Прагу, Відень, Берлін, Данціг, Грац, Леобен, ітд. Особливо віденський університет, його медичні й високі технічні школи, відома віденська музична консерваторія чи Академія мистецтв, притягали увагу наших студентів. При відносно невисоких коштах студій у военний час та орієнтуючись на майбутню можливість отримати стипендію з тількищо організованої допоміжної акції КоДУС-у, українська студентська молодь мала добрі вигляди, побіч принагідної заробітної праці, розв'язати фінансову проблему студій і побуту за кордоном.

В пошуках мирного острова науки

Таким чином і Українське Академічне Т-во “Січ” у Відні, що ледве пробивалось у важкі критичні передвоєнні роки в Австрії, стануло тепер в обличчі організаційного оновлення й чисельного зросту від припливу свіжої крові з краю. Дещо про побут у січовому товаристві напередодні сорокових років довідуємося з опису очевидця, січового гостя в тому періоді:

...“В жовтні 1939 р., доля і воєнна хуртовина закинули мене аж до Відня. Тоді знаходилася там мала горстка наших студентів. Проф. А. Гнатишин зорганізував квартет і ми щонеділі співали під час Служби Божої в церкві св. Варвари, а парох о. Д-р М. Горникевич обдаровував нас кількома срібними шлілґами, на скромний “картофельгуляш” (бараболяна мішанка). У квартеті співали, крім мене, брати Кулиничі і Б. Весоловський, званий популярно “Бонді”, згодом відомий композитор пісень легкого жанру. Потім збільшився наш квартет до розміру октету, а ще пізніше мали ми вже гарний і чисельний хор під керівництвом Маєстра А. Гнатишина. “Січ” ставила п'єси, інші драматичні твори, а навіть декілька разів у різній обсаді оперу “Запорожець за Дунаєм”. Я був першим воєнним емігрантом після вибуху другої світової війни і пробував у Відні з деякими перервами від 1939 до 1947 р. Почав студіювати в 1940 р. в торговельній високій школі, “Hochschule für Welthandel”, а теж закінчив два роки студій в музичній консерваторії, “Staatsakademie für Musik”. Належу до категорії студентських ветеранів у Відні і був свідком зростання членства “Січі” від малого гурта до сотень, що вже не могли поміститися в січовій домівці при Банкґассе. З вибухом німецько-советської війни в 1941 р. я зголосився добровільно до українського легіону (баталіону при німецькій армії) “Ролянд”, що власне почав свій набір у Відні. Багато наших січовиків з Відня і Грацу стали вояками “Ролянду”. Влітку 1941 р. наш легіон виїхав на вишкіл до Румунії, після чого пройшов маршом південну Україну². Восени того ж року “Ролянд” розв'язали й демобілізували, а його члени частково включились у Похідні групи “Дружин Українських Націоналістів” (ДУН), що рейдували в Україні й організували кадри борців за визволення батьківщини з советського й гітлерівського поневолення.

Жмуток світла на умови приїзду до Відня, студентський побут і характер діяльності “Січі” з ранніх сорокових років кидають свідчення й відзиви інших діяльних членів товариства, з-поміж яких приведемо декілька замітніших для визначення атмосфери й кольориту того тривожного воєнного часу... “В 1940 р. прибув я до Балигороду, надіючись виїхати звідти до Праги. Проте виявилось, що українцям не дозволено студіювати в тамтешнього німецькому університеті, куди я отримав скерування. Тоді я рішився на другий вибір – віденський університет, де студіювали відомі мені члени місцевої української академічної організації “Січ”. На весні 1940 р. виїхав я зі Львова і, за посередництвом

1

Енциклопедія Українознавства, 1949, т. I, част. 2-га, ст. 590.

2

Д-р Володимир Боднар (З особистих спогадів, 1991 р.).

німецької переселенчої комісії в Перемишлі, переїхав на терен Генерал-губернаторства, звідки й дістався до Відня. Там пощастило мені поступити на медичні студії й отримати приміщення у студентському домі організації Гумбольдта, де розділяв невелику студентську кімнату з Мирославом Навроцьким. Крім членства в “Січі”, займався я теж, із рамени ОУН, організацією нашого місцевого й замісцевого робітництва, може навіть більше, ніж самими студіями, що обірвались несподівано в 1943 р.; тоді мене й інших січовиків арештували органи Гестапо, в’язнили в тюрмі міста Вельс, а опісля заслали до кацету в Герсбруку, округи Лінцу, де я промучився до кінця війни. В додатку до знущань і каторжної праці в кацеті, занедужав я тифом і, мабуть, лише опіка іншого в’язня, що повнив водночас службу допоміжного лікаря, Д-ра Нестора Процика, врятувала мені життя. Ось як і закінчився мій студійний досвід у нацистському Райху. Наслідки карного побуту в кацеті відчуваю й досі в захисті нервово-хворих, де я вже цілі десятиріччя нуджу світом”¹

Більше про побут у “Січі” в початкових сорокових роках довідуємося з дальших звідомлень: ... “Перш усього, є одна неприємна справа з повоєнною історією “Січі”. Вона стала тоді “персона нон грата”, бо повоєнний уряд Відня зарахував її до нацистських організацій і навіть той дім, де містилась домівка “Січі”, а що його записав наш земляк у спадщині Українському Національному Об’єднанню, сконфіскували. Але вернімося до років діяльності “Січі” під час війни. Здається, що кожного українського студента, який уперше прибував до Відня і питав за Банкгассе, де знаходилась домівка “Січі”, скеровували до мадярського консульату. Це була доволі точна адреса, бо напроти цього консульату саме й діяло Українське Студентське Т-во “Січ” у своїй “головній квартирі”. Тут новоприбулий студент міг “засягнути язика”, а “старий Віденяк”, себто студент-січовик, що вже знав місто, брав його в опіку. На студії в Відні виїздив у початках сорокових років наш елемент “уміркованої”, здібної та працювитої молоді, якій фінансову допомогу головним чином забезпечував КоДУС. Познайомившись з чужиною та різними чужинецькими групами, наша молодь в “Січі” поширила свій світогляд і заправилась до тяжкої боротьби за існування. Це була чи не перша тверда школа життя, яка відкрила нам двері у світ, бо поворот на рідні землі закрила залізна заслона. Раз у тижні, вечорами, відбувались на Банкгассе сходи членів “Січі”. Заля була завжди виповнена. Кожен член уважав, що пропустити лекцію в університеті було можливо, але не появитись на січових сходинах не годилось. Туди тягнуло студентів бажання побачити своє товариство, поготорити, вислухати реферату, а після сходин, більшими чи меншими гуртами, піти на вечерю, до “Ратгавкеллеру” (ресторану у столичній ратуші), для фінансово міцніших, або до “Веку” (“Wiener Öffentliche Küche”), віденської прилюдної кухні, для скромніших на матеріяльні засоби. Бути головою “Січі” означало почесь і повагу серед рядового членства, але й кінчалось втратою принаймні одного семестра студій, при постійних обов’язках голови управи товариства. Одначе почуття громадської відповідальності, разом з потребою репрезентації українського студентства на міжнародному форумі — були моральною спонукою працювати в управі. Із “Січчю” співпрацювали теж члени Української Громади Відня зі старшого покоління. Тут годі поминути особи Д-ра Маркіяна Дзеровича, не тільки зразкового громадянина, але й незаступного приятеля нашої молоді. Він теж кожної неділі співав у хорі січовиків під час Богослужб у нашій церкві св. Варвари при Постгассе. Між членами “Січі”, за політичною орієнтацією, були прихильники ОУН Бандери, полк. Мельника й гетьмансько-державницької ідеології В. Липинського, але всіх об’єднували спільні цілі січового братства в його організаційній та мистецькій (зокрема хоровій) діяльності. Тому й не було у нас партійних дисонансів. Особливо прославився наш січовий хор (а було декілька диригентів у ньому в різних періодах — Проф. Андрій Гнатишин, Кирило Цепенда й інші наші колеги — Юрій Мохнацький, Роман Новосад), що здобував успіхи в Відні й концертних поїздках у ближчому й дальшому довкіллі. Розвагові “Веселі вечори” й відвідини славних віденських каварень доповнювали дозвілля нашої студентської братії, зайнятої зрештою пильною наукою. “Січ” плекала зносини з чужинецькими національними групами, особливо з хорватами, а в їхньому хорі під час хорватських “Вечорів” можна

1

Роман Нападівич (зі свідчень очевидця, 1990 р.)

було подібати й неодного січового “гальтера” (провідного співака). Проте студентський побут у Відні не обійшовся без тривог і небезпек воєнного часу. Гітлерівський чобіт своїм глухим вистукуванням по бруках міста проголошував нову жорстоку еру панівного нацизму. Гестапо слідкувало постійно за життям чужинецьких груп, а під час великої нагінки на “Січ” в 1943 р. арештовувало політично заангажованих і непричасних до політичних дій, як це й мені трапилось...¹

Цінні інформації про напрямки січової діяльності сорокових років подає черговий член “Січі” в опитнику, проведеному з тією метою в 1990 р.:

... “Мої студії і членство в “Січі” датуються 1941–1944 років. Студював я в Віденському університеті державні науки, разом із січовими колегами, Євгеном Переймою, Євгеном Пизюром, Ярославом Малецьким, Корнилом Дзюбою й В. Логином. На моєму факультеті, “Staatswissenschaft”, не було багато українців, більшість наших студентів зараховувались за Вищою Торговельною Школою (“Hochschule für Welthandel”), медициною, високими технічними школами. В періоді від лютого 1941 р. діяльність “Січі” можна б так схарактеризувати: головною метою товариства було офіційне представництво української студентської молоді, що студювала, або бажала студювати в вищих школах Відня. Адміністративні органи таких шкіл вимагали від українських кандидатів на студії посвідок, що вони є членами Німецького Клубу чужинецьких студентів (“Deutsch – Ausländischer Studenten Klub”); аби отримати таку посвідку, треба було кожному заручитися, що кандидат є членом Академічного Т-ва “Січ”. Таким чином, “Січ” становила перший крок у стараннях за студійний статус у Відні, тим то в реєстрах “Січі” записані всі українські студенти того часу в віденських високих школах. Таких студентів у 1941 р. було небагато, але їхнє число постійно зростало, а від вибуху німецько-советської війни й большевицької окупації Галичини від них аж заройлось. В обсягу культурно-освітньої праці “Січ” провела цілу низку відчитів і рефератів на літературні, політичні й загальні теми, при чому доповідачами були члени “Січі” й запрошені гості – знавці доповідних дисциплін.

Особливо живою діяльністю визначався наш січовий хор. Співав він кожної неділі до Служби Божої в церкві св. Варвари. Крім цього, брав участь у кожній імпрезі, яку влаштовували українці на терені Відня, чи то внутрішньо-січового характеру, чи загально-громадського. Замітні були наші хорові виступи перед чужинецькими студентами у згаданому раніш Німецько-чужинецькому студентському клубі та спільні громадські Шевченківські концерти, що належали до освяченої січової традиції. Одним з найбільш успішних хорових виступів “Січі” був концерт у столиці австрійської Сирії, Грац, на запрошення тамтешнього товариства “Січ”. Наш хор співав тоді у репрезентативній концертній залі Грацу 27 червня 1942 р., під керівництвом Кирила Цепенди і при співучасті солістів, Ольги Сушко, меццо-сопрано, й Мирослава Антоновича, баритона. Фортепіяновий супровід був у руках Наталки Ляхович. Серед видатніших солістів імпрез січового хору треба згадати баритона, Василя Матіяша, й тенорів, Олександра Ройка й Івана Задорожного. Ще годиться відзначити виступи нашого хору з колядою під час Різдвяних свят по таборах українських робітників, насильно вивезених на довгореченцеву працю в чисельних фабриках Райху. Їхнє життя було справді злиденне; годі описати ту радість, з якою вони зустрічали рідних колядників, що принесли їм рідку розвагу в незавидному чорноробочому побуті².

Про важкі воєнні роки в Відні для незаможних українських студентів писав один з діяльних членів “Січі” і палких прихильників збереження її пам’яті: ... “Невеселі і тяжкі це були роки в місті моїх студій лісівництва (1941–1946 рр.), бо попри всі страхіття Другої світової війни і непевність чергового дня, що тяжіли над кожним з нас, чужинних студентів, ми всі більшістю були здані на себе самих. Не маючи спроможности діставати харчову допомогу з рідного дому, ми відчували з кожним роком щораз більшу харчову кризу. Були часи, коли одна хлібина, що її купував я на визначені кожній особі харчові приділи і яка мала вистачити на цілий тиждень, зникала за один день. Звичайно

1

Д-р Юрій Рибак. Банкгасе (“Америка”, ч. 116, 16 червня 1963).

2

Мг р. Любомир Колтунюк (в “Опитнику” з 1990 р.).

намагалося зупою з брукви, що її ще можна було дістати в будь-якому ресторані без карток. Невеличка місячна стипендія з КоДУС-у ніяк не покривала усіх витрат на школи і прожиток, а втім треба було солідно вчитись і щодня відбувати лекції і вправи в лябораторії... Не дивно, що за таких умов прийняв я працю доглядача виноградника у старшого віденця, гофрата Тенчерта, що допомгло мені фінансувати студії і краще пробиватися в моєму спартанському житті 1944 р.”¹

Цікаву відомість подає один член управи “Січі” про толерантність нашої організації до члена іншої національності в січовому середовищі:

“Автор перекладеної з польської на російську мову книжки, “Nieczysta krew”, галицький жид, належав до “Січі” під час 2-ої світової війни й таким чином урятував життя від нацистського знищення.”²

Нові організаційні й допомогіві структури

В обличчі приведених свідчень про культурно-академічні прояви діяльності суцільної січової організації, її приязні зносини з іншими національними групами, толерантне ставлення до проскрибованих одиниць місцевого й замісцевого суспільства і прикрий досвід з терористичними органами гітлерівської влади — закид управи “червоного Відня” повоєнних сорокових років Австрії під советською окупацією про “нацистський” характер “Січі” ніякою мірою не виправданий. Насправді “Січ”, як і інші українські суспільні організації того часу, була жертвою нацистського режиму, що всіляк обмежував засяг діяльності того традиційно-громадського студентського товариства, зводячи його до мінімуму *modus vivendi*, культурно-освітньої категорії існування. Режим постійно контролював життя членів “Січі”, набрав їх спершу призовниками до німецької армії, згодом виарештовуючи їх і заповнюючи свої потворні кацети в’язнями української національності, між ними студентами-членами “Січі”, нарівні з іншими переслідуваними національностями. А, починаючи з 1943 р., з наказу міністерства освіти Великонімеччини, взагалі перестали приймати українських студентів, в тому й кандидатів у члени “Січі”, до високих шкіл на просторі цілого Райху, включно з його австрійською провінцією, що її перетворено в т. зв. “Ostmark”.

Посуджування просоветської управи міста в “нацизмі” українських організацій Відня, разом з “Січчю”, було виключно вигідною притокою до конфіскації їхнього майна й вислугою советській окупаційній владі. “Січ” мала з нацизмом хіба стільки спільного, що важко потерпіла від нього на душі й тілі.

Якраз проти нацизмів, брунатного й червоного, доводилось тим же січовикам боротись за свободу й незалежність рідного народу — проти гітлерівського підпільними засобами й у рядах повстанських відділів УПА, а проти московського нацизму в регулярних з’єднаннях Дивізії “Таличина” й Першої Дивізії Української Національної Армії.

Із приводу формального розв’язання віденською поліцією “Січі” 18 червня 1947 р., що покликалась на січові статuti, сперті на принципі “вождівства” (за зразком системи “фюрера”), Д-р Сергій Наклович, голова “Січі” в 1945/46 рр. і повоєнний представник українських студентів при Австрійським Студентстві (Hochschullehrerschaft), з’ясовує складність даної проблеми: ... “Січові статuti були наскрізь демократичні до 21 грудня 1941 р., доки їх не змінено, з незалежних від січових органів, причин, т. зв. “націоналістично-вождівськими” статутами, загально панівними у Третьому Райху. Саме ці, примусово насаджені, статuti використала віденська поліція для формального розв’язання “Січі”. Закиди співпраці з німцями падали теж з боку комуністів, зокрема болгарських і сербських студентів, заражених комунізмом. Коли вони закидали українським студентам післявоєнного періоду співпрацю з німцями, мовляв, під час війни існувала “Січ” і всі січовики студіювали, значить, співпрацювали з німцями, про що їм добре

1

Інж. Володимир Сушко. “Під віденським лісом” (Альманах УНС, 1992, ст. 137—141).

2

Мгр. Євген Перейма (Спостереження про “Січ”, в листі з 1992 р.).

відомо, оскільки вони самі були тоді у Відні, Д-р Наклович спитав комуністичних студентів, чи вони теж тоді студіювали? На їхнє підтвердження свого запиту, Наклович запропонував їм признатись на зборах, що й вони співпрацювали з німцями. Бачучи абсурдність ситуації, коли універсальну обставину студій у німецько-австрійських університетах ідентифікують з німецькою співпрацею, українців перестали обвиняти в ній, тим паче, що між січовиками були живі свідки – кадетники (М. Бучак,¹ С. Зятюк), пошкодовані німцями, не говорячи про багато інших, переслідуваних гітлерівською владою¹.

Друга світова війна внесла великі зміни в організаційному житті українського студентства. Советська окупація українських земель під польською й румунською займанщинами, як і мадярське завоювання Закарпаття, зумовили припинення самостійної студентської організованості на західній етнографічній території батьківщини. Під советською владою у Львові створено вже в жовтні 1939 р. Студентський Комітет (Студком) під знаком марксівського інтернаціоналу, куди увійшли представники українських, польських і жидівських студентів. Його перетворено на весні 1940 р. у Професійну Спілку Студентів Високих Шкіл, з обмеженим полем діяльності, що замикалась у справах матеріальної допомоги, гуртожитків, харчівень, зате накладено на Профспілку відповідальні обов'язки політичного перевиховання в дусі марксизму-ленінізму (себто московсько-советської імперіальної системи) всієї студентської громади.

З уваги на перервані зносини ЦЕСУС-у зі студентами поза Третім Райхом та постійними вкорочуваннями дій тієї дотогочасної централі українського студентства органами Гестапо, вона з часом перестала взагалі діяти. На її місце перебрала провід в організованому житті українських студентів нова централь в Німеччині НаСусон (Національний Союз Українських Студентських Організацій в Німеччині). Поступовий зріст наших студентів за кордоном, що в тому періоді могли студіювати лиш у Райху, досягнув у 1940 р. числа 400 осіб. Розлам у націоналістичному таборі в тому ж часі позначився теж несприятливо на студентських взаєминах, послаблюючи єдність непотрібною боротьбою за впливи і провід в одній студентській організації. Напередодні німецько-советської війни в 1941 р., тільки після виходу на рідні землі частини обидвох політично-заангажованих угруповань (бандерівського й мельниківського напрямків), настав більш примирливий клімат серед наших залишених у Райху студентів. Це дозволило їм зосередитись на студіях, радше як на партійних міжусобицях,² у новому студентському об'єднанні, НОУС (Націоналістична Організація Українського Студентства)².

В ось яких змінених організаційних структурах почалась дальша праця Академічного Т-ва "Січ" у Відні. Тут належить відзначити, що без плянної суспільної матеріальної допомоги було б неможливо більшості українського студентства студіювати за межами батьківщини. Наявність стипендії у студіях нашої молоді за кордоном була *conditio sine qua non* того часу. В тій цілі засновано ще до початку війни Комісію Допомоги Українському Студентству (КоДУС), яку в 1940 р. відновлено під керівництвом о. Д-ра І. Гриньоха, Проф. Ю. Полянського, а від літа 1944 р. з Проф. Зеноном Кузелею у провіді. КоДУС оформлено в 1940 р. у Кракові, як клітину Українського Центрального Комітету (УЦК), у складі о. І. Гриньоха, Д-ра Р. Глинки і студентського представника, Д-ра Б. Лончини. На терені Райху допомогув дію в користь нашого студентства вело з 1940 р. Українське Національне Об'єднання (УНО), куди увійшла й Допомога Комісія, як автономна одиниця, що її очолював Проф. З. Кузеля. Членами Комісії були Проф. Іван Мірчук, представники УНО, Д-р А. Фіголь (представник УЦК) й відпоручники студентства. Значну пресову кампанію за допомогу нашим студентам провів видавець "Української Преси", Іван Тиктор, що включився в діяльність КоДУС-у³. Значні пожертвування на цілі КоДУС-у приходили в різних роках від суспільних збірок у краю, в Райху й від заокеанських установ, УККА, ФДУК, ЗУАДК. Апостольський Візитатор, Кир Іван Бучко, вже після валютної реформи в Німеччині, вніс пожертву 25 тис. дол., теж Кардинал Римо-католицької Церкви Тіссеран збагатив фонди КоДУС-у.

¹ Д-р Сергій Наклович. Дещо з історії студентського життя у Відні після другої світової війни ("Календар-Альманах Нового Шляху", 1992, ст. 136–144).

² В. Янів. ("Енциклопедія Українознавства", т. I, ст. 965).

³ Guide to Ukrainian Institutions.. Ed. by W. Weresh, UCCA, 1955, p. 279.

ФДУК, ЗУАДК. Апостольський Візитатор, Кир Іван Бучко, вже після валютної реформи в Німеччині, вніс пожертву 25 тис. дол., теж Кардинал Римо-католицької Церкви Тіссеран збагатив фонди КоДУС-у. Для доповнення діяльності КоДУС-у, що вможливила студії сотням членів віденської "Січі" й по інших університетських осередках наших студентів, слід привести підсумки Ректора Українського Вільного Університету з дальшої фази діяльності Комісії. ..."Обставини війни пересунули КоДУС до Західної Німеччини. У серпні 1945 р. він опинився у Фюрті. Головою, та треба сказати, одночасно й серцем тієї установи став Зенон Кузеля, дібравши вужчу президію в особах Т. Волошина, як секретаря, й Инж. С. Чайковського, скарбника. Співосновниками КоДУС-у на еміграції й ревними його співробітниками були професори Е. Храпливий і Р. Димінський, що їх пам'ять і заслуги вшанувала Комісія створенням стипендії їхнього імені. В 1941–1944 рр. пересічно 840 стипендіям КоДУС-у в краю й за кордоном подавано допомогу на загальну суму 2.881.000 золотих і 1.464.600 райхсмарок. В 1945–51 роках було в середньому щорічно 500 стипендіатів, що одержали близько 600 тисяч райхсмарок і понад 200 тисяч нових нім. марок. Роблячи підсумок 15-річної праці (1940–1955 рр.), Управа КоДУС-у звітувала, що загально уділено стипендій близько 2600 студентам на суму 446.800 дол."¹

Заслуги українського науковця-етнографа, кількакратного голови "Січі" й почесного її члена, приятеля й добродія української студентської молоді, надто великі, щоб їх можна було привести на цьому місці. Тут можливо лиш коротко подати деякі важливіші дані з його вельми діяльного життя. Зенон Кузеля народився 23 червня 1882 р. в Поручині біля Бережан в Галичині. Ще в бережанській гімназії заснував він тайний гурток "Молода Україна", редагував тайні учнівські журнали й почав робити вперше етнографічні записи. Між його університетськими професорами у Львові були М. Грушевський, О. Колесса, К. Студинський. В 1901 р. переїхав Кузеля до Відня, де студіював слов'янську філологію, працював у віденському надворному музеї й був секретарем Проф. Ягіча, здобуваючи докторат в університеті 1906 р., на 24 р. життя. Проф. Кузеля вів оживлену громадську, дипломатичну й наукову працю, був лектором Чернівецького університету, професором Українського Наукового Інституту в Берліні, представником НТШ при стипендійній фундації Гумбольдта, упродовж десяти років головою Української Громади в Берліні, професором УВУ й автором чисельних наукових праць. Організаційні праці в НТШ, біля видання Енциклопедії Українознавства й, головно, поставлення КоДУС-у на високому рівні успішної допомоги нашому студентству – були дальшими здобутками невтомної праці нашого видатного вченого й громадянина. Після проведення засновних зборів Європейського НТШ в Сарселі, Франція, Проф. Кузеля мусів піддатися лікуванню пістряка горла, що й причинив його смерть 24 травня 1952 р.²

На віденському терені студій допомогли акцію в користь місцевих студентів очолив Д-р Остап Грицай, зорганізувавши окремий відділ, Філію Дофус-а (фінансової допомоги українським студентам) при УНО. Завдяки доцільній ініціативі Д-ра Грицяя серед нашого громадянства Відня, 49 членів "Січі" отримали фінансову допомогу в висоті понад 2 тисячі райхсмарок. Остап Грицай був дуже кольоритною постаттю в українських громадських колах, між чужинцями, а особливо серед членства "Січі". Він же сам був активним членом "Січі" ще з першого десятиріччя ХХ ст., а в 1935 р. став і почесним її членом. Належав до довірених приятелів Полк. Євгена Коновальця. Народився Остап 2 листопада 1881 р. у Княжополі, біля Перемишля, у священничій родині. Навчався у дрогобицькій, стрийській і львівській Академічній гімназії, де й закінчив іспитом зрілості середню освіту. Там же, після завершених студій докторатом філософії в віденському університеті, навчав латинську, німецьку й польську мови. Після вибуху першої світової війни, виїхав 1914 р. з учительським збором Академічної гімназії до Відня й тут залишився аж до 1945 р., покидаючи столицю в гурті членів "Січі" коротко до приходу большевиків.³

1

Олександр Кульчицький. "Зенон Кузеля як організатор і голова КоДУС-у" (Збірник на пошану З. Кузеля", Записки НТШ, т. CLXIX, ст. 65.

2

Роман Смик. "Професор Зенон Кузеля – людина, вчений, громадянин і патріот" (з доповіді 5 вересня 1981 р. на Торонтській зустрічі студентів високих шкіл в Берліні).

Академічному Т-ву “Січ” присвятив О. Грицай значну частину свого трудолюбного життя, ставши молодшим членом січового братства за правного дорадника, приятеля й вірного співробітника в культурних імпрезах і розваговому побуті. Суспільне признання здобув собі Грицай, як поет-патріот, письменник, публіцист і знавець усесвітньої літератури. Був постійним кореспондентом видань Союзу Визволення України – “Вістника СВУ” й “Ukrainische Nachrichten”. В 1949 р. став дійсним членом НТШ. Помер старий січовик, насправді вічно юний своїм інтелектом і духовістю, 1954 р. в Німеччині.

Не багато наших громадян старшого покоління в Відні можна тією мірою утотожити з відданими “Січі” особистостями, що нею був заслужений громадянин Остап Грицай. До них належатимуть о. прелат Мирон Горникевич, духовний опікун січовиків, Д-р Маріян Дзерович, Д-р Сергій Наклович, Проф. Роман Сас-Залозецький, Проф. Андрій Гнатишин – члени й діячі “Січі” продовж десятиріч діяльності нашого товариства, й аж до кінця його існування. Одному з них січовики особливо вдячні:

Маєстро Андрій Гнатишин, відомий український композитор, він же й довголітній керівник хору церкви св. Варвари в Відні й хору “Січі” в різних періодах, поклав великі заслуги в формуванні мистецько-музичного обличчя українського Відня. Ледве яка січова імпреза могла обійтись без його прямої або посередньої музичної співучасті. Народився в 1906 р. в Чижикові коло Львова, навчався в Академічній гімназії, студював у Богословській Академії і в Музичному Інституті ім. Лисенка у Львові (в Людкевича, Галі Левицької, Нестора Нижанківського й Бориса Кудрика), покінчивши студії композиції в Новій Віденській Консерваторії. Виступи в віденському радіо й телебаченні зробили його ім'я й українську музику широко відомими. За його заслуги диригента, композитора й діяча культури в Австрії отримав наш мистець чисельні відзначення, а папа Іван Павло II нагородив його почесною Лицаря-Командора Ордена св. Сильвестра¹.

Відень в осередку суспільної уваги

З-поміж усіх культурних осередків зуніформованого Райху воєнної доби Відень мав либонь найбільшу притягальну силу, і то не лише для української молоді під обухом двох нищівних імперіялізмів – насправді для всіх спраглих продовжати прорвану освіту з цілого європейського континенту, що саме здригався в судорогах Другої Світової війни. “Під час побрязкувань оружжя мовчать Музи” – запевняє прислів'я. Але ж там, у далекому Відні були ще відкриті його відомі у світі високі школи – університет, політехніка, медицина, з фармацією й ветеринарією, академія мистецтв, музична консерваторія, дослідні інститути, бібліотеки, музеї, архіви; здається, всі ділянки науки і знання – теологія, філософія, право, журналістика, економія, світова торгівля, агрономія, техніка, архітектура, ітд. стояли охотникам до вибору, якби тільки добратися туди! А чейже і столиця давньої Австрії приваблива – не даром співали про неї колись – “Відень, найкраще місто в усьому світі”!

Під советським масовим політичним зашморгом, за умов більшовицького маразму думки й вільної дії та абсолютної контролі рухів суспільства й кожної одиниці терористичними органами злочинної влади, навіть і мріяти про духову й інтелектуальну Європу – недосяжні Відень, Гайдельберг, Болонію, Сорбону, Оксфорд, Кембрідж не доводилось. У стероризованому, виголоднілому Генерал-губернаторстві та в його сірому, зубожілому в ті часи Дистрикті Галичина – виїзд на студії до от такого Відня для багатьох з-поміж нашої студентської молоді на початку сорокових років теж межувало з мрією. Більшість тогочасного населення, з молоддю включно, томилась за щоденною працею на скупий прожиток, велика частина юнацтва докінчувала середньошкільні й фахові курси, цілі групи молодшого покоління переходили в підпілля й на fronti боротьби за волю тратованої гітлерівськими й советськими танками батьківщини, а інших зтягли окупанти України у свої армійські відділи на гарматне м'ясо, чи до примусової праці в Райху, або ж у каторжні табори в Сибірі.

Співмірно щолиш незначній частині нашої молоді зі студійним потенціалом прокладався щасливіший, дарма що трудний і неозорий, шлях на захід, однозначний з волею, правом на життя і змаганням до кращого.

¹

Б. Шарко. Композитор і Диригент Андрій Гнатишин (“Українське Слово”, Париж, 14 січня 1990).

Кому поталанило промостити шлях виїзду до Відня, думав заздалегідь про надійні перспективи, що їх віденська Академія обіщувала в його навчальній дисципліні, де б це не було: Technische Hochschule, Akademie für Welthandel, Hochschule für Bodenkultur, Kunstakademie, Musikakademie, Staats-und Volkswirtschaft, чи інші відділи університету, високих технічних шкіл, музичних консерваторій, інститутів прикладного мистецтва, а особливо медицини, фармації, дентистики, ветеринарії. Для кожного з наших adeptів науки, без уваги на можливість здійснення їхніх задушевних задумів, Відень мав своє виправдання й заворожливий чар своєї оази серед докільної пустелі, спокійної пристані у розхвиллі воєнної хуртовини. Та головне — снага до навчання і звершення його була найміцнішим поштовхом для всіх тих, кому було можливо обрати своєю найближчою ціллю студійну зупинку Відень.

Особливо перед більшістю студентської молоді напередодні виїзду на закордонні студії — початківцями й завансованими в медичних студіях, відкривались надійні професійні вигляди після осягнення “Мекки медицини” в Відні, що вела перед у багатьох медичних галузях, включно з патологією, фізіологією, хірургією, а то й модерним напрямком у психоаналізі, з її піонерами Фройдом, Адлером і інш. Можливість здобуття практичного фаху приваблювала велику частину наших студентів до високих торговельних і політехнічних шкіл Відня. Неодному з adeptів інженерії були відомі імена видатних представників будівельної майстерности, от хоч би конструктора віденського Рінгу, Христіяна Ферстера, чи прославленого в Відні архітектора, Оттона Вагнера. Зацікавлені у студіях агрономії й лісівництва мали в колишньому Відні своїх визначних попередників-земляків, членів секції Академічного Т-ва “Січ”, а саме “Землі” — Инж. Михайла Мартинця, державного секретаря земельних справ уряду ЗУНР, працюючого діяча “Січі”, Инж. Дмитра Форнальчика, Полк. Андрія Мельника, професорів Всеволода Левицького, Степана Янева, кооператорів, През. Юліяна Павликовського, Д-ра Євгена Храпливого, ітд. Багатющі австрійські літературні традиції, ще від доби епосу “Нібелюнгів”, міннезенгерів (трубадурів) Вальтера фон дер Фогельвайде, Вольфрама фон Ешенбах і аж до патріярха австрійської драми Грільпарцера, письменників і поетів Штіфтера, Ленава, Гюго фон Гофмансталь, обіщували рясні плоди студій нашим філологам і філософам, так же, як у мистецьких школах традиційного напрямку (Фюріха, Альта, Макарта) й модерністичного (Клімта, Шіле, Оскара Кокоски) було багато чого навчитись нашим аспірантам мистецтва. А вже нічого й говорити про щедрі культурно-естетичну спадщину Муз Евтерпе, Терпсихори, Ерато, Полігимнії — улюблениць Відня, столиці всесвітньої музики й батьківщини Глюка, Гайдна, Моцарта, Бетговена, Шуберта, Брамса, Брукнера, Йогана Штрауса, Легара, що звали до себе на науку й урочистий пир симфоній, опер, ораторій, концертів наших надійних майбутніх композиторів, диригентів, інструменталістів, співаків.

Тому й не дивно, що в розгарі найжорстокішої з усіх воєн, Відень, як той магнет, притягав нашу, переслідувану тоталітаризмами, молодь — у її пошуках знання, глузду життя й мінімального миру для духово-інтелектуальної праці. Ледве частині тієї молоді пощастило сягнути від турботних низин до зірок, з рештою розправився молох війни, або розкинула людей по світу невблаганна Немезида.

Заки виїхати до загірного Відня, треба було ще заздалегідь познайомитися з омріяною столицею Австрії, впевнитися щодо студійних спроможностей у тамтешніх високошкільних органах управи (здебільшого за посередництвом Академічного Т-ва “Січ” і в місцевій громадській станиці установи УДК (Український Допомоговий Комітет), без чияї фінансової допомоги починати вимогливе в час і засоби навчання за кордоном виглядало безперспективним.

Із пильно зібраних інформацій про топографію й історію Відня більш-менш така картина відкрилась очам уважних студійців — кандидатів на відповідальний віденський студійний побут. Під час другої світової війни Відень нараховував понад 2 мільйони мешканців. Розподілений на 22 райони, з найбільш заселеним “внутрішнім містом” (там же й прославлені будівлі парламенту, міської ратуші, оперного театру, природознавчого й історичного музеїв, Бургтеатру, університету, Академії наук, торговельних установ тощо), Відень своєю поверхнею понад 400 кв. км. розположений у головному масиві праворуч Дунаю. Північні розмежування Відня сягають оспіваних у фолкльорі та Штраусовій музиці залісених просторів “Вінервальд-у”, а обрії великої столиці різьблять узгір'я “Каленберг-у”, відомого з поховань козацьких оборонців міста в 1683 р.

В передісторичних часах терени довкола Відня заселявали кельтські племена, а між I і V сторіччями римські завойовники розбудували там їхні північні укріплення проти напору вандалів, тевтонів та інших германських племен, що постійно насакавали на Рим, з важливою твердиною в їх осередку, Віндобоною (латинське означення на "добре вино"). Про те згадується в національному німецькому епосі, "Пісні про Нібелюнгів", з X ст. Там же, в Віндобоні, мав відбуватись, за епосом, упродовж 17-ти днів вінчальний празник гунського царя Аттили з бургундською княжною Крimgільдою під час "мандрівки народів" у п'ятому сторіччі нашої ери.

Відень став сторіччя пізніше, ще до династії Гогенштавфів, Бабенбергів і Габсбургів, столицею Святої Римської імперії німецького народу, за володіння основника Франко-германської держави, Карла Великого. Вже в ранньому середньовіччі про Відень було відомо, як про великий ремісничий і торговельний осередок Європи, куди з'їжджались на торги купці з усіх країн, і привозили свої товари навіть наші земляки з Києва, згідно відомостей, взятих з "Пісні про Нібелюнгів". У XII і XIII сторіччях Відень став осідком герцогського дому Бабенбергів і отримав тогочасні права міста в 1221 р. Від 1276 р. проіснував Відень столицею Габсбурзької монархії до 1918 р., такою й залишився до т. зв. "Аншлюс-у" в 1938 р., в перетвореній Австрії у "Остмарк". до кінця війни в 1945 р. й аж до наших днів у відновленій Австрійській Республіці.

Наші володарі в добі Галицько-Волинського князівства піддержували не тільки торговельні, але й політичні зв'язки з австрійським двором. Про дипломатичні зносини між галицьким князем Ярославом Осмомислом і австрійським регентом Гайнріхом Язомірготтом згадують наші літописи. А коли вигас рід Бабенбергів, Галицько-Волинський король Данило Романович задумав увести свого сина Романа на австрійський князівський престіл, одруживши його в 1252 р. зі спадкоємицею роду Бабенбергів, Гертрудою. Зв'язки з Австрією продовжувались і під час козацької доби. Австрійські цесарі, знаючи бойову вартість козаків, вербували їхні відділи в боротьбі з турками у тридцятирічній війні. Козаки служили тоді наємними військами в австрійському ополченні, а наші гетьмани, Богдан Хмельницький і Орлик вели дипломатичні переговори із представниками придунайського цесарства. Особливо в обороні Відня перед турецькою облогою в 1683 р. відіграли козаки визначну роль захисників Відня під проводом їхнього полковника Семена Палія. Українська допомога виявилась рішальною, довівши до відвороту з-під Відня військ Оттоманської Порти, дарма що головну заслугу в тій рятунової дії приписують історики польському королеві Янові Собеському. У зв'язку з постоем козацьких відділів під Віднем під час облоги, вславився тоді наш земляк, шляхтич Юрій Кульчицький, перевівши розвідну й інформативну службу на користь Союзу оборонців Відня і згодом у визволеному Відні, ставши засновником віденської каварні — національної традиції Австрії від тоді.

Навчання українських студентів у Віденському університеті датується XVI ст. Після третього поділу Польщі в 1772 р. Австрія приєднала Галичину, а в 1774 р. й Буковину до своєї багатонаціональної держави, створюючи для українського населення цих обидвох коронних країн столичний центр. З того часу українці західніх земель були в постійному й безпосередньому зв'язку з Габсбурзькою монархією. Відень став вже й тоді природнім осередком політичних, економічних та суспільно-культурних інтересів наших земляків з Галичини, Буковини й Закарпаття. Не дивно, що політично міцний того часу, адміністративно й культурно престижний Відень послужив школою для українських парламентаристів та вищих урядовців. Спочатку склад української, біль-менш постійної громади Відня обмежувався до службово-адміністративних і військових суспільних прошарків, але вже наприкінці XVIII та в початках XIX ст. почали з'їжджатись сюди земляки з кіл інтелігенції, головно академічна молодь, здебільшого з Галичини, Буковини й Закарпаття. У Відні студіювали тоді сотні наших студентів, включно з теологами українсько-католицького обряду, що здобували собі тут потрібну в занедбаному краю вищу освіту.

Історичний інстинкт, треба визнати, ще не розвинутий в юнацькому віці. Молодь схильна сприймати історичні події з сучасної точки погляду, збавленої основнішого знання минулого, чи навіть потреби його вивчення, в обличчі неминучого пов'язання минулих проявів життя з сучасним.

Між нашою студентською молоддю сорокових років, що вирушала на піонерський шлях закордонних студій у Відні, ледве який десятий кандидат на віденського високошкільника знайомився достатньо

з історією своїх попередників з-поміж студентства чи взагалі громадянства того збудливого, хоч віддаленого від батьківщини, форпосту західної культури й науки. Відсутність історичної перспективи серед великої частини наших воєнних студентів сорокових років у Відні позначилась на їхній ізоляції від ідейних здобутків попередніх поколінь і на характері самих студій, часто зумовлених суто-практичними, утилітарними оглядами пересічного тогочасного студента. Недостача ділової тяглості хоч би тільки між тридцятими й сороковими роками у хронології Академічного Т-ва “Січ”, мала тут свою симптоматичну негативну послідовність.

Історична відзивність на поклики студентської місії українця за кордоном може найбільше знаменувала наших теологів, або вихованих у традиціях нашого патріотичного духовенства. Заздалегідь добре підучені щодо розвитку рідних теологічних навчальних закладів та релігійно-суспільних установ Відня, вони краще орієнтувались у початках духовного й інтелектуального життя української колонії в Відні. Їм було й відомо про заснування тут же, ще за цесаревої Марії Терези, церкви св. Варвари, духовної семінарії “Барбареум” в 1775 р. й розбудови з 1784 р. греко-католицької парафії української віденської збірноти при св. Варварі. Вслід за вищою академічною школою для українських майбутніх питомців, т. зв. “першим Барбареум” (1775–1784), що перестав існувати з переселенням наших студентів до львівської духовної семінарії, засновано за цесаря Франца I в 1803 р. цесарський конвікт (“другий Барбареум”). У формі семінарії для вишколення кандидатів на священників греко-католицьких дієцезій в Галичині, він проіснував від 1852–1893 р., даючи нашому народові чисельних духовників, церковних і світських учених і діячів у різних ділянках духовного й культурно-суспільного життя в Галичині й на Закарпатті. У Відні теж діяли громадські організації, як от “Християнське Т-во українських робітників”, “Родина”, “Братство св. Варвари”, “Товариство Земляків”, “Українська Бесіда”, крім заснованого в 1868 р. Академічного Т-ва “Січ”. Студії в віденському університеті кінчали видатні діячі української культури, науки й суспільної думки — О. Огоновський, С. Смаль-Стоцький, Франко, Стефаник, Черемшина, Іван Пулюй, О. Терлецький, Маковей, Іван Горбачевський, Мирон Кордуба, Зенон Кузеля, Михайло Галушинський, Осип Назарук, Володимир Старосольський та інші.

Тверда дійсність під гітлерівським чоботом

Після 30-их років сповільнення діяльності “Січі”, з уваги на мінімальну кількість її членства, в 40-их рр. товариство спроквола почало виходити на нові вершини, разом з постійним зростом його членів, від яких стоп'ятдесяти в 1940 р. до зверх чотирьохсот під кінець війни.

Деякі дослідники того періоду в дальшому розвитку “Січі” дивляться скептично на характер її діяльності, мовляв, кількісний показник січового розросту не відповідав якісному — начебто рівень “Січі” й нашого студентства загалом, був тоді більш позверховним, аніж того вимагала б тогочасна дійсність, тобто потреби основнішого зосередження, організаційного та студійного, чіткішої програмової структури, більш доглибинної праці, в середині й назовні, згідно з прикметами, що знаменували товариство з такими славними традиціями, як Академічне Т-во “Січ” у Відні.

Відповідаючи на того роду критичні зауваження, треба перш усього взяти до уваги власне оту дійсність того суворого, виняткового часу, що диктувала свідомість і характер поведінки її сучасників, чие буття, голе існування залежало від виключного вміння ввійти в колію тієї, “лютої як вовчиця” доби, захиститись у ній, утвердитись і вижити.

Зрештою, основне членство “Січі”, своєю національною поставою, з кількакратними хвилями арештовувань членів і нечленів ОУН (в 1941, 1943 рр.), чинними виступами в обороні батьківщини (включно з військовою службою у рядах “Ролянда”), посильними студіями в тих економічно критичних роках та продовженням діяльності визначеної статутами товариства (знайомлення довкільного чужинецького світу з українським визвольним комплексом, влаштування культурно-мистецьких імпрез на терені віденщини, а то й у дальших осередках, праця між українським робітництвом, матеріяльна, станева й моральна допомога членам тощо) — проявило вірність освяченій традиції Академічного Т-ва

“Січ” у Відні, що часто просвічувала невибагливу злободенщину і тривогу нашого студентського побуту тієї сірої в піднесення й кожноденно загрозливої воєнної доби. Атмосфера тотальної війни, гестапівські арешти, нервові умови життя серед постійних бомбардувань Відня згодом, існування упроголодь, непевність чергового дня — ніяк не сприяли зосередженню на вимогливих студіях, небезпечній організаційній діяльності в уважно стеженому владою товаристві.

Під Домоклевим мечем гітлерівської “Нової Європи” й рівною мірою в советській колоніальній імперії, де нашому народові було визначено залишитись колонією, не було мови про якісь парламентарні змагання за права підбитих імперією (Райхом чи СССР) народів, як це було в колишній Австрії, коли Т-во “Січ” могло легально підтримувати українську репрезентацію в її слухних домаганнях у користь народу. В 1940-их рр. засяг діяльності “Січі” обмежено нацистською владою до мінімуму — до стерпної ролі студентського клубу. Описувані в Альманахах з нагоди ювілеїв “Січі” й по інших джерелах довоєнні студії й діяльність товариства в раніших періодах у Відні, мирні товариські гутірки в т. зв. “субітках”, де “процвітало веселе, безжурне життя”¹, звучало б у розгарі воєнної розправи світових імперіялізмів мало що не утопією. Навіть напружену європейську атмосферу 1930-их рр., що закрадалась у порідішалі ряди січовиків, годі було порівняти з розжареним до крайнього ступеня кліматом нищівних дій Другої Світової війни. Члени “Січі” в 1940-их рр., за нечуваного доти гестапівського нагляду над австрійським суспільством, зокрема над т. зв. “авслендерами” (чужинцями), мусіли вистерігатись будь-яких проявів зорганізованої діяльності, аби не потрапити в “кацет”. А все ж і тоді “Січ” діяла в міру обмежених спроможностей.

Будні і свята в січовому товаристві

Спершу щотижневі, згодом щомісячні сходи товариства відбувалися в січовій домівці при Банкгассе 1, де прочитувано доповіді, проходили дискусії на актуальні теми, пляновано і влаштовувано концерти й Академії в більших віденських публічних залах.

З бібліотеки “Січі” можна було отримати потрібну літературу, а в кабінеті й на залі домівки була нагода поконсультуватись молодшим членам зі старшими в питаннях студій, мешкальних приміщень, побутових умов. Хор “Січі” продовжав давні січові традиції, виступаючи в міжнародних студентських імпрезах, здобуваючи неодноразово нагороди за мистецьке виконання. Впарі з громадськими організаціями Відня, “Січ” здобувалась і на театральні вистави, як “Запорожець за Дунаєм”, “Назар Стодоля”, під музичним керівництвом Проф. А. Гнатишина. Принагідно виїздив січовий хор, або його музичні ансамблі (танцюристів, вокалістів) зі своїми диригентами (Юрієм Мохнацьким, Кирилом Цепендою) на концерти до Клягенфурту, Грацу (1942 р.), Ісбруку чи Нойгаммеру, на запрошення команди Дивізії “Галичина”, напередодні її вимаршу під Броди (1944 р.). Про чисельні імпрези “Січі” були частіші звідомлення у “Краківських Вістях”, авторства постійний музичних звітодавців тієї дуже почитної тоді газети, Д-ра Бориса Кудрика і Дем'яна Гандзія, диригента студентського хору “Бандурист”.

Годиться теж згадати про обов'язкову приявність членів “Січі” щонеділі в церкві св. Варвари, де в сорокових роках був парохом о. Мирон Горникевич, а до Великої Служби Божої співав церковний хор при співучасті січовиків, під керівництвом А. Гнатишина. Січовики часто були активними в інших церковних відправах, з нагоди празників Різдва й Великодня та під час “Свяченого” й “Коляди”. Детальніший звіт діяльності “Січі” в 40-их рр. приводиться нижче в більш-менш хронологічному порядку.

Інвагурацію нового академічного року в університеті й інших віденських високих школах відзначили січовики врочистою Богослужбою в церкві св. Варвари 13 січня 1940 р. З тієї нагоди, що зрештою стало традицією у громадському побуті членів “Січі”, знято загальну світліну під церквою,

¹

Лев Шумило. “Абсолютенти...” (Український Лісницький Альманах, Нью Йорк, 1958).

де зображено з пів сотні наших студентів, готових починати зимовий семестр (по високих школах Відня була і триместральна система, замість двохсеместральної у шкільному році). Січовий гурт на знятці очолює Богдан Лончина, перший голова "Січі" в 1940 р. Між студентами, що становлять більшість чоловіків аудиторії, видніють А. Гнатишин, І. Калиневич, А. Базилевич, В. Боднар, Р. Новосад, Я. Штайн, І. Бирка, М. Дольницький, Р. Климкевич, а серед студенток можна запримітити Мирославу Шлемкевич, Ірину Паламарчук, Марійку Горникевич. Вони були між першими студентами в Відні сорокових років.

Важливим чинником зв'язку січового товариства були щотижневі сходи членів (звичайно в середу) в домівці "Січі" при Банкгассе 1 (перший поверх). Сходи під керівництвом Б. Лончини (кількакратно голови католицького Т-ва "Обнова" й делегата на міжнародні студентські з'їзди "Пакс Романа" в Римі й Нью Йорку) мали доволі устійнену програму, куди входили звідомлення Управи "Січі" (виділу), пресові звіти, доповідна частина з дискусією й обговоренням актуалій дня. Починаючи з жовтня 1940 р., в "Січі" розвинулась оживлена інформативна діяльність із участю своїх і запрошених доповідачів та показної кількості студентської громади. В тому часі порушували теми європейських рас (Д-р Маркіян Дзерович), творчості Лесі Українки (Д-р І. Калиневич), політичних і воєнних подій (М. Дольницький), навіть геральдики (Р. Климкевич про прапор і герб України).

Листопадові роковини вшановано ранньою церковною відправою 1 листопада, ще перед академічними лекціями, святковою Академією 3 листопада та пресовою інформацією (у "Краківських Вістях", 16 листопада) про студії в віденських високих школах у тому періоді.

На початку 1941 р. "Січ" зросла до 113 членів, які здебільшого працювали, часто ночами, звичайними робітниками по ресторанах, крамницях і аптеках, абож розносили газети, відгортали сніг тощо, здобуваючи собі таким чином засоби на прожиток і студії. Січовиків, що отримували різного роду стипендії, була невелика кількість, не більш двох десятків. В березні 1941 р. "Січ" нараховувала вже 120 членів, з-поміж яких більшість походила з Генерал-губернаторства. Велика частина їх (понад пів сотні) саме кінчала студії. Всім була дуже потрібна матеріальна допомога. Чимало вчинив у тому напрямку колишній член "Січі", громадський діяч у Відні й активний доповідач на січових сесіях, Д-р Остап Грицай.

Він зорганізував при місцевому УНО відділ фінансової допомоги студентству, що в висліді принесло понад 2 тисячі райхсмарок 50-ти членам "Січі" в потребі. Згодом Комісія допомоги українським студентам (КоДУС) перебрала на себе обов'язок регулярного стипендійного приділу кожному перевіреному кандидатіві.

У зимовому триместрі 1941 р. (від 13 січня до 29 березня), згідно зі звітом управи "Січі", 120 січових членів студіювали в наступних відділах високих шкіл Відня:

світова торгівля	— 33 студенти
медицина	— 32 студенти
політехніка	— 13 студентів
філософія	— 11 студентів
фармація	— 8 студентів
право	— 7 студентів
агрономія	— 6 студентів
музика	— 5 студентів
лісівництво	— 2 студенти
ветеринарія	— 1 студент ¹
2 студенти — члени "Січі", не студіювали в тому часі.	

¹ Звіт Управи з діяльності "Січі" в 1940/41 р.

Взимку 1941 р. доповідна діяльність посилилась, охоплюючи різновидність виголошених тем — державницьку (Л. Ортинський, Т. Найдич), виховну (В. Круцько), краєзнавчу (Л. Огієнко, В. Свістель, І. Фещенко-Чопівська, П. Мельник, М. Мушинський, М. Купчинський), суспільно-політичну (Н. Ляховичівна, М. Дольницький).

З відновлених секцій в “Січі” почала діяти Спортова ланка під керівництвом Євгена Гарабача, що переводила двічі на тиждень руханкові вправи в січовій домівці, або в Домі німецьких студентів. Іntenзивно працювала січова бібліотека, що нараховувала близько 2 тисячі назов.

Замітна була імпрезова програма “Січі”: в січні пройшов “Маланчин Вечір”, в лютому відбулась танкова забава, а в березні поставлено власними силами січовиків народну драму “Ой, не ходи, Грицю”. Ще одним значним досягненням було влаштування “Українського Вечора” 12 березня в Німецько-Чужинецькому Студентському Клубі, з промовами голови Клубу, Д-ра К. Зайдера й Богдана Лончини, хоровою програмою під керівництвом Юрія Мохнацького, народними танками під зарядом М. Височинської та вокальними точками солістів Олександра Ройка й Василя Матіяша, з фортепіановим достроєм Наталки Ляхович.

В рамках “Українського Вечора” влаштовано у прилежній залі Студентського Клубу, прикрашеній народними взорами, картинами наших мистців (Я. Гординського й М. Дольницької), гуцульськими виробами, килимами й вишивками, виставку рідної книжки і преси, представлених 400 добірними книжковими виданнями і близько сотнею органів української преси в краю й за кордоном.

Крім названих імпрез, зорганізованих “Січчю”, наше товариство теж співпрацювало з представниками УНО при влаштуванні Академії з нагоди роковин Незалежності України 22 січня та Шевченківського концерту 30 березня, виступаючи в обидвох імпрезах у вокальній частині.

Про дальшу діяльність “Січі” в 1941 р. наступила несподівана перерва у звітуванні, не збереглися і архівальні матеріали, з уваги на особливо напружену політичну ситуацію, пов’язану з готуванням Гітлера до дії “Барбаросса” (війни проти СССР). В “Січі” прийшло знову до відомих з минулого гарячих подій — поліційної ревізії в домівці й по приватних мешканнях членів “Січі”, арештовувань і звільнень січовиків, доходжень у справі націоналістичної діяльності окремих осіб (Теодора Найдича) на терені Відня, Райху і в краю. Після вибуху німецько-советської війни 22 червня 1941 р. Уряд Прем’єра Ярослава Стецька, що очолював Тимчасове Правління у Львові, проголосив відновлення незалежності України 30 червня, а це причинило дальші гестапівські гоніння на українських самостійників у батьківщині й за кордоном.

Воєнна атмосфера суттєво відбилась на всьому членству “Січі”. Багато січовиків покликано до частин німецької армії, здебільш у характері перекладачів, інших включено в батальйон добровільців “Ролянд”, що зразу вимаршував на схід у напрямі Румунії, а були й такі, що зголосились у ряди Похідних Груп “Дружин Українських Націоналістів” другого батальйону, т. зв. Легіону “Нахтігаль”. Усі були окрилені ідеєю визволення України з-під советської займанщини й це додавало їм моральної сили, в яких би то й формаціях не було, боротись на службі України. У рядах ДУН-у під проводом сотника Романа Шухевича наші вояки, серед перших армійських відділів німецького фельдмаршала Бравхіча, добилися Львова, щоб рятувати українське населення й політичних в’язнів від дальших масакр нелюдяної машини знищення злочинного НКВД. Приявність січовиків на цьому й на інших фронтах визвольної боротьби засвідчила ще раз їхню свідомість першого з усіх обов’язку громадянина свого народу — тієї повинності з ряду моральних абсолютів, що зобов’язує, бо, парафразуючи за поетом — “якщо народна справа в упадку, покинь отця, покинь і матку, спіши вітчизну боронити”. І не один січовик поліг, захищаючи її, а тим що пережили, просвічувала все життя ідея відстоювати всіми силами національну справу.

Початкові 1940-ві роки — це пора надій, змагань, розчарувань і важкого воєнного лихоліття на рідних землях. Під кінець 1941 р. і серед січовиків у Відні не залишилось більше ілюзій щодо плянів Гітлера перетворити Україну на нацистську колонію, т. зв. “Lebensraum” (життєвий простір для німецького народу), де б українське населення мало служити рабами “вищій германській расі”, а матеріальні ресурси нашої багатії пшеницею й викапалинами землі мали б бути безоглядно

експлуатовані в користь Великої Німеччини. В обличчі таких невідрадних перспектив звироднілої концепції “Нової Європи” не було дальше глузду, кому б там із січовиків не довелось бувати в німецьких армійських частинах, співдіяти у злочинній гітлерівській політиці “тяги на Схід” (“Drang nach Osten”), тим паче, що гестапівські органи почали вже демобілізувати українські батальйони, завдячи в той же час у всій країні терор проти визвольних сил українського народу.

Спроквола повертались, кому було можливо, колишні студенти-січовики до своїх перерваних студій. Хоч без зайвого ентузіязму, з почуття обов'язку продовжали важко здобувану науку, що багатьом із них тепер здавалась безперспективною -бо що принесе кінець війни, яка буде доля батьківщини? Чи взагалі зможуть покінчити навчання, а навіть, якщо б поталанило їм, то коли й кому придасться їхнє набуте знання, адже годі буде повернутись на батьківщину за умов гітлерівської, або ж советської окупації. Серед таких психічних настроїв пригноблення проходили далші студії й невибагливий матеріальний побут наших віденських студентів у їхньому січовому гурті.

З 1941 до 1942 р. в Управу “Січі” входили Костянтин Біда, голова, Ярослав Варивода, “Тусько” Кліш, Олекса Цибрівський, Гончарук, О. Сливинський (?), Анатоль Базилевич, Юрій Мохнацький – члени. Їхня діяльність у тому політично загрозливому періоді війни обмежувалась до відвідування лекцій та лабораторних вправ, товариських спілкувань і тижневих сходин в домовіці “Січі”, принагідної участі у громадському житті.

Знята світлина, згідно з устійненим звичаєм спільної зустрічі під церквою св. Варвари, унагляднює черговий зріст нашого січового гурта в жовтні 1941 р. Разом із приявними тут парохом церкви св. Варвари, о. Д-ром Мироном Горникевичем, о. Д-ром Інокентієм Лотоцьким (пізнішим єпископом в Чикаго) та Д-ром Романом Залозецьким, світлина документує збірну участь сотні тогочасного січового товариства. Відмітимо тут щолиш два десятки відомих тоді студентів, за абеткою: Івана Бирку, Кост. Біду, Вол. Боднара, Рост. Василюшина, Аристиду Вірсту, Гончарука, Марійку Горникевич, Іларіона Калиневича, Кліша, Ю Мохнацького, Романа Нападєвича, Р. Новосада, Богдана Панича, Євг. Перейму, Олександра Ройка, Ярослава Станька, Володимира Сушка, Кирила Цепенду, Олексу Цибрівського, Мирославу Шлемкевич.

1942 р. у Відні проходив під знаком усе важчого тягару війни на західньому і східньому фронтах, щораз більшої контролю поліційних органів над власним суспільством і чужинцями, посиленого гестапівського терору на окупованих територіях (з масовими езекуціями, розстрілами, шибеницями й катуванням на смерть в'язнів і бойовиків підпілля в Україні) та збільшених контингентів харчових продуктів і робочої сили з рідних земель до ненаситного Райху. Вивози нашої селянської молоді і старших з усіх кінців України на примусові роботи по фабриках і сільських господарствах бомбардованої аліянтами Німеччини й Австрії стали нормальним явищем збавленої будь-яких моральних оглядів гітлерівської влади.

Земляками зі східних і західних областей України, що заселявали переповнені табори чорноробочих, жили у злиденних умовах упроголодь, від сірих ранків до ночі обвантажені непосильною рабською працею та збавлені зв'язку з рідним суспільним середовищем, як і нашими воєнними полоненими, що масово гинули від голоду й негоди, треба було конче зайнятись. Утримування зв'язку з рідним населенням, розкинутим по фабриках і баворських оселях, або в таборах полонених, постачання їх харчовими посилками, одягом, українською пресою й літературою стало одним із пекучих завдань січової допомогової акції, хоч вона була лиш зерном в пустелі тих злощасних, безпросвітних років.

Іноді січовий хор вибирався в далші терени з музичною програмою, аби підтримати на душі наших зморених трудами дня земляків – у робітничі осередки, студентські скупчення, місця виселених з краю громадян і біженців. До успішних виступів того роду належали концерти хору “Січі” у Клягенфурті, в Грацу, ітд. Наш хоровий ансамбль із солістами, під керуванням Ю. Мохнацького й К. Цепенди, нараховував у той час до тридцяти членів. Між ними були І. Задорожний, Є. Гарабач, Б. Наконечний, В. Бартошко, Тусько Кліш, Е. Камінський, А. Хрептовський, Ю. Кушнір, Б. Панич, В. Стецишин, Р. Глінка, Р. Василюшин, Р. Новосад, Гончарук та інші.

Нова Управа “Січі” в 1942/43 рр. діяла у складі Олекси Цибрівського, голови, і членів: Ярослава Вариводи, Осипа Сливинського, Модеста Шарого, Вол. Кліша, Августина Сумика, Івана Задорожного, Рути Темницької, Анатолія Базилевича й Євгена Пизюра.

1942 р. був насправді останнім, коли ще можна було нашим студентам поступати в одну з високих віденських шкіл на студії. На прохання кандидатів у чергових роках допустити їх до студій у вищих академічних установах на терені Райху, приходила звична відмовна відповідь із секретаріату Міністерства Освіти в Берліні більш-менш такого змісту: “З уваги на воєнний стан, коли німецьким студентам на фронтах неможливо студіювати, є зрозумілою річчю, що й чужинецькі студенти не зможуть тимчасово користуватися привілеєм студій”.

Коли й годі було згодом отримати урядовий дозвіл на студії в університеті й інших віденських високих школах, прибулі сюди студенти пізнішого часу все ж таки знаходили можливість продовжати навчання, влаштуючись по фахових школах Відня – технічних, комерційних, мистецьких, музичних, танкових тощо, які радо приймали без зайвих формальностей з уряду нових студентів у свої опорожнілі аудиторії.

Таким чином число нашого студентства згуртованого в “Січі” постійно зростало з ходом війни, досягаючи кількості чотирьох сот під кінець воєнного шестиріччя. В тому часі, з міжнародним напливом еміграційних мас до Відня, знайти нашим студентам хоча б тільки принагідну заробітню працю було дуже важко, тому більшість їх була здана виключно на скромну стипендійну допомогу з КоДУС-у. Розподілення стипендійних виплат між великою частиною нашого активного студентства було справжнім досягненням суспільних кіл у співпраці з управою Комісії допомоги.

Проте з нищівними ударами, що їх зазнавав Райх від альянтів в людському й індустріальному потенціалі, положення ґрунтовно змінилося. Вже невдовзі станки праці в т. зв. воєнно-важливих (kriegswichtig) галузях індустрії, по фабриках воєнного виробництва, опорожнювались від німецьких призовників, зростало запотребування на робочу силу й тоді урядові органи забирали чужинецьких студентів до варстатів праці просто з академічної лавки. Статус студента не мав значення за умов пріоритету воєнно-важливих функцій, тож, іронією долі, тоді й дано багатьом студентам нагоду для скупого заробітку за ціну відобраного права на студії. Чимало січовиків у той час перекинутих моральних вартостей попадало й собі на примусову фабричну працю (Arbeitseinsatz).

Не зважаючи на гіркі обставини тогочасного студентського побуту, втиснутого між коліщата воєнної машини, загал нашого січового братства й сестрицтва тримався бадьоро, намагаючись жити повнотою юного життя, проти течії пливати й “не хиляти вниз прапора”.

Не належали до рідкості й літні поїздки у віденські Альпи, в дальшу гірську Каринтію, Тироль, пароплавами по Дунаю, аби зимові виїзди на лещетування в Вінервальд, Земмерінг тощо. Організовано в “Січі” й місцеві гуртові прогулянки по імператорському парку Шенбрун, де колись квартирував Наполеон Бонапарте, відвідини славних церков, як от Катедрн св. Стефана, церкви оо. Капуцинів, де в підземеллях поховано прах Марії Терезії, Франца Йосифа і 138 тлінних останків інших володарів габсбурзької династії. До гурткових поїздок членів “Січі” слід іще зарахувати принагідні прощі до місцевості Маріяцель у Сирії, відомій із “каплиці чудес” у тамтешній церкві. Були й збірні проходи по Відні – до Державної опери, Бургтеатру, імператорського двора (“Hofburg”), до музеїв (“Kunst – und Naturhistorisches Museum), на симфонічні й вокальні концерти й ораторії, чим славився Відень на весь світ.

Виняткове значення для січовиків мали прогулянки до заобрійного Каленбергу, теж відомого з козацьких поховань після турецької облоги Відня в 1683 р. Під час одної з каленберзьких мандрівок склався й сонет на цю тему в січовика, що його тут приводимо:

Думки з Каленбергу

Долина придунайська на долоні,
Над Віднем злинуть сині смуги в верх,
Мандрує світ, як небом білі коні —
Із краєвидів славний Каленберг.

Історії скрізь подих, он каплиця,
Де перемогу тямлять у віках...
За предків змовить Отче наш годиться
Тут у боях земний скінчили шлях.

Собесьькому тріюмфи — пощезали
Сліди козацької гіркої слави,
Що вся з буйним змаганням січовим

Проїшла, лишивши по облозі дим
І труп козачий — їм не треба плати.
Невдячність?.. В далині мовчать Карпати.

(Р. Володимир)

Оглядини зразків архітектурного мистецтва Відня належали до особливих об'єктів зацікавлення січовиків. На окрему увагу заслуговувала й рідна церква св. Варвари. Замітна вона своїм барвистим іконостасом і цінними реліквіями — мощами св. Йосафата Кунцевича (1580–1623 рр. життя), великим вітварним образом св. Варвари, схожої на обличчя цесаревої Марії Терезії, фундаторки церкви, євангелією у срібній оправі з вирізьбленим хрестом — дарунком церкві цесаревої, та процесійним хрестом з народною вишивкою образу Ісуса Христа в середині. Мистецьку декорацію хреста виконала донька цесаревої, Марія Антоанета, королева Франції, що згинула на ешафоті під час французької революції в 1793 р. Церква св. Варвари була дорогою святиною січовиків, що туди сходились кожної неділі на церковні відправи і співали в церковному хорі під час Богослужень. До особливих свят, що гуртували січовиків біля їхнього храму, належали Різдво, Великдень, з нагодами Свяченого й Коляди, що починались у церкві, а продовжались у домівці й по інших льокалях.

Часто зустрічались січовики теж ув обідню пору в Віденській міській кухні (“Wök”), а бувало, що й у дорожчому ресторані, в підвалі міської ратуші (“Rathauskeller”), де можна було замовити курятину без віддання скупенько приділених м'ясних купонів місячної харчувальної картки. Хоч такий обід коштував дорожче, ніж по звичних “Веках” і дешевих харчівнях, вряди-годи здобувались неможливі січовики на таку витрату.

Під кінці тижня один одному в “Січі” дораджував, заради фізичного руху і здоров'я, повеслуватись по старому Дунаю, або добре випаритись у популярній міській купальні, “Діана” (“Dianabad”). А дбати про здоров'я виголодженням і знеможеним воєнною злободенщиною січовикам було конечною передумовою доволі злиденного існування, особливо під час пізніших щоденних бомбардувань Відня, на межі життя і смерті. Та й невдовзі вже чекала їх невільнича праця в різних воєнно-важливих заводах, при повненні обов'язків у протилетунських сховищах, за розчищенням міських руїн чи відгортанням снігових звалищ, абож по сільських господарствах, якщо не у рядах Дивізії “Галичина”, в боротьбі УПА, а під кінець війни й на мандрівці викорінених з рідного ґрунту в невідоме майбутнє.

Хронологія подій прикінцевого періоду

А втім, належить повернути до воєнного періоду буття “Січі” у хронологічному порядку.

Вже на початку 1943 р., без уваги на труднощі організаційного життя “Січі”, активність товариства пожвавилась. Найкраще розвивалися три секції, а саме музична, спортивна й суспільно-наукова. Показним успіхом пресової секції під проводом Д-ра Р. Глинки було віддання до друку першого числа січового органу, “Бюлетень Січі”. Відновлено медичну секцію під проводом студента медицини, Модеста Шарого. В одному місяці, лютому, відбулась ціла низка студентських сходин з доповідями на теми Українського театру, спостережень із побуту на рідних (східних) землях, силует державних мужів — Грушевського, Винниченка, Петлюри, ітд. Під кінець лютого Костянтин Біда виголосив доповідь про Історію української мови, а Роман Залуцький про Переяславський договір. В тому ж часі (20 лютого 1943) приймала “Січ” гостя, професора Музичної консерваторії, Гюнтара Грарута, що доповідав на тему Минулого й сучасного Норвегії, а 27 лютого січовики зготовили привіт голові Українського Центрального Комітету (УЦК), Проф. Володимирові Кубійовичеві. З тієї нагоди колишній голова “Січі”, Богдан Лончина звітував про стипендійну діяльність КоДУС-у й доповідав на тему завдань українських студентів.

Академічний рік 1942/43, за каденції голови Олексі Цибрівського, можна вважати, порівняно, відрадним періодом в загальному побуті “Січі”. Тоді бо відбувались звичні щотижневі сходини в домівці з діловою програмою (в 1943 р. сходини ставали менш регулярними, здебільш тільки раз у місяць), в товаристві діяли традиційні специфічні гуртки (хоч уже не формальні секції), наприклад групи медиків, техніків, з їхніми рефератами з останніх досягнень у галузях дотичних наук, активна була і спортивна ланка гімнастики й копаного м'яча (відома ще з 1941 р. команда футболістів “Січі”, з такими гравцями, як В. Бартошко, М. Болух, М. Войтович, С. Войтович, Дмитрац, Л. Колтунюк, М. Мельничук, Сулик, Сушко, А. Хрептовський).

Січовики вибирались гуртом неділями і в вільний час від шкільних занять на прогулянки під Гльоріетту (архітектурна перлина в Шенбрунському парку), на Каленберг, до місць поховань наших запорожців із часу облоги Відня в 1683 р., до храму св. Стефана, на оглядини мішанки різних архітектурних стилів, готицького в основному, чи на симфонічні концерти й оперні спектаклі (у Державній опері проходила тоді повторно прем'єра вистави “Карміна бурана” композитора Орфа), словом, товариське життя в “Січі” було справді оживлене.

1943 р. був переломовим у ході війни, насправді катастрофальним для Райху в битві під Сталінградом, з оточенням і розгромом понад 300-тисячної німецької армії між 10 січня й 2 лютого. З того часу поразка гітлерівської Німеччини в тій нищівній світовій війні була вже пересуджена.

В міру німецьких відворотів на всіх фронтах настали і для суцільного населення Третього Райху тверді часи. Зменшувались харчові приділи із втратою ринків постачання, особливо в Україні, меншала і спроможність закупів інших потрібних товарів з розбомбленими заводами продукції, дошкулювала нестача належного опалення жител, а посилені бомбардування аліянтами індустриальних осередків і більших центрів занапащеної нацистським злочинним проводом людности були справжнім бичем Божим.

В парі з заламанням німецьких фронтів, розвивався рух протигітлерівського спротиву (зокрема підпільна діяльність т. зв. “Білої троянди”, революційної студентської організації, очоленої братом і сестрою, Гансом і Софією Шоль, та професором Куртом Губером на терені мюнхенського університету), а з ним і постійний зріст погромницької гестапівської реакції. Юні ідеалісти з “Білої троянди”, надхнені Шіллеровою “Одою до свободи” й іншими його свободолюбними творами, як і представники ліберальних інтелектуалів старшого покоління в Баварії, заплатили життям під топором ката за їхній визов насильницькій владі Гітлера.

Студіювати в той час січовикам було дійсно важко, а поготів новоприбулим кандидатам на студентів, яким годі було знайти хоч би яке скупеньке житлове приміщення. Не помагали в той хаотичний час господарської й мешканевої кризи заходи управи “Січі” в користь своїх нових бездомних членів, яким

доводилось перебиратися з одного місця тимчасового приміщення на інше в їхніх пошуках за тривалішим кутком замешкання.

Початок Нового року 1943 відзначила "Січ" 14 січня спільним бенкетом з українськими громадянами Відня в одній з театральних залів міста. Січковий хор під керівництвом Кирила Цепенди виконав низку колядок у музичній частині тієї святкової події загально-громадського характеру.

Так трапилось, що саме в лютому, після пресових звідомлень про трагічне закінчення для німецької армії ген. Павлюса Сталінградської битви, український хоровий ансамбль під керівництвом відомого диригента Володимира Божика перебував на віденському терені, даючи низку концертів по таборах праці наших насильно вивезених з рідних земель співвітчизників, у рамках урядової програми "Kraft durch Freude" (Сила за поміччю радості). Це було мінімальним намаганням дати культурну розвагу забороненому на важкі роботи українському робітництву, з німецької сторони.

Управа "Січі", використовуючи нагоду місцевого концертного турне цього знаменитого хору, в якому співали відомі придніпрянські емігранти з Варшави, поруч галицьких і волинських земляків, запросила співаків до себе, на вечірній концертний виступ для членів товариства¹. В хорі співав тоді й Юрій Мохнацький, пізніший голова "Січі", що радо ділився зі своїми хоровими друзями інформаціями про діяльність Академічного Т-ва "Січ", яка охоплювала побутові і студійні справи свого членства, поширювала культурно-політичні відомості про Україну на міжнародно-студентському й публічному теренах, влаштовувала доповіді, академії, концерти для свого й чужого населення Відня, взагалі брала активну участь у студентських і громадських подіях віденського осередку. Розповіді Мохнацького призвели трьох солістів хору, Василя Саковського, Романа Кухаря і Степана Нестера, приєднатися згодом до січового членства після покінчення хорової тури в Райху. Ціловечірній концерт у домівці "Січі" тієї незабутньої вирішальної пори на терезах війни в лютому 1943 р. пройшов під братання членів хору з січовиками у післяконцертній вечірці, за обміном актуальних новин на воєнних фронтах, а особливо в батьківщині, де саме поширювались на теренах Полісся й Волині визвольні дії УПА. Одчайдушна боротьба українських повстанців проти нацистських і московсько-советських заїманців України стала й головною темою оживленої гутірки того пам'ятного січового вечора пісні на тлі громовиць і хурделиць розгару воєнної завірюхи.

З наближенням роковин Академічного Т-ва "Січ" (75-річчя) почались готування до належного відзначення тієї події, що звінчалась подвійними заходами – святковими сходами січовиків і запрошених гостей з-поміж української громади Відня 13 березня та громадським комерсом з концертною програмою 16 березня в залах відомого ресторану (з каварнею) Гібнера.

Перша частина ювілейного свята, 13 березня, проходила під знаком історичного наświetлення "Січі" й її значення в організації українського студентства й загалом, у розвитку національно-суспільної думки народу. Доповідь на тему історичної ролі "Січі" продовж її 75-річної діяльності та її світлої традиції співпраці нашого студентства з рідною громадою, виголосив тодішній голова товариства, Олекса Цибрівський. Доповідав тоді й Ред. Андрій Жук про значення українських студентських організацій у суспільному бутті народу. Як гідний приклад організаційної справності, приводив прелегент академічну і громадську діяльність українського студентства в Києві, Львові й у Відні. Наприкінці доповідної частини членка управи "Січі", Рута Темницька, проречитувала співзвучний з нагодою поетичний твір Івана Франка, "Великі роковини". Січове свято вшанували своїми привітаннями такі достойники, як Митрополит Андрей Шептицький, ректори віденського університету й високої Технічної Школи та чільні представники українських організацій. Прочитано теж привітання від громадських та студентських установ (НОУС, ЦЕСУС, КоДУС, "Січ" з Грацу), як і від окремих студентів і громадян.

Програму влаштованого 16 березня Українсько-чужинецького Вечора, як продовження (2-ої частини) відзначення 75-річчя "Січі", становив концерт, виконаний січовими силами, та загальний

1

Зі збереженого звіту з діяльності "Січі" в 1943 р.

комерс. Імпрезу відкрив голова "Січі", О. Цибрівський, вітаючи чисельних гостей, між якими були Проф. Штафе — ректор високої Академічної Школи, Проф. Крістіан — декан філософського факультету віденського університету, Василь Рудне — провідник українського студентства в Райху та представники німецьких і чужинських студентських організацій. Після доповіді Проф. Р. Залозецького на тему ~~конструктивного~~ академічного впливу високих шкіл Відня на діяльність "Січі", пройшов успішно концерт, із виступами січового хору під керівництвом К. Цепенди та солістів — піяніста Тараса Микиші й вокалістів Ольги Сушко (меццо-сопрано), Володимира Баранського (бас-баритон), з фортепіановим ~~допомогою~~ Юрія Цибрівського. Комерс проведено в сусідній з концертом залі, прибраній національними прикрасами, з різноманітністю добрих українських страв. При тому розважали гостей народні танки жіночих членів "Січі" в аранжеровці П. Гогульської й Е. Камінського. До танків і в перервах пригравала оркестра, що її zorganizував Р. Генік-Березовський. Вистава народних вишивок і гуцульських різьб, у приготуванні Руті Темницької, склалась на ще одну кольоритну сторінку тієї видатної імпрези, що показала чужинцям багатство українського фолкльору й гідно відзначила Ювілей Академічного Т-ва "Січ" з нагоди його величного 75-річчя¹. Виставка книжок славнозвісної бібліотеки "Січі" та доповідь Д-р Остапа Грицяя про її значення в культурно-науковому розвитку товариства були заключним акордом тих ~~важливіх~~ проявів січового життя в 1943 р.

Приготування і проведення ювілейних відзначень 75-річчя "Січі" вимагали чимало значних зусиль членів товариства, пожертв особистого ~~праці~~ і часу і загальної співпраці. Ця першорядна організаційна подія відбилась навіть на нормальному, а в той час ~~на~~ порушеному порядку відвідуваних лекцій в їхніх школах. Адже було відомо, що пильні обов'язки членів Управи "Січі", особливо Голови, супроти свого товариства під час академічного року причинялись до втрати семестра або двох студій, а такий недобір доводилось згодом ~~на~~ надробляти посиленою працею. Подібне траплялось і з затратою студійного часу січовиків, зокрема відданого минулій ювілейній події. Його треба було конче опісля надолужувати. Тим то й настала з черги поря зусильної праці січовикам у їхніх школах, що й було основним завданням студентського побуту за кордоном.

Гестапівський терор в добу Райху в судорогах

Відносно спокійний післяювілейний період зосереджених у студіях членів "Січі" прорвала раптом загрозлива подія під кінець 1943 р., а саме арешти по приватних мешканнях бл. тридцяти січовиків, запідозрених у підпільній політичній діяльності. Деяких із них гестапівські органи звільнили після переслухання, інших перетримали в реченцевому ув'язненні аж до звільнення з недостачі вини, а були й такі між активними діячами серед нашого робітництва, що заплатили втратою волі на тяжких роботах в кацетах і діждались визволення альянтами тільки з кінцем війни в 1945 р.

Гестапівська нерозбірлива нагірка на членів "Січі" потрясла всім товариством до живого та, зрозуміло, внесла настрої занепокоєння, якщо не ~~страху~~, за особисту безпеку. За таких умов, дальша ініціатива в організаційній діяльності товариства зазнала зупинки. Такий психологічний стан непевності й повислої Дамоклевим мечем небезпеки протривав до кінця року, а насправді й до насильного припинення існування "Січі" в 1947 р., бо советський варіант суспільного терору був близькоюм нацистського, чейже відомо, що червоне насилля випередило націонал-соціалістичне, стаючи для нього зразком злочинного володіння.

Без уваги на всі загрози, що повисли над зорганізованим українством, УНО, "Січчю", всією нашою віденською колонією, треба було зайнятись обов'язково долею ув'язнених друзів, забезпечити їх доставою додаткових харчів і кожною можливою допомогою, про що в першу чергу подбали членки січового товариства співдружності. Головою "Січі" в той грізний час заламань воєнних фронтів Райху був Юрій Мохнацький. В 1943 р. (і в початках 1944 р.) була ще остання нагода відвідати під час перерви у студіях батьків і родину січовиків у батьківщині. Дехто з них і залишився в краю, включаючись у визвольні ряди УПА, або згодом у військову формуацію Дивізії "Галичина".

¹ Ярослав Шав'як. Віденська "Січ" (3), ("Свобода", ч. 48, за 13 березня 1970).

Короткий проміжок між 1943 і 1944 р. використав Юрій Мохнацький на зорганізування концертного турне січового хору, що завів його аж до польської морської пристані Гдині, де квартирував тоді 5 галицький полк допоміжної поліції в поблиській місцевості Адлергорст (Орлово). Для наших земляків у цій охоронній військовій частині виступ січовиків приніс велику розраду в їхній тузі за рідним краєм і родиною.

В похмурій атмосфері воєнного засилля настав доленосний 1944 р.

Про події в "Січі" того непевного, тривожного періоду звітує у своїх споминах з діяльності в гурті молоді Д-р Остап Грицай: "Працюючи для "Січі", я рівночасно, як голова УНО, працював упродовж шести років і для робітничої молоді, згуртованої в колишній "Громаді". Тут я – в перших роках трохи не щонеділі – давав популярні історичні, літературні та ідеологічні реферати, через які я мав завжди до діла з віденським Гестапом. Нарешті воно заборонило робітничій та академічній молоді сходитися, співати наш гімн і влаштовувати реферати без попереднього ознайомлення з їх змістом гестапівського пресреферента... Після виарештування членів управи УНО 26 січня 1944 р., з тяжкими допитами і скатуванням скарбника УНО, Юрія Повшика, тільки мене одного, офіційного представника УНО, випустили органи Гестапо з осторогою припинити дальшу діяльність... Довелось переключити на мистецького роду заняття. У співпраці з Академічною "Січчю", створилася в рядах робітничої молоді, в рамках УНО, балетна група під проводом Михайла Остапчука, з якою я, як постійний пресовий референт українських національних установ у Відні, їздив на гостинні виступи й поза Відень, напр., до Братислави, де нас українська громада сердечно вітала. Подібно, як друзі з Академічної "Січі", члени з колишньої робітничої "Громади" вміли доцінити мою працю, присвячену їхнім духовим та інтелектуальним інтересам".

(Д-р Остап Грицай: "Коштовна сторінка з книги споминів мого життя", "Українське Слово", Париж, Р. XVIII, ч. 472, за 26 листопада 1950).

Саме в 1944 злочасному для Третього Райху році все заповідало його близький кінець – відворот німецьких армій на всіх фронтах, докорінне розбомблення важкої воєнної індустрії, постійний економічний занепад та дух дефетизму, що проковзувався в усі суспільні прошарки й почав опановувати рівною мірою провінцію, як і великоміські осередки Райху й військові частини. Зневіра й паніка були типичними прикметами суспільних настроїв того тривожного часу.

Управа "Січі" під черговим головуванням Євгена Пизюра проводила гарячкові наради над питанням дальшої постави товариства в обличчі напруженої політичної ситуації й загрозовості завтрашнього дня. Рішено інформувати членів про кожночасний розвиток подій світового значення та координувати студентсько-громадські почини в напрямі загального самозбереження, в разі неминучого остаточного краху гітлерівської імперії. А вона щораз більше скорчувалась – на заході альянти переступили Райн, а советська Червона армія прорвала німецький фронт на сході. Всі познаки на європейському континенті вказували на початок кінця гітлерівської тиранії.

Спроба пучу й усунення Гітлера від влади 20 липня 1944 р. шляхом атентату на фюрера в його головній квартирі у східній Пруссії, довершеного полковником Клявсом Штаффенбергом, не вдалась, а цей фатальний промах довів у послідовності до масових кривавих чисток у німецькій армії (з ген. Віцлебеном і його однопдумцями), абож до самогубств серед генералітету і старшинства, включно з фельдмаршалом Ервіном Роммелем. Райх поринав у хаосі самознищення, а вислужники нацистського режиму, як ті злющі оси, нападались на запідозрені у спротиві суспільні кола. Ні місцеве, а тим паче чужинецьке населення, не було певне свого життя, чи то від бомбардувань, чи від гончих собак Гестапа.

Січовики, бережіться! – стало покличом дня в їхніх мало видних тепер рядах. Про ніякі відкриті дії суспільного характеру в "Січі" не було більше мови. Будь-яка організаційна праця відбувалась інтимно, якщо не приховано – регулярні апелі в домівці із приводу національних відзначень (державної незалежності, бою під Крутами тощо), де водночас січовики знайомилися з поточними подіями тижня, принагідні зустрічі з представниками централі НОУС-у з Берліна (виступ з доповіддю його голови, Василя Рудка), навіть традиційні в "Січі" реферати й дискусії (як от Д-ра О. Грицая на літературні теми, чи активіста серед студентів факультету "Bodenkultur", Володимира Сушка) проходили в низькому

ключі, непомітно для ширших суспільних кіл. “Січ” тоді ледве клигала” – така була загальна оцінка того загрозового періоду. За умов нетерпіння суспільно-громадської активності, щобиш музичне життя в “Січі” й у нашій віденській громаді (концерти, імпрези музичного характеру в середині товариства, в церкві й на публічній естраді) могло більшою чи меншою мірою проявлятися. І ту сприятливу обставину використовувала Управа “Січі” повністю, виявляючи в музичній ділянці успішні організаційні спроможності, гальмовані в інших напрямках контролею владних органів.

Під знаменем Музи

Для аполітичних музичних проявів нашої спільноти в Відні було в сорокових роках відкрите поле діяльності. На музичний клімат нашої тамтешньої симбіози складались усі потрібні елементи творчого, виконавчого та сприймально-відзивного процесу: суспільно-орієнтованої мистецької дії: були мистці-композитори, виконавці та прихильна публіка.

Серед першої категорії назвемо тільки найвидатніших: Д-ра Бориса Кудрика, професора музики, що komponував (навіть у бункрах під час бомбардувань у летунських налетах), виконував музичну програму, супроводив при фортепіані вокалістів і містив у наших пресових органах звіти з музичних концертів; маестра Андрія Гнатишина (композитора, диригента хорів “Січі” й церкви св. Варвари); професора Мирона Федорова (тоді студента музикології в віденській музичній консерваторії, історика й композитора церковної музики, диригента, теж хору церкви св. Варвари; д-ра Богдана Весоловського (популярного “Бонді”), піяніста, композитора і виконавця легкого музичного жанру. Серед диригентів “Січі” і студентів музикології вирізнялись Кирило Цепенда, Роман Новосад (принагідний звітодавець), Юрій Мохнацький (голова “Січі” в 1943 р., студент Торговельної Академії). Діяли тоді на терені Відня теж такі представники нашої музичної культури, як Лев Туркевич, колишній диригент січового хору, а згодом музичний керівник Львівського Оперного театру, та клясичний філолог, колишній студентський діяч, диригент студентського хору “Бандурист” і хору Університету Ів. Франка у Львові, Дем’ян Гандзій, постійний звітодавець із громадської й музичної діяльності українського Відня у “Краківських Вістях”. Серед відоміших співаків-солістів, причетних до діяльності “Січі”, треба згадати Ольгу Сушко, Степанію Крацило, Ію Мацюк (сопраністок), Олександра Ройка, Мирослава Старицького, Любомира Мацюка, Івана Задорожного, Романа Кухаря, Едварда Камінського, Туська Кліша (тенорів), Лева Рейнаровича, Василя Матіяша, Володимира Боднаря, Василя Саковського, Юрія Мохнацького, Степана Нестера, Івана Рудавського, Богдана Кушніра (баритонів) та Івана Савку (тоді вже члена Державної опери) й Володимира Баранського (бас-баритонів). У танковій частині концертної програми виступали Рута Темницька, Рома Приймівна й ансамблі танцюристів.

Серед видатніших організаторів січових імпрез треба назвати Д-ра Юрія Фединського.

Між інструменталістами визначались Тарас Микиша, Борис Максимович, Северин Сапрун, Дарія Каранович, Калина Чічка-Андриєнко, Наталка Ляхович, Соня Ліськевич-Наконечна (фортепіан), Аристид Вірста (член факультету віденської музичної консерваторії), Володимир Чижик, Роман Рудавський, Петро Прус (скрипалі), Мирон Дуда (челіст) та інші.

З такими індивідуально-обдарованими музично-хореографічними силами і зразковим січовим хором траплялась нагода для частих музичних імпрез, участі в міжнародних студентських конкурсах, концертних поїздок у близькі й дальші місцевості, навіть для театральних вистав, як народна опера “Запорожець за Дунаєм”. Звичайно, неабияким надхненником музичного життя в “Січі”, загалом у нашій віденській громаді, був сам Відень, здавен відомий, як музична столиця Європи. А наша вдячна публіка сприяла праці “Січі” на музичному полі, всіляк підтримувала й заохочувала її. Це було й найбільшою культурною розвагою рідної громадськості Відня з доби великого ісходу, що зрештою часом серед найбільш незавидних умов коротала грізне злободення в руйнованому наприкінці війни міжнародному центрі.

1940-ві роки документують не тільки найвищу чисельність членства “Січі” за всю історію її існування (понад 400 чоловіків і жінок), але й масовий наплив туди біженців з усіх земель України, що знаходили тимчасовий захист по нужденних таборах для виселених у місцевості в віденському доквіллі, Штрасгофі. Таборів злидні, що кінчались захворінням, а часто і смертю дітей; досвідчили там своєчасно цілі прошарки нашої новітньої діаспори, від родин цільних культурно-суспільних діячів, усіх родів інтелігенції, з акторами сцени включно (колективи Львівського Оперного театру, “Веселого Львова”), до рядових громадян з-поміж робітництва й селянства, заки не знайшли вони якогось пристановища в Відні, абож на провінції. Столиця зросла в той час до близько трьох-мільйонного населення. Всюди аж роїлось від міжнародної публіки, зокрема наших земляків між нею. Кого там тоді не бувало? Кольоритні постаті Василя Вишиваного (Вільгельма Габсбурга), видатного приятеля українців, що живо цікавився життям січовиків¹, режисера й актора “Березоля” Йосипа Гірняка, співака Михайла Дуди, що часто виступав у престижних міжнародних концертах, відомих педагогів, військовиків Дивізії “Галичина”, урядовців УДК — здавалось, уся соборна Україна (від Слобожанщини до Лемківщини) відправила до Відня своїх посланців, аби продовжали на найбільш доступній тогочасній міжнародній арені всесторонню працю, критично потрібну розтерзаній окупантами батьківщині.

Саме серед таких оживлених умов згуртування рідної спільноти в одному ключовому місті розвинула “Січ” свою культурно-митецьку дію. Від початку нового академічного року, що його відзначено на там Великодній празник традиційною спільною світлиною січовиків під церквою св. Варвари (де могли поміститись не більш шістдесяті осіб), упродовж усього 1944 р. й частини 1945 р., відбувались періодично з ініціативи “Січі”, зчаста у співпраці з громадськими установами, Академічні вечіри, концерти, театральні вистави й виставки, різного роду мистецько-культурні імпрези. Отож із почину “Січі”, абож її індивідуальних членів, пройшли ось які музичні імпрези, відзначені в січових архівах, що їх приводимо в більш-менш хронологічному порядку:

Весною 1944 р. відбувся в Відні великий хоровий конкурс міжнародних студентських організацій, в якому хор “Січі” під керівництвом К. Цепенди зайняв перше місце, проспівавши свої пописові фочки — виконані з глибокою емоцією “Огні горять” Ісидора Воробкевича й маршову, бравурну пісню “Слава героям”. Це був один з виступів у рамках імпрези “Пісні народів”.

Коротко перед тією замітною музичною подією запросила Командна Управа Дивізії “Галичина”, що тоді квартирувала на військовому вишколі в Нойгаммері, вокальний ансамбль січовиків до себе в гості з концертом Лисенкової програми. У складі “Січі” виступили солісти-співаки Ольга Сушко, мецо-сопрано (в’язанка народних пісень Лисенкового укладу) й фортепіяновий супровід чоловічим солістам, Роман Кухар, тенор (“Тетьмани” й арія Микули з “Різдвяної ночі” Лисенка, “Як буря у лісі дуби нагинає...”), Василь Саковський, баритон (“Ой Дніпре, мій Дніпре”), керівник програми Кирило Цепенда й конференсіє Юрій Рибак. Дивізійний хор проспівав низку пісень і закінчив концерт популярною піснею “Закувала та сива зозуля” Петра Ніщинського, з його музичної картини “Вечірниця”. Сольовий заспів цієї патріотичної пісні, “По синьому морі”, виконав Володимир Карпак, актор і співак Львівського Оперного театру. Дивізійну програму доповнював виступ січових танцюристів.

Зустріч січових гостей з бойовою спільнотою рідного війська була незвичайно зворушлива й залишила глибокий, викарбований слід на все життя. Тут же йшлося про кінцевий вишкіл оборонців рідної землі перед черговою советською навалою, отже боротьба піде на життя і смерть. Ось юні, бравурні, надійні захисники волі України, гордість народу, перед великим почином. Уже скоро вирушатимуть у вирішальний похід проти відвічного ворога, що намірився знову захопити в полон нашу батьківщину. Хай же простують до самої столиці з перемогою — заради волі й незалежності гнобленого в історії народу! Це й були оті трепетні почуття, що хвилювали в душі січового гурта, виповняли серця радістю і сподіванням величних подій. А там кожен із січової дружини пірнав між

¹

Свідчення очевидця “Як загинув Габсбург-Вишиваний”, “За вільну Україну”, чч. 39—40, 3 квітня 1993.

дивізійне товариство, еднався в загальному братанні й пошуках за своїми рідними, друзями, знайомими в їхньому військовому коші.

Автор цих рядків і собі пильно роздивлявся за своїми дворідними братами, тепер стрільцями Дивізії, Євгеном і Михайлом Грабами з Зашкова. Та їх годі було тут знайти. Зате перестрінув свого особистого друга з Академічної гімназії, старшину Дивізії Богдана Гацкевича, сина полеглого в бою з більшовиками під Вінницею в 1920 р. чотаря УГА, Осипа Гацкевича. Короткий обмін взаємними звіреннями, передача новин від залишеної Богданової дружини з їхньою новонародженою донечкою у Львові, Христерю. А її ж він ще з уродин не бачив за своєю військовою службою. Отож вивідує тепер нашвидку, допитується, яка вона, у свого друга, що прийшовся хресним батьком його Христинки... Та воякам ніколи було гаятись; і ще перекинулись побажаннями — "Дай, Боже, невдовзі знову побачитись, якби тільки вже на волі, після війни!" — потискали собі правиці й розлучились. Вже на ходу довелось розпрощатись, востаннє, з професійними колегами з Львівського Оперного театру, ще недавно славними акторами, тепер же підстаршинами Дивізії "Галичина", Володимиром Карпяком і Орестом Сліпеньким. Їх усіх спільна доля вирівняла, розділила й подібне майбутнє — О. Сліпенький і брати Граби впали в битві під Бродами, Б. Гацкевич згинув у прориві з советського оточення біля Гляйхенбергу в 1945 р., коротко до закінчення війни, тільки В. Карпак пережив війну й помер згодом на поселеннях в 1972 р.

Зразу після історичного спільного виступу братів-дивізійників з віденськими січовиками, Дивізія "Галичина" вирушила в доленосний похід. Напряма — поля битви під Бродами, влітку 1944 Р. Б.

Після літніх вакацій Товариство "Січ", разом з музичними колами Відня, провели проби для постанови народної опери Семена Гулака-Артемівського, "Запорожець за Дунаєм", яка пройшла з великим успіхом в одній з більших концертних залей Відня. Серед учасників того музичного досягнення "Січі" були: Андрій Гнатишин, музичний керівник, січовий хор і солісти, Ольга Сушко (Одарка), Володимир Баранський (Карась), п. Ярка (Оксана), Олександр Ройко (Андрій), Василь Матіяш, Василь Саковський, попеременно у двох виставах (в ролі Султана).

Восени пройшло ще декілька концертів, зорганізованих членами "Січі", часом у співпраці з нашою віденською громадою. До них належав і концерт у віденській консерваторії, присвячений австрійським і німецьким композиторам пісенного жанру ("Lied"), Шубертові, Шуманові, Брамсові та Г. Вольфові, з участю січовиків Соні Лиськевич (фортепіано), Івана Задорожного, Романа Кухаря (тенорів), Степана Нестера (баритона) та К. Цепенди, організатора.

Взимку відзначили члени "Січі" 175-річчя (1769—1944) народин Івана Котляревського публічним концертом його популярної преси, покладеної Лисенком під музику, народної опери "Наталка Полтавка". Учасниками музичного вечора були Д-р Борис Кудрик (фортепіано), Анна Прокопович-Лопатинська (сопрано), Роман Кухар (тенор) і Роман Левицький (баритон-бандурист). На концерт складались арії, дуети й аранжовані Б. Кудриком квартети з безсмертної "Наталки Полтавки".

Ота прилюдна імпреза відбулась уже за крайнє невідрадних умов. Панувала тоді у збавленому належного отоплення Відні сувора зима, з поголовними перестудами (грипа, запалення легенів), а деяким вокалістам довелось виступати того вечора на сцені просто від станка вимушеної цілоденної праці в холодному підвалі фабрики. Між студентами вокального відділу консерваторії, що їх органи влади забрали одного дня зі школи та призначили на фізичну роботу в різних воєнних заводах, були Олександр Ройко, Роман Кухар, Степан Нестер і багато інших з високих шкіл Відня. До того часу тільки принагідно розсилали наших студентів до прочищення від снігових заметів різних віденських об'єктів (напр., палацу Шушніґа), і частіше до цілонічного сповнювання служби у протилетунських сховищах, тепер же позастудійна праця стала кожноденним обов'язком. За незголошення до робочого призначення перед сьомою годиною ранку грозила відправа до кацету.

Але й ті насильні, нечувані в нормальному часі, обставини не зупиняли членів "Січі" від музичної діяльності у скупі пору дозвілля. І так, Стефанія Крацило й Любомир Мацюк виступали в ціловечірньому концерті пісень і арій рідних та чужих композиторів, О. Ройко з Левом Рейнарівичем були солістами в законтракованому концертному турне музичного ансамблю під керівництвом Дир. Лева Туркевича, члени січового хору під управою того ж диригента співали у влаштованому в катедрі

св. Стефана концерті народних пісень і колядок. Роман Кухар виконував упродовж 1944/1945 рр. солівки в супроводі органів і тенорові партії в ораторіях “Реквієм” Моцарта, “Rosa Mystica”, комп. Кляфського, та в Богослужбах Баха, Гайдна, Бетговена, в рамках концертних програм хорово-оркестральної Капелі під керівництвом Проф. Томашека у старинному віденському храмі, Altlerchenfelder-kirche. Звіти з тих виступів появлялись у нашій пресі¹.

З уваги на нерегулярні стипендійні виплати з КоДУС-у, шукали в той критичний час наприкінці війни за можливостями заробітної праці в різних місцях занять чисельні члени “Січі”, як про те звітує колишній студент лісівництва, відділу Академії Bodenkultur, Володимир Сушко².

До замітніших подій наприкінці 1944/45 акад. року належала Заупокійна Служба Божя й панахида в пам'ять Слуги Божого, Митрополита Кир Андрея Шептицького, 17 грудня. Ця святкова нагода пройшла у співпраці місцевої української громади Відня й “Січі”. В Богослужбі брали участь о. Д-р Мирон Горникевич, парох церкви св. Варвари, о. Крил. Лопатинський, о. Дек. Мохнацький, о. Ін. Лотоцький, ЧСВВ, о. Проф. Петро Хомин, піддиякон Бринявський і чотири наші богослови. Між запрошеними гостями були Кард. Інніцер, Єп. Кампрат, о. Пралат Вагнер. Мішаний хор під керівництвом Дир. Лева Туркевича, з солістами Стефанією Крацило, Осипом Стецурою й Остапом Пицком, співав до Богослужби, а чоловічий хор “Січі” під кер. Кирила Цепенди доповнив панахидою це замітне відзначення пам'яті нашого Князя Церкви в величавному храмі св. Стефана в Відні (за Краківськими Вістями”, з 13 грудня 1944).

До кінцевого періоду діяльного життя “Січі” треба віднести ще декілька пам'ятних дат. У тому ж місяці грудні відбувся в “Січі” Свят-Миколаївський Вечір з розваговим скетчем Іл. Чолгана, “Що чувати в січовім братстві” та більший концерт із участю Євгенії Мозгової, Зенона Дольницького, Мирослава Старицького та інших.

На сходинах “Січі” 22 грудня Д-р Микола Шлемкевич доповідав на тему рідної духовости. В січні ж 1945 р. відбулася січова Ялинка з програмою колядок січового хору та сценкою “Віденський вертеп” у виконанні Вол. Шашаровського. А вже 9 лютого пройшли Загальні Збори Т-во “Січ”, де новий голова НОУС-у Євген Пизюр склав звіт зі своєї каденції головства в “Січі”, при чому наступив вибір нового голови “Січі”, Романа Залуцького, останнього в воєнному періоді нашого історичного Товариства. (Згідно статті Д-ра Павла Пундія “Українське Академічне Т-во “Січ” у Відні під час Другої світової війни” — “Самостійна Україна”, Р. 46, ч. 1/451, січень-березень, 1994).

Приведені імпрезові події не вичерпували різновидности культурно-музичної програми, що її розгорнула “Січ” у своїй організаційній діяльності в останньому періоді 1944/45 рр. перед кінцем війни. Туди належали й освячені січовою традицією святкові відзначення національного характеру -роковини незалежності України (в січні), влаштування Шевченківського Вечора (в березні), апель із приводу Листопадового Зриву 1918 р. (в листопаді).

В останніх кількох місяцях 1944/45 акад. р. настав винятковий стан не лише в житті “Січі”, під час каденції її останнього голови з воєнної доби, Романа Залуцького, але загалом, у трагічній долі всього населення Третього Райху, а поготів нашої батьківщини.

1

Борис Кудрик. “Блискучий виступ молодого співака” (“Краківські Вісті”, Великодне число, 1944, і згодом, з 1945 р. включно).

2

В. Сушко. “Під віденським лісом” (Альманах УНС, 1992, ст.137—141).

Прощай, ілюзіє віденської ідилії

На заході й півдні прорвали оборону німецьких повітряних і сухопутних сил скорчуваної території альянті, зі сходу наступала прискішеним темпом советська Червона армія, не натрапляючи більше на німецький спротив, у самому ж ядрі гітлерівської централі, в берлінському бункрі фюрера, здригалася земля від бомбових розривів і гарматних стрілен, віщуючи неминучий загин нацистської гідри — колись непереможних завойовників Європи. В тому новітньому сумерку богів Вальгаллі не помогли далеконосні ракети “Фау I” (V-1) і “Фау 2” (V-2), ані божевільна сила волі фюрера й фанатиків його націонал-соціалістичної партії (NSDAP) вистояти до гіркого кінця. В руїнах Райху пірнали й їхні могили.

Останні судороги війни потрясли Віднем до живого. Провалилась у прірву звична прусько-австрійська адміністративна рутинна, сколихнувся громадський лад у знищуваних кожного дня містах, прорвались комунікаційні мережі транспортів воєнно-індустріальних поставчань, довозу продовольства -Відень наче запався в безодню, поринаючи в повному хаосі.

Більшість січовиків заздальгідь подалась на захід, а ті, що залишились (між ними Д-р Б. Кудрик, диригент і суспільний діяч, Дем'ян Гандзій, Д-р Сергій Наклович, Юрій Мохнацький і багато інших видатних громадян), зазнали невблаганної долі під грядучою советською окупацією. У квітні 1945 р. пішли останні готування до опущення матірньої домівки. Що тільки можна було навантажити з січового майна на невеликий, іще доступний повіз, біля того заходились активні члени “Січі” й її управа, Роман Залуцький, Євген Пизюр, Юрій Фединський, січовий бібліотекар Анатоль Базилевич та інші. Відома колись книгозбірня “Січі” опустіла, але й тих залишків, ані січового архіву не вдалось вивезти на безпечне збереження через недостачу транспортних середників. Довелось покинути велику частину рухомого й нерухомого січового майна на призволяще, насправді ж у пожадливі загребущі руки советських окупаційних органів. Перед близькою навалююю советських орд у той тривожний час українці почали масово покидати Відень і його довкілля.

Та, ще до виїзду з загроженої столиці, деяких активістів з-поміж січовиків зобов'язано подбати про приватні квартири для провідних людей з УПА, що саме прибували до Відня з метою налашдування зовнішніх зв'язків, і вможливити їхню зустріч для координації стратегічних дій у Краю з представниками Дивізії “Таличина”, які тут теж перебували на реченцевій відпустці з військового постою у Словаччині.

Це були вже останні суспільні навантаження тих із членів “Січі”, що рішили покинути Відень.

Нарешті вибила година, справді п'ять хвилин перед дванадцятою, коли ще було можливо за звичним розподілом їзди вибратися з Відня, що все більше потапав у хаосі. Значний гурт січовиків (між ними Кирило Цепенда, Іван Процик, Михайло Пап, Роман Кухар, Степан Нестер, Іван Кенес, Володимир Тисовський, Остап Пицко) та, під їхньою опікою, патріярх “Січі” Д-р Остап Грицай, в нечуваній метушні на західньому двірці столиці, в вилеті Маріягільферштрассе, прощався нашвидку зі своїми залишеними тут приятелями, яких не довелось більше бачити в житті — Д-ром Борисом Кудриком, що не міг розстатися з томами своїх музичних композицій, Дем'яном Гандзієм, звітодавцем січових імпрез, що саме сподівався народин дитини, колишнім господарем “Січі” Інж. Дмитром Формальчиком, що не міг рішитися на виїзд з уваги на залишену в Зашкові стареньку матір, головою товариства з 1943 р. Юрієм Мохнацьким, що мав родинні зобов'язання в Відні, студентським співмешканцем Романом Рудавським, що турбувався за своїх тількищо прибулих батьків, ще з ким... Їм ніяк було в той критичний час долучитись до дружньої подорожньої групи.

Захопивши свої скромні статки в одну-єдину дорожню валізу, а хто в наплечник, покидали січові вихідці в поспіху наддунайську столицю — незабутнє місце юного студійного побуту. Звідси проклався складний мандрівний шлях усіми можливими транспортними засобами (залізницею, автомашинами, згодом і баворськими возами, а то й пішком, штовхаючи вперед навантажену скупим знадіб'ям повозку) — циганськими дорогами, попри виверти, руїни й військові застави, що схоплювали подорожній люд до копання оборонних валів, усе далі, через Будейовиці, Пільзно в Чехословаччині, до Регенсбургу й Ноймаркту в Баварії. В ноймарктському таборі біженців, давнім січовим звичаєм, зорганізовано

вокальний концертний ансамбль під поперемінним керівництвом диригента “Сурми”, Омеляна Плешкевича, проф. Богдана П'юрка й Кирила Цепенди та з програмою міжнародної музики (хорові точки з солями Михайла Мороза і пісенно-оперний репертуар у виконанні Романа Кухаря) розпочалося турне по американських військових осередках і таборах наших біженців. Ту діяльність продовжала наша січова братія пізніше в Мюнхені й великому переселенчому таборі у поблизу Карльсфельді, де поставлено з іншими мистцями сцени народну оперу “Наталка Полтавка” в такій обсаді: Наталка — Ірина Туркевич-Мартинець, Петро — Роман Кухар, Микола — Лев Рейнарович, Выборний— Михайло Ходський, Возний — Василь Федорович, Терпелиха — Ліна Горникевич-Тимченко.

З решти січовиків, підсилених новими співочими талантами, zorganizував К. Цепенда в Мюнхені й Карльсфельді новий хор, що під назвою “Трембіта” об'їздив з концертами чи не всю американську зону. Тоді й розійшлися мандрівні шляхи вірного ще з Відня гурта січовиків — частина їх залишилась на місці в переселенчому таборі, деякі роз'їхались кінчати студії по університетських осередках Німеччини, здебільш у Гайдельберг, що один з перших відкрив повоєнний академічний сезон в найстаршому німецькому університеті, а інші скористались першою нагодою й виїхували в заокеанські країни.

Отак, на подоби Енеевих митарств бурлацького мандрування, розтягнулись довгі подорожні путі останніх могікан “Січі” з обложеної Трої, заки довелось їм причалити до тимчасової пристані. Водночас і вершилась їхня життєва участь у вже історичному існуванні Академічного Товариства “Січ” у Відні.

Прикметним зразком музичного шляху мандрівного січовика, що, як той новітній трубадур-мінне-зенгер, скитався по світу після втрати свого тимчасового осідку в Відні, залишаючись вірним вибраному покликанню, є невпинна ще й тепер мистецька діяльність скрипаля Володимира Чижика. Приводимо місця з його цікавого свідчення, внесеного 6 грудня 1993. Народився він у місті походження великого українського музики, Станіслава Людкевича, в Ярославі. Там, до речі, навчався в єзуїтській школі гетьман Богдан Хмельницький. Покінчивши середню освіту в Боршеві, тернопільської області, він продовжав навчання гри на скрипці в Музичній консерваторії у Львові, де й уперше почав учителювати в 1939—41 рр. Вищі музичні студії продовжав у Віденській Музичній школі, водночас працюючи скрипалем у театральній оркестрі в Баден, біля Відня, як і вчителем скрипки в місцевій музичній школі. Чижик був активним членом “Січі” від 1941 до 1946 р., виступаючи часто в січових музичних імпрезах. Свою музичну й педагогічну діяльність продовжав після виїзду з Відня в Мюнхені й Міттенвальді, де, разом із членами вчительського збору, Дир. Зиновієм Лиськом, скрипалями Володимиром Цісиком і Богданом Мигасюком та співаком-баритоном Дометієм Йохою-Березинцем, навчав гри на скрипці й теоретичних предметів у таборівій музичній школі в “Егерказерне”. Від виїзду до Америки в 1949 р. до 1961 р. працював на “хліб насущний” фабричним робітником, в той же час обслуговуючи своєю мандрівною оркестрою наших поселенців у Чикаго й довкіллі. А між тим завершив дипломом учителя музики вищі студії в Де Пол університеті і здобув собі постійне становище музичного педагога в Чикагській публічній школі й соліста камерних ансамблів, а теж і члена симфонічної оркестри в північно-західньому Чикаго. Справді незнищенна снага одного з носіїв музичних ідеалів січового товариства!

З вірною посвятою продовжали музичну діяльність після виїзду з Відня й інші побратими й посестри з “Січі” — Ольга Сушко (Наконечна), Василь Матіяш, Олександр Ройко, Любомир Мацюк, Ія Мацюк (Грицай), Іван Задорожний, Володимир Боднар, Володимир Баранський, Іван Рудавський, Богдан Кушнір, Тусько Кліш, Богдан Шарко, Едвард Камінський, Володимир Тисовський, вокалісти; Северин Сапрун, Калина Чічка-Андрієнко, Соня Лиськевич (Наконечна), Наталка Ляхович (Климкевич), Юрій Цибрівський, піяністи; Аристид Вірста, Володимир Павлишин, Петро Прус, Роман Рудавський, скрипалі; Мирон Дуда, челіст; Мирон Федорів, Мирослав Антонович, музикологи. Про долю інших невідомо.

Епілог (1945—1947)

Залишений у Відні січовий звітодавець кидає ярке світло на загальне положення населення столиці безпосередньо до її опанування советською армією: "Большевики наближались до Відня. Бої велись уже на кордонах теперішньої Австрії. Щоденні налети американських бомбовиків лише збільшувати жах і страхіття війни, вказуючи на близький кінець Третього Райху. Паніка зростала щохвилини. Всюди безладдя, метушня, стихійна втеча на захід. Це не була евакуація, це був початок жакливого розгрому. Всі, кому було можливо, тікали. Поїзди рухались без пляну, бо залізниці й залізничні шляхи весь час бомбардували. Жах охопив усіх, особливо ж українських біженців, яким нічого було сподіватись від большевицької навали. Тікати було нікуди при недостатці транспортних середників — поїздів, авт, бензини — тому, силою обставин, багато наших земляків мусіли залишитись у Відні. "Що буде — думав кожен — як прийдуть сюди большевики? Вони всіх нас винищать без розбору". Рятувались, як могли. Потік біженців плив безперерійно з Відня й околиць на захід. Тікали перед большевицькою загрозою, щоб тільки дістатись до зон американців, англійців чи французів. А потім — як Бог дасть. Рух на захід не зупинявся -переповненими поїздами, автами, пішки".

Важко було одиницям у той загрозовий час непевної долі завтрашнього дня пускатись з покинутої на советську здобич столиці в гуцу военного розгону докільля. А куди важче було рїшатись на виїзд родинами. Невже кращі вигляди на порятунок, покинувши Відень? А, бува, не попадуться таким чином ще легше в руки ворога? Такі роздуми інколи й паралізували спроможність дії.

Для доповнення картини тогочасного критичного положення українців у Відні й докільлі приведемо свідчення січовики в його родинному оточенні.

"Відень остаточно перейшов у советські руки 13 квітня 1945 р. Проте рештки німецької армії, що відступали на захід, станули останнім сильним опором на новій фронтівій лінії таки недалеко Відня. Ця лінія переходила саме через село Леобендорф, де наша родина — батьки, о. Василь і Марія Сушко та ми, брат Славко, сестра Віра, я і дві заміжні сестри, Ірина й Соня зі своїми чоловіками, Миколою Когутом і Владком Ліщинським, з їхніми дітьми, однорічною Сянею і трирічною Дарцею, в цілому 11 осіб, у той час опинилась на парафії о. Матіяса Старібахера. Ще восени 1944 р. призначив віденський Архиепископ кардинал Інніцер мого батька до помічя місцевому парохіві. Тепер же й інші в родині помагали парохіві о. Матіясові в різних працях на його просторому приходстві...

У самому селі, яких 15 кілометрів на північний захід від Відня, та на поблизьких узгір'ях окопались німецькі частини, а на схід від них, безпосередньо за сільськими будівлями, проходила перша советська бойова лінія. Бої велись безупинно. Тут у підвалі перебули ми два тижні, від 20 квітня до 5 травня, себто до німецької капітуляції. День і ніч гула шалена битва. З виском пролітали над селом стрільна артилерії з обох сторін. Виміна кулеметного вогню проходила на краю села. В молитві очікували ми кінця тієї жакливої воєнної дії в нашому поближжі. Наприкінці опанували місцевість советські "освободітелі", з притаманними їм насильствами, грабіжжю й терором...

У висліді наших зусиль, після відходу советської частини, дістатись на захід, прибули ми на коротко й до Відня, але положення в підсоветському місті було крайне пригнобливе. Вистачить згадати, що на приходстві церкви св. Варвари дружина пароха о. М. Горникевича, відхиливши двері на спробу наших відвідин, тільки заламала руки й заголосила: Та що ви тут робите? Тікайте звідси мерщій, тут бо совети вилволюють на вулицях наших людей". (Володимир Сушко: "На волю", "Свобода", ч. 10, за 18 січня 1994).

Сергій Наклович звітує про те, що більшість січовиків покинула наддунайську столицю, а залишені члени управи з Євгеном Пизюром намагалися заховати січове майно, бібліотеку, діловодство, аби вся

1

Сергій Наклович. "Студентське життя у Відні після Другої світової війни" ("Сучасність", ч. 4 (360), США, квітень 1991, ст. 73—79).

ота спадщина не дісталась органам НКВД і не послужила їм у дальших переслідуваннях українства. А зрештою, організоване українське життя завмерло в Відні, люди просиджували годинами в підземельних сховищах, днями й ночами, під бомбовим насиллям, або обстрілом з гармат, танків і “катюш”. Регулярна німецька армія щезла, оборонні бої вели відділи народного ополчення, борня проникла вже на вулиці Відня й у сам центр міста. Габсбурзька столиця опинилась наприкінці під советським ярмом. Наступив, уже звичний під час московсько-советських завоювань, большевицький терор — оргії солдатески, насилування жінок, грабежі, вбивства, арештовування, вивози, постійна нагінка з боку енкаведівських “малют скуратових”. Залишені українські студенти, особливо наражені на небезпеку в обличчі комуністичних доносів за приписувану їм “співпрацю з нацистами”, перебували здебільшого в умовах підпілля. Щойно під кінець травня й на початку червня 1945 р. активніші з-поміж них почали заходи біля легалізації українського студентства з метою продовжування й закінчення студій. Місцем зустрічі наших студентів тоді був терен університету, або й дім головного осідку австрійської студентської організації при Колінгасе 19.

В тій організації, що перейняла провід над австрійським студентством погітлерівського періоду, домінувала комуністична меншина, насправді агентура міського советського управління. З огляду на особисту безпеку, українські студенти в Відні вирішили продовжати діяльність Академічного Т-ва “Січ” притаєно. Діяти наяву означало б накликати на себе негайну нагінку. Оскільки поліційні органи міста були під комуністичною контролею, “проголошення зборів оновленої “Січі” в офіційному віденському бюрі (Vereinsbureau) наразило б не лиш управу, але й членів відновленого товариства на ув’язнення й вивози “на родину”¹.

Таким чином, 29 червня 1945 р. відбулись тайні наради над розглядом питання дальшого існування “Січі” на інтимних зборах при Колінгасе 19. Учасники зборів (більш тридцяти наших студентів) вибрали нову тайну управу нашого товариства, отого Phoenix redivivus, куди увійшли Сергій Наклович — голова, Мирослав Теренець — заступник голови, Мирон Бучак — секретар, Юрій Мохнацький — скарбник і 2-ий заступник голови, Микола Дутка — бібліотекар, Володимир Комісар і Святослав Зятік — члени управи, та Романа Скрипій — референтка жіночого членства.

В тому часі, як і після Першої Світової війни, високі віденські школи були справжнім магнетом для великої частини нашої тамтешньої еміграційної спільноти. В 1945 р. мотиви здобути нашим людям студентський статус були куди більш імперативні, ніж у 20-их роках. Високі школи були тоді єдиним пристановиськом, де українці могли легально влаштуватись, діставши дозвіл на перебування в Відні й перечекавши найкритичнішу пору советської окупації міста й Австрії. Політикою державної поліції в Відні, інфільтрованої комуністами й під впливом їхньої агітації, супроти українців — було репатріювати їх “на родину”, позбутись їх кожним можливим способом, водночас здобути собі кредит советської окупаційної влади тією вислугою. Не дивно, що велика частина нашої людности, що перебувала тоді в Відні й доквілі, приписувалася формально студентами високих шкіл під різними претекстами, недокінчених студій, перекваліфікації тощо. Відень поділили тоді на 4 окупаційні зони — американську, англійську, французьку й советську. Проте большевицькі агенти не задовільнялись контролею своєї зони, а викрадали людей з інших зон, користуючись допомогою своєї агентури в австрійській поліції. Починаючи із приходу альянтів до Відня в кінці серпня 1945 р., рецидиви советського беззаконня припинились, дарма що акти насилля, перехоплювання людей — мешканців несветської зони, траплялись і згодом, але вже не так масово.

Побут наших залишенців у Відні проходив під знаком реєстрації на виїзд, можливо кудись “за море”, постійних старань за допомогу від УНРА й інших харитативних установ, торгувань всячиною, т. зв. “паскуванням”, аби знайти засоби прожиття в післявоєнний час загального недоїдання з приводу невиспачальних харчових приділів на особу. Феноменом того періоду був замітний зріст українців від 18 до 75 років життя, що студіювали в високих школах Відня. Зимовий семестр 1945/46 академічного

1

С. Наклович. Там же, ст. 75.

року зареєстрував найвищий чисельний стан (565 іматрикульованих українських студентів) нашого студентства в різних високих віденських школах за всі часи існування "Січі". Незначний спад чисельности при стані 495 позначився в літньому семестрі 1946, після чого кількість українських студентів постійно зменшувалась, в 1946/47 р. до 396, в 1947 р. до 278, в 1947/48 р. до 136 студентів, і так аж до нашого часу, коли в віденських високих школах навчається не більш 20-ти українців у будь-якому академічному році. Симптоматичний спад чисельности українських студентів після 1946 р. вияснюється їхнім виїздом з Відня з огляду на особисту безпеку в західні терени Австрії й Німеччини, якщо не в інші країни західньої Європи, або за океан. Тільки невелика частина наших абсольтентів студій залишилась у Відні, поголовна ж більшість, навіть з-поміж тих, що не завершили навчання, біля 90 відсотків у цілому, виїхала на захід. Серед випускників високих шкіл Відня з того періоду найбільше було між українцями студентів медицини й торговельної академії.

За весь час свого існування до 1946 р. провід тайної "Січі" діяв у багатьох напрямках загальної допомоги нашим студентам: координував студентські справи, підтримував матеріально студентів і їхні родини, робив заходи в поліційному бюрі за видачею пашпортів, легалізацією документів, добуттям дозволу на студійний побут в місті; управа тайної "Січі" теж заступала своїх членів і загал нашого студентства в різних урядових клопотаннях, у виеднуванні мешканевих дозволів, регулюванні харчових приділів, опіці над хворими й їхніми родинми (включно з відвожуванням їх до лікарень у разі потреби), в інтервенціях у користь арештованих українців окупаційними органами.

Дуже пекучим завданням виявилось фінансування студій, тож і в питанні отримання стипендій для найбільш незаможних із своїх рядів треба було січовій управі поклопотатись. У висліді, запевнено приділ від 10 до 20-ти стипендій по 100 шилінгів місячно в одному семестрі.

З інших ділянок допомоги нашим студентам годиться згадати заходи управи тайної "Січі" біля доставки посилок в рамках харитативної акції УНРА й ЗУАДК-ту, як і суто-академічну поміч студентам – доступ до студійних матеріалів (навчальної літератури і приладів), сприяння при академічних вписах, оплатах, іспитах, процедурі зарахування років студій тощо.

Діяльність січового проводу охоплювала теж участь у міжнародних студентських організаціях і їхніх виступах, назовні, як і дбання про здоров'я й культурну розвагу членства (вакаційні студентські табори, товариські вечори з танками, аматорська (концертова) самодіяльність, конкурсіві події (у внутрішньо-організаційному житті товариства).

Потенціал нашої студентської громади переріс інші чужинецькі студентські організації, так що після німецьких переселенців у високих віденських школах українська, хоч і бездержавна, група насправді стала найміцнішою серед чужинецьких студентів¹.

Проте провізорія притаєної діяльності "Січі" довго не протривала. На її провід нагло впали удари з боку НКВД. В серпні 1947 р., в розшуках за своїм братом Богданом, згинув серед підозрілих обставин большевицьких переслухань і обстежень в лікарні Юрій Мохнацький. Десь у тому ж часі советські окупаційні органи схопили Богдана Климкова, Василя Качуровського, Романа Новосада, Святослава Панчишина, Бригідера та інших активних студентів, навіть старшого віку, як от Ред. Михайла Матчака. В жовтні подібна доля стрінула й останнього голову "Січі", Сергія Накловича, якого схопили московські агенти й вивезли через місцевість Баден на ноторичну "родіну". Поривання наших людей і насильні вивози не обмежувались до студентських активістів – українців у тій беззаконній добі, гіршій від темного середньовіччя; арештовували агенти большевицької розвідки відомих громадян на вулицях міста і по приватних мешканнях, за їхніми списками. За таких обставин пропали й Д-р Борис Кудрик і Дем'ян Гандзій, а співака Михайла Дуду довго в'язнили в советських казематах, заки вдалось йому, як чеському громадянину, знову вийти на волю.

Сніп світла на похмурі умови карного побуту в советських концтаборах вивезених туди січовиків та інших українських мешканців Відня того беззаконного повоєнного часу кидає один наш громадянин,

1

Сергій Наклович. Там же, ст. 78.

що розділив долю схоплених на вулицях столиці земляків. Їх запроторили туди, де, подібно до Дантейського пекла, треба було залишити надію на скоре визволення.

“В Донбасі, в концтаборі “Юнком” (юний комуніст), біля міста Єнакієва, кагебісти мучили три тисячі невинних людей, які не були громадянами СРСР. Серед в'язнів різної національності – словаків, мадярів, німців ітд., було приблизно 800 українців, здебільшого освічених людей, священників, монахів, заможних господарів із Закарпаття. Одної ночі в початках вересня 1945 р. до концтабору привели додаткових, близько 120, в'язнів, загнали їх до “дескамери” (дестиляційного приміщення), постригли, відобрали одяг та особисті речі, одягнувши їх згодом у “фуфайки”. Вся профілактична процедура відбувалась під наглядом начальника концтабору, кагебіста Шамуела Берковича. А щоб уникнути знайомства новоприбулих “фашистів” з рештою в'язнів, відділено їхні приміщення колючим дротом від загального концтабору. Він, зрештою, був ізольований від світу, куди не було в'язням вороття. В'язні на рукавах фуфайок носили нашивку С. К. (спеціальний контингент), не маючи права на листування і зв'язок з рідними. Тількищо прибулі, переважно “українські фашисти” (так їх тут обзивали кагебісти), що їх органи “Смерш”-у підступно схопили в Відні, Празі, Будапешті, не мали доступу нікуди поза їхню смугу, де витискали з них рештки сил. Між ними був молодий український лікар з Відня, Д-р Кредовий, що повнив накладені на нього обов'язки відповідальності за продуктивність групи. В'язнів щодня під охороною виганяли на шахту працювати. Режим у концтаборі ступнево погіршувався, багато в'язнів постійно слабшали й не могли виконувати непосильні норми. Інспектор “труда”, Вайсман, погрожував зменшенням пайки хліба, обвиняючи в'язнів у саботажі. Протести не помагали, спроби вияснень критичного стану здоров'я в'язнів начальникові Берковичеві кінчались його лайкою “Ви, фашисти, всьо равно должны подохнуть, понялі?” І Беркович і Вайсман, кагебісти єврейського походження, ненавиділи інтелігенцію, особливо ж українців. Після невдалих спроб вивести будь-яку полегшу, в'язнів ночами виганяли на мороз, влаштовуючи серед них особистий обшук. Морили їх каторжною працею всі сім днів у тижні без “вихідного”. Життя в'язнів стало іграшкою в руках кагебістів, їхнім знущанням, голодовим карам не було кінця. Із трьох тисяч загалу в'язнів більшість померла, інші з недостачі достатнього прохарчування й вітамінів нездужали “цингою” (скорбутом). Такий стан тривав до весни 1946 р., коли віденським “фашистам” нарешті дозволено стрічатися з рештою в'язнів. З-поміж членів “Січі” залишилось лиш декількох при житті, а між ними й Д-р Кредовий; інших вивезли в Полярні краї. Опинились вони тут у висліді акції “Смерш” – у під час вилучування наших людей у Відні, починаючи з 1945 р. Тоді й ув обідню пору вхопили на вулиці Фазангассе Архикнязя Вільгельма Габсбурга, відомого полковника української армії (УСС) в 1918 р., Василя Вишиваного, затягнувши його до кагебівського “чорного ворона”. В той же час пограбували його особистий родинний архів, усі документи, відзначення, спогади. Василь Вишиваний був видатним приятелем українців, зокрема студентів з Академічного Т-ва “Січ”, чия доля була йому на серці. Водночас із ув'язненням полковника УСС, Вільгельма Габсбурга, відбувалися в Відні “лови” на січовиків, коли й захопили одного з провідних членів, Романа Новосада, студента музичної консерваторії. Мешкання його перетрусили, самого ж тортували, вимагаючи признатися, начебто він та інші члени “Січі” були вояками 1 УД УНА. Тоді й Д-ра Кредового, що навчався в гімназії й кінчав медичні студії в Відні, ув'язнили й вивезли до концлагерів, звідкіля він, як і багато інших членів “Січі”, більше не вийшов на волю”¹.

Такі злочинства КГБ тривали до осені 1955 р., коли Австрія нарешті заключила державний договір з альянтами, після чого советська окупаційна армія залишила австрійську територію. До того часу понад сто українських студентів закінчили навчання в високих віденських школах.

Услід за арештами й вивозами українців до 1947 р. наступила вимушена перерва в діяльності провізоричної управи “Січі”, бо й увесь український Відень опинився під Дамоклевим мечем большевицького терору. Тоді й зазнало приховане січове товариство остаточного удару. Наслідком провокативних советських інсинуацій, австрійська поліція розв'язала “Січ” 18 червня 1947 р., об'явивши

¹

Іван Сарвадій. Як кагебісти нищили студентів Українського Академічного Т-ва “Січ” (на правах рукопису).

спроби відреставрування її нелегальними. Позверховним претекстом до ліквідації “Січі” послужив поліційним органам аргумент, начебто статут “Січі”, спертий на принципі “вождівства”, був виявом протидемократичних настанов тієї студентської організації. Не допомогли з’ясування січового активу, що до 21 грудня 1941 р. статuti товариства мали наскрізь демократичний характер і тільки після нацистських устрьявань їх змодифіковано в толерованому тоді націоналістичному напрямі. “Січ” офіційно й остаточно розв’язано після 79 років її динамічного, національно відзивного буття. У зв’язку з тим, треба тут рішуче підкреслити, що Академічне Т-во “Січ”, навіть у той грізний для його існування час, не розв’язалось самохіть, а розв’язала його формально й суттєво віденська адміністративна влада¹.

Були спроби після 1955 р. відновити діяльність “Січі”, а в березні 1959 р. студент прав Володимир Іванович у співпраці зі студентом філософії, Тарасом Гунчаком, внесли проєкт нового січового статуту для урядового затвердження. Проте й ті поновлені заходи застрягли в актах міської управи, а нечисельна громада українського студентства в Відні не спромоглась на більш активні зусилля в тому напрямку.

А все ж традиції “Січі” невмирущі, продовжуються й до наших днів. Із замітніших відзначень Товариства назвемо великий з’їзд січовиків у ЗСА в 1963 р., з ініціятиви активного й за еміграції члена “Січі”, Проф. Михайла Яремка; ювілейне вшанування сторіччя “Січі” в Відні, що відбулось у 1968 й 1970 роках (при чому вмуровано пропам’ятну таблицю присвячену “Січі” у притворі церкви св. Варвари); чисельні статті в еміграційній періодиці упродовж десятиріч від розв’язання січового товариства (із спогадами про різні етапи його історичного існування); й, нарешті, оця праця над основнішою монографією (раніші літературні відзначення мали форму альманахів і збірників, а не цілісної історії), на яку заслужила собі наша найстарша студентська організація з нагоди 125-річчя від часу її заснування в 1868 р. Всі оті відзначення славного віденського січового братерства й сестрицтва належні “Січі” не тільки тому, аби “слава не пропала”, а ще більше для заохоти й моральної підтримки українського студентства в сучасному Відні відновити діяльність нашої безсмертної вчительки та справжньої Альма матер, що випустила у світ сотні, якщо не тисячі, своїх вихованців — видатних громадян, державних мужів і когорти борців за перемогу української національної правди.

ADDENDA

СПИСОК ГОЛІВ “СІЧІ” 1868—1947

1.	9/1—25/3	1868.	Наталь Вахнянин.
2.	25/3—30/11	1868.	Д-р Юліян Целевич.
3.	30/11 1868—24/11	1869.	Михайло Подолінський.
4.	24/11 1869—1/12	1871.	Д-р Мелітон Бучинський.
5.	1/12 1871—30/11	1872.	Д-р Іван Скоморовський.
6.	30/11 1872—20/11	1873.	Д-р Іван Пулюй.
7.	20/11 1873—31/10	1874.	Петро Скобельський.
8.	31/10—19/12	1874.	Остап Терлецький.
9.	19/12 1874—7/11	1875.	Щасний Сельський.
10.	7/11 1875—3/11	1877.	Д-р Іван Горбачевський.
11.	3/11 1877—26/10	1878.	Петро Огоновський.
12.	26/10 1878—25/1	1879.	Софрон Недільський.
13.	25/1—25/10	1879.	Іван Дольницький.
14.	25/10 1879—23/10	1880.	Ярослав Окуневський.
15.	23/10 1880—22/10	1881.	Д-р Іван Кос.
16.	22/10 1881—3/11	1883.	Льонгін Озаркевич.
17.	3/11 1883—1/10	1885.	Іван Куровець.
18.	1/10 1885—1/10	1886.	Роман Яросевич.
19.	5/11 1886—5/11	1887.	Д-р Євген Кобринський.
20.	5/11 1887—10/11	1888.	Воєвідка.
21.	10/11—19/12	1888.	Яків Турин.
22.	19/12 1888—19/11	1889.	Орест Зарицький.
23.	23/11 1889—1/11	1890.	Д-р Михайло Зобков.
24.	1/11 1890—7/11	1891.	Володимир Лаврівський.
25.	7/11 1891—14/5	1892.	Осип Партицький.
26.	14/5 1892—28/2	1893.	Євген Левицький.
27.	28/2—10/5	1893.	Льонгін Бачинський.
28.	10/5 1893—21/1	1894.	Ярослав Бурачинський.
29.	21/1—16/11	1894.	Д-р Василь Павлюк.
30.	16/11 1894—11/11	1895.	Іван Бережницький.
31.	11/11 1895—14/11	1896.	Кость Гукевич.
32.	14/11 1896—6/2	1897.	Олекса Петровський.
33.	6/2 —7/11	1897.	Орест Бурачинський.
34.	7/11 1897—7/6	1898.	Д-р Мирон Кордуба.
35.	12/6 —12/11	1898.	Д-р Кость Танячкевич.
36.	12/11 1898—26/3	1899.	Роман Сембратович.
37.	26/3 —4/11	1899.	Д-р Володимир Старосольський.
38.	4/11 1899—14/11	1900.	Іван Семанюк (М. Черемшина).
39.	14/11 1900—9/11	1901.	Михайло Галушинський.
40.	9/11 1901—9/2	1902.	Теоділь Мелень.
41.	9/2 —9/11	1902.	Роман Перфецький.
42.	9/11 1902—24/1	1903.	Д-р Зенон Кузеля.
43.	24/1 —29/6	1903.	Данило Джердж.
44.	29/6 1903—5/11	1904.	Д-р Зенон Кузеля.
45.	5/11 1904—5/2	1905.	Осип Назарук.

46.	5/2 –17/5	1905.	Володимир Темницький.
47.	17/5 –10/12	1905.	Степан Витвицький.
48.	10/12 1905– 27/5	1906.	Іван Макар.
49.	27/5–18/11	1906.	Антін Гарасимів.
50.	18/11 1906–15/11	1907.	Омелян Бачинський.
51.	15/11 1907–23/2	1908.	Микола Галущинський.
52.	23/2 –13/11	1908.	Володимир Кузьмович.
53.	13/11 1908–13/11	1909.	Микола Чайківський.
54.	13/11 1909–14/11	1910.	Володимир Зубрицький.
55.	14/11 1910 –3/11	1911.	Матвій Апостол.
56.	3/11 1911–4/11	1912.	Василь Цмайло-Кульчицький.
57.	4/11 1912–25/10	1913.	Михайло Білик.
58.	25/10 1913–15/12	1914.	Нестор Гаморак.
59.	15/12 1914–14/2	1915.	Корнило Заклинський.
60.	14/2 –8/7	1915.	Мирон Дольницький.
61.	8/7 1915–16/10	1915.	Осип Утриско.
62.	16/10 1915 –1/4	1916.	Василь Терпелюк.
63.	1/4 –11/7	1916.	Емануїл Сандул.
64.	11/7 1916–24/2	1917.	Василь Терпелюк.
65.	24/2 1917–23/3	1918.	Зенон Пеленський.
66.	23/3 1918–11/10	1919.	Дмитро Цибрівський.
67.	11/10 1919–20/10	1920.	Володимир Ломінський.
68.	20/10 1920–13/11	1921.	Ігор Федів.
69.	13/11 1921–10/4	1922.	Пилип Деркач.
70.	11/4–29/10	1922.	Володимир Ганківський.
71.	29/10 1922–11/11	1923.	Теодор Марітчак.
72.	11/11 1923–2/3	1924.	Михайло Бачинський.
73.	2/3–2/11	1924.	Микола Тофан.
74.	2/11 1924–20/6	1925.	Остап Бартків.
75.	20/6 –31/10	1925.	Михайло Муринюк.
76.	31/10 1925–20/3	1926.	Іван Шминець.
77.	20/3–6/11	1926.	Олекса Тришкалюк.
78.	6/11 1926–26/11	1927.	Петро Шлемкевич.
79.	26/11 1927–17/5	1928.	Юрій Вітошинський.
80.	17/5–1/12	1928.	Михайло Муринюк.
81.	1/12 1928–16/11	1929.	Ярослав Іванусів.
82.	16/11 1929–10/5	1930.	Осип Гридовий.
83.	10/5–22/11	1930.	Роман Залозецький.
84.	22/11 1930–14/3	1931.	Володимир Янда.
85.	14/3–4/7	1931.	Д-р Юрій Вітошинський.
86.	4/7 –28/11	1931.	Роман Крохмалюк.
87.	28/11	1931–1932.	Микола Сушко.
88.		1932.	Богдан Юськевич.
89.		1933.	Осип Гридовий.
90.		1934.	Осип Гридовий.
91.		1935.	Омелян Бачинський.
92.		1936.	Богдан Юськевич.
93.		1937.	Осип Гридовий.
94.		1938.	Юрій Лопатинський-Калина.

95.	1939.	Осип Гридовий.
96.	1940.	Богдан Лончина.
97.	1941	Костянтин Біда.
98.	1942	Олекса Цибрівський.
99.	1943.	Юрій Мохнацький.
100.	1944.	Євген Пизюр.
101.	1945.	Роман Залуцький.
102.	1945—1947.	Сергій Наклович.

Список почесних членів Академічного Т-ва “Січ”

(У хронологічному порядку найменування)

Анатоль Вахнянин	Володислав Федорович
Д-р Юліян Целевич	Михайло Димет
Дам'ян Гладилевич	Остап Терлецький
Д-р Юліян Пелеш	Д-р Теофіль Окуневський
Д-р Костянтин Менцинський	Д-р Йосиф Ковшевич
Іван Струмінський	Д-р Костянтин Ікалович
Юліян Лаврівський	Д-р Володимир Кобринський
Лев Шехович	Д-р Ізидор Шухевич
Іван Комарницький	Д-р Іван Куровець
Йосиф Ганінчак	Д-р Євген Озаркевич
Михайло Драгоманів	Д-р Іван Франко
Володислав Бачинський	Д-р Євген Кобринський
Юліян Медвецький	Д-р Андрій Бурачинський
Д-р Іван Пулюй	Софрон Недільський
Д-р Мелітон Бучинський	Д-р Микола Подлуський
Д-р Іван Качковський	Д-р Євген Мисула
Єротей Пігуляк	Д-р Орест Зарицький
Ізидор Громницький	Д-р Михайло Зобків
Петро Огоновський	Д-р Зиновій Левицький
Дмитро Людкевич	Юліян Романчук
Мирон Зарицький	Михайло Грушевський
Д-р Сильвестр Дрималик	Д-р Зенко Кузеля
Д-р Франц Мікльошіч	Д-р Євген Олесницький
Д-р Іван Горбачевський	Д-р Станислав Дністрянський
Д-р Щасний Сельський	Володимир Винниченко
Д-р Іван Кос	Володимир Левинський
Д-р Ярослав Окуневський	Ольга Кобилянська
Кость Панківський	Д-р Євген Петрушевич
Д-р Льонгин Озаркевич	Захар Павлюх
Д-р Омелян Огоновський	Богдан Лепкий
Д-р Ізидор Шараневич	Богдан Бережницький

Д-р Остап Грицай

Список членів і громадян, близьких до Академічного Т-ва “Січ” 1940-их років у Відні

На підставі адресаря активного члена “Січі”, св. пам. Д-ра Михайла Яремка, автора монографії присвяченої “Січі”, під заг. “Галичина – від відокремлення до об’єднання”, та при співпраці з січовими членами, виготовлено цей, можливо найповніший список членства січового товариства (включно з близькими до “Січі” громадянами) 1940-их рр. Наймення приведено за порядком абетки. Якщо відомі, подано дати померлих членів. Академічні ступені осіб і їхні звання не в кожному випадку відмічені.

Абрагамовський (?)

Д-р Антонович, Мирослав, співак, диригент, педагог

Д-р Антонович, Тетяна (Терлецька)

Андрієнко-Чічка, Калина, піаністка, концертмайстер

Інж. Артимишин, Юрій

Інж. Багрій, Ярослав

Багрій, Мирослава (Кіндрачук)

Д-р Базилевич, Анатоль, бібліотекар “Січі” (1913–1977)

Інж. Балабан, Василь

Баламутенко, Віра (Коппенгофер), віденка українського походження

Барабаш, Мирон

Барабаш, Марта (Кравців)

Проф. Барагура, Володимир, журналіст, редактор, письменник

Баран, Василь

Баран, Володимир

Баранський, Володимир, співак

Д-р Бартошко, Володимир, лікар

Баховський, Богдан, член “Ролянда”, помер

Ред. Бачинський, Омелян, голова “Січі” в 1930-их рр. (1912–1974)

Бень, Костянтин, урядовець

Д-р Бережницький, Юрій, лікар

Д-р Бережницька, Стефанія (Тершаковець), лікарка

Березовський, Роман

Бесідка, Василь

Бескид, Юліян (Тарнович), автор багатьох праць, м. інш. “Українського Академічного Дому у Львові”

Д-р. Билів, Любомир (1912–1987)

Інж. Билів, Дарія (Курилович)

Д-р Бирка, Іван, лікар, помер (?)

Проф. Біда, Костянтин, голова “Січі” в 1941 р., філолог (1916–1979)

Бігун, Ярослав

Бігун, Надя (Кредензер)

Боб’як, Іванна (Ярош)

о. Боднар, Євген, крилошанин і капелян укр. юнацтва в Вермахті, помер

Д-р Боднар, Володимир, кооператор, співак, журналіст, голова земляцтва “Жовківщина”

Божейко, Лларій, диригент “Січі” в 1920-их рр.

Божик, Володимир, співак, диригент Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка (1908–1991)

Проф. Бойчук, І., помер

Інж. Болюх, Мирослав

Бористен, М. (Ткач)

Мгр. Борух, Іван
Бригідер, (?)
Д-р Брик, Володимир, помер
Бріль, Марійка
Булавка, (?)
Буцманюк, Богдан
Бучак, Мирон
Варивода, Ярослав, помер
Варивода, Ірина (Дорошак)
Д-р Василишин, Ростислав, лікар
Василь, Олександр
Васинчук, Анатоль
Д-р Вацик, Микола, філолог, помер в 1978 р.
Д-р Венк, Таїса (Лучаківська)
Д-р Весоловський, Богдан ("Бонді"), композитор популярної музики, (1915–1971)
Весоловська, Олена (Залізник)
Весоловський, З., помер
Д-р Весоловський, Ярослав, помер
Височинська, М.
пп. Вільчинські (Богдан і Ірина)
Проф. Вірста, Аристид, скрипаль
Д-р Вітошинський, Юрій, голова "Січі" в 1928 і 1931 рр., помер
Д-р Вітошинська, Дарія (Дзерович)
Д-р Вітошинський, Лев
Інж. Воевідка, Ярослав (1919–1973)
Д-р Войтович, Микола
Д-р Войтович, Степан, лікар (1919–1992)
Д-р Волинець, Степан
Мгр. Вонторський, Юрій (1917–1978)
о. Вояковський, Николай, апостольський візитатор (1899–1972)
Габсбург, Вільгельм ("Василь Вишиваний"), Полк. УСС, помер в 1948 р. на засланні (повне прізвище: фон Габсбург-Льотрінген)
Гаврилюк, Іван
Гадзевич, Євген
Гадзевич, Роман
Гадзевич, Ярослав
Д-р Галаган, (?)
Д-р Галичин, Дмитро, Президент УККА з 1955 р., діяч в ЗСА (1895–1961)
Інж. Галібей, Роман
Ганаковський, Роман, референт робітництва в ОУН, згинув в кадеті в 1945 р.
Гандзій, Дем'ян, студентський діяч, диригент "Бандуриста", рецензент січових імпрез (1914–1990)
пп. Гандзюки, родина
Гандзюк, Марія (Юст)
о. Гарабач, Євген, провідник спортової секції "Січі", душпастир у Мюнхені
Гарас, (?)
Гірняк, Йосип, режисер і актор "Березоля", Львівського Оперного театру (1895–1989)
Гірняк-Добровольська, Олімпія, акторка театру "Березіль", померла
Д-р Глинка, Роман

Глинська, Климентина (Авдикович) ур. Січинська, сестра Мирослава С., власниця і управителька "Фортуни Нової" (1884–1965)

Проф. Гнатишин, Андрій, композитор, диригент хорів "Січі" й церкви св. Варвари в Відні

Гнатишин, Люба, співачка

Головач, Амврозій, міністер справедливости в Канаді

Головач (?)

Голойда, Іван

Д-р Голубінка, Роман, лікар, помер

Голубович, Лев (Іван)

Голубович, Олег

Голубович, Юрій

Гончарук (?), згинув у Відні

Гораєцький, (?)

Д-р Гординський, Володимир

Гореча, Марія

о. Д-р Горникевич, Мирон, парох церкви св. Варвари, опікун "Січі" (1891–?)

Д-р Горникевич, Марія

Городиський, Орест Корчак, суспільний активіст

Інж. Грабович, Роман

Інж. Гречаник, Лев

Гречаник, Марта (Копач)

Інж. Гречаник, Роман

Д-р Гридовий, Осип, кількакратний голова "Січі" у 1930-их роках

Проф. Грицай, Остап, письменник і діяч "Січі" (1881–1954)

Д-р Грицак, Петро

Д-р Гук, Володимир (1920–1975)

Проф. Гунчак, Тарас, філолог

Д-р Гурко, Євген, помер

Гурко, Теодор

Гусаківський, (?)

Гавдунік, (?)

о. Гавліч, Володимир, душпастир, помер

Геник-Березовський, Роман

Глембоцький, С.

Глют, Степан

Гогульська, Ірина, хореограф, померла

Інж. Грех, Юрій

Д-р Давосир, Ірина (Яворівська)

Д-р Дачишин, Іван

Демчина, Андрій

Демчук, П., помер

Д-р Дзерович, Маркіян, січовий діяч, після заслання в Сибірі помер у Відні

о. Д-р Дзерович-Остгайм, Олександр, парох церкви св. Варвари в Відні

Дзуль, Василь, співак, педагог (1905–1980)

Дзюба, Корнило

Дзюба, Малина (Ставнича)

Інж. Дикун, Остап

Дмитраш, (?)

Мгр. Добрянський, Іван, правник, помер 1994 р.

Дольницький, Зенон, співак

Дольницька, Марія
Ред. Дольницький, Мстислав, журналіст, редактор “Америки” (1917—1987)
Інж. Домедюк, Петро
Д-р Домедюк, Таїса (Галащук)
Інж. Дорота, Михайло
Д-р Дорошак, Семен
Мгр. Дорошак, Ірина (Варивода)
Дрогомирецька, Олена
Дуб, Михайло
Мгр. Дубляниця, Роман (1923—1988)
Дуда, Мирон, челист, абсолювент Музичної Академії, педагог
Інж. Дуда, Михайло, співак, помер 1962 р.
Д-р Дутка, Микола, бібліотекар “Січі”
Дячук, Володимир
Еліяшевська, Ольга (Фроляк)
Жизневський, Юліян
Д-р Жупник, Олександр, фізикальний надрадник Відня (1930—1993)
Проф. Загайкевич, Богдан (1887—1967)
Задорожний, Іван, співак, диригент Капелі Бандуристів (1916—1972)
Залізник, Юліян
Залізник, Ліда (Залуцька), померла
Залізник, Олена
Залізник, Слава (Височинська)
Проф. Залозецький-Сас, Роман, голова “Січі” в 1930 р., помер.
Залуцький, Богдан
Д-р Залуцький, Роман, голова “Січі” в 1945 р.
Д-р Залуцький, Теодор, професор фармації
Залуцька, Мирослава (Петришак)
Д-р Занків, В. М.
Д-р Запутович, Б.
Д-р Зидяк, Осип, помер
Зуб, Лев, помер
Зятник, Осип, помер
Зятник, Святослав, помер в 1991 р.
Зятник, Гільда, співачка
Іванець, Ірина (Ковалюк)
Іваницька-Синенька, Іванна, співачка (1897—1988)
Іванович, Володимир
Іванусів, Ярослав, інженер-лісник, активний член, кол. голова “Січі”
Іваш, (?)
Ільницька, Ірина (Коропецька)
Д-р Калинович, Іларіон, січовий діяч, член управи “Січі”
Проф. Калинович, Володимир, педагог, германіст, згинув під час бомбардування Дрездену (1884—1945)
Кальба, Богдан
Камінський, Едвард, співак, хореограф
Кантимір, Іван, організатор “Самопомочі”
Д-р Каранович, Богдан, помер в 1980 р.
Проф. Каранович, Дарія, педагог, музична діячка, піяністка

Качуровський, Василь
 Кенес, Іван, секретар робітничої "Громади"
 Проф. Кисілевський, Костянтин, філолог (1890—1974)
 Клепачівська, Софія (Чопівська)
 Д-р Климкевич, Роман, геральдик (1920—1993)
 Климкевич, Наталія (Ляхович), піаністка
 Д-р Климків, Богдан, помер на засланні в Караганді
 Климків, Марія
 Кліш, Володимир ("Тусько"), Йосафат (член управи "Січі", співак (1918—1990)
 Кліш, Марія (Паук)
 Клюфас, М.
 Клюфас, Орест ("Туньо"), дипломований купець, помер в 1993 р.
 Д-р Когут, Микола
 Мгр. Когут (Сушко), Ірина, фармацевтка
 Д-р Коленський, Мирослав, лікар
 Мгр. Колтунюк, Любомир
 Колтунюк, Дора (1919—1988)
 Мгр. Комісар, Володимир, помер
 Мгр. Комісар, Марія, фармацевтка
 Копач, Юрій, помер
 Д-р Коропей, Ярослав, помер
 Інж. Костик, Богдан
 Костик, Ірма (Кериця)
 Крацило, Стефанія (Сас), співачка
 Д-р Кредовий, ?, лікар, в'язень советських концтаборів (зек) в рр. 1945—?
 Кривоніс, Зеновія (Павлюк)
 Інж. Криницький, Олександр (Богдан), помер
 Криницька, Тетяна (Хамула)
 Д-р Крип'якевич, Роман
 Інж. Крохмалюк, Роман, голова "Січі" в 1931 р.
 Інж. Крохмалюк-Тис, Юрій, член НТШ, полковник УД УНА, письменник (1904—1994)
 Круцько, В.
 Мгр. Круцько, Євген, бібліотекар "Січі" в 1941 р. (1914—1991)
 Проф. Кубійович, Володимир, організатор української науки (1900—1985)
 Д-р Кудрик, Борис, композитор, професор музики, звітодавець січової діяльності (1897—1950)
 Кузевич, Андрій
 Проф. Кузеля, Зенон, голова "Січі" в 1903 і 1904 рр., основник КоДУС-у, науковець-етнограф,
 суспільний діяч
 Ред. Кузьмович, Ольга, журналістка
 Інж. Кулинич, Лев
 Кулинич, (?), брат Лева
 Купчинський, М.
 Ред. Курдидик, Анатоль, звітодавець січової діяльності
 Інж. Куриленко, Юрій
 Курилович, Дарія
 Курп'як, Ярослав
 Проф. Кухар, Роман В., співак, філолог, письменник
 Кучер, (?)
 Кучер, Ніона

Кушмелин, Василь, політичний в'язень в кацеті з 1943 р.
Кушмелин, Ірина (Гардецька), 1920–1992
Мгр. Кушнір, Богдан, співак, диригент
Д-р Кушнір, Лев
Інж. Кушнір, Юрій
Кушнір, Ірина (Кушнір)
о. Проф. Лаба, Василь, видатний духовник (1887–1976)
Лампіка, Любомир, співак, кооператор
Лемпіка, (Сойка), Марія (1919–1990)
Д-р Лапичак, Адріян, помер
Лапичак, Роман
Д-р Лапичак, Тома, суспільний діяч, редактор (1914–1975)
Лапичак-Лисько, Люба (Мосора)
Ласовський, Володимир, маляр (1907–1975)
Д-р Лебедович, Рома (Навроцька)
Левицький, Роман, бандурист
Левицький, Тарас
пп. Лепкі, родина (Д-р Лев Ростислав, Наталія, Софія, діти Богдана Лепкого, померли)
Мгр. Лесько, Іван
Лисанюк, Мирослав
Проф. Лисяк-Рудницький, Іван, помер в 1984 р.
Д-р Литваківський, Анатоль, помер
Ліськевич, Тарас, суспільний діяч (1912–1974)
Ліщинський, Володимир, помер
Ліщинська, Соня (Сушко)
Логин, В.
Інж. Логінський, Л.
Проф. Лончина, Богдан, голова “Січі” в 1940 р., суспільний діяч (1917–1985)
Лончина, Ірина (Чопівська)
Полк. Лопатинський-Калина, Юрій, політичний діяч ОУН, УГВР, голова “Січі” в 1938 р. (1906–1982)
Лопатинська, Анна (Прокопович), співачка, членка ОУН (1923–1992)
Єпископ Кир Лотоцький, Інокентій
Проф. Григор Лужницький, Історик Церкви, член НТШ, письменник (1903–1990)
Луцький, (?)
Д-р Мазур, Олег
Д-р Макарушка, А.
Д-р Макарушка, Любомир (1899–1986)
Проф. Максимович, Борис, піаніст, педагог, член УМІ в Дітройті (1906–1994)
Маланюк, Іра, співачка
Малецький, Я. Юліян
Ред. Малецький, Мирослав, член легіону “Ролянд”, похідних груп ОУН, ІУДУНА
Ред. Марітчак, Теодор, кол. голова “Січі” й її історик
Марків, Леся
Мартинець, Ірина (Туркевич), співачка (1900–1982)
Інж. Марчак, Т.
Матіяш, Василь, співак, диригент (1911–1982)
Ред. Матчак, Михайло, помер
Мацетко, (?)
Мацюк, Любомир, співак, педагог (1916–1991)

Мацюк, Ія (Грицай), співачка
 Д-р Мельник, Петро
 Мельничук, Мирослав (1921–1990)
 Микита, Дарія (Сидір)
 Мгр. Микитчук, Карпо, суспільний діяч, бібліотекар, член управи “Січі”, політичний в'язень в 1942–43 рр., зв'язковий УПА
 Микиша, Тарас, піяніст
 Михалюк, Олександр
 Михалюк, Ольга (Чижович)
 Мицик, Роман
 Мозгова, Євгенія (Винниченко), співачка (1908–1988)
 Морас, Роман
 Морас, Євгенія
 Морич, (?)
 Мгр. Мосевич, Іван
 пп. Мосори, родина
 Мостович, Надя (Щурковська), померла
 Мгр. Мохнацький Юрій, голова “Січі” в 1943 р., згинув після допитів НКВД у Відні в 1947 р.
 Мохнацький, Богдан, брат Юрія, згинув після допитів НКВД в 1947 р.
 Мричко, Василь, секретар управи “Січі” в 1932 р., студент медицини
 Муринюк, Михайло, кол. голова “Січі”
 Мушинський, М.
 Д-р Навроцький, Мирослав, помер
 Д-р Навроцька, Романа (Лебедович)
 Навроцький, Юліан
 Навроцький, Олег
 Д-р Назарук, Осип, суспільний діяч, письменник (1883–1940)
 Найдич, Теодор, згинув у казематах Гестапо Кривого Рогу, Україна, В 1941 р.
 Д-р Наклович, Олександр
 Д-р Наклович, Ольга
 Д-р Наклович, Сергій, голова “Січі” в 1945–47 рр.
 Інж. Наконечний, Богдан, січовий діяч
 Наконечна, Соня (Ліськевич), піяністка (1919–1971)
 Д-р Наконечний, Василь, січовий діяч, інженер, кол. голова “Січі” в граці
 Наконечна, Ольга (Сушко), співачка, піяністка, педагог
 Нападівич, Роман, студент медицини, член ОУН, в'язень кацету (1943–1945)
 Нестер, Степан, співак, педагог (1920–1965)
 Несторович, Володимир
 Нижанківська, Дарія (Снігурович), балерина, вчителька танків (1916–1980)
 Ничай, Микола
 Німців, Люба (Вайнгаймер), співачка, померла в 1984 р.
 Ред. Німчук, Іван, січовий діяч, журналіст, автор праць з історії віденських українців (1891–1956)
 Новосад, Роман, диригент хору “Січі”, від 1947–1956 рр. в карних таборах СССР
 Огієнко, Леся
 Проф. Одарченко, Петро, літературознавець, член УНО, редактор
 Проф. Олесницький, Остап, викладач коледжу в Блумфільді, бібліотекар (1917–1994)
 Олесницька, Ярослава (Мосора), голова відділу Союзу Українок Америки (1922–1993)
 Онуферко, Люба (Дольницька)
 Д-р Ортинський, Любомир, діяч І УД УНА, публіцист, помер

Д-р Роман Осінчук, почесний член НТШ, суспільний діяч (1902–1991)
 пп. Остапчуки, родина
 Остапчук, Михайло, організатор балетної групи
 Островський, Т.
 Отмар-Штайн, Сильвія, співачка
 Охримович, Маркіян
 Охримович, Марія
 Охримович, Юліян, помер
 Инж. Павлишин, Роман
 Павлишин, Володимир, музика (скрипаль і диригент), (1912–1993)
 Падох, Володимир, згинув під час бомбардування Відня (1916–1945)
 Палідович, Ярослав, помер
 Д-р Палюх, Симон
 Панасюк, Теодор
 Проф. Панейко, Юрій, науковець, професор УВУ, суспільний діяч (1888–1973)
 пп. Паничі (Теодор, Юлія), померли
 Инж. Панич, Богдан (1919–1975)
 Панич, Галина (Зюс), дентистка
 Панчишин, Святослав
 Проф. Пап, Михайло, голова Асоц. Укр. Професорів Америки
 Паславський, Богдан
 Ред. Зенон Пеленський, голова “Січі” в 1917/17 р., (1902–1979)
 Мгр. Перейма, Євген, видавець і редактор місячника “Наш голос”.
 Проф. Перфецький, Богдан, піяніст
 Д-р Петрівський, Євген, бібліотекар Університету Колорадо, Бовлдер, Коло.
 Д-р Пизюр, Євген, голова “Січі” в 1944 р., професор унів. в Сент Люїс, Мізурі (1917–80).
 Пизюр, Ірина (Паламарчук) (1922–1963)
 Инж. Пилип, Федір
 Пилявка, Теодор
 Пицко, Остап, співак, диригент
 Повшик, Юрій, скарбник робітничої “Троади”, тортуваний органами Гестапо під час ув'язнення
 Управи УНО в 1944 р.
 Д-р. Попадюк, Петро
 Прийма, Іванна (Шмериковська), концертмайстер (1898–1982)
 Прийма, С.
 Прийма, Рома (Богачевська), балерина, педагог
 Д-р Припхан, Маркіян, активний член “Січі” в 1930-их рр.
 Инж. Припхан, Орест Мирон, архітектор
 Д-р Припхан, Роман
 Инж. Приступа, Петро
 Прокоп, Зенон
 Прокоп, Марія (Кучер)
 Процик, Іван, продуцент (мідія)
 Прус, Петро, скрипаль
 Инж. Пруц, Бронислав
 Мгр. Пундик, Юрій, громадський діяч, педагог (1918–1973)
 Д-р Пундій, Павло, лікар, біограф УЛТПА, хронікар “Січі”
 Проф. Раковський, Іван (1874–1949)
 Ратич, Євген, помер

Ратич, (?) (Мбсора)

Д-р Ребет, Лев, крайовий провідник ОУН на ЗУЗ, згинув 1957 р.

Мгр. Ребет, Дарія, політична діячка (1913–1992)

Рейнарович, Лев, співак (1914–1987)

Рейнарович, Міка, (Левицька)

Д-р Рибак, Юрій, економіст, журналіст

Д-р Рижевський, Роман

Роздольський, Л.

Ройко, Олександр, співак

Ройко, Кароліна, піаністка (1925–1990)

Д-р Рудавський, Іван, ветеринарний лікар, співак (1921–1986)

Рудавський, Роман, скрипаль

Рудко, Василь, голова НОУС

Рудницька, Мілена, сеймова парламентаристка, померла в 1976 р.

Савка, Іван, співак Держ. опери в Відні, помер

Саковський, Василь, співак

Салдит, Михайло

Салдит, Оксана (Варивода)

Салига, Петро

Д-р Сапович, Роман, економіст, підприємець

Сапрун, Северин, піаніст, помер в 1978 р.

Сарвадій, Іван, в'язень советських концтаборів (зек) в рр. 1944–1949)

Д-р Сасик, Мирослав

Свістель, В.

Семкович-Підгірянець, Іван, помер наслідком поранень в УПА (1920–1984)

Сенишин, Галина

пп. Сероїчковські, родина (Олександр, голова Т-ва Прихильників Освіти, його дружина і доньки

Сидір, Марта

Д-р Сидорук, Іван

Сисак, Богдан

Сілецький (?)

Проф. Сімович, Роман, композитор (1901–1984)

Сімович-Бойко, Оксана, скрипаль (1914–1986)

Скрипій, Романа (Пиндус)

Сливинський, Осип (1921–1988)

Слюсарчук, (?)

Смішкевич, Марія

Соген, (?)

Д-р Соколовський, Володимир

Соколовська, Ірина, балерина Львівського Оперного театру

о. Соловій, Василь, помер в 1971 р.

о. Д-р Соловій, Мелетій, ЧСВВ, педагог, літургіст-історик (1918–1984)

Д-р Соневицький, Ігор, піаніст, композитор

Д-р Сороковський, Юрій Сава

Д-р Сороковська, Надя

Д-р Сосновський, Михайло, редактор, публіцист, член головної управи ЦЕСУС-а (1919–1975)

Мгр. Станько, Ярослав, суспільний діяч в Канаді, помер

Старицький, Мирослав, співак (1910–1969)

Старицька-Ласовська, Євгенія, співачка, померла

Д-р Стахів, Денис
 Д-р Стефурак, Василь
 Стецишин, Володимир, студент експортівки
 Мгр. Стецура, Осип, співак (1907–1976)
 Стецура-Баранська, Софія
 Стешун, (?)
 Сторощук, Роман
 Сторощук, Ярослава (Гаук)
 Ступницький, Богдан
 Сулик, (?)
 Інж. Сумик, Августин
 Сумик, Марія (Крницька)
 Д-р Сушко, Микола, голова “Січі” в 1932 р.
 Сушко, Ірина (Вільчинська), сестра Миколи
 о. Сушко, Василь з родиною, помер
 Інж. Сушко, Володимир, суспільний діяч, відзначений губернатором Мериленду за вклад до екологічної програми стейту, співавтор “The Ukrainians of Maryland”, журналіст
 Сушко, Степан, помер
 Д-р Ігор Тарко, суддя, з дружиною Мартою (Школьник)
 Тарнавська, Марта (1916–1987)
 Тарнавський, Петро, діяч УНСОЮЗУ (1914–1994)
 Темницька, Рута, членка управи “Січі” в 1942/43 рр., померла
 Мгр. Тербенець, Мирослав, заступник голови “Січі” в 1945 р., помер в 1991 р.
 Терлецька, Тетяна
 Мгр. Тершаковець, Андрій (1912–1979)
 Проф. Тершаковець, Михайло, науковець, видатний педагог і дослідник української літератури, лектор віденського університету (1883–1978)
 Д-р Тершаковець, Юрій, професор Медичної школи в Маямі, член НТШ (1914–1987)
 Тиктор, Іван, видавець “Української Преси”, співосновник КоДУС-у (1896–1982)
 Проф. Тисовський, Олександр, ідеолог Пласту, педагог (1886–1968)
 Д-р Тисовський, Юрій, музиколог, помер в 1987 р.
 Тисовський, Володимир, співак
 Тиховський, Я.
 Тишовницький, (?)
 Ткачук, (?)
 Д-р Троняк, Іван, соціальний робітник (1917–1982)
 Д-р Тураш, Єфрем
 Проф. Туркевич, Лев, диригент хору “Січі” й Львівського Оперного театру (1901–1961)
 Інж. Турчин, Олександр, помер
 Д-р Утриско, Осип, голова “Січі” в 1915 р., помер
 Федак, Володимир, студент торговельної Академії, помер в Канаді
 Інж. Федевич, Роман, помер в 1987 р.
 Федевич, Віра
 Д-р Фединський, Юрій, правник, професор і бібліотекар Університету Індіяни (1912–1979)
 Д-р Фединський, Олександр, редактор, науковець (1914–1981)
 Проф. Федорів, Мирон, історик і композитор церковної музики, диригент
 Феценко-Чопівська, І.
 о. Харина, Михайло, душпастир в Канаді й ЗСА (1917–1993)
 Хома, Ліда

о. Проф. Хомин, Петро, митрофорний протоієрей, педагог (1890—1988)
 Ред. Хом'як, Михайло, журналіст, член НТШ, редактор "Крак. Віст." (1905—1984)
 Д-р Хрептовський, Ахіль, лікар, організатор медичної громади, Президент Світової федерації лікарів
 Хрептовська, Віра (Юркевич)
 Цепенда, Кирило, диригент хорів "Січі", "Трембіти" й на поселеннях у ЗСА
 Цепенда, Ірина, померла
 Инж. Цибрівський, Дмитро, голова "Січі" в 1918/19 р.
 Цибрівський, Ілько
 Д-р Цибрівський, Олекса, голова "Січі" в 1942 р., науковець-фізик
 Цибрівська, Мирослава (Бачинська)
 Проф. Цибрівський, Юрій, піяніст, педагог
 Цибрівська, Наталка (Федорів)
 Проф. Цісик, Володимир, скрипаль, педагог, помер
 Черевко, Володимир
 Д-р Черевко, Ярослав, лікар
 Черепашка, Харлампій (гляди: Шумило, Лев, автор статті про "Січ")
 Проф. Чижик, Володимир, скрипаль, педагог, музичний директор
 Инж. Чипак, Ярослав
 Инж. Чичула, Степан, громадський і церковний діяч, видавець збірок літургійних пісень, хоровий активіст (1920—1986)
 Д-р Чолган, Іларіон
 Д-р Чопівський, Юрій, помер
 Чорній, Е., співак
 Чорній, Юрій
 Проф. Чубатий, Микола, історик і організатор науки (1889—1975)
 Чучкевич, (?)
 Шав'як, Ярослав
 Д-р Шарий, Модест
 Шарко, Богдан, співак
 Шафран, Євген
 Шафранський, (?)
 Шашаровський, Володимир, актор, театральний діяч (1905—1992)
 Швед, Володимир Теофіль
 Д-р Шлемкевич, Микола, публіцист, помер
 Д-р Шлемкевич, Мирослава (1922—1988)
 Штайн, Ярослав, теолог, згинув 1942 р. від пострілу советського агента
 Д-р Шульга, Зенон
 Д-р Шульга, Галина, лікарка
 Шумило, Лев (Харлампій Черепашка), автор статті "Абсольвенти "Hochschule für Bodenkultur" у Відні", помер
 Щербльовський, Володимир
 Юзичинська-Гандзій, Л.
 Юськевич, Богдан, голова "Січі" в 1932 і 1936 рр., кандидат медицини
 Яблоновський, Сергій
 Яблоновська, Ксеня (Залозецька), померла 1991 р.
 Д-р Якобсен, Галина (Галащук)
 Ред. Ямінський, Борис, співак, автор праці "Відень 1683", громадський діяч
 Янда, Володимир, голова "Січі" в 1931 р. (1888—1946)

Янда, Дмитро (1892—1969)

Д-р Яремко, Михайло, професор університету в Півн. Дакоті, історик (1914—1970)

Ярий, Роман

Ярка, ?, співачка

Інж. Ярош, Евстахій

Ярош, Марта (Гаврищак)

Інж. Ясінський, Юрій

Ясінська, Людмила

Інж. Яців, Богдан (“Джек”), спортсмен

Д-р Яцків, Микола

Яцків, Марія (Манга)

Біографічні довідки голів “Січі” 1940-их років

Проф. Д-р Богдан Іван Лончина, голова “Січі” в 1940 р.

Народився 2 січня 1917 р. у Львові, навчався в Філії Академічної гімназії. В 1935–1939 рр. студював у Львівському університеті. В 1940–1942 рр. продовжував студії в Віденському університеті й завершив їх докторатом з романської філології. Католицький і культурно-громадський діяч (“Орли”, “Обнова”, “Пакс Романа”). Дійсний член НТШ, професор УВУ Дітройського університету, декан філософічно-гуманістичного факультету УКУ (Укр. Кат. Унів. в Римі), голова Українського Патріархального Світового Об'єднання. Автор посібника еспанської мови, епічної “Пісні про мого Сіда” (переклад з есп.) та інших наукових праць.

Помер 27 вересня 1985 р.

Проф. Д-р Костянтин Біда, голова “Січі” в 1941 р.

Народився 24 вересня 1916 р. у Львові. Завершив студії у Львівському університеті в 1939 р. Здобув докторат із слов'янської філології в Віденському університеті в 1943 р. Професор, згодом голова відділу слов'янських студій в Оттавському університеті, Канада. Дійсний член НТШ, УВАН, професор УВУ й УКУ. Автор наукових праць “На вершинах форми й ідеї”, “Союз гетьмана Мазепи з Карлом XII”, “Леся Українка” та інших.

Помер 11 квітня 1979 р.

Д-р Олекса Цибрівський, голова “Січі” в 1942 р.

Народився 26 березня 1914 р. в Підсоснові, Україна.

Студював у Львівському університеті й завершив студії ступенем Магістра філософії в 1940 р. Продовжував студії в Віденському університеті, де й здобув докторат з фізики в 1945 р. Спеціаліст у нуклеарній ділянці фізики. Член НТШ, голова Фізичного клубу в Мілвокі, Віскансін, директор дослідної лабораторії Reynolds Metals Co. Автор наукових публікацій і низки патентів. Брат Інж. Дмитра Цибрівського, голови “Січі” в 1918/19 р.

Мгр. Юрій Мохнацький, голова “Січі” в 1943 р.

Абсольвент Торговельної Академії в Відні зі ступенем дипломового купця. Диригент і соліст січового хору, член хору Володимира Божика. Студентський діяч, скарбник і 2 заступник голови тайної управи “Січі” в 1945 р.

Помер в серпні 1947 р. після допитів НКВД (КГБ) у справі арештованого тими ж злочинними органами советської влади брата Богдана.

Проф. Д-р Євген Пизюр, голова “Січі” в 1944 р.

Народився 16 квітня 1917 р. в Західній Україні.

Студентський діяч в 1943–48 рр. Дійсний член УВАН, професор Католицького університету в Ст. Люїс, Мізурі, дослідник в ділянці політичних наук. Автор наукових праць, між ними про російського анархіста Міхаїла Бакуніна, українських учених Дмитра Чижевського, Олександра Кістяківського та інших.

Помер 13 березня 1980 р.

Д-р Роман Залуцький, голова “Січі” в 1944–1945 рр., студентський діяч.

Народився 28 жовтня 1916 р. в селі Белелуя, біля Снятина. Середню освіту завершив іспитом зрілості в Академічній гімназії у Львові в 1935 р. Студював право у Львівському університеті; з приходом советської армії до Львова в 1939 р. переїхав до Кракова, а згодом до Відня, де продовжував юридичні студії у Віденському університеті. Закінчив їх під кінець 1944 р. докторатом з історії церковного права. Був членом “Січі” в 1941–1945 рр. Весною 1945 р. виїхав до Мюнхену, де працював

у т. зв. УНРА — університеті, в УВУ, а опісля в Візитатурі Української Католицької Церкви в Німеччині. В 1947—1949 рр. був головою Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС) в Мюнхені. В 1950 р. емігрував до Чикаго, співпрацюючи зі Східньо-Європейським Дослідним Інститутом ім. Вячеслава Липинського в Філядельфії до останнього часу. В характері наукового співробітника Інституту, впорядкував та приготував до друку листування В. Липинського до чисельних адресатів.

Д-р Сергій Наклович, голова тайної “Січі” в 1945—1947 рр.

Народився 1911 р. в Сокалі, Західня Україна.

Ініціатор продовження діяльності “Січі” на тайних зборах 29 червня 1945 р. в Відні. Дипломовий купець. Громадський і студентський діяч. Автор статей з повоєнної історії “Січі”. Арештований советською владою в жовтні 1947 р. й вивезений до концлагерів, близько Воркути, звідкіля повернувся до Відня після років заслання.

Між Шан. членами Українського Академічного Т-ва “Січ” у Відні, що суттєво причинились до збереження історичної пам’яті нашого товариства своїми публікаціями, моральною й матеріальною допомогою, названо раніше істориків “Січі”, Мирона Кордубу, Зенона Кузелю, Миколу Чайковського, Остапа Грицяя, Теодора Марітчака, Юрія Вітошинського, Луку Мишугу, хоч не названо чимало інших, яким належна вдячність сучасних і майбутніх дослідників “Січі”.

Тепер же, з черги, годиться відзначити палке моральне сприяння, інформування у пресі про працю над продовженням історії “Січі” та мобілізацію матеріальної допомоги в користь видання останнього в черзі, теперішнього історичного нариса нашого славного Товариства, з боку його члена, Шан. Колеги Інж. Володимира Сушка. З його поміччю й постійною діловою прихильністю у процесі писання цієї монографії, поталанило її авторові довершити борг вдячності нашого покоління супроти спільної нам січової Альма Матер.

Тому, щиро дякуючи йому за безкорисливість його громадської постави, вважаю його біографічну довідку на цьому місці зовсім виправданою.

Інж. Володимир Сушко народився в родині о. Василя й Марії (з Кульчицьких) в Підгайчиках, Західня Україна, 3 вересня 1920 р. Після закінчення середньої освіти студіював у Львівському університеті в 1938—39 рр. Тоді продовжав студії лісництва в віденській Hochschule für Bodenkultur, які й покінчив дипломом інженера в 1946 р. Професійно був зайнятий у лісництві в 1947—49 рр. в відділі американського військового уряду U. S. Military Government в Лінцу, Австрія. Після переселення до Америки, починаючи з 1953 р., був на різних відповідальних становищах у Балтиморі, Мериленд, між іншими, в водному відділі міста, в освітній системі Балтимору, в управі збереження ґрунтів, ітд. В той же час був теж діяльним в місцевому УККА, навчав у тамтешній українській середній школі, займався громадською працею, дописував на професійні й загальні теми до американської й української преси.

За особливі заслуги Інж. В. Сушка в екологічній ділянці відзначили його кількакратними нагородами міста Балтимору та стейту Мериленд. Від української громади Балтимору належні йому признання й подяка за віддану працю для рідної спільноти. В родині Інж. Сушка й його дружини Ольги (з Хархалісів) є дві доньки, Ліда й Марта, та син Зенон, що у своїх батьках отримали світлий зразок поєднання українського патріотизму з лояльністю супроти прибраної країни.

Чисельність січового членства у хронологічному порядку:

1968 — 27	1900 — 20
1869 — 28	1901 — 420
1870 — 25	1902 — 68
1871 — 22	1903 — 74
1872 — 29	1904 — 40
1873 — 41	1905 — 54
1874 — 45	1906 — 65
1875 — 42	1907 — 83

1876 – 48	1908 – 97
1877 – 40	1909 – 95
1878 – 37	1910 – 105
1879 – 35	1911 – 65
1880 – 38	1912 – 97
1881 – 40	1913 – 126
1882 – 47	1914 – 94
1883 – 46	1915 – 83
1884 – 45	1916 – 65
1885 – 48	1917 – 34
1886 – 52	1918 – 18
1887 – 50	1920 – 141
1888 – 51	1921– 378
1889 – 45	1922 – 141
1890 – 40	1921 – 327
1891 – 36	1923 – 196
1892 – 17	1924 – 142
1893 – 11	1925 – 110
1894 – 24	1926 – 71
1895 – 28	1927 – 54
1896 – 29	1928 – 43
1897 – 29	1929 – 35
1898 – 14	1930 – 43
1899 – 14	1931 – 46

Чисельний стан “Січі” до 1931/32 рр. взято з Ювілейного Збірника “Над синім Дунаєм”, Відень 1932, ст. 139, 187.

Жертвою ревізій нацистської й советської окупаційної влади в 1940-их рр. впали в домівці “Січі” її архіви й документація. Тим то зіставлення чергових років, після публікації джерельних матеріалів з 1932 р., можливо привести за іншою достовірною, хоч не перевіреною літературою. При тому треба зауважити, що високий стан чисельности в сорокових роках віддзеркалює кількість українських студентів високих шкіл у Відні загалом, чи всі вони були членами “Січі”, чи ні.

1930-ті роки виявляють постійний спад січового членства, від сорок кількох у 1932 р. до кільканадцяти в 1939 р. В 1940 р. залишились у “Січі” лише декілька членів. Починаючи з 1941 р., кількість членів зростає до найвищого рівня в історії товариства.

1941 – 120	1946 – 495
1942 – к.200	1946/47 – 396
1943 – к.350	1947 – 278
1944 – к.400	1947/48 – 136
1945/46 – 565	

Звіт (у скороченні) Абсолювента Лісо-Технічного Відділу "Hochschule für Bodenkultur" Інж. Лева Шумила ("Харлампія Черепашки") про відомий йому період після Першої, подекуди напередодні Другої, світової війни у віденській "Січі":

...“У студентському житті наші колеги брали живу участь. Деякі були членами управи Т-ва “Січ”, а в часі Першої світової війни студент меліораційного відділу нашої школи, сьогодні вже покійний, Інж. Василь Терпелюк, був головою товариства. Пригадую собі, як то колеги дибали по кілька кілометрів пішки, щоб бути на сходинах або зборах “Січі”. По Першій світовій війні існували в товаристві самодіяльні варстати праці: кравецький, шевський, фризієрський. У них направляли студенти одяг, взуття, стригли й голили, за дуже малою оплатою.

Подаю список студентів та абсолювентів (членів “Січі”) у хронологічному порядку їхніх студій до Другої світової війни (декілька прізвищ студентів у цьому тексті приведено з пізнішого часу студій, починаючи з 1941 р. — примітка Р. К.).

Називаю тут 63 осіб, усіх тих, що залишились у моїй пам'яті:

Мартинець, Михайло ст., Мартинець, Лев, Филипович, Левицький, Всеволод, Зацерковний, Крижанівський, Мирон, Сілецький, Лев, Бурачинський, Ераст, Бурачинський, Лев, Юркевич, Роман, Гриник, Михайло, Чирнявський, Юліян, Левицький, Роман, Бородайкевич, Фільварків, Євген, Могильницький, Антін, Бобикевич, Остап, Ваврик, Степан, Стефанович, Юліян, Рошаковський, Франц, Яворський, Юліян, Саєвич, Лев, Менцинський, Теодорович, Павло, Гайдукевич, Михайло, Маркевич, Юліян, Цурканович, Юліян, Мартинків, Юрій, Маєр, Володимир, Стівбик, Корній, Шумило, Лев, Масюк, Ілярій, Савицький, Февроній, Шепарович, Юрій, Капустинський, Яницький, Володимир, Курилович, Роман, Голик, Осип, Кобринський, Роман, Яців, Степан, Видинівський, Теодор, Мельник, Андрій, Чехович, Орест, Гойдиш, Теодор, Кульчицький, Лев, Мартинець, Михайло, мол., Кисілевський, Володимир, Мигайчук, Євген, Керназ, Василь, Черський, Романовський, Василь, Петрачек, Володимир, Кантимір, Іван, Курманович, Юрій, Йовик, Божейко, Ілярій, Іванусів, Ярослав, Яблоновський, Сергій, Навроцький, Юрій, Варивода, Ярослав, Сушко, Володимир, Паславський, Богдан Гадзевич, Богдан.

Наша школа видала чимало визначних абсолювентів. З лісників були: Мартинець, Михайло, стар., секретар земельних справ ЗУНР; професори Левицький, Всеволод, Янів, Степан; полк. Мельник, Андрій, композитор Бобикевич, Остап. Між агрономами були видатніші колеги: През. Павликовський, Юліян та Д-р Храпливий, Євген.

Лев Шумило: “Абсолювенти "Hochschule für Bodenkultur" у Відні”. “Український Лісницький Альманах”, в 10-ліття Об'єднання Українських Лісників і Деревників, 1946–1956, Нью Йорк, 1958, ст. 122–126).

Видатні громадяни-науковці з рядів віденської “Січі”

Михайло Борискевич (1848—1899)

Один із членів-засновників “Січі”, Михайло Борискевич, народився в селі Білобожниці, Чортківського повіту, в родині грекокатолицького священика. Медицину студював і закінчив у Відні в 1872 р. Після аспірантури в очній клініці Проф. Арльта, а згодом у Проф. Штельвага, став дійсним професором окулістики Інсбруцького університету, а по двох роках вибрали його деканом медичного факультету. В 1892 р. запросили його на становище професора в Грацу, де він працював до самої смерти на 51-му році життя від запалення легенів. Залишив кільканадцять наукових праць німецькою мовою, що були поширені в науковому світі.

Іван Пулюй (1845—1918)

Голова “Січі” в 1873 р., Д-р Іван Пулюй, славний український фізик, був професором політехніки у Празі й визначився відкриттям променів Рентгена. Хоч і перший відкрив їх, слава відкриття припала німецькому фізику, Вільгельмові Рентгену, бо наш учений не опублікував своїх наукових дослідів своєчасно.

Фелікс Сельський-Щасний (1852—1922)

Голова “Січі” в 1875 р., Ф. Сельський-Щасний, займався під час своїх студій у Відні соціалістичною діяльністю, за що засудили його, разом з Іваном Франком, Михайлом Павликом та Остапом Терлецьким у процесі в 1877 р. Після звільнення з ув'язнення закінчив медичні студії в 1880 р., а згодом виїхав до Львова, де практикував у своєму фаху гінекології. Був у дружніх взаєминах з Франком, Павликом і Терлецьким, продовжуючи громадську працю, теж після свого виїзду до Болехова, теперішньої Івано-Франківської області. Разом з Д-ром Євгеном Озаркевичем оснував математично-природничу секцію в НТШ, друкував у публікаціях НТШ свої статті і співредагував “Лікарські Збірники”.

Іван Горбачевський (1854—1942)

Син українського священика на парафії біля Тернополя, Іван Горбачевський під час своїх медичних студій у Відні був секретарем “Січі” в 1873 р., а згодом і головою в 1876—77 рр. З 1875 р. був науковим асистентом Проф. Людвіга в Інституті хемії, а в 1883 р. став професором фізіологічної хемії й фармакології в чеському університеті. Тут розгорнув Проф. Горбачевський показну наукову працю на становищі декана медичного факультету впродовж чотирьох каденцій та Ректора чеського університету у Празі. В 1917—1918 рр. був першим міністром здоров'я в Австро-угорській імперії. Опісля став співосновником та довголітнім ректором Українського Вільного Університету (УВУ) у Празі, теж професором хемії в УТГП. В 1925 р. обрали його академіком Української Академії Наук у Києві. Був він дійсним членом НТШ, а разом з Проф. І. Пулюєм, організував “Українську Громаду” у Празі.

Ярослав Окуневський (1860—1929)

Уродженець Буковини, Ярослав Окуневський студював медицину в Віденському університеті й очолював “Січ” у 1879—80 рр. Згодом став лікарем-адміралом австрійської воєнної фльоти. Був видатним громадським діячем і керівником дипломатичної місії ЗУНР у Відні.

Євген Озаркевич (1861—1916)

Брат української письменниці Наталії Кобринської, Євген Озаркевич належав до “Січі” та був довголітнім членом управи товариства під час своїх студій медицини в Відні. Згодом працював три роки повітовим лікарем у Боснії, після чого вів лікарську практику в Рожнітові і Стрию, де був організатором українського міщанства та засновником “Міщанської Бесіди”. В 1897 р. перенісся до Львова й розвинув там широку організаційну й видавничу діяльність. Став дійсним членом НТШ і редактором “Лікарських Збірників”, а теж автором чисельних праць на медичні й суспільні теми. Був

редактором першої праці з української медичної термінології. В 1902 р., при щедрій матеріальній допомозі Митрополита Андрея Шептицького, став співорганізатором і першим директором Народної Лічниці у Львові. В 1910 р. був співосновником Українського Лікарського Товариства та редактором медичного журналу “Здоров’я”.

Іван Куровець (1863—1931)

Уродженець Жовківщини (село Мервичі), Д-р Іван Куровець був головою “Січі” в 1883—85 рр. Поруч лікарської практики в Калуші, розгорнув значну культурно-освітню й політично-економічну діяльність. Був засновником “Хлопського банку” та “Народного дому”. В 1908—1914 рр. діяв, як посол до Львівського сойму, а під час визвольних змагань став державним секретарем здоров’я при уряді ЗУНР у Львові, згодом у Станиславові. У визвольних змаганнях втратив двох синів. Після Першої Світової війни перенісся на постійне до Львова, де став четвертим директором “Народної лічниці”. Був жертводавцем на національні цілі, між іншими, на побудову українського шпиталю у Львові.

Філярет Колесса (1871—1947)

Студент Віденської Духовної семінарії, згодом професор Академічної гімназії у Львові, народився в Ходовичах, Львівської області. Клясичний філолог, музикант, композитор, видатний фольклорист, з 1929 р. акад. АН УРСР. Дослідник стилю українських пісень і дум в їх історичному розвитку. Написав такі праці, як “Ритміка українських народних пісень”, “Мелодії українських народних дум”, “Про генезу українських народних дум”. Був теж автором хорів та обробок народних пісень. Популярні й досі його в’язанка хорової музики, “Вулиця”.

Мирон Кордуба (1876—1947)

Український історик і географ, Проф. Мирон Кордуба був учнем, а згодом і професором Академічної гімназії у Львові. Студював історію України в Михайла Грушевського у Львівському університеті, продовжуючи студії в Віденському університеті, де й докторизувався, захистивши дисертацію “Внутрішні відносини в Галицькій князівстві до середини XIII ст.” До 1900 р. працював у Бібліотеці Віденського університету, опісля переїхав на вчительську працю до Чернівців (Буковина), а в 1920 р. викладав усесвітню історію в Українському тайному університеті у Львові, навчаючи й у Академічній гімназії до 1929 р. Від тоді й аж до вибуху Другої світової війни був професором історії в Варшавському університеті. Брав участь у міжнародних конгресах істориків у Варшаві й Цюріху. За другої советської окупації Західньої України викладав історію в Університеті Ів. Франка у Львові й був науковим співробітником Академії Наук УРСР. Визначився своїми працями з історії Галицько-Волинського князівства, з історичної географії й тороніміки.

Степан Рудницький (1877—1934)

Видатний географ, учений, що вперше опрацював українську географічну термінологію, Степан Рудницький народився 3 грудня 1877 р. в Перемишлі в родині гімназійного вчителя. Після навчання в Перемиській гімназії студював географію у Львівському (1895—99) та в Віденському (1899—1901) університетах. Спочатку вчителював у Тернопільській гімназії, тоді в Академічній гімназії у Львові, в 1901 р. став дійсним членом НТШ, а з 1908 р. працював доцентом географії Львівського університету. Був співредактором Збірників Математично-Природописно-Лікарської Секції НТШ. В 1914 р. працював у Віденському Антропологічному Інституті, проживаючи в Відні до 1921 р. Там співпрацював із Союзом Визволення України, був одним з організаторів Українського Вільного Університету, а згодом його професором у Празі. На запрошення уряду УРСР переїхав у 1927 р. до Києва, де зорганізував і очолив Інститут Географії й Картографії. Був автором наукових праць з морфології українських земель, шкільних посібників географії й чисельних статей на географічні теми. Серед важливіших його праць (близько 70) треба назвати “Ukraine-Land und Volk” (Відень, 1916), “Огляд національної території України” (1923), “Основи землезнання України” (1924).

В 1934 р. московсько-більшевицький режим виключив його з УАН, як “ворога народу”, що призвело до заслання й загибуні нашого славного піонера науки національної географії в соловецьких концлагерях.

На громадській ниві й у медичному званні мали заслуги й січовики Костянтин Менцинський, Іван Качковський, Микола Подлуський, Вінцент Лопатинський, Д-р Іван Кос, Д-р Йосиф Ковшевич, Д-р Костянтин Ікалович, Д-р Володимир Кобринський, Д-р Ізидор Шухевич, Д-р Сильвестер Дрималик, Д-р Андрій Бурачинський, Д-р Євген Кобринський, Д-р Орест Зарицький, Д-р Євген Мисула, Д-р Осип Дакура, Д-р Зиновій Левицький, Д-р Лев Воевідка, Д-р Василь Шмігельський, Д-р Володимир Янович, Д-р Роман Яросевич¹ та інші в минулому й пізнішому періоді “Січі” після Другої Світової війни, яких, із-за історичної перспективи цього твору, тут не відзначено.

Список науковців-січовиків довгий, його слід поширити й на педагогів, письменників і журналістів, про яких була мова раніше в тексті, як от Д-р Юліян Целевич, Остап Терлецький, Роман Сембратович, Іван Семанюк, Проф. Станислав Дністрянський, Богдан Лепкий та суспільно-культурні діячі з останнього періоду січової історії – Проф. Зенон Кузеля, Д-р Остап Грицай, Кость Паньківський, Ізидор Громницький, Д-р Лука Мишуга, Проф. Михайло Тершаковець, Ред. Зенон Пеленський і багато інших, чийми внесками в культуру, науку й суспільну думку займатимуться майбутні дослідники.

Із рядів січовиків останніх десятиріч існування їхнього Товариства вийшло багато видатних людей науки, суспільної праці, культури й різних родів мистецтв, які повністю заслуговують на окрему монографію діячів колишньої “Січі” від цієї, присвяченої Історії Українського Академічного Товариства “Січ” у Відні.

¹

На основі статті Д-ра Павла Пундія “Напередодні 2-го Світового Конгресу Українських лікарів у Відні” (“Лікарський Вісник”, Р. XXXV, ч. 1 (117, Зима, 1988).

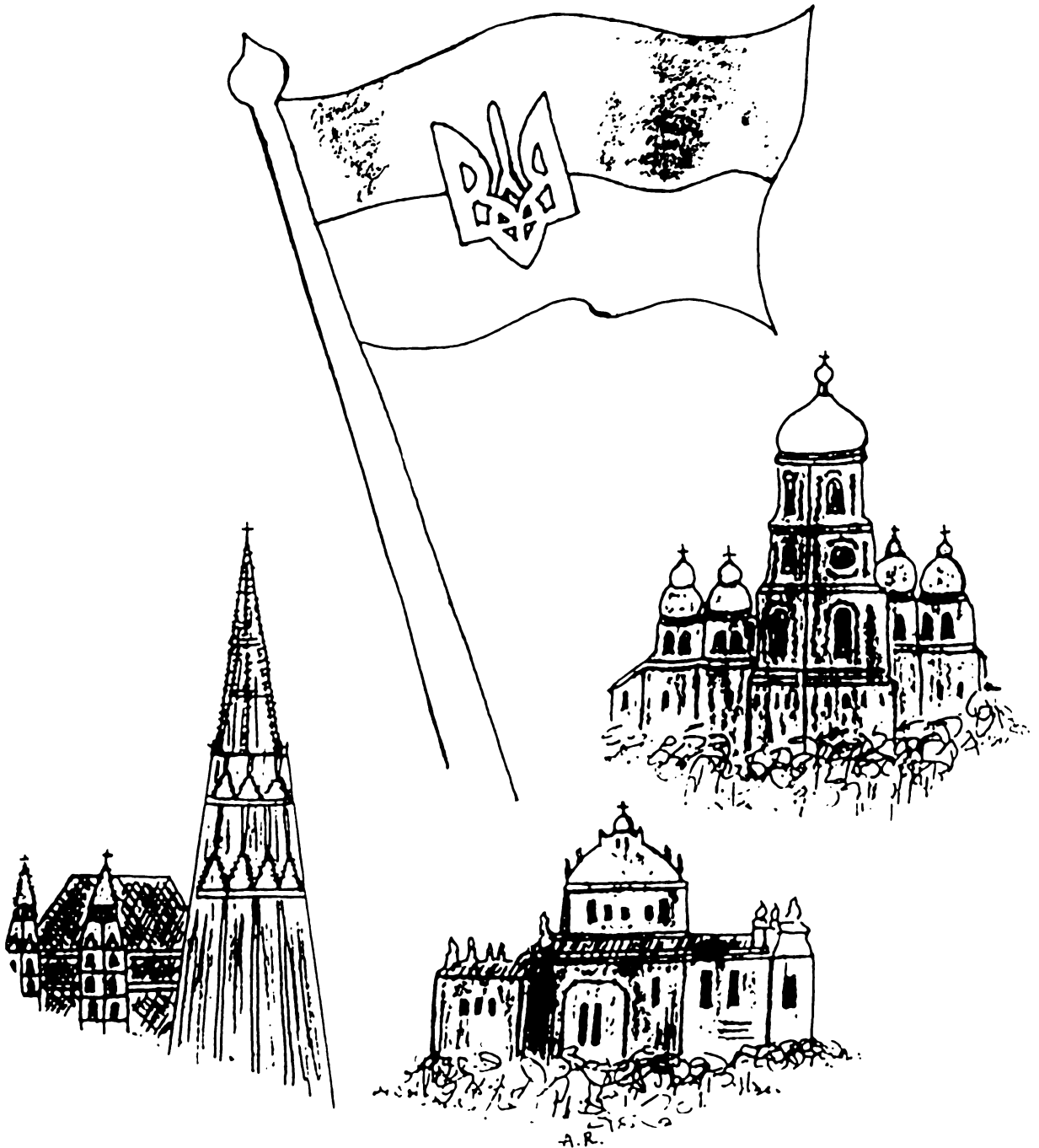
Вибір з літератури на тему Академічного Т-ва “Січ” у Відні

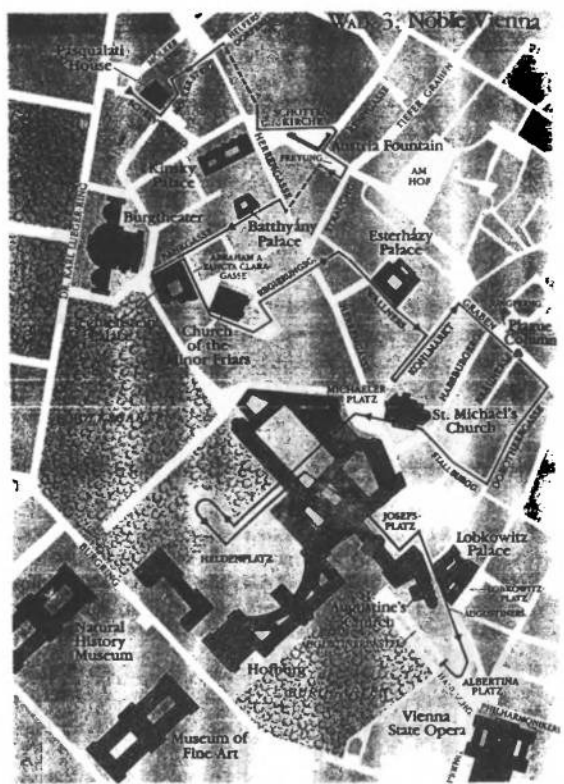
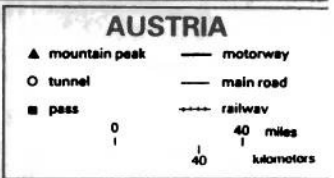
- “Січ” – Альманах у пам’ять 30-их роковин оснування Т-ва “Січ” у Відні, 1868–1898, Ред. Ком.: Д-р Мирон Кордуба, Сильвестер Яричевський, Роман Сембратович; Львів, друкарня НТШ, 1898, ст. 241
- Кузеля Зенон: Історія Віденської “Січі”, Львів, 1908, ст. 21
- “Січ” – Альманах у пам’ять 40-их роковин оснування Т-ва “Січ” у Відні, 1868–1908. Зібрали й видали Д-р Зенон Кузеля і Микола Чайковський; Львів, 1908, ст. 540
- Рідкий ювілей. Із приводу 60-ліття віденської “Січі” (“Діло”, ч. 6, за 7 січня 1928)
- “Студентський Вісник” присвячений 60-літтю “Січі” (матеріяли авторства Т. Марітчака, А. Жука, Ю. Вітошинського, Т. Ясенчука, і т. д.)
- (“Студентський Вісник”, Р. VI, квітень-червень, чч. 4–6, 1928, Прага, “ЦЕСУС”)
- Студентські справи: з товариства “Січ” у Відні (“Діло”, ч. 270, 5 грудня 1932)
- “Над синім Дунаєм”, ювілейний збірник Українського Академічного Т-ва “Січ” у Відні. Зредагували Д-р Остап Грицай і Теодор Марітчак; Відень, 1932, ст. 191 (заходом і коштом Ювілейного Комітету)
- Студії у високих школах Відня (“Краківські Вісті”, ч. 122, за 16 листопада, 1940)
- С. І. З життя Т-ва “Січ” у Відні (“Краківські Вісті”, за 29 листопада 1940)
- Курдидик, Анатоль: Серед “січового братства” (“Краківські вісті”, ч. 47, за 5 березня 1941)
- Грицай, Остап: Відень і допомога українському студентству (“Краківські Вісті”, ч. 68, за 26 березня 1941)
- Пресовий референт У. А. Т. “Січ” у Відні: Як працювала віденська “Січ” у 1 триместрі 1941 р. (“Краківські Вісті”, за 7 травня 1941)
- Пизюр, Євген: 75-ліття віденської “Січі” (“Краківські Вісті”, ч. 82, 1943)
- Нарис історії Українського Академічного Т-ва “Січ” (“Студентський Прапор”, ч. 1, липень, 1943, ст. 14–16)
- Шумило, Лев: Абсольвенти “Hochschule für Bodenkultur” – у Відні (“Український Лісницький Альманах”, в 10-ліття Об’єднання Українських Лісників і Деревників, 1946–1956, Нью Йорк, 1958, ст. 122–126)
- Рибак, Юрій: Банкгассе – на канві з’їзду кол. членів Українського Студентського Т-ва “Січ” у Відні (“Америка”, ч. 116, за 19 червня 1963)
- Шав’як, Ярослав: Віденська “Січ” (“Свобода”, чч.46, 47, 48, за 11, 12 і 13 березня 1970)
- Пундій, Павло: Напередодні Другого Світового Конгресу українських лікарів у Відні (“Лікарський Вісник”, Р. XXXV, ч. 1/117, зима, 1988, ст. 50–61)
- Кухар, Роман: Українське Академічне Товариство “Січ” у Відні (“Альманах УНС, Р. 81, 1991, ст. 124–132)
- Кухар, Роман: Віденська “Січ” (“Визвольний Шлях”, Кн. 2/515, за лютий, 1991, ст. 222–230)
- Боднар, Володимир: Зауваги і доповнення до статті Р. Кухаря “Академічне Т-во “Січ” у Відні (“Америка”, ч. 148, за 31 грудня 1991)
- Наклович, Сергій: Студентське життя у Відні після Другої світової війни (“Сучасність”, ч. 4/360, за квітень 1991, ст. 73–79)
- Сушко, Володимир: Щоб не пропала слава віденської “Січі” (“Свобода”, Р. 100, ч. 70, за 14 квітня 1993)
- Сушко, Володимир: Підготовляється книжка про віденську “Січ” (“Свобода”, Р. 100, ч. 142, за 28 липня 1993)
- Батенко, Тарас: Історія віденської “Січі” (Сторінки історії українського молодіжного руху) – “Республіканець” (теоретичний журнал), Львів, 3/93, ч. 4, 1993, ст. 34–43.
- Сушко, Володимир: Завершується книжка про віденську “Січ” (“Свобода”, Р.100, ч. 228, за 1 грудня 1993; “Українська Думка”, 3 лютого 1994; “Національна Трибуна”, ч. 6, за 6 лютого, 1994)

Шах, Степан: Між Сяном і Дунайцем (Спомин), ч. 1, Мюнхен, 1960, ст. 439 Відень у пам'ять Митрополита Андрея ("Краківські Вісті", 13 грудня, 1944)

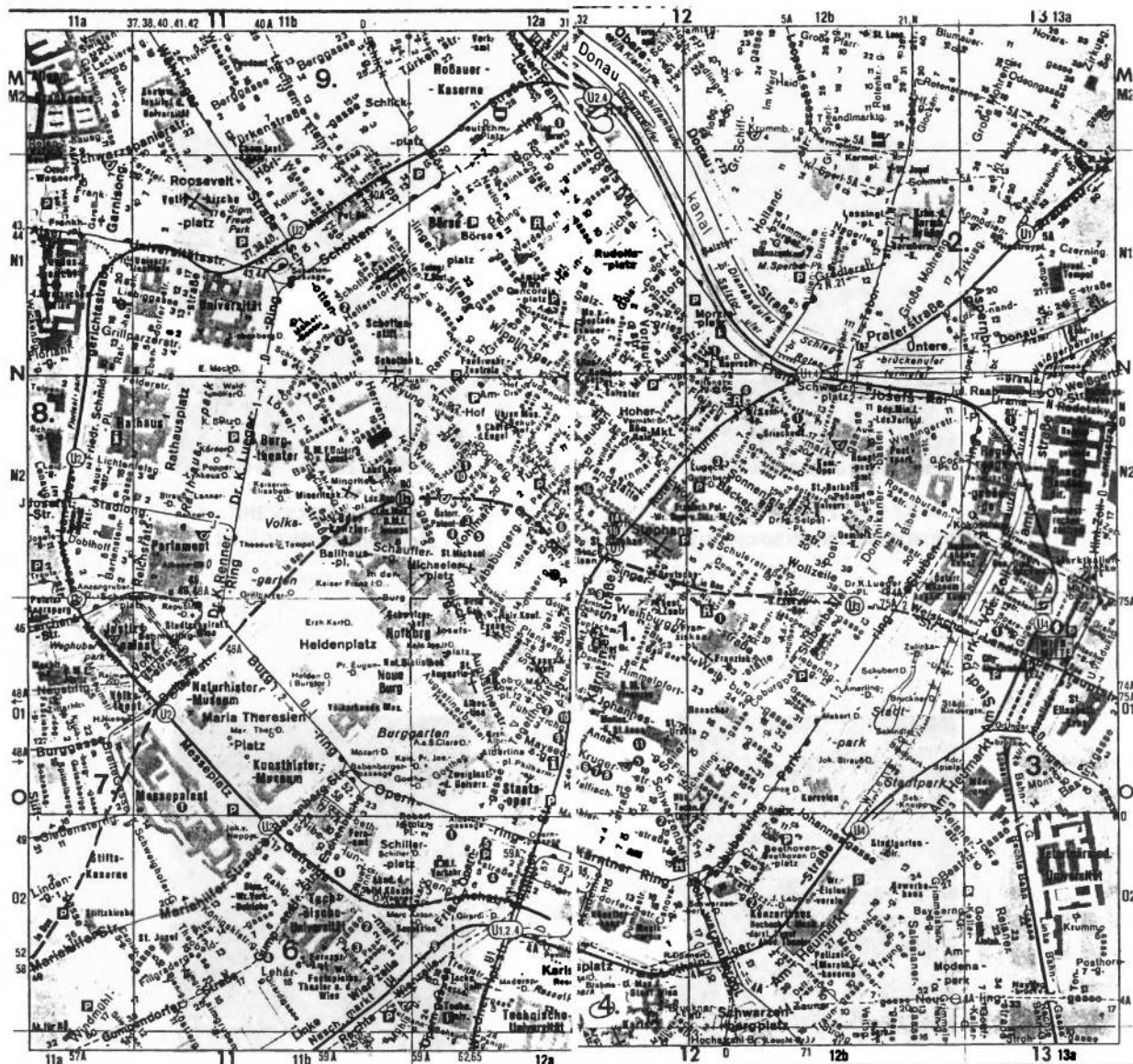
Д-р Павло Пундій: Українське Академічне Т-во "Січ" у Відні під час Другої світової війни ("Самостійна Україна", Р. 46, ч. 1/451, січень-березень, 1994.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Австрія в минулому й сучасному;
 Аристократична ділянка Відня з вулицею Банкгассе, останнім осідком (домівкою) Українського Академічного Т-ва "Січ"

- Fußgängerzone
Pedestrian precinct
Rue piétonne
Zona pedonale
- Parkgarage (Gebühr)
Parking garage (fee)
Garage parking (taxe)
Autostazione a pagamento

© KARTOGRAPHIE, DRUCK u. VERLAG: PREYTAG-BERNOT u. ARTARIA, 1071 WIEN

1:12 500 0 100 200 300 400m

РІНГ — центр Відня, опоясаний “перстеном”
 Приміщення домівки “Січі” при Банкгассе 4.1
 (вгорі зліва, позначене прямокутником) Чергові головні “Січі”

Юліян Романчук
Піонер народовецького руху.

Наталь Вахнянин
Перший голова Т-ва.

Д-р Мелітон Бучинський
Голова 1869–1871 р.

Д-р Іван Пулюй
Голова 1872–1873 р.

Піонери народовецького руху та перші засновники "Січі"

Остап Терпелецький
Голова 1874 р.

Д-р Щасний-Сельський
Голова 1874–1875 р.

Д-р Ярослав Окуневський
Голова 1879–1880 р.

Д-р Іван Куровець
Голова 1883–1885 р.

Чергові голови "Січі"

Д-р Евген Кобринський
Голова 1886–1887 р.

Д-р Яків Турин
Голова 1888 р.

Роман Сембратович
Голова 1898–1899 р.

Д-р Іван Семанюк
Голова 1899–1900 р.

Голови “Січі” наприкінці XIX ст.

Генерал-суддя Захар Павлюк
Поч. Член Т-ва, президент Ювіл. Зборів.

Проф. д-р Ст. Дністрянський
Голова Т-ва Прих. Освіти 1920-1925 р.

Олександр Сероїчковський
Голова Т-ва Прих. Освіти 1926-1929 р.

Заслужені громадяни в ділянці допомоги членам "Січі"

СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК

(STUDENSKYJ VISNYK).

видає Центральний Союз Українського Студенства („ЦЕСУС“)

Річник VI. Квітень — червень 1928. Прага. Ч. 4—6.

Т. Марітчак.

Шістьдесят літ організації.

Начерк історії віденської «Січі».

1. Заснування і розквіт «Січі» (1868—1877).

Початки першої української організації й обставини серед яких її założено перед шістьдесяти роками це надто інтересні події, щоби збути їх короткою хронікарською заміткою. Вони варті цього, щоби приглянутися їм дещо ближче.

На переломі минулого століття політичне життя в цілій середній Європі вдаряло сильним, прискішеним живчиком. Широко лунали революційні гасла 1848 року, грімко гомоніли домагання національної волі, а політичні зміни й переміни чергувалися із заворотною швидкістю, одна одну здоганяючи. Повстають нові держави, меншають старі могутности, словом — були це часи великої громадянської емоції, подібні в дечому на ці хвилини, що ми їх самі недавно переживали.

Не встоявся перед цією стихією австрійський абсолютизм і, мимо двадцятьлітнього періоду скріпленої реакції, кінець-кінців мусів піти на шлях концесій, проголошуючи 1867 р. поширення свобод конституційних з 1848 р.

Знайшли ці події відгомін також на Галицькій Україні. Завитала й там «весна народів», хоча бліда й анемічна та дещо припізнена. Всеж таки вистарчило й цього, щоби під її подихом розвинулися перші парости національного відродження, відомі під скромною назвою народницького руху. Слабі це були вітки — хиталися то тут, то там. Однак велика мусіла бути їх відпорність, коли не заломилися під перехрестним вогнем крикливої польської демократії, москвофільської іреденти й агресивного австрійського патріотизму.

Ось, гурток таких молодих народовців засновує віденську «Січ». Це перша народовецька організація галицьких українців, а її утворення у Відні оправдується тим, що в тому центрі політичного життя організаційні намагання не натрапляли на такі практичні перепони, як у відлеглих австрійських провінціях.

Невелика колонія українців у Відні відчувала вже до 1868 р. потребу свого власного товариства, однак вої її старання ра-

НАД СИНІМ ДУНАЄМ

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК

УКРАЇНСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО
ТОВАРИСТВА „СІЧ“ У ВІДНІ

ЗРЕДАГУВАЛИ

Д-Р ОСТАП ГРИЦАЙ І ТЕОДОР МАРІТЧАК

ВІДЕНЬ 1932

ЗАХОДОМ І КОШТОМ ЮВІЛЕЙНОГО КОМІТЕТУ

УКРАЇНСЬКЕ АКАД. Т-ВО „СІЧ“
Ukrainischer Studentenverein „SITSCH“
WIEN I, BANKGASSE 1/1/64

№. 81/36

Відень, 9 жовтня 1936

Юзеф Микеш
ГОЛОВА.

Відбитки печаток Академічного Т-ва “Січ” у Відні

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY

Ukrainian Studies, Vol. 18

English Section, Vol. 3

GALICIA — HALYCHYNA
(A Part of Ukraine)

Dedicated

to

“SICH” CENTENNIAL
University of Vienna —
Ukrainian Students Association

From Separation to Unity

by

MICHAEL YAREMKO

With an introduction of Clarence A. Manning,
Professor Emeritus of Columbia University

Published by Shevchenko Scientific Society
Toronto — New York — Paris, 1967

Заголовна сторінка Історії Галичини,
присвячена Академічному Т-ву “Січ”
(Автор: Проф. Д-р М. Яремко,
кол. активний член “Січі”) 1967

В пам'ять процесу членів "Січі" 1907 р. у Відні

Стоять зліва: Микола Галушинський, Петро Бекосевич, Ярослав Бабій, Василь Гладкий, Андрій Дідуник, Тарас Коритовський, Іван Цепка, Володимир Ракинський, Франц Коковський, Олекса Левицький, Яким Крисоватий, Лев Ціховський.

Сидять зліва: Лев Смулка, Посол Микола Василько, Осип Назарук, Д-р Вальтер Роде, Д-р Іван Кос, Д-р Йоган Йоахім, Іван Тиховський, Проф. Станіслав Дністрянський, Д-р Володимир Бачинський.

Члени "Січі" в 1914 р.

(Голова Т-ва, інж. Дмитро Цибрівський, сидить 4-ий зліва)

1940/41 р. у Віденській "Січі"

Січові ентузіясти пам'яток мистецтва
Зліва: Ю. Цибрівський, В. Сушко, Н. Федорів
Перший зправа: Т. Залуцький

Прогулянка січовиків до Гльоріетти

Січовий гурт на оглядинах Шенбруну
(перший зправа стоїть Теодор Залуцький)

Інавгурація академічного року 1940
(Серед січового Т-ва голова Д-р Богдан Лончина, в першому ряді третій праворуч)

Січовики під церквою св. Варвари у Відні, 1941 р.
(в першому ряду, 4-ий зліва о. Інокентій Лотоцький,
тепер єпископ у Чікаго, посередні о. Д-р Мирон Горникевич)

Під знаком спорту й фізкультури в “Січі”

Команда копаного м'яча “Січі”

Зліва на право стоять: Сушко, А. Хрептовський, Сулик, М. Болюх, В. Бартошко, М. Войтович,
М. Мельничук, Л. Колтунюк.

Зліва навприсядки: С. Войтович, ?, Дмитраш.

1941—1942 рр. в “Січі”

Січовики під церквою св. Варвари
(між ними 3 голови “Січі”,
Д-р Роман Сас-Залозецький,
1-ий у 1 р. зліва, Д-р Костянтин Біда,
1-ий у 1 р. справа, Д-р Олекса Цибрівський,
2-ий у 2 р. справа)

Управа “Січі” в 1941/42 р.

Стоять зліва: ?, Гончарук, Ярослав Варивода, Тусько Кліш, Олекса Цибрівський
Сидять зліва: Анатоль Базилевич, голова Костянтин Біда, Юрій Мохнацький

Хор “Січі” перед концертом — у столиці Сирії, Грац, в 1942 р.
(диригент К. Цепенда в 1 р, 3 праворуч, навприсядки)

Управа "Січі" в 1942/43 р.

(в першому ряді зліва:

Іван Задорожний, Рута Темницька,

голова Олекса Цибрівський,

Анатоль Базилевич, Євген Пізюр;

у другому р. стоять зліва: Я. Варивода.

О. Слівинський, М. Шарпін, Т. Кліш, А. Сумик)

Січовики на загальних зборах під церквою св. Варвари

(зі своїм душпастирем, о. М. Горникевичем), з нагоди інавгурації акад. року 1943/44

На фото зазначені всі від першого до останнього ряду, починаючи зліва:

Володимир Дячук, Роман Сас-Залозецький, Інокентій Лотоцький (згодом єпископ в Чикаго), о. Мирон Горникевич, Юрій Мохнацький, Олег Голубович, Богдан Наконечний, Соня Ліськевич, ?, Дарка Курилович, Ярослав Чипак, Роман Павлишин, Петро Мельник, Любомир Ортинський, Ірина Кушнір, Маруся Паук, Володимир Чижик, "Тусько" Кліш, Гораецький, Слюсарчук, Марта Яцків, ?, Євген Шафран, Іван Задорожний, Гончарук, ?, ?, Степан Волинець, Ярослав Варивода, Броніслав Пруц, ?, Володимир Сушко, Володимир Стецишин, Володимир Баранський, Кирило Цепенда, ?, Ярослав Коропей, Ю. Сороковський, Ярослав Черевко, Богдан Кушнір, Роман Глінка, Роман Кухар, "Джек" Яців, Августин Сумик, "Мірко" Терезенець, Тишовницький, Михайло Харина (згодом душпастир у Канаді й ЗСА), ?, Роман Нападівич, Євген Перейма, ?, Мирон Барабаш, Роман Грабович, Олександр Крипницький, ?, ?, Роман Сапович, Олександр Михалюк, Роман Сторошук, ?.

AKADEMISCHES AUSLANDAMT WIEN
DER ÖSTERR. HOCHSCHÜLERSCHAFT

WIEN, den 14.11.1945
IX. KOLINGASSE 19
Telefon A 10-5-00, Klasse 51.52

Legitimation.

Herr Wladimir Komisar, geb. 14.1.1902, wohnhaft Wien VII., Lindengasse 11/17, stud. Hochschule f. Welthandel in Wien, wird durch das Akademische Auslandamt Wien der Oesterreichischen Hochschule als Vertrauensmann der ukrainischen Studenten in Wien legitimiert. Er ist berechtigt, die Interessen der ukrainischen Studenten in Wien in allen Belangen zu vertreten und ist für sich zeichnungsberechtigt.

Der Auslandsreferent
der Oesterreichischen Hochschülerschaft :

(Handwritten signature)
(Goßtsleben)

Академічне Представництво Чужоземних Студентів — мужові довір'я В. Комісареві
Пам'ятка з лебединої пісні існування тайної "Січі" (1945-1947)
Уповноваження для члена Управи репрезентувати українських студентів високих шкіл Відня

Академічне т-во "Січ" у 1920-их роках

Гурт січових активістів

(В першому ряді зліва: Осип Гридовий, Петро Шлемкевич, Іван Кантимір, Ярослав Іванусів; у другому ряді: С. Сероїчківська, Луцький, С. Яблоновський; у третьому ряді 2-ий зліва Юрій Вітошинський і перший зправа М. Муринюк).

Січовий хор при церкві св. Варвари у 1927 р.

(І. Божейко, диригент, 4-ий зліва в 1-му р; на право від нього Т. Панасюк, С. Глембоцький, С. Яблоновський; у 2-му р. 1-ий зправа Я. Іванусів, 2-ий від нього Ю. Вітошинський; у 3-му р. 2-ий зправа О. Гридовий, 1-ий зправа Булавка)

**“Січ” у сузір’ї міжнародної приязні й української пісні
(від 1930-их до 1940-их років)**

**Січовики у дружніх взаєминах з литовськими студентами
на спільній прогулянці у “Вінервальд” (1930-ті роки)**

**Концерт хору “Січі” з солістами в 1942 р.
(Сидять у першому ряді: ?, К. Цепенда, диригент, Ольга Сушко,
меццо-сопрано, Наталка Ляхович, фортепіано, Мирослав Антонович, баритон)**

Остання домівка "Січі" Відень, Банкгассе, ч. 1

Славна кав'ярня січовиків при Герренгассе

Перший поверх будинку. Приміщення домівки "Січі"

Деталь головного входу

“Січ” у 1942/43 рр.

Січковий хор під керівництвом К. Цепенди

**Гостинний виступ мандрівного хору Вол. Божика в домівці “Січі” при Банкгассе (лютий, 1943 р.)
(на фото керівник хору В. Божик, 1-ий р, 1-ий зліва,
по середині німецький провідник тури, зправа український провідник тури, Давиденко;
три січовика, солісти хору — Роман Кухар, 3-ій зліва, Степан Нестер, 1-ий зправа, Василь Саковський, 2-ий зправа)**

У сторіччя "Січі"

**Пам'ятна таблиця в церкві св. Варвари
з нагоди 100-річчя "Січі"**

The Ukrainian Academic Society “Sich” in Vienna (1868—1947)

Summary

The name “Sich” of the Ukrainian student association in Vienna, Austria, signifies the glorious tradition of an unvanquished spirit guiding the Ukrainians through the ages in their struggles for survival, freedom and liberation from foreign rule. Centuries of incessant fighting for the captive country's sovereignty produced milestones in Ukraine's tragic history, such as the defensive settlements of her freedom fighters, the Kozaks, located on the banks and islands of the lower Dnipro river; they were known as “the bulwark of Christianity” against Tartars, and one of the earliest democratic republics in Europe, the “Zaporozhian Sich” (a fortress beyond the river's rapids), some five hundred years ago. Subsequently, their descendants continued liberation activities against both Poles and Russians, oppressors of Ukrainian population, and also engaged in combat the forces of Turkish Ottoman empire during its siege of Vienna in 1683, 310 years ago to the date. Later on, in the twentieth century, the liberation army of the Ukrainian Sichovi Strilci (Sich Sharpshooters) paved the road to Ukraine's independence from Russia in 1918.

By and large the sacred image “Sich” became a symbol of Ukrainian vitality and immortality, promising that “in hoc signo vinces” (with this sign (a cross) thou shalt conquer; the words reportedly seen in the heavens by Constantine at his victory in 312 A. D.). No wonder the word “Sich” had been adopted by Ukrainian students in Vienna as the name of their organization, founded in 1868, with the purpose of promoting academic activities, cultivating native values and guarding Ukrainian national interests.

That period reflected the reign of Francis Joseph I (1848—1916), which filled the history of Austria for over half a century. Its very beginnings were troubled and it ended amidst the First World War. In every part of the vast Habsburg dominion there was disorder or open rebellion¹.

The Austrian absolutism (1850—1866) gave way in 1867 to a milder, constitutional form during the Austro-Hungarian dual empire. Favoring some nationalities, like Hungarian and Polish, the governing regime of the Habsburg monarchy virtually stifled all national aspirations of Ukrainians in Galicia, Bukovina and Carpatho-Ukraine (Western Ukraine), turning those areas furthest from the center of Vienna into culturally, as well as economically, the most neglected provinces of a doomed empire.

The political situation in the majority of Russian occupied Ukraine, however, was much worse. Since 1863 Ukrainian written publications throughout the Russian dominated territories were discontinued by order of the Russian government, the leaders of the emerging Ukrainian movement were arrested and exiled, while their printed works were removed from circulation in schools and public life. The Russian minister of interior, Valuyev, issued an infamous decree forbidding the publication of Ukrainian books, in general, due to the imperially imposed notion that “there never was a Ukrainian language, there is not one now and cannot be”².

An initially small group of Ukrainian students in Vienna, organized in their native “Sich”, proved how wrong was this heinous verdict. Although they were students of various subjects at the university and other higher educational institutions in Vienna, they all became enthusiasts of the Ukrainian language and culture, and readily disseminated informative materials about their suppressed country among international circles of students and the Austrian population at large.

The Academic Society “Sich” grew steadily in number, and its multifarious functions increased, including semi-political activities. In time “Sich” was considered a mentor for native student organizations at home, and a cultural, as well as scholarly, force to be counted with abroad.

1

Victor Duruy. A History of the World. Vol. IV (Modern History), Cleveland-New York, 1937, p. 650.

2

Michael Hrushevsky. A History of Ukraine. Yale University Press, 1941, p.496.

The development of this unique Ukrainian student body on foreign soil is summarized by its former member, a history professor of Western Illinois University since 1965, the late Dr. Michael Yaremko:

The Ukrainian students in Vienna, according to Yaremko, organized in their academic association "Sich", were for a long time a guiding force in the Ukrainian populist movement ("narodovtsi"). On many occasions they held public meetings in defense of the constitutional rights of their countrymen in Western Ukraine. Under the auspices of "Sich", a great protest meeting of all Slavic and German students in Vienna and Chernivtsi (Bukovina) was assembled, to support their Ukrainian colleagues at Lviv university (Galicia), who waged a campaign for tolerance and equal rights for all nationalities in and out of the university. This demonstration attracted the attention of foreign correspondents who described, in strong terms, the factual conditions of the unconstitutional reign in Galicia. Perhaps the most daring act of the Academic Society, "Sich", was its resolution, in December 1917, demanding the union of all Ukrainian territories under Austrian rule (Galicia, Bukovina, Carpatho-Ukraine) with the mother country, known as Great Ukraine (under Russian rule), which proclaimed its independence, electing the government of the Ukrainian Central Council (Ukrainska Centralna Rada), headed by President Michael Hryshevsky¹.

Disregarding the numerous retributions which the members of "Sich" were subjected to for their patriotic activities in Habsburg Austria, in spite of their arrests, imprisonments, removals to concentration camps under the National Socialist and Soviet regimes, the Academic Society "Sich", like the phoenix, continued to be reborn during its nearly 80 years of existence, until it was finally liquidated in 1947, through Soviet instigation, by the decision of the Viennese police authority. All property of "Sich" was confiscated and the organization was banned under the false accusation of collaborating with previous governments.

The torch of liberty, fraternity and equality, combined with the creed "Freedom to all nations and to each individual", carried by the Academic Society "Sich", in Vienna, has been passed on to its followers in the diaspora and students of the next generation, inspired by the noble ideas of their predecessors.

¹

Michael Yaremko. Galicia — From Separation to Unity. Shevchenko Scientific So., Toronto-New York, 1967, p.206.

Ukrainischer Studentenverein "Sitsch" in Wien (1868—1947)

(Resume)

Mit der Einführung der neuen österreichischen Verfassung (ergänzter Konstitution von 1860—1861), welche die Freiheit des Wortes und des Druckes sicherte, fand eine erhöhte Aktivität der galizischen Ukrainer auf allen Gebieten des kulturellen und politischen Lebens statt, wogegen jegliche Form nationaler Identität in der Ukraine unter russischer Herrschaft unterdrückt war. Der russische Innenminister Walujew verbot ausdrücklich den Druck der ukrainischen Bücher für den Volksgebrauch, gemäss seiner falschen Annahme, dass es keine ukrainische Sprache — weder in der Vergangenheit noch in der Gegenwart und Zukunft — gab, gäbe und geben werde¹.

Die ukrainischen Studenten an der Universität und anderen Hochschulen in Wien haben das Gegenteil dessen bewiesen. Im Geiste der neuen Konstitution haben sie sich gleich an die im Jahre 1868 erfolgte Gründung der Ukrainischen Akademischen Gesellschaft gemacht, die der Kultivierung ihrer Sprache und Sitten gewidmet sein sollte.

Der Name "Sitsch" stammt aus der Geschichte der Freiheitskämpfe der Kosaken und des sämtlichen ukrainischen Volkes, um sich der fremden Herrschaft zu erledigen und einen freien, unabhängigen ukrainischen Staat herzustellen.

Bereits seit dem 15. Jahrhundert hatten die ukrainischen Kosaken auf den Inseln im unteren Laufe des Dnjeper ihre Festungen gegen Angriffe der Tataren ausgebaut. In dem Sinne, war "Sitsch" als Bollwerk des Christentums angesehen. Die Sitsch Siedlungen der sogenannten "Zaporoger Kosaken", die sich unterhalb der Wasserfälle befanden, stellen in der Tat ein Beispiel der frühesten demokratischen Republiken in Europa dar. Mitte des 17. Jahrhunderts hatten dieselben Sitsch Kosaken unter ihrem Haupt, Hetman Bohdan Chmelnytskyj, den ukrainischen Kosakenstaat gegründet. Im Jahre 1683 trugen sie zur Verteidigung von Wien während der türkischen Belagerung der Stadt wesentlich bei. "Sitsch" wurde zum Symbol — in hoc signo vinces. Demnach war der gewählte Name "Sitsch" für den neugegründeten ukrainischen Studentenverein historisch sowie auch symbolisch verbunden. Diesen Namen hat ebenso die ukrainische Armee in dem Befreiungskrieg gegen Russland im Jahre 1918 getragen. Die militärische Formation der Scharf Schützen (Sitschowli Strilci) nämlich hat damals die ukrainische Regierung des Zentralrats (Zentralna Rada) beschützt.

Die Grundzüge für überzeugte der Entwicklung der einzigartigen ukrainischen Studenteneinheit "Sitsch" im Ausland waren von ihrem ehemaligen Mitglied, Professor Michael Jaremko (Western Illinois University) im Jahre 1967 derart zusammengefasst. Die in einem akademischen Verein organisierten ukrainischen Studenten galten lange als eine führende Schicht in der ukrainischen volksfreundlichen Bewegung ("narodowtsi"). Aus verschiedenen wichtigen Anlässen hielten sie öffentliche Versammlungen, die der Verteidigung konstitutioneller Rechte ihrer Landsmänner in der Westukraine dienen sollten. Eine grosse, ebenso von "Sitsch" veranstaltete, Protestversammlung der slavischen sowie auch der deutschen Studenten in Wien und Cernauti (Tscherniwtsi), Bukowina, unterstützte ihre Kollegen an der Lemberger (Lviv) Universität, die sich für gleiche Rechte aller Nationalitäten in Österreich einsetzten.

Die, im allgemeinen, patriotisch gesinnten Mitglieder von "Sitsch" waren auch überzeugte Anhänger der Vereinigung aller ukrainischen Länder (Galizien, Bukowina, Karpatenland) mit dem Mutterlande (der Grossen Ukraine) unter bekämpfter russischer Herrschaft. Diese Gefühle brachten sie in ihrer historischen Deklaration im Dezember 1917 zum eindeutigen Ausdruck².

1

Borys Krupnyckyj. Geschichte der Ukraine, Leipzig, 1943, S. 242.

2

Michael Jaremko. Galicia — From Separation to Ukity. Toronto-New York, Shevchenko Scientific Society, 1967, S. 206.

Der ukrainische Studentenverein "Sitsch" in Wien diente wirksam den Interessen ihrer Mitglieder, erhielt die Beziehungen mit ihrer in – und ausländischen Kommilitonen aufrecht und hat sich im Laufe der Zeit als leitender intellektueller Einfluss in der ukrainischen Bewegung für nationale Gleichberechtigung bewährt. Dank seiner legalen Haltung dem österreichischen Gastgeber gegenüber, sowie den guten Beziehungen mit den österreichischen, deutschen und ausländischen Studenten, wirkte der Studentenverein "Sitsch" unter verschiedenen Regimen in Österreich (Kaiserlich-Königlichem, republikanischem und national-sozialistischem) bis auf die letzte Zeit im Jahre 1947, als "Sitsch" unter dem Druck von sowjetischer Besatzungsmacht aufgelöst wurde.

Aus den Reihen der "Sitsch" Gesellschaft kamen manche hervorragende Ukrainer, Representanten der Kultur, Wissenschaft und Religion, wie der politische Aktivist und Musiker Natal Wachnianyn, der Physiker Iwan Pulu, der Soziolog Ostap Terleckyj, der Rektor der Prager Universität Iwan Horbatschewsky, die Redakteure "der Ukrainischen Rundschau" Roman Sembratowytsch und der amerikanischen Tageszeitung "Svoboda", Luka Myschuha, die Schriftsteller Wasyl Stefanyk, Iwan Semaniuk (Tscheremschyna), die Professoren Myron Korduba, Zenon Kuzela, Mykola Tschubatyj, Iwan Rakowsky, die Theologen Ew. Wasyl Laba, Ew. Bischof Innokentij Lotockyj, um nur einige zu nennen.

Während der langen Zeit ihrer 80-jährigen Tätigkeit förderte die "Sitsch" Gesellschaft edle Ideen der Freiheit, Gleichheit und Bruderschaft in der Welt fremd diesen Idealen. Ihre Mitglieder haben oft, zu verschiedener Zeit, für die universale Gerechtigkeit ihre Freiheit und sogar das Leben zum Opfer gebracht. In dem Ersten Weltkrieg wie auch in dem Zweiten beteiligten sie sich in den Freiheitskämpfen zugunsten ihrer unterjochten Heimat.

Mit der Auflösung des "Sitsch" Vereins nach dem letzten Kriege wurde die Fackel der von ihm gestifteten gerechten internationalen Zusammenarbeit in die Hände der Kompatrioten und der folgenden Generation übertragen.

ПОЙМЕННИЙ ПОКАЗНИК

А

Абрагамовський, 127
Адлер, Альфред, 96
Алексевич, П., 23
Альт, 96
Андрієнко-Чічка, Калина, 8, 109, 114, 127
Антонович, Володимир, 10, 17, 37
Антонович, Мирослав, 91, 114, 127, 166
Антонович, Оріся, 37
Антонович, Тетяна, 127
Антоновичі, 39
Апостол, Матвій, 124
Артимишин, Юрій, 127
Аттіла, 97

Б

Бабенберг, Гертруда, 97
Бабенберги, 97
Бабій, 30, 161
Баб'як, К., 24
Багрій, Мирослава, 127
Багрій, Ярослав, 127
Бадені, Казимир, 40, 41
Базилевич, Анатоль, 100, 102, 103, 113, 127, 162, 163
Байлет-Лятур, Теодор, 20
Бакунін, Михайл, 139
Балабан, Василь, 127
Баламутенко (Копленгофер), Віра, 7, 127
Бандера, Степан, 90
Барабаш, Марта, 127
Барабаш, Мирон, 127, 163
Барагура, Володимир, 127
Баран, Василь, 127
Баран, Володимир, 127
Баран, Степан, 90
Баранський, Володимир, 107, 109, 111, 114, 127, 163
Барвінський, Олександр, 40, 42
Баргків, Остап, 124
Бартошко, Володимир, 102, 105, 127
Басараб (Левицька), Ольга, 53
Баттіяні, 85
Батенко, Тарас, 27, 142
Бах, Йоган Севастіян, 112
Баховський, Богдан, 127
Бачинський, Володислав, 23, 126
Бачинський, Льонгін, 123
Бачинський, Михайло, 70, 72, 76, 124
Бачинський, Олександр, 23, 159
Бачинський, Омелян, 47, 49, 87, 124, 127
Бачинський, Ю., 26
Безкоровайний, Володимир, 69
Бень, Костянтин, 127
Бережницька (Тершаковець), Стефанія, 8, 127
Бережницький, Богдан, 58, 77, 126
Бережницький, Іван, 41, 123
Бережницький, Юрій, 127

Березовський, Амврозій, 47
Березовський, Роман, 127
Беркович, Шамуель, 118
Бесідка, Василь, 127
Бескид, Юліян, 127
Бетговен, Людвіг, 20, 96, 112
Бернсон, Беристерн, 47
Билов, Дарія, 127
Билов, Любомир, 127
Бирка, Іван, 100, 102, 127
Бігарі, Наполеон, 66
Бігун, Надя, 127
Бігун, Ярослав, 127
Біда, Костянтин, 102, 105, 125, 127, 139, 162
Білик, Михайло, 53, 123
Білинський, Клявдій, 38, 39
Бобикевич, Остап, 142
Боб'як, Іванна, 127
Богачевський, Я., 50
Боднар, Володимир, 7, 8, 90, 100, 102, 109, 114, 127, 147
о. Боднар, Євген, 127
Боднарук, Володимир, 24
Божейко, Іларій, 127, 142
Божик, Володимир, 106, 127, 139, 168
Бойків, Олекса, 11
Бойко, Іван, 64
Бойчук, І., 127
Болюх, Мирослав, 105, 127, 161
Бонапарте, Наполеон, 103
Бориснєвич, Михайло, 23, 143
Бористен. М., 127
Бородайкевич, 142
Борух, Іван, 128
Бравхіч, ген., 101
Брамс, Йоган, 20, 96, 11
Брантінг, 68
Бригідер, 128
Брик, Володимир, 128
Брилинський, 50
Бринявський, 112
Бріль, Марійка, 128
Бровко, Іларіон, 57, 63
Брук, Стівен, 84
Брукнер, Антон, 20, 96
Бруннер, Лукіян, 47
Бугель, 50
Будзиновський, Вячеслав, 17, 38
Булавка, 228
Бурачинський, Андрій, 37, 38, 66, 126, 128, 145
Бурачинський, Ераст, 142
Бучинський, Мелітон, 152
Бурачинський, Лев, 142
Бурачинський, Орест, 123
Бурачинський, Ярослав, 38, 123
Буцманюк, Богдан, 128
Бучак, Мирон, 93, 116
Арх. Бучко, Іван, 93

В

Ваврик, Степан, 142
Вагилевич, Іван, 17, 27, 96
о. Вагнер, 112
Вагнер, Отто, 20
Вагнер, Ріхард, 20, 34
Вайсман, 118
Валуєв, П. О., 15, 34, 171, 173
Вальдмюллер, 30
Ван дер Нюль, 30
Ваньо, 38
Варивода, Ірина, 128
Варивода, Ярослав, 102, 104, 128, 142, 162, 163
Василишин, Ростислав, 102, 128
Василь, Олександр, 128
Василько, Микола, 48, 62, 161
Васинчук, Анатоль, 128
Вахнянин, Анатоль, 20, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 42, 123, 126, 174
Вахнянин, Іван, 23, 24, 25, 26
Вахнянин, Наталь, 152
о. Вахнянин, Клим, 24
Вазик, Микола, 128
Величкова, 37
Венгринович, 23
Венк, Таїса, 128
Вергановський, І, 58, 59
Вереш, В., 93
Весоловська, Олена, 128
Весоловський, Богдан, 89, 109, 128
Весоловський, З., 128
Весоловський, Ярослав, 128
Вечера, Марія, 18
Видинівський, Теодор, 142
Винниченко, Володимир, 80, 105, 126
Височинська, М., 101, 128
Витвицький, Степан, 47, 124
Вільчинська, Ірина, 128
Вільчинський, Богдан, 128
Вірста, Аристид, 102, 109, 114, 128
Вітошинська, Дарія, 77, 91, 128
Вітошинський, Аїтал, 66
Вітошинський, Іван, 123
Вітошинський, Юрій, 12, 17, 22, 26, 36, 43, 44, 48, 166, 52, 68, 69, 77, 79, 81, 82, 84, 85, 87, 124, 128, 140, 147
Віханський, Євген, 68
Віцлебен, ген., 108
Вовк, Федір, 45
Вовчок, (Вілінська, Марія), Марко, 16
Воевідка, Лев, 38, 123, 145
Воевідка, Ярослав, 128
Войтович, Микола, 105, 128
Войтович, Степан, 105, 128
Волинець, Степан, 128, 163
Володимир, Михайло, 13, 73, 74
Володимир, Р. 105
Волошак, Остап, 23, 25, 26
Волошин, Т., 04
Вольф, Гюго, 111

Вонгорський, Юрій, 128
Воробкевич, Ізидор, 110
о. Вояковський, Николай, 128

Г

Габсбург, Вільгельм (Василь Вишиваний), 110, 118, 128
Габсбург, Карл, 62, 83
Габсбург, Рудольф, 18
Габсбурги, 97, 171, 172
Гаврилюк, Євген, 128
Гаврилюк, Іван, 128
Гадзевич, Богдан, 142
Гадзевич, Роман, 128
Гадзевич, Ярослав, 128
Гай, Людевіт, 22
Гайдарівська, Софія, 8
Гайдн, Йосиф, 96, 112
Гайдукевич, Михайло, 142
Галаган, 128
Галичин, Дмитро, 228
Галібей, Роман, 128
Галушинський, Микола, 124
Галушинський, Михайло, 46, 98, 123
Гамерський, Остап, 52
Гаморак, Нестор, 52, 53, 56, 57, 124
Гандзій, Дем'ян, 99, 109, 113, 117, 128
Гандзюк, Марія, 128
Гандзюки, 128
Ганінчак, Осип, 23, 126
Ганківський, Володимир, 68, 75, 124
Гапонович, Юстин, 23
о. Гарабач, Євген, 101, 102, 128, 161
Гарас, 128
Гачкевич, Богдан, 11
Гачкевич, Осип, 111
Гачкевич, Христя, 111
Гірняк, Йосип, 110, 128
Гірняк (Добровольська), Олімпія, 128
Гітлер, Адольф, 84, 105, 113
Гладилович, Дам'ян, 23, 127
Гладій, 62
Гладкий, Василь, 159
Глинка, Роман, 93, 102, 105, 128
Глинська, Кліментина, 128
Глібовицький, Сильвестр, 50, 63
Гнатишин, Андрій, 7, 77, 86, 89, 90, 96, 99, 100, 109, 111, 129
Гнатишин, Люба, 129
Гогенльоге, 72
Гогенштавфи, 97
Гойдиш, Р., 70
Гойдиш, Теодор, 142
Голик, Осип, 143
Глинка, Роман, 163
Голинський, Михайло, 77
Головацький, Іван, 27
Головацький, Яків, 16, 17, 27
Головач, 129
Головач, Амврозій, 129

Голойда, Іван, 129
Голубінка, Роман, 129
Голубович, Олег, 129, 163
Голубович, Юрій, 129
Гончарук, 102, 129
Гораецький, 129, 163
Горбачевський, Іван, 38, 65, 98, 123, 126, 129, 143, 174
Гординський, Володимир, 129
Гординський, Я., 101
Гореча, Марія, 129
Горішний, Микола, 8, 27
о. Горникевич, Мирон, 89, 95, 99, 102, 112, 115, 161, 163
Горникевич, Марійка, 100, 102
Горникевич (Тимченко), Ліна, 114
Городиський, Орест, 7, 129
Гофман, Павль, 19, 55, 83
Гофмансталь, Гюго, 96
Граб, Євген, 111
Граб, Михайло, 11
Грабович, Роман, 129, 163
Гречаник, Лев, 129
Гречаник, Марта, 129
Гречаник, Роман, 129
Гридовий, Осип, 84, 86, 97, 124, 125, 129, 166
Гриневецький, Іван, 38, 39
Гриник, Михайло, 142
о. Гриньох, Іван, 93
Грицай, Остап, 12, 47, 49, 81, 82, 94, 95, 100, 107, 108, 113, 126, 129, 140, 145, 147
Грицак, Петро, 129
Грицишин, Ол., 59
Громницький, Ізидор, 126, 145
Грушевський, Михайло, 10, 16, 17, 71, 76, 94, 105, 126, 171, 172
Губер, Курт, 105
Гук, Володимир, 129
Гукевич, Кость, 123
Гулак-Артемівський, Семен, 11
Гумбольдт, Олександр, 90, 94
Гунчак, Тарас, 119, 129
Гурик, 40
Гурко, Євген,
Гусаківський, Володимир, 85, 129
Гушалеви́ч, Євген, 38

Г

Гавдуник, 129
Гавдяк, Маріян, 59, 63
о. Гавліч, Володимир, 229
Геник-Березовський, Роман, 107, 129
Глембоцький, С. 129, 166
Глюк, Хрістофер, 96
Глют, Степан, 129
Гогульська, Ірина, 107, 129
Голембовський, Іван, 70
Гоцький, Омелян, 63

Грарут, Гюнтер, 105
Грех, Юрій, 129
Грільпарцер, Франц, 20, 96

Д

Давосир, Ірина, 229
Дакура, Осип, 145
Дангавзер, 20
Данило, Романович, 97
Дачишин, Іван, 129
Дашинський, Гнат, 42
Дашинська-Голінська, Софія, 42
Демчина, Андрій, 129
Демчук, П., 129
Дереш, Петро, 75, 76, 78
Деркач, Пилип, 72, 124
Джердж, Данило, 223
Джонс, Сідні, 85
Дзерович, Маркіян, 90, 95, 100, 129
о. Дзерович-Остгайм, Олександр, 129
Дзуль, Василь, 129
Дзюба, Корнило, 91, 129
Дикун, Остап, 129
Димет, Михайло, 126
Димінський, Р., 94
Дмитраш, 105, 129
Дністряньський, Станіслав, 17, 49, 58, 59, 66, 67, 71, 126, 145, 155
Добровський, Йосиф, 19
Добрянський, Адольф, 16
Добрянський, Іван, 129
Дольфус, Енгельберт, 83, 84
Дольницька, Марія, 101, 130
Дольницький, Зенон, 112, 129
Дольницький, Іван, 35,, 123
Дольницький, Мирон, 55, 124
Дольницький, Мстислав, 110, 101, 130
Домедюк, Петро, 130
Донцов, Дмитро, 17
Дорота, Михайло, 130
Дорошенко, Дмитро, 11, 67
Дорошак, Ірина, 130
Дорошак, Семен, 130
Драгоманів, Михайло, 9, 10, 17, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 42, 53, 58, 70, 71, 77, 126
Дрималик, Сильвестер, 127, 145
Дуб, Михайло, 130
Дубляниця, М., 59
Дубляниця, Роман, 130
Дуда, Мирон, 109, 114, 130
Дуда, Михайло, 110, 117, 130
Дудикевич, Володимир, 36, 37
Думи, Луї, 37
Дуруй, Віктор, 171
Дутка, Микола, 116, 130
Дятлів, Я., 67
Дячук, Володимир, 130, 163

Е

Еліяшевська, Ольга, 130
Ешенбах, Вольфрам, 96

Є

Єфремов, Сергій, 14, 31

Ж

Жизневський, Юліан, 130
Житецький, Павло, 37
Жук, Андрій, 12, 31, Д06, 147
Жупник, Олександр, 130

З

Загайкевич, Віктор, 23
Загайкевич, Богдан, 130
Задорожний, Іван, 91, 102, 104, 109, 111, 114, 130, 163
Зайдер, К., 101
Заклинський, Корніло, 124
Залізник, Ліда, 130
Залізник, Олена, 130
Зілізник, Слава, 130
Залізник, Юліан, 130
Залозецький-Сас, Роман, 81, 84, 86, 87, 95, 102, 107, 124, 138
Залуцька, Дарія, 85
Залуцька, Мирослава, 8, 130
Залуцька, Софія, 8
Залуцький, Богдан, 130
Залуцький, Роман, 7, 8, 9, 105, 112, 113, 125, 130, 134, 139
Залуцький, Теодор, 7, 8, 130, 160
Занків, В. М., 130
Запутович, Б., 130
Заревич, Федір, 24
Зарицький, Мирон, 126
Зарицький, Орест, 38, 82, 123, 126, 145
Заставний, Іван, 63
Зацерковний, Мирон, 63, 142
Заячківський, Богдан, 85
Зидяк, Осип, 130
Зібер, 44
Зікардсбуг, фон, 20
Зілинський, Іван, 17
Зобків, Михайло, 123, 126
Зойс-Інкварт, 84
Зуб, Лев, 130
Зубрицький, Володимир, 124
Зубрицький, Денніс, 17
Зятік, Гільда, 130
Зятік, Осип, 130
Зятік, Святослав, 93, 116, 130

І

Іберсберген, Ганс, 82
Іванець, Ірина, 130
Іваницька-Синенька, Іванна, 130

Іванович, Володимир, 119, 130
Іванусів, Ярослав, 7, 8, 81, 82, 134, 130, 142, 166
Іваш, 130
Ікалович, Кость, 37, 38, 126, 145
Ільницька, Ірина, 130
Індишевський, Роман, 46, 48
Інніцер, Кард, 112, 115

Й

Йовик, 142
Йоха-Березинець, Дометій, 114

К

Кабаровська, С., 56
Калинович, Іларіон, 100, 102, 130
Калинович, Володимир, 130
Калужняцький, Омелян, 23
Кальба, Богдан, 130
Камінський, Едвард, 102, 107, 109, 114, 130
Кампрат, Єп., 112
Кантимір, Іван, 70, 81, 85, 130, 142
Капустинський, 142
Караджіч, Вук, 22
Каранович, Богдан, 130
Каранович, Дарія, 130
Карл Великий, 97
Карманський, Петро, 71
Карпак, Володимир, 110, 111
Качковський, Іван, 23, 125, 145
Качуровський, Василь, 117, 131
Кашубинський, Василь, 56
Кенес, Іван, 113
Керназ, Василь, 142
Кинасевич, 70
Кисілевський, Костянтин, 52
Кістяківський, Олександр, 139
Клепачівська, Софія, 131
Климкевич, Роман, 100, 131
Климків, Богдан, 117
Климків, Марія, 131
Клімт, Густав, 96
Кліш, Марія, 131
Кліш, О., 57
Кліш, Тусько (Вол., Йосафат), 102, 103, 109, 114, 131
Клюфас, М., 131
Клюфас, Орест, 131
Кляфський, 112
Кобаса, Олександр, 8
Кобилянська, Ольга, 10, 17, 79, 126
Кобринська, Наталія, 10, 17, 37, 38, 143
Кобринський, Євген, 123, 126, 138, 145, 154
Кобринський, Володимир, 38, 126, 145
Кобринський, Роман, 142
Ковшевич, Йосиф, 126, 145
Когут, Микола, 115, 131
Когут (Сушко) Ірина, 8, 115, 131
Когут, Сяня, 115
Кокодинський, 59

Кокошка, Оскар, 96
Коленський, Мирослав, 8, 131
Колесса, Люба, 77
Колесса, Олександр, 11, 24, 56, 59, 94
Колесса, Філярет, 58, 144
Колісник, Дмитро, 63
Колляр, Ян, 19, 22, 42
Колодівна, С., 58
Колтунюк, Дора, 131
Колтунюк, Любомир, 7, 8, 91, 105, 131
Комарницький, Іван, 23, 126
Комісар, Володимир, 116, 131
Комісар, Марія, 7, 8, 131
Коновалець, Євген, 94
Константин, імператор, 171
Копач, Юрій, 131
Копітар, Варфоломій, 19, 22
Кордуба, Мирон, 12, 41, 43, 44, 45, 98, 123, 140, 144, 147, 174
Король, Лев, 40, 70
Коропатницький, Дмитро, 66
Коропей, Ярослав, 131
Корчмарик, Богдан, 8
Корш, Федір, 54
Кос, Андрій, 38
Кос, Іван, 38, 123, 126, 145, 159
Кос, Йосиф, 38
Косачі, 39
Костик, Богдан, 131
Костик (Кериця), 131
Костомарів, Микола, 38
Котляревський, Іван, 111
Коченаш, В., 59
Коцко, Адам, 50, 52
Краціло, Стефанія, 109, 111, 112, 131
Кредовий, 118, 131
Кренкшов, Едвард, 54, 55
Кривоніс (Павляк), Зеновія, 131
Крижанівський, Ігор, 142
Криницька (Хамула), Тетяна, 131
Криницький, Олександр, 131, 163
Крип'якевич, Роман, 131
Криськова, 56
Крімгільда, 97
Крістіян, 107
Кронаветтер, 44
Кропивницький, Євген, 23
Крохмалюк, Роман, 84, 87, 124, 131
Крохмалюк-Тис, Юрій, 131
Крупницький, Борис, 173
Круцько, В., 101, 131
Круцько, Євген, 131
Кубійович, Володимир, 105, 131
Кудрик, Борис, 96, 99, 109, 111, 112, 113, 117, 131
Кузевич, Андрій, 8, 131
Кузеля, Зенон, 12, 47, 48, 87, 93, 95, 98, 123, 126, 131, 140, 145, 147, 174
Кузьмович, Володимир, 134
Кузьмович, Ольга, 131
Кулачковський, Олександр, 44

Кулинич, 89
Кулинич, Лев, 131
Куліш, Пантелеймон, 16, 79
Куліш, Тусько, 162, 163
Кульчицький, Андрій, 38
Кульчицький, Лев, 142
Кульчицький, Олександр, 94
Кульчицький, Юрій, 20, 97
св. Кунцевич, Йосафат, 105
Купчинський, М., 101, 131
Курдидик, Анатоль, 131, 147
Куриленко, Юрій, 131
Курилович, Дарія, 131, 163
Курилович, Роман, 142
Курманович, Юрій, 142
Куровець, Андрій, 38
Куровець, Іван, 12, 37, 38, 82, 123, 126, 144, 153
Куровець, Петро, 38
Курпак, Ярослав, 131
Кухар, Аделаїда, 6, 8
Кухар, Роман В., 5, 6, 8, 9, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 131, 147, 163, 168
Кухар, А. Ірина, 6
Кухар, Сента, М., 6
Кухар, Р. Христофор, 6
Кухар-Клак, Ірина, 6
Кучер, 81, 131
Кучер, Ньюна, 131
Кучковський, Теофіл, 70
Кушмелин, Василь, 132
Кушмелин, Ірина, 132
Кушнір, Богдан, 109, 114, 132, 163
Кушнір, Володимир, 48
Кушнір, Ірина, 132, 163
Кушнір, Лев, 132
Кушнір, Михайло, 85
Кушнір, Юрій, 109, 114, 132

Л

о. Лаба, Василь, крилошанин, 132, 174
Лаврівський, Володимир, 123
Лаврівський, Юліян, 126
Лампіка, Любомир, 8, 132
Лампіка (Сойка), Марія, 132
Лапичак, Андріян, 142
Лапичак, Роман, 142
Лапичак, Тома, 142
Лапичак-Лисько (Мосора), Люба, 132
Ласовський, Володимир, 132
Лебедович (Навроцька), Рома, 132
Левинський, Володимир, 59, 71
Левницька, Галя, 95
Левницька, Мирослава, 85
Левицький, Віктор, 60
Левицький, Володимир, 85, 126
Левицький, Всеволод, 96, 142
Левицький, Зиновій, 12, 31, 38, 39, 126, 145
Левицький, Кость, 10, 40, 71
Левицький, Лев, 56, 66

Левицький, Роман, 111, 132, 142
Левицький, Тарас, 132
Лепкий, Богдан, 50, 126, 156
Лепкі (Олександр, Лев, Наталія, Софія), 132
Лесько, Іван, 132
Лешій, Юрій, 58, 59
Легар, Франц, 96
Ленав, Ніколявс, 96
Липинський, Вячеслав, 90, 140
Лисанюк, Мирослав, 132
Лисенко, Микола, 26, 58
Лисий, Володимир, 59
Лисяк-Рудницький, Іван, 132
Лисько, Зіновій, 114
Литваківський, Анатоль, 132
Литвинович, Ярослав, 66, 67
Ліськевич, Тарас, 132
Ліськевич (Наконечна), Сося, 109, 111, 114, 133, 163
Ліхтенштайн, Альойз, 37
Ліщинська, Дарця, 115
Ліщинська (Сушко), Сося, 115, 132
Ліщинський, Володимир, 115, 132
Логин, В., 91, 132
Логинський, Л., 132
Лозинський, Михайло, 45, 59
Ломінський, Володимир, 66, 124
Лончина, Богдан, 93, 100, 101, 105, 125, 132, 139, 160
Лончина (Чопівська), Ірина, 132
о. Лопатинський, крилошанин, 112
Лопатинський, Вінкентій, 145
Лопатинський, Святослав, 68
Лопатинський-Калина, Юрій, 87, 124, 132
Лопачинський, Вінкентій, 23
Єп. Лотоцький, Інокентій, 102, 112, 132, 174, 161, 163
Лужницький, Григор, 132
Лукач, Василь, 53, 63
Лукашевич, Віктор, 23
Луцький, 132, 166
Людкевич, Дмитро, 126
Людкевич, Станислав, 58, 95, 114
Ляхович (Климкевич), Наталка, 91, 101, 109, 114, 131, 167

М

Мазур, Олег, 132
Маєр, Володимир, 142
Макар, Іван, 124
Макарт, Ганс, 20, 96
Макарушка, А., 142
Макарушка, Любомир, 132
Маковей, Осип, 98
Максимович, Борнс, 109, 132
Маланюк, Іра, 132
Малецький, Мирослав, 132
Малецький, Ярослав, 91, 132
Маланюк, Іра, 132
Малецький, Мирослав, 132
Малецький, Ярослав, 91, 132
Малішевський, 38
Мандичевський, Євсевій, 33

о. Мандичевський, Кирило, 40
Марія Антоанета, 104
Марія Терезія, 14, 98, 103
Марітчак, Олександр, 71
Марітчак, Теодор, 12, 13, 17, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 33, 35, 36, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 62, 64, 66, 67, 69, 70, 76, 77, 79, 82, 123, 132, 140, 147
Маркевич, Юліян, 142
Марків, Леся, 132
Маркс, Карл, 29, 84
Мартинець, Лев, 142
Мартинець, Михайло, 96, 142
Мартинець (Туркевич), Ірина, 114, 132
Мартинків, Юрій, 142
Марчак, Т., 132
Маскані, Петро, 39
Масюк, Іларій, 142
Матіяш, Василь, 91, 101, 109, 111, 114, 132
Матчак, Михайло, 117, 132
Мах, Ернст, 20
Мацетко, 132
Мацюк (Грицай), Ія, 7, 109, 114
Мацюк, Любомир, 109, 111, 114, 132
Медвецький, Юліян, 23, 126
Мелень, Теофіль, 45, 46, 63, 123
Мельник, Андрій, 72, 90, 96, 142
Мельник, Петро, 101, 133, 163
Мельничук, Мирослав, 105, 133
Менцинський, Костянтин, 23, 126, 142, 145
Менцинський, Модест, 46
Меринда, 70
Метрипула, М., 59
Меттерніх, Клемен, 14, 18
Мигайчук, Євген, 142
Мигасюк, Богдан, 114
Мидляк, Панас, 62
Микита, Дарія, 133
Микитчук, Карпо, 133
Микиша, Тарс, 107, 109, 133
Мисула, Євген, 126, 145
Михалюк, Олександр, 133, 163
Михалюк (Чижович), Ольга, 133
Мищик, Роман, 133
Мишуга, Лука, 12, 13, 17, 49, 50, 82, 140, 145, 174
Міклошчіч, Франц, 10, 19, 35, 126
Мірчук, Іван, 93
Могильницький, Антін, 142
Мозгова, Євгенія, 112, 133
Молотов, Вячеслав, 88
Морас, Роман, 133
Морачевська, Софія, 37
Морич, 133
Мороз, Галя, 85
Мороз, Михайло, 114
Мосевич, Іван, 133
Мосори, 133
Мостович, Надя, 133
Мох, Іван, 38
Мохнацький, Богдан, 117, 133
Мохнацький, І., 112, 139

Мохнацький, Юрій, 90, 99, 101, 102, 106, 107, 108, 109, 113, 116, 117, 125, 133, 162, 163
Моцарт, Вольфганг, А., 20, 96, 112
Мричко, Василь, 87, 133
Муринюк, Михайло, 81, 124, 133, 166
Муссоліні, Беніто, 83
Мушинський, М., 101, 133

Н

Навроцька (Лебедович), Романа, 133
Навроцький, Мирослав, 90, 133
Навроцький, Олег, 133
Навароцький, Олесь, 85
Навроцький, Роман, 59
Навроцький, Юліян, 133
Навроцький, Юрій, 142
Назарук, Осип, 47, 98, 123, 133, 161
Найдич, Теодор, 101, 133
Наклович, Олександр, 133
Наклович, Ольга, 133
Наклович, Сергій, 7, 92, 93, 95, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 125, 133, 140, 147
Наконечний, Богдан, 7, 8, 102, 133, 163
Наконечний, Василь, 7, 133
Нанзен, Фрідгоф, 68
Нападівич, Роман, 7, 90, 102, 133, 163
Наумович, Іван, 16, 38
Недільський, Софрон, 123, 126
Нестер, Степан, 106, 109, 111, 113, 133, 168
Несторович, Володимир, 70, 133
Нестрой, Йоган, 20
Нижанківська, Дарія, 133
Нижанківський, Нестор, 59, 95
Ничай, Микола, 133
Німців (Вайнгаймер), Люба, 133
Німчук, Іван, 12, 58, 61, 62, 67, 133
Ніцше, Фрідріх, 49
Ніщинський, Петро, 110
Нобіль, Петер, 20
Новакова, 56
Новосад, Роман, 90, 100, 102, 109, 117, 118, 133
Носалевич, Олександр, 77
Носкевич, Богдан, 85

О

Огієнко, Леся, 101, 133
Огоновський, Омелян, 24, 40, 98, 126
Огоновський, Петро, 123, 126
Одарченко, Петро, 8, 133
Озаркевич, Євген, 37, 38, 126, 143
о. Озаркевич, І., 39
Озаркевич, Льонгин, 37, 38, 123, 126
Окуневський, Теофіль, 37, 38, 41, 126
Окуневський, Ярослав, 35, 37, 38, 66, 123, 126, 143, 153
Олександр 11, 35
Олесницька, Ярослава, 133
Олесницький, 40
Олесницький, Євген, 59, 126

Олесницький, Остап, 133
Онуферко, Люба, 133
Орелецький, Василь, 11
Орлик, Пилип, 97
Ортинський, Любомир, 101, 133, 163
Орф, Карл, 105
Осінчук, Роман, 134
Остапчук, Михайло, 108, 134
Остапчуки, 134
Островський, Т., 134
Осьмомисл, Ярослав, 97
Отмар-Штайн, Сильвія, 134
Охримович, Марія, 134
Охримович, Маркіян, 134
Охримович, Іван, 67, 77
Охримович, Сокошка, 72
Охримович, Юліян, 134

П

Павлик, Михайло, 33, 35, 37, 53, 58, 143
Павликовський, Юліян, 96, 142
Павлишин, Володимир, 114, 134
Павлишин, Роман, 134, 163
Павлюк, Василь, 123
Павлюс, Фрідріх, 106
Павлюх, Захар, 12, 34, 70, 82, 126, 155
Падох, Володимир, 134
Паламарчук (Пизюр), Ірина, 100, 134
Палідович, Ярослав, 134
Палій, Семен, 97
Палюх, Симон, 134
Панасюк, Теодор, 81, 134
Панич, Богдан, 102, 134
Панич (Зюс), Галина, 134
Паничі, Теодор, Юлія, 134
Панківський, Кость, 37, 68, 126, 145
Панчишин, Святослав, 117, 134
Пап, Михайло, 113, 134
Паславський, Богдан, 134, 142
о. Паславський, Петро, 22
Патті, Аделіна, 39
Паук, Маруся, 163
Пежанський, Володимир, 65
Пеленська, Ірина, 24
Пеленський, Зенон, 12, 62, 124, 134, 145
Пелеш, Юліян, 23, 126
Перейма, Євген, 7, 91, 92, 102, 134
Пернерсторфер, 44
Перфецький, Богдан, 134
Перфецький, Роман, 11, 45, 46, 58, 123
Петлюра, Симон, 71, 105
Петрачек, Володимир, 142
Петрівський, Євген, 7, 134
Петровський, Олекса, 44, 123
Петрушевич, Євген, 10, 17, 54, 62, 80, 82, 126
Пизюр, Євген, 91, 103, 108, 112, 113, 115, 125, 134, 139, 142, 163
Пилип, Федір, 134
Пилявка, Теодор, 134

Пицко, Остап, 112, 13, 134
Пігуляк, Єротеї, 126
Пілсудський, Йосиф, 71
Піснячевський, В., 80
Плешкевич, Омелян, 114
Повшик, Юрій, 108, 134
Погодін, Михаїл, 15, 43
Подлуський, Микола, 23, 126, 145
Подолінський, Андрій, 29
о. Подолінський, Василь, 14
Подолінський, Михайло, 23, 28, 123
Подолінський, Сергій, 9, 10, 17, 28, 29, 30, 31, 35
Полянський, Василь, 37, 38
Полянський, Юрій, 93
Попадюк, Петро, 134
Постолук, Петро, 72
Потоцький, А., 50
Прешерн, Ф., 44
Прийма, Іванна, 134
Приймівна, Рома, 109, 134
Припхан, Маркіян, 134
Припхан, Орест, 7, 8, 134
Припхан, Роман, 134
Приступа, Петро, 134
Пришляк, Петро, 68
Прінціп, Гаврило, 55
Прокоп, Зенон, 134
Прокоп, Марія, 134
Прокопович (Лопатинська), Анна, 113, 132
Процик, Іван, 113, 134
Процик, Нестор, 90
Проць, Іван, 65
Прус, Петро, 109, 114, 134
Пулюй, Іван, 23, 26, 30, 79, 98, 123, 126, 143, 152, 174
Пундик, Юрій, 134
Пундій, Павло, 7, 85, 112, 134, 145, 147, 148
Пушкін, Александре, 43
Пчілка, Олена, 10, 17, 39
П'юрко, Богдан, 114

Р

Радзкевич, Володимир, 29
Раковський, Іван, 174
Раставецький, Віктор, 23
Ратич, Євген, 134
Ратич (Мосора), 135
Ребет, Дарія, 135
Ребет, Лев, 135
Рейнарович, Лев, 109, 111, 114, 135
Рейнарович, Міка, 135
Рибак, Юрій, 7, 91, 110, 135, 147
Рижевський, Роман, 134
Ріббентроп, Йоахім, 88
Роздольський, Л., 135
Ройко, Кароліна, 135
Ройко, Олександр, 7, 91, 101, 102, 109, 111, 114, 135
Роман Данилович, 97
Романенчук, Богдан, 24
Романовський, Василь, 142

Романчук, Юліян, 11, 17, 40, 41, 42, 45, 47, 126, 152
Романчук, Юліян, мол., 66
Роммель, Ервін, 108
Рошаковський, Франц, 142
Рубіс, Юрій, 68
Рудавський, Іван, 109, 114, 135
Рудавський, Роман, 109, 114, 135
Руденко, Микола, 29
Рудий, Ол., 77
Рудко, Василь, 107, 108, 135
Рудницька, Мілена, 135
Рудницький, Іван Кедрин, 12, 71, 72
Рудницький, Степан, 59, 71, 144

С

Савицький, Февроній, 142
Савка, Іван, 109, 135
Саковський, Василь, 106, 109, 110, 111, 135, 168
Саламаха, Богдан, 8
Салдит, Михайло, 135
Салдит (Варивода), Оксана, 135
Салига, Петро, 135
Сальмерон, Ніколяс, 47
Сандул, Емануїл, 63, 124
Сапович, Роман, 135, 163
Сапрун, Северин, 109, 114, 135
Сарвадій, Йван, 7, 8, 118, 135
Сасик, Мирослав, 135
Сас-Залозецький, 162, 163
Свістель, В., 101, 135
Сейнобос, Чарлз, 47
Семенюк, Роман, 154
Семанюк, Іван (Марко Черемшина), 44, 98, 145, 174
Сембратович, Роман, 12, 41, 43, 44, 47, 48, 123, 145, 147, 154, 174
Митр. Сембратович, Сильвестер, 40, 41
Семкович-Підгірянець, Іван, 135
Сенишин, Галина, 135
Сероїчковська, Мака, 81
Сероїчковський, Олександр, 66, 81, 135, 155
Сероїчковські, 135, 166
Сигаревич, Дмитро, 45
Сидір, Марта, 135
Сидорук, Іван, 135
Сисак, Богдан, 135
Сисак, Михайло, 86
Сілецький, Лев, 135, 142
Сімович, Роман, 135
Сімович-Бойко, Оксана, 135
Скарт, Антон, 44
Скірмунт, 75
Скобельський, Петро, 123
Скобельські, 26
Скоморовський, Іван, 123
Скорик, Михайло, 73
Скоропис-Йолтуховський, Олександр, 57
Скрипій (Пиндус), Романа, 135
Слабченко, Євген, 68
Сливинський, Осип, 102, 103, 135, 163

Сліпенький, Орест, 111
Слюсарчук, 135, 163
Смаль-Стоцький, Степан, 17, 98
Смик, Роман, 7, 8, 94
Смішкевич, Марія, 235
Снітинський, Михайло, 62
Собеський, Ян, 97, 104
Соґен, 135
Соколовська, Ірина, 135
Соколовський, Володимир, 135
о. Соловій, Василь, 135
о. Соловій, Мелетій, 135
Соневницький, Ігор, 135
Сороковська, Надя, 135
Сороковський, Юрій, 135, 163
Спріпер, Костянтин, 23
Станько, Ярослав, 102, 135
Старицька (Ласовська), Євгенія, 135
Старицький, Мирослав, 109, 112, 135
о. Старібахер, Матіяс, 115
Старосольський, Володимир, 98, 123
Стахів, Денис, 136
Стефаник, Василь, 10, 17, 38, 98, 174
Стефанович, Юліян, 142
Стеценко, Кирило, 58
Стецишин, Володимир, 103, 136, 163
Стецура, Осип, 136
Стецура-Баранська, Софія, 136
Стецько, Ярослав, 101
Стешун, 136
Стовбик, Корній, 142
Сторощук, Роман, 136, 163
Сторощук, Ярослава, 136
Струмінський, Іван, 23, 126
Студинський, Кирило, 11, 59, 94
Ступницький, Богдан, 136
Сулик, 136, 161
Сумик, Августин, 103, 105, 136, 163
о. Сушко, Василь, 115, 140
Сушко, Віра, 115
Сушко, Володимир, 7, 8, 92, 102, 108, 112, 115, 136, 140, 142, 147, 160
Сушко, Зенон, 140
Сушко (Вільчинська), Ірина, 136
Сушко, Ліда, 140
Сушко, Марія, 115, 140
Сушко, Марта, 140
Сушко, Микола, 84, 85, 86, 87, 124
Сушко (Наконечна), Ольга, 7, 91, 107, 109, 110, 111, 114, 133, 167
Сушко, Славко, 115
Сушко, Степан, 105, 136

Т

Танячкєвич, Кость, 123
Тарко, Ігор, 136
Тарнавська, Марта, 136
Тарнавський, Петро, 136
Телішевський, Константин, 40

Темницька, Рута, 103, 106, 107, 109, 136, 163
Темницький, Володимир, 47, 124
Тенчерт, 92
Теребенєць, Мирослав, 115, 136
Терлецька, Тетяна, 86, 136
Терлецький, Остап, 10, 11, 17, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 38, 98, 122, 126, 143, 145, 153, 174
Терпелюк, Василь, 59, 123, 142
Тершаковець, Андрій, 136
Тершаковець, Михайло, 136, 145
Тершаковець, Юрій, 136
Тиктор, Іван, 15, 40, 93, 136
Тимцюрак, Володимир, 57
Тисовський, Володимир, 113, 114, 136
Тисовський, Олександр, 136
Тиховський, Я., 136, 159
Тишовницький, 136
Кард. Тіссеран, 94
Ткачук, 136
Томашек, 112
Тофан, Микола, 124
Трильовський, Кирило, 38
Тришкалюк, Олекса, 124
Троняк, Іван, 136
Тураш, Єфрем, 136
Турин, Іван, 66
Турин, Яків, 38, 123, 154
Туркевич, Лев, 77, 109, 111, 112, 136
Турчин, Олександр, 136
Турянський, Осип, 71
Тустанович, Мирон, 63

У

Українка, Леся, 10, 17, 29, 39, 41, 100
Утриско, Осип, 12, 56, 57, 58, 59, 124, 136

Ф

Федак, Володимир, 136
Федаківна, Г., 56
Федєвич, Віра, 136
Федєвич, Роман, 136
Фединський, Олександр, 136
Фединський, Юрій, 109, 113, 136
Федів, Ігор, 66, 67, 68, 71, 72, 79, 124
Федорів, Мирон, 109, 114, 136
Федорович, Василь, 114
Федорович, Володимир, 126
Федюшка-Євшан, Микола, 63
Федькович, О., 28
Ферхгот-Товачовський, 22
Фестер, Християн, 96
Фещенко (Чопівська), І., 101, 136
Филипович, 142
Фіголь, Атанас, 93
Фільварків, Євген, 142
Фільц, Іванна, 49

Фогельвайде, Вальтер фон, 97
Форнальчик, Дмитро, 67, 68, 96, 113
Франко, Іван, 10, 11, 17, 29, 33, 37, 38, 53, 79, 98, 106, 126, 143
Франц І, 98
Франц Йосиф, 15, 20, 21, 34, 41, 55, 83, 103, 171
Франц Фердинанд, 55
Фройд, Зігмунд, 96
Фюріх, 96

Х

о. Харина, Михайло, 136
Хмельницький, Богдан, 97, 114, 173
Ходський-Хмара, Михайло, 114
Хома, Ліда, 136
о. Хомин, Петро, 112, 136
Хом'як, Михайло, 137
Храпливий, Євген, 11, 59, 62, 72, 94, 96, 142
Хрептовський, Ахіль, 8, 102, 105, 137, 161
Хрептовська, Віра, 7, 137
Христюк, Павло, 71

Ц

Цегельський, Льонгин, 11, 59
Целевич, Юліян, 17, 23, 25, 26, 123, 126, 145
Цепенда, Ірина, 137
Цепенда, Кирило, 95, 91, 99, 102, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 137, 167, 168
Цибрівська, Мирослава, 137
Цибрівська, Наталка, 137
Цибрівський, Дмитро, 12, 74, 124, 137, 159
Цибрівський, Ілько, 137
Цибрівський, Олекса, 7, 8, 102, 103, 105, 106, 107, 125, 137, 139, 162, 163
Цибрівський, Юрій, 137, 160, 162
Циган, Василь, 94
Ціпановський, Євген, 23
Ціпановська, О., 56, 58
Цісик, Володимир, 114, 137
Цмайло-Кульчицький, Василь, 124
Цурканович, Юліян, 142

Ч

Чайківський, Богдан, 47
Чайківський, Микола, 12, 48, 124, 140, 147
Чайковський, С., 94
Чарториський, 26
Черевко, Володимир, 137
Черевко, Ярослав, 137, 163
Черепашка, Харлампій (гл. Шумило, Лев)
Черський, 142
Чехович, Орест, 142
Чижевський, Дмитро, 139
Чижик, Володимир, 7, 8, 109, 114, 137, 163
Чипак, Ярослав, 137, 163

Чирнявський, Юліян, 142
Чичула, Степан, 137
Чолган, Іларіон, 112, 137
Чопівський, Юрій, 137
Чорній, Е., 137
Чорній, Юрій, 137
Чорногор, Федір, 16
Чубатий, Микола, 137, 174
Чубинський, Михайло, 45
Чубинський, Павло, 45
Чучкевич, 137

Ш

Шав'як, Ярослав, 86, 107, 137, 147
Шараневич, Ізидор, 126
Шарий, Модест, 103, 105, 107, 137, 147, 163
Шарко, Богдан, 95, 114, 137
Шафарик, Павло, 19
Шафран, Євген, 137, 163
Шафранський, 137
Шах, Степан, 23, 25, 148
Шашаровський, Володимир, 112, 137
о. Шашкевич, Маркіян, 14, 17, 24, 25, 26, 27, 53
Швед, Володимир, 137
Шевченко, Тарас, 16, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 35, 38, 44, 46, 52, 58, 77, 81, 87, 88, 91, 101, 112
Шелухін, Сергій, 71
Шеманський, Степан, 23
Шепарович, Юрій, 142
Митр. Шептицький, Андрей, 106, 112, 144, 147
Шехович, Лев, 23, 24, 25, 26, 126
Шіле, 96
Шіллер, Фрідріх, 105
Школьник, І, 67
Шлемкевич, Микола, 112
Шлемкевич, Мирослава, 100, 102
Шлемкевич, Петро, 124, 166
Шминець, Іван, 124
Шмігельський, Василь, 145
Шніцлер, Йоган, 20
Шоль, Ганн, 105
Шоль, Софія, 105
Штайн, Ярослав, 100, 137
Штафенберг, Клявс, 108
Штафе, 107
Штіфтер, Адальберт, 20, 96
Штравс, Йоган, 96
Штратман-Віндшгрец, 85
Шуберт, Франц, 20, 96, 111
Шульга, Галина, 137
Шульга, Зенон, 137
Шуман, Роберт, 111
Шумило, Лев, 99, 137, 142, 147
Шухевич, Ізидор, 37, 38, 126, 145
Шухевич, Роман, 101
Шушніг, Курт, 84, 111

Щ

Щасний-Сельський, Фелікс, 11, 33, 37, 38, 123, 126, 143, 153

Щебльовський, Володимир, 137

Щурат, Василь, 41

Ю

Юзефович, 34

Юзичинська (Гандзій), Л., 137

Юринець, Володимир, 53

Юркевич, Роман, 142

Юськевич, Богдан, 86, 87, 124, 137

Я

Яблоновська, Ксеня, 81, 137

Яблоновський, Сергій, 81, 86, 137, 142, 166

Яворський, Василь, 47

Яворський, Юліян, 142

Ягіч, Ватрослав, 10, 19, 94

Язоміргот, Гайнріх, 97

Якобсен, Галина, 137

Ямінський, Борис, 137

Янда, Володимир, 84, 87, 124

Янда, Дмитро, 137

Яницький, Володимир, 142

Янів, Володимир, 93

Янів, Степан, 96

Янович, Володимир, 145

Яремко, Михайло, 119, 138, 172, 173, 158

Ярий, Роман, 138

Яричевський, Сильвестер, 12, 41, 43

Ярка, 138

Яросевич, Роман, 123, 145

Ярош, Марта, 138

Ярош, Евстахій, 138

Ясенчук, Т., 12, 54, 147

Ясінська, Людмила, 138

Ясінський, Юрій, 138

Яців, Богдан, 138

Яців, Степан, 142

Яцків, Марія, 138

Яцків, Марта, 163

Яцків, Микола, 138

ЗМІСТ

Про автора	5
Подяка	7
Вступне слово — Д-р Роман Залуцький	9
In perpetuam Societatis Academicae “Sic” memoriam	10
Віденська “Січ” на тлі доби	14
Відень після 1848 р.	18
Народини “Січі” в конституційній Австрії після 1867 р.	22
“Січ” у творчих взаєминах з діячами придніпрянської України	28
Від кризи в “Січі” 1877 р. до її опанування	33
Події довкола розв’язання “Січі” та трудні роки її відродження	40
“Січ” під час сецесії українських студентів Львівського університету	44
Перша січова декада в ХХ ст.	47
“Січ” перед бурею Першої Світової війни	52
“Січ” між молотом і ковадлом Першої Світової війни	55
“Січ” на сторожі в добі визвольних змагань	63
Період кипучої січової активності в 1920-тих роках	68
Час випробувань і зусиль вистояти	75
Призабута декада в історії “Січі” (Тридцять років — перед рішенням бути чи не бути)	81
З вершин оновлення провал у небуття (Сорокові роки під час Другої світової війни — останні в існуванні Академічного Т-ва “Січ”)	88
Епілог (1945—1947)	115
Addenda	121
Список голів “Січі” (1868—1947)	123
Список почесних членів Академічного Т-ва “Січ”	126
Список членів і громадян близьких до Академічного Т-ва “Січ” 1940-вих років у Відні	127
Біографічні довідки голів “Січі” 1940-их рр.	139
Чисельність січового членства	140
Із звіту Абсолювента Лісо-Технічного Відділу Віденської Академії	142
Видатні громадяни-науковці з рядів віденської “Січі”	143
Вибір з літератури на тему Академічного Т-ва “Січ” у Відні	147

Ілюстрації	149
Англомовне резюме (Summary)	171
Німецькомовне резюме (Resume)	173
Пойменний показник	175
Зміст	187

